

5063
906
VII 31
I. MINEA

B 2
VLAD DRĂCUL
ȘI VREMEA SA

EXTRAS DIN «CERCETĂRI ISTORICE» IV

IAȘI / «VIAȚA ROMÎNEASCĂ» S.A. / 1928

R. P. R.

**BIBLIOTECA CENTRALA
UNIVERSITARĂ
DIN
BUCUREȘTI**

Nr. Inventar *28641* Anul _____

Secția *JR* - *VII* - Nr. *31*

5 li

I. MINEA

Vlad Dracul și vremea sa

〈Extras din «Cercetări istorice» IV〉

52545

1957

Valad Directorul si Directorul SA

B.C.U. "Carol I" - Bucuresti

G8641

1458

52.545
Dubleț

P R E F A Ț A

In sfârșit pot publica această lucrare, pe care de mult am anunțat-o. Marele maestru al istoriografiei noastre, Dimitrie Onciul mi-a propus pe vremuri acest subiect. Cu deosebită dărnicie, condus numai de interesul științei, cel ce a fost inițiatorul istoriografiei științifice la noi și creatorul unei generații de cercetători, mi-a schițat atunci problemele de discuție pentru anii 1430—1447 din istoria principatelor române. Minuțios și migălos cunoscător al acelor vremuri, Dimitrie Onciul stăruia cu deosebită predilecție la soluția problemelor încurcate, clipe de adevărată bucurie îi aducea deslegarea acestora și de către alți cercetători. Astfel a deșteptat puteri noi de muncă, a creat școală fiindcă a crezut în puterea de muncă a generației, pe care o conducea științificește. Impresionat profund de generozitatea acestui suflet mare, entuziast pentru lucrări istorice, am adunat material mult. Prelucrând din acest material am publicat lucrările: Din trecutul stăpânirii românești asupra Ardealului (Extras din Convorbiri literare vol. XLVIII, București 1914) și Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund (București 1919). Am întrebuințat din acelaș material, când am scris: Informațiile românești ale cronicii lui Ian Długosz (Iași 1926). Tocmai de aceea unele interpretări și încheieri, ce le dau și acum, le-am mai comunicat aproape cu acelaș aparat în lucrările amintite. Se va vedea însă că inedite erau destule discuții și după lucrările amintite a rămas destul material, care cu toată amplitudinea sa poate fi dat numai în cadrul unei monografii speciale. Cu informația cunoscută azi nici într'o monografie—este adevărat—pentru unele părți din cariera politică a lui Vlad Dracul nu se pot oferi concluzii definitive. In parte acest fapt m'a făcut să întârziu atâta cu lucrarea, care—regret profund—n'o mai poate vedea acela, căruia i-ar fi pricinuit cea mai mare bucurie.

Iași, Mai 1928.

Autorul.

1) *Locul domniei lui Vlad Dracul în istoriografia noastră.*

Lângă luminoasa figură a lui Mircea cel Bătrân, cea mai atrăgătoare și interesantă domnie din Țara-Românească a secolului XV e vremea plină de sbuciumul politic al lui Vlad (II) Dracul¹⁾. Cronice și documente streine mai târzii îi zic *Dracul* împrumutându-i prin aceasta colorit romantic, mistic, care în ajunul marilor prefaceri religioase, sociale și politice, de pe urma cărora s'au năruit așezămintele zise medievale, putea să fascineze publicul atât de grăbit pentru a vedea și auzi lucruri noi, cum era lumea apuseană a veacului XV. Cu acest nume rămase cunoscut mai târziu streinilor sub impresia cruzimei fiului său, căruia acceștia i-au zis consecvent *Drăculea*, adică fiu al lui Dracul²⁾.

1) Primul Vlad domn al Țării-Românești, a fost Vlad Uzurpatorul din 1395—1397. Vezi pentru acesta lucrarea mea : *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund*, București 1919 pag. 51 și urm. *Cronica veche a țării, zisă și cantacuzinească*, nu știe de domnia lui Vlad Dracul și după 1427 pentru 18 ani dă domnia lui «Vădislav voevod Bătrânul» (*Istoria Terei-Românești* ed. Ioanid, București 1859 pag. 4=*Magazin istoric*, București 1847 IV, pag. 234. Versiunea latină a cronicii în *Istoria mănăstirii catolice din Târgoviște* unde se pomenește principele Vladislav «qui regnavit 28 (în loc de 18 ai Cronicei vechi) annis et postea in Törgschor, ubi aedificavit Ecclesiam, a sic ariis in medio foro occisus fuit». *Arhiva istorică* II, București 1865 pag. 47). Cronica țării spune numai, că acest Vădislav «au pierit de sabie în mijlocul Târșiorului». Tot această versiune spune, că «acesta au făcut biserica domnească din Târgoviște» (sic!). Cf. și izvorul principal al lui *Filstich* ap. *Ioh. Chr. v. Engel, Geschichte der Moldau u. Walachey* I. Halle 1804 pag. 60 vezi și *N. Iorga, Cronici muntene* în *An. Acad. Rom.* XXI Secț. ist. pag. 7. Pentru biserica din Târșior vezi *C. C. Giurescu* în *Buletinul comisiunei monumentelor istorice an XVII 1924*, pag. 74-5 și *N. Iorga Târșorul în Convorbiri literare an. XXXIX. 1905*.

2) Drăculea dacă ne aducem aminte de gen. sing. slavon, înseamnă=*(fiu)*

În hrisoavele sale el este Io. Vlad voevod și domn (Корода и Господник), stăpânitor neatârnat al întregii Țări-Românești, herțeg al Amlășului și Făgărașului, oblăduind chiar „până la marea cea mare“, domn vecinic solicitat de griji, probleme grele pentru țară și creștinătate având a lupta în continuu cu o serie întreagă de pretendenți sprijiniți de atâția dușmani, câte state se învecinau pe atunci cu Țara-Românească.

Cea mai veche cronică a țării pornind dela o prea sărăcăcioasă informație pentru sec. XV, nu cunoaște pe Vlad II. Nu știm azi, de unde își au imediat obârșia vechile însemnări cu așa de multe lipsuri relative la sec. XV, dacă din pisanii, inscripții, pomelnice și știri mai vechi le-a înădit însuși logofătul cantacuzinesc sau le-a adoptat dintr'un izvod mai vechiu. În lipsă de

al lui Dracul. Cancelaria domnească în sec. XVI astfel numește consecvent pe Vlad (III) Țepeș spie deosebire de tată-său. Neaogoe Basarab are într'un hrisov al său următorul pasagiu: «Și iar să le fie lor (=mrii Govora) la Râmnic o moară, care este din bătrâni a sfintei mănăstiri, unde se împreună hotarul orășenilor cu ulița Oprii, pentrucă este închinată la sfânta mănăstire încă de bătrânul Vlad voevod Drăculea» (*St. Nicolaescu, Documente slavo-române*. București 1903 pag. 241).

Pisarii domnești sunt puși la grea ispită în sec. XVI, când e vorba a deosebi danile și așezămintele domnitorilor numiți Vlad. Nu rare-ori se recurge la poreclele azi cunoscute, Pe Vlad III îl găsim numit Țepeș într'un document al lui Mircea Ciobanul din 1558 (Arh. Stat. S. I. la acest an). Aceluiaș domn Alexandru (III) Vodă cel Mic îi zice într'un document Vlad Vodă Țepeluș (*Cronologia tabelară* ap. N. Iorga, Operele lui Constantin Cantacuzino stolnicul, pag. 25 nr. 29). Asemenea grijă trebuiau să aibă și la domnitorii numiți Basarab, cum vedem de ex. într'un hrisov a lui Petru cel Tânăr din 9 August 1564, care amintește hristovul lui «Basarab, care a fost înainte de Vlad voevod Călugărul» (Arh. Stat. S. I.). În cursul luptelor pentru tron din sec. XV, Dănești zic Dracul în batjocură și lui Vlad Țepeș. Dan pretendentul din 1459—60 scrie despre «infidelis Dracul, qui Wlad wayvoda parcium pretactarum (sc. Transalpinarum) nuncupatur» (I. Bogdan Documente privitoare la relațiile Țării-Românești cu Brașovul și cu Țara-Ungurească în sec. XV și XVI vol. I. București 1905 pag. 324, 326. *Idem* în *Vlad Țepeș*, București 1896 pg. 61 susține, că Drăcula era forma populară, pe când Dracul era forma literară a cuvântului. *Dukas* dă acestui cuvânt interpretarea, ce-i revine după etimologie, *Historia Byzantina* ed. Bonn 1834 pag. 402: «ὄτω γὰρ ἐκαλεῖτο πανούργος τοῖς τρόποις ὧν, καὶ γὰρ τὸ Δρακῶλης ἔνομα πονηρὸς ἐρμηνεύεται. *Dukas* scrie însă în vremea lui Vlad Țepeș. Explicarea lui *Dukas* o aprobă și d. *N. Iorga* în *Geschichte des osmanischen Reiches* I. Gotha 1903 pag. 413 și nota 1. Lui Vlad Țepeș i se zicea «Ladislaus Dragwlya și Dragwlea sau Draculya (I. Bogdan, Documente etc. pag. 323—4). Asupra acestei chestiuni vom reveni mai jos. Luccari, scriind aproape de sfârșitul sec. XVI a povestit despre «Vlad cognominato dallo suo strano proceder Dragula cioè diavolo» (Copioso ristretto degli annai di Ragusa, Venezia 1605 pag. 168). Într'un document din 1520 Martie 16 Vlad Dracul e numit «Vlad voevod cel bun», cum i-au zis fiții săi și rudele sale, când au domnit. (Românismul I 1870 pag. 88—89).

suficientă informație, discuția poate continua și azi¹⁾). Domnii din familia Dăneștilor sunt mai bine considerați, poate din cauza mai multei informații—aceasta reiese din cetirea cronicii cantacuzinești. În locul lui Vlad Dracul găsim în cronică pe Vladislav II cu o domnie mai lungă, decât o ratifică cunoștința istorică de azi. E fapt sigur, că Stoica Ludescu a fost pus la grea ispită, când a trebuit să umple golul multilor ani, El scrie: „Vădislav vovod bătrânul au venit domn, când au fost cursul anilor dela Adam 6939 (1427). Acesta au făcut biserica domnească din Târgoviște și au perit de sabie în mijlocul Târșiorului. Și au domnit ani 18²⁾”. Și la Pseudo-Constantin Căpitanul Filipescu după Mircea cel Bătrân 15 ani domnește Vlad Țepeș, după care vine la 6935, Vladislav „de carele nici o istorie nu se află scrisă de cinevași fără cât zice, că au perit de sabie în Târșor“. Supărarea cronicarului pentru această lipsă totală de știri e mare și-l mână la enunțări ca următoarea: „După aceasta se cunoaște, ce fel de oameni au fost Rumânii noștrii, care nici un lucru deplin n'au scris“. Cronicarul adaugă apoi evenimentele de istorie universală, precum lupta dela Varna ș. a. ³⁾, dar menține împărțeala vechei cronici, când o amplifică cu știri din cronicari streini.

Analele sârbești, cari așisderea nu știu nimic de Vlad Dracul, le-a întrebuințat mai întâi George Brancovici în cronica sa ⁴⁾.

1) Vezi N. Iorga, Ist. lit. rom. ed. II vol. I. pag. 350 și urm.

2) Magazin istoric IV. București 1848 pag. 2.4 (—ed. Ioanid București 1858 pag. 4). Aci urmează după Vlad Țepeș, întocmai ca și'n izvorul principal al lui Filstich, unde se scrie în traducere (Joh. Chr. v. Engel, Geschichte der Moldau u. Walachey I. Halle 1803 pag. 60 cf. N. Iorga, Cronici muntene, An. Ac. Rom. XXI pag. 7). «Vladislaw Waivod der alte, hat nach diesem die Regierung angetreten A. M. 6935 An. Chr. 1427. Er hat aine fürstl. Kirche in einem Kleinen Marktfleken Tergschor genannt, gebauet, indem er sich zu residiren fürgenommen. Nachgehendes ist er mithen auf dem Markt meuchelmörderischer Weise durchs Schwerdt umkommen, nachdem Er die Regierung gehabt 18 Jahr.».

3) Istoriile domnilor Țării-Românești (Magazin istoric I. București 1845 pag. 97 și urm. (—ed. N. Iorga. București 1902 pag. 17 și urm.)).

4) Cf. ediția lui Aron Densușianu în Revista critică-literară Iași 1893 pag. 384. Această cronică la Academia Română e păstrată în mss. cu nr. 156, 959. Asupra izvoarelor acestei cronici vezi cartea lui Radonici, Groful George Brankovici, Belgrad, 1910 (sârbește) Cf. S. Dragomir, O nouă carte despre Brancovici în Tel. Rom. 1912, nr. 53 și Idem în Neamul Românesc pe 1911. O nouă ediție a cronicii lui Brancovici e a părintelui Bobulescu în Revista istorică III 1917 pag. 25 și urm. și 9-19. Cf. și Silviu Dragomir, Fragmente din cronica sârbească a lui George Brancovici în Anuarul Institutului de istoria națională, Cluj II 1923 pag. 1-79. Mai nou despre letopiseșele sârbești vezi N. Iorga L'élément roumain dans les annales serbes (Revue historique du sud-est européen IV. 1927 pag. 223-229) și N. Radojčić, O hronikama grofa Giorgja Brankovića in Prilozi za Knjizevnost etc. VI. 1926 pag. 1-45 și Michel Lascaris, Deux publications serbes concernant l'histoire roumaine in Revue historique du sud-est européen IV 1927 pag. 203-205. Despre Cronica Slovenilor vezi N. Iorga, Câteva note despre cronicile și tradiția noastră istorică pag. 17 (An. Acad. Rom. Seria II. Tom XXXIII. 1910).

Intr'o versiune a lor aceste anale singure știu de domnia lui Basarab II, despre lupta dela Ialomița, sfârșitul unui Dan voevod etc. Nu putem preciza azi complet nici originea știrilor din *Cronica Slovenilor* cu povestirea ei amănunțită, din care găsim la G. Brancovici pasagii egale aproape din cuvânt în cuvânt sau viceversa. George Brancovici de sigur din istoricii vechi ai Ungariei cunoștea pe Vlad II: îi eufemizează numele în Drag voevod, poate și aducându-și aminte de Δραγούλιος al cronicilor bizantine, deși am văzut că Dukas arată că Dragulios însemna „cel rău“ și de aceea mai curând poate s'a gândit Brancovici la nume slavone, ca Drag, Dragoș etc., obicinuite la Români. Mai bogat în amănunte e Letopisețul Țării-Românești, cronică cantacuzinească mult interpolată, prefăcută, care însă iarăși [prezintă domnia lui Vlad II, ca a lui „Vădislav voevod Bătrânul“¹⁾.

În *Cronologia critică a Țării-Românești*, atribuită învățatului Mihail Cantacuzino²⁾ adaoșă la cartea de compilație istorică și statistică, găsim la anul 1427 pe Drag Vodă întocmai dându-i în cea din urmă sfârșitul, care-l găsim în vechea cronică pentru „Vădislav voevod Bătrânul“ și punându-l în legătură cu expediția de răzbumare a lui Iancu de Inidoara în Țara-Românească. Aci despre Drag Voevod, care-și începe domnia în 1427 găsim următoarele: „la letopiseț scrie că el a întemeiat biserica Țârșiorului și că la anul 1444 având război Vladislav regele Ungariei și Iancu guvernatorul Ungariei cu sultanul Murat lângă mare și învingând Turcii pe Unguri, Iancu guvernatorul a fugit prin Țara-Românească, Drag voevod prinzându-l îl ținu închis câtva timp și după ce fu liberat, merse în Ungaria și ridicând armata, trecu în 1445 în Țara-Românească și bătându-se cu Drag voe-

1) Cf. excerpte din *Cronica Slovenilor*, precum și întreg Letopisețul Țării-Românești în *Revista pentru Istorie, archeologie și filologie* XI, (1910) ed. *Nicolaescu* pag. 113--3. Despre originea acestui letopiseț vezi părerea d-lui *N. Iorga* în Câteva note despre cronicile și tradiția noastră istorică pag. 17 (*An. Ac. Rom. S. II. T. XXXIII* 1910) și *I. Minea* în *Cercetări istorice* I pag. 2-7: O versiune a cronicii lui Stoica Ludescu.

2) *N. Iorga*, *Istoria lite aturii române în sec. al XVIII-lea II*. București 1901 pag. 128-31. Mss 468 dela Academia Română e singurul, care în o traducere neingrijită din grecește, ne-a păstrat această operă a banului Mihai. Acesta e *Anonymus Valachicus* al lui Șincai. ? Cf. și A. Lăpedatu, *Vlad Vodă Călugărul*. București 1903 pag. 3-6. Grecește au editat această operă frații *Tunusli*, *Ιστορία της Βλαχίας*. Viena 1805. Vezi și traducerea defectuoasă a lui G. Sion, București 1863 sub titlul: *Istoria politică și geografică a Terrei Românești*.

vod la Târșor în districtul Prahova, îl învinge și-l decapită¹⁾. Banul Mihai e mai amănunțit și mai complet în expunerea sa genealogică, unde citim următoarele :²⁾ „Dragul Vodă Basarab, fiul lui Mircea, la anul 1427. El a zidit mănăstirea cea veche a Târșorului. Zice la Vizantină³⁾, cum că sultanul Murat a trimis cu oști ca să așeze domn pe un frate a lui Dan Vodă, cu care oști lovindu-se Dragul Vodă, a biruit pe Turci, în care războiu a pierit și acel frate al lui Dan, ce-l aduceau Turcii să-l puie domn. Iar în anul 1435 s'a dus Dragul Vodă la Brusa și împăcându-se cu sultanul, s'a legat în războaie să dea ajutor Turcilor, și în anul 1436 ridicându-se Turcii împotriva Ungurilor, a mers și Dragul Vodă în ajutor. La care război biruindu-se Turcii, au fugit. Având bănuiala sultanului Murat asupra lui Dragu Vodă, cum că l-ar fi viclenit, s'a dus numitul Dragu Vodă la anul 1438 să se indrepteze, iar sultanul l-a pus la închisoare ; el căzând cu rugăciune, a lăsat pe 2 fii ai lui zălog la Turci și așa slobozindu-l a venit la domnia lui. La anul 1439 a venit asupra lui Dragu Vodă Ioan guvernatorul cu oaste ungurescă, de care temându-se Dragu Vodă a fugit. Atunci Ioan Corvinul, guvernatorul unguresc a ridicat domn pe unul anume Dan de alt neam. Acesta a poruncit să omoare pe toți, pe cari îi va putea prinde din neamul Basarabilor. Cu Ungurii petrecea bine. Cu Turcii s'a împăcat legându-se să dea în chip de haraciu 3000 de saidace și 4000 de calcane. Dar în anul 1422 iară a luat domnia Dragu Basarab Vodă așezându-se cu Turcii să li dea haraciu și cu Ungurii ca să le fie supt a lor protecție. Și așa Turcii i-au dat și pe toți Români, ce-i robise mai nainte.

Ungurii la anul 1444 au mers cu războiu la Varna asupra Turcilor, unde atunci Dragu Vodă, fiind ajutor Turcilor, s'a dat în partea Ungurilor și făcând multă stricăciune Turcilor s'a în-

1) Ibidem pag. 248, trad. Sion pag. 130.

2) N. Iorga. Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihai Cantacuzino București 1902 pag. 63.

3) Cine e *Vizantina*? Să fie izvoarele bizantine în totalitatea lor, sau e acea prelucrare a materialului cronicilor bizantine, cum a dat Stanos în Βιβλος ιστορικη περιέχουσα την ιστορίαν της Βητανίδος vol. IV. Veneția 1767? Aci găsim și eufemizarea în *Dragul* a numelui Dracul, cum e și în cartea banului Mihai. În *Genealogia Cantacuzinilor* găsim adică știri, cari lipsesc din Dukas, Phrantzes, Chalkondyles etc. Mihai Cantacuzino a putut avea și prelucrări manuscrise ale cronicilor bizantine, cum s'a constatat, că au fost pentru cronica lui Phrantzes. Cf. Al. Vasilescu în Convorbiri literare an. 1914.

tors în țara sa. După aceasta Turcii au biruit pe Unguri. În care războiu pierind și Vladislav craiul lor, s'a întors Ioan guvernatorul, ce era voevod peste acea rămasă oaste ungurească, prin Țara-Românească. Pre care Ioan l-a prins Dragu Vodă și l-a pus la închisoare și cerându-l Ungurii, l-a slobozit. Dar el îndată ce a mers la Țara Ungurească, gătindu-se de războiu, a venit la Valahia, în anul 1445 și lovindu-se cu Românii, au fost Ungurii biruitori, și prinzând pe Dragu Vodă la Târșor, i-a tăiat capul". Apoi învățatul ban povestește despre „Dan Basarab Vodă“, la anul 1445 și afirmă că acesta a fost fiu al lui Dan, celui ce a domnit impus de Unguri în locul lui Dragu.

Cu informație aproape egală Dionisie Fotino prezintă la începutul secolului al 19-lea în chipul următor domnia lui Vlad Dracul ¹⁾.

După Mircea cel Bătrân urmează Vlad Țepeș, iar după aceasta Dragul I, „fiul lui Mircea Basarab“, Când boerii au auzit că Vlad Țepeș a murit la asediul Constantinopolului, ei aleseră ca Domn pe Dragul, fiul lui Mircea.

Pe aceeaș vreme, la curtea bizantină era un alt Dragul, bastard al lui Mircea, care avea dese întâlniri cu războinicii buni, mai tineri. Fugarii, adică pribegii, cari erau în acel oraș, iau pe acest Dragul, îl duc la Cetatea-Albă, unde adună apoi armată, ca să așeze pe Drag pe tron. Intr'aceea Dan, fiul lui Vlad Țepeș, după uciderea tatălui său, din tabăra sultanului Murad, unde era, se refugiază în Constantinopol și fiind bine primit de împărat, luptă mai apoi cu succes în contra Turcilor. Când după 3 luni Murad abandonă asediul fără șansă, Dan primi dela împărat corabie și fu dus la aceeaș Cetate-Albă. Acolo proprii partizaniucid pe bastardul Drag și aclamă domn pe Dan, care ajunge stăpân peste o parte din țară, pentru cealaltă domnind Dragul, fiul legitim al lui Mircea. Dela acest Dan ne-a rămas hrisovul pentru satul Văișoara din Loviște și tot el cere ajutor dela sultan în contra Dragului Vodă. Dar Dragul rămâne învingător, prinde pe rivalul său și-i taie capul. Drag Vodă bate, prinde și-i taie capul și unui frate al lui Dan, pe care sultanul supărat îl trimisese împotriva Țării-Românești, așa că din 1427 domnește singur Dragul.

1) Dion. Fotino, Istoria generală a Daciei trad. G. Sion. Tcm. II. București 1859 pag. 22 și urm.

În anul următor, înainte de a trece sultanul în contra marelui său dușman din Asia, Drag Vodă cu suită strălucită sosi la Adrianopol și se închină sultanului promițând a-l însoți în Ungaria, Germania și Rusia (sic!). Murad l-a ospătat și l-a dăruit bogat, pe el și suita lui.

Când după aranjarea relațiilor cu Serbia, Murad trecu pe la Nicopol în contra Ungurilor, Dragul îl însoțește până la Sibiu, care nu și-a deschis porțile. De aci sultanul pleacă înapoi neavând armată destul de numeroasă și temându-se de Drag Vodă.

Reîntors în anul următor din Serbia, unde ocupase Sende-
rovia, Murad primi în Adrianopol pe Drag, care venise să-l salute. Sultanul însă la insistența favoritului său Fadulah, trimise pe domn la Gallipoli, unde fu ținut închis în turn, până ce se învoi să dea ostatici pe cei 2 fii ai săi și jură din nou credință.

Dragul Vodă a participat la expedițiunea pentru restabilirea Serbiei. Turcii atunci au cerut și primit pace: restituirea lui George Brancovici tot teritoriul sârbesc și copii, George și Ștefan, cari fuseseră orbiți și înapoiară și pe fiii lui Dragu Vodă. Acesta nu luă parte la lupta dela Varna, care s'a pierdut „din cauza a doi generali mari creștini neexperimentați în arta strategică”. Huniade scăpă cu fuga și ajunge în Țara-Românească. „Aice Dragu Vodă eșindu-i înainte, l-a prins și l-a aruncat în închisoare pentru cuvântul, că Uniade-i luase cu puțin mai înainte Almajul, Făgărașul și alte locuri din Transilvania, pe cari le aveau domnii români”. Lăsat slobod Uniade veni din răzbunare cu oști asupra lui Drag Vodă. Fu mare bătălie la Târșor, în județul Prahova. Dragul fu prins și i s'a tăiat capul. Drag Vodă domnise 21 ani și el zidise mănăstirea din Târșor. Astfel compila Fotino expunerile cunoscute.

Cu 14 ani înainte de a apărea opera lui Dionisie Fotino, a eșit la Halle de sub tipar Geschichte der Moldau und Walachey a fostului censor de cărți și apoi secretar aulic, ce a fost Iohann Christian von Engel, Neamțul din Zips, preocupat atât de mult de trecutul imperialismului unguresc ¹⁾. Engel, care așează domnia lui Vlad Drăcul între anii 1431-1445, cunoaște pe Windecke, biograful cronicar al împăratului Sigismund, și deci sărbătoreasca investitură din Nürnberg adăogând, că se va numi Dracul după

1) Pentru biografia acestuia vezi mai nou Ludw. v. Thallóczy, Iohann Christian von Engel und seine Korrespondenten in Ungarische Rundschau 1915 pag. 247-385. apărută separat, München u. Leipzig, Buncker u. Humboldt. 1915. Cf. și Kubinyi, Engel Iános levelezése.

insigniile ordinului bălaurului. Cunoaște și folosește pe Benkö, pe Eder, în opera căruia a citit protocolul săsesc contimporan relativ la expediția turcească din 1432. Cunoaște și pe cronicarii bizantini, după cari intercalează în povestirea sa, că în 1434 Vlad a trecut cu mai mult de 300 însoțitori în Asia, unde a căutat pe sultan, de i s'a închinat și i-a promis, că-l va însoți totdeauna în contra Ungariei și-i va fi călăuză în drumul spre Germania și Rusia, și într'adevăr în anul 1438 Vlad Dracul a însoțit pe sultan la expedițiunea, care a ajuns până la Sibiu, pe care-l asedia înzadar 8 zile. Oastea turcească trecuse pela Nicopole, apoi pela Turnu-Roșu și s'a înapoiat peste Bran. Dintre cetăți a fost cucerită numai Sighișoara.

În 1440 Vlad merge din nou la Murad, care la insistențele favoritului său „Phadulach“ îl puse în lanțuri și-l trimise în închisoare la Gallipoli ca pe autorul insuccesului din 1438. A fost eliberat numai, după ce și-a lăsat 2 copii ostatici și a jurat din nou credință. Engel folosește pe Thuróczi la expunerea expedițiunii din 1442 și adaogă, că Iancu de Inidoara n'avea încredere în Vlad și-l ura ca pe dușmanul Dăneștilor. Contingente bășărebești l-au ajutat pe Iancu Vodă în expedițiunea din 1443. Prin pacea dela Seghedin Țara-Românească rămânea în atârnare și de Ungaria și de sultan. Când regele Vladislav rupse pacea și trecu spre Varna pela Orșova, la Nicopol îl întâmpină Vlad să-i prezinte omagiu. Iancu de Inidoara trecuse cu trupele prin Țara-Românească și în drum trupele nu prea observaseră disciplină, ci jefuiră și se aprovizionară ca în țară dușmană din mânie pentru Vlad. La Nicopole se ținu consiliu de războiu, când Vlad fu contra războiului aducând ca motiv numărul mic al oștilor craiului. Iancu îl combătu și-și exprimă pe față bănuiala, că Vlad este înțeles cu Turcii. „Dracul se năpusti aprins în consiliul de război asupra lui Iancu de Inidoara și voi să-l străpungă; de aceia fu arestat și trebui să se răscumpere cu bani”—așa înțelege Engel obscurul pasaj al lui Chalkondyles. Maghiarofronul Neamț spune, că „lupta dela Varna s'a pierdut prin faptul, că acești Români se năpustiră asupra cămیلelor, bagajelor și seraiului turcesc“, pe când Ungurii angajaseră lupta cu infanteria și cavaleria turcă exercitată europenește, că Românii aduseră înapoi în tabără prada făcută și nu mai voiră să se înapoieze la luptă. Seara Iancu cu puțini Unguri în societatea Românilor părăsi în grabă locul luptei, ce o pierduse. Trecând prin Țara-

Românească Dracul îl reținu și-l aruncă în închisoare. La intervenția fruntașilor unguri, Dracul îi dete drumul însoțindu-l până la Brașov.

În 1445 Iancu năvăli în Țara-Românească, alungă pe Vlad și instalează în domnie pe Dan. Consiliul de războiu, când se propuse o nouă expediție în legătură cu flota amiralului papal Francisc, decise, că un războiu contra Turcilor e atunci inoportun și treburi urgente interne chemară pe Iancu acasă. Vlad fugi la Turci, își capătă fiii înapoi și'n 1446 împreună cu fiul său mai mare și cu ajutor turcesc revine în țară. Iancu în Iulie vine în Ardeal. Dan primi trupe moldovene și ungurești în ajutor, cu cari să se opună lui Vlad. Ajunși la luptă Românii lui Vlad trec de partea lui Dan. Vlad încearcă să scape cu fuga, e însă prins și decapitat dimpreună cu fiu-său.

Opera lui Engel a folosit-o, adăogat-o și analizat-o Șincai, care juxtapune știrile supărându-se rău, când acestea se contrazic. Fotino n'a putut utiliza cronica lui Șincai, căci guvernul ardelean a intervenit și la cel unguresc, ca să anuleze permisia de publicație acordată în 1812 ¹⁾. Neobositul scriitor muntean ar fi putut găsi multe fapte și interpretări de adoptat sau de îndreptat.

La mijlocul ultimului deceniu al aceluiaș secol un corifeu al istoriografiei noastre romantice stăruia să prezinte în modul următor domnia lui Vlad Dracul: „Vlad veni cu oaste din Ungaria; respinse pe Turci, care intrase în țară ca să pună pe alt Domn, și pradă de mai multe ori Bulgaria. Din cauza multelor războaie însă Țeara-Românească se împușinase de locuitori în așa chip, că mai nu rămăsese, cine să lucreze pământul.

Tot pe atunci în Ungaria trăia un mare general, Iancu Corvin de Uniad (+1456). Acesta era român din naștere (fiul lui Voicu Românul și nepot lui Sârbu) din neamul Dăneștilor și servia pentru regele Ungariei. El bătu într'un singur an (1442) trei oștiri mari rusești (la Sibiu, la Ialomița de sus și la Porțile-de-fier), dar perdu bătălia dela Varna (1444), unde însuși regele unguresc Vladislav rămase mort pe câmpul de luptă.

În anul următor (1445) Corvin vrând să răstoarne pe Vlad și să pună în locu-i pe cumnatul său Danciul, năvăli în Țeara-Românească cu mare oaste, înainte de ce Vlad să fi prins de

¹⁾ Cf. mai nou despre Șincai în *Cultura creștină* An. VI, Blaj, 1916 pag. 17-23.

veste, Vlad fugi peste Dunăre împreună cu ficiorul său mai mare, Mircea. Danciul apucă tronul și omorî toate rudeniile și prietenii lui Vlad, câți a putut prinde. Vlad cu oastea ce-i rămase credincioasă și cu ajutorul Turcilor, îndată ce Corvin se întoarse acasă, se aruncă asupra lui Danciul, îl puse pe fugă și își reluă domnia. Apoi prădă Transilvania, de unde aduse mulți prinși de războiu. Danciul ceru ajutor dela Ștefan domnul Moldovei (1445), precum și de la Corvin. Pre când Ștefan intra dintr'o parte în Țeara-Românească, Corvin dintr'altă parte se scobora prin pasul Bran însoțit de Danciul, ca să apuce pe Vlad între două focuri (Iulie 1446). Vlad aștepta dușmanii la Târgoviște; când amândouă oștile se găsiră față în față, în minutul de a începe lupta, oastea lui Vlad îl părăsește și trece în partea lui Danciul. Vlad fuge, însă este prins de către Danciul și tăiat în piața orașului Târgoviștei, împreună cu fiul său mai mare, Mircea. El lasă după sine doi fii: pe Vlad Țepeș și pe Radu cel Frumos ¹⁾.”

Puține are de adăogat în edițiunea din 1904 (pag. 59-60), căci iată textul: „Vlad Dracul avu o politică schimbăcioasă față de Turci ca și de Unguri, deși ținta vieței sale a fost, ca a tatălui său, neatârarea țării. Tot pe atunci în Ungaria trăia un mare și viteaz general român Iancu Corvin de Hunyady (adică din Uniedoară), fiul lui Voicu Grănicerul. Prin însușirile lui ostășești desfășurate în luptele cu Turcii el ajunsese Ban al Severinului, voevod al Transilvaniei, mai pe urmă chiar guvernator al Ungariei. Sub cuvânt, că vrea să meargă contra Turcilor (în urma bătăliei dela Varna, în care Ungurii fură bătute a. 1444) el năvăli în Țara-Românească cu mare oaste, ca să pună în domnie pe Danciul. Vlad îi ese înainte, dar când amândouă oștile se găsiră față în față în minutul de a începe lupta, oastea lui Vlad îl părăsește și trece în partea lui Danciul. Vlad fuge, însă este prins de către Danciul și tăiat în piața orașului Târgoviște împreună cu fiul său mai mare, Mircea (1446). El lasă după sine 2 fii: pe Vlad Țepeș și pe Radu cel Frumos și un fiu natural, Vlad Călugărul“.

Autorul celui mai răspândit manual de istoria Românilor, ce era cartea lui Gr. Tocilescu, n'a utilizat bogatul material istoric găsit în documentele de la Brașov, pe cari le cunoștea însă din

1) Gr. C. Tocilescu, *Manual de istoria română*, București 1894, pag. 38-9.

1894, le putea utiliza în parte publicate de L. Miletić și pe cari le-a publicat în 1902 și 1905 I. Bogdan într'o ediție model. Cu ajutorul publicațiunei lui Bogdan și cunoscând și cronica lui Wawrin au putut da D. Onciul și N. Iorga contururile adevărate ale domniei lui Vlad Dracul. Au mai rămas chestiunile de controversă, în urma sărăciei informației, nedeslipite de multe domnii muntene din veacul al XV-lea. Acestea n'aveau ce căuta într'o expunere generală a istoriei române, unde se dau numai rezultatele generale ale cercetărilor. Lămurirea și discuțiunea materialului informativ poate fi prezentată numai într'o monografie specială.

Grație publicațiunei lui I. Bogdan și documentelor ardelenești publicate de d. Iorga în colecția Hurmuzaki, Studii și Documente etc., se pot monografia azi toate domniile secolului XV-lea, fiindcă azi găsim informația, putem spune, suficientă și despre împrejurări lăuntrice ale Țării-Românești, fără de cari ar suferi expunerea simplistă a împrejurărilor politice externe.

Căci despre nevoile interne ale țării, despre luptele lăuntrice dintre boeri și 'n special despre graba pretendenților de a ajunge la domnie, despre popor și felul lui de traiu, nu zice nimic cronica internă. Dacă am fi avut ca alte neamuri mai mult noroc, dacă am fi avut vremuri mai bune, n'ar fi lipsit oameni, cari cu răgaz să însemne, ce se întâmpla, am ceti azi în perioada ce o tratăm, ceva analog cu epoca luptelor dintre cele 2 roze, deoarece întru nimic mai pe jos n'au fost luptele de exterminare reciprocă și răsturnare furioasă între pretendenții și partidele boerești, începând cu anul 1418. Din 1435 înainte Vlad, apoi urmașii săi vor lupta până departe 'n jumătatea a doua a secolului XVI-lea cu toată lumea, care le discuta legitimitatea pretențiilor la domnie.

Rivalitățile pretendenților n'au rămas fără ecou în șirurile boerilor țării. Sfetnicii diferiților domni, așa cum ni-i prezintă documentele, arată pe prietinii, sprijinatorii sau dușmanii domnului plecat sau următor. Domnii sunt neîndurați față de partidul învinșilor. Până în 1462 se poate vorbi despre rivalități între Drăculești și Dănești ¹⁾, fiindcă după această dată s'au luptat pentru tron unul împotriva celuilalt nu numai descendenții celor două

1) Cf. A. D. Xenopol. *Lupta între Drăculești și Dănești* (An. Ac. Rom. Ser. II. Tom. XXX 1907). Nu se poate admite teza, așa cum a pus-o Xenopol. Cf. și I. C. Filitti, *Craioveștii în Convorbiri literare* an. 54, 1922 pag. 398 și urm.

ramuri bășărăbești, ci de multe-ori și urmașii aceleiaș dinastii. Urmările acestor rivalități pentru tron, au fost nefaste pentru țară: timp mai bine de un secol pe lângă câteva fapte luminoase, cari par'că sunt numai pentru a dovedi trăinicia neamului și organizațiunei politice în necurmata împotrivire dârză, când era vorba de apărarea moșiei străbune, asistăm la orori importate din Bizanțul putred de intrigi, de câte ori una din cele 2 familii voește să statornicească pentru membrii săi domnia: așa se sleia forța de împotrivire a țării și se pregătia complecta șerbire către Turci¹⁾.

2) *Imperialismul otoman și puterile creștine în vremea domniei lui Vlad Dracul: situația generală.*

În vremea lui Vlad Dracul mai ales se conturează pentru secole soarta orientului european. Constantinopolul a fost curcit înainte de domnia lui Ștefan cel Mare. Prin aceasta lupta neobositului erou moldovean și orice încercare de cruciată în contra dușmanilor credinții întâmpina greutăți mai mari. În jumătatea a doua a secolului al XV-lea nu s'a mai urmărit, nu s'a mai afișat în cuvântări răsboinice creștine posibilitatea, ca Turcii să fie scoși din Europa, cum s'a sperat în prima jumătate a aceluiaș veac. Încercările regelui Mateiaș de a împiedeca realizarea completă a programului de expansiune turcească, genialitatea strategică a lui Ștefan cel Mare au amânat, dar n'au putut zădărnici, ceea ce nu putuse împiedeca Iancu de Inidoara. Ceea ce au reprezentat succesele lui Ștefan cel Mare pentru țările dunărene, însemnase lupta lui Iancu Vodă în contra Turcilor, pentru statele balcanice. Acesta a înlăturat primejdia, ca victoria sârbească a Turcilor să nu fie urmată de biruință în contra țării ungurești. Împotrivirea principatelor române a salvat pentru mai mult decât o jumătate de veac integritatea Ungariei după 1456. Aceasta dimpreună cu Țara-Românească, Veneția, uneori cu Serbia, lupta în prima jumătate a secolului XV-lea să înlătore pericolul turcesc, care ajunsese pericol european. Toată lumea creștină urmăria cu atențiune încordată svârcolirile celor amenințați. Succesele Turcilor în Balcani făceau tot mai grea și mai

1) I. Minea, *Principatele române și politica orientală a împăratului Sigismund*, București 1919 pag. 151.

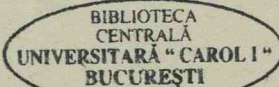
şubredă situaţiunea Bizanţului, care era creştin şi nu trebuia lăsat pradă Turcilor păgâni.

Două mari curente dominau opinia publică europeană, cari nu se excludeau în această privinţă, fiindcă reprezentau acelaşi mănunchiu de năzuinţe: respectul tradiţiei şi civilizaţiunei antice şi credinţa religioasă, sentimentul creştin. Ambele pasionau întreaga lume cultă europeană şi erau convergente întru mântuirea Bizanţului culturii şi înlăturarea duşmanilor creştinătăţii. Propagandiştii renaşterii propoveduiau şi războiul civilizaţiei în contra barbarilor profanatori. Pentru mântuirea civilizaţiei bizantino-romane, care era creştină, se ridică tot mai mult opinia publică europeană: idea unei cruciate pancreştine preocupă tot mai stăruitor gândul frunţaşilor bisericii apusene. Nu trebuie să uităm că'n secolul al XV-lea alături sau în contra puterii bisericii şi regalităţii, alături de tradiţia aristocraţiei bisericesti şi lumeşti se ridică spiritul de solidaritate al mulţimei în atară de vechile cadre impuse prin aşezăminte Europei: e vorba de opinia publică, care preîndea, ca oraşul-lumină, Constantinopolul să fie menţinut pentru creştinătate. Impărăţia bizantină de atunci, rest al domeniilor răsăritene ale imperiului roman, nu era capabilă de a manifesta energie de considerat. ¹⁾

Zotikos poet născut în Varna, descriind lupta din 1444 se face ecoul opiniei publice generale, când scrie: „De când Turcii au străbătut în Romania... nu s'a aflat nici un prinţ, care să fi îndrăsnit a se măsură cu ei. Ce spun eu, este adevărat şi de loc greşit, căci dacă s'au aflat unii, cari au îndrăsnit să se opue Ismaeliţilor, rezistenţa lor a fost slabă, ca pânza de paiangen. Până acum n'a putut face nimeni altul nimic, decât marele Theophan...“ cum îi zice lui Iancu de Inidoara ²⁾. Poetul grec scria sub imperiul faimei Românului ajuns erou al creştinătăţii şi nu cunoştea deosebita importanţă, ce o avea şi o exercitase rolul Ţării-Româneşti sub Mircea cel Bătrân, care a oprit prima năvală turcească înspre regiunile dunărene. Ne aducem aminte că victoria mare dela Nicopole (1396) a rămas stearpă pentru Turci şi că după bătălia dela Angora până la începutul anului 1418 puternicul

1) I. Minea, I. c.

2) Paraspondylos Zotikos: cf. şi Pecz in Századok an 1894 pag. 324, apoi David Angyal, Le traité de paix de Szeged avec les Turcs in Revue de Hongrie an. IV, (1911) tom. VII nr. 3-4.

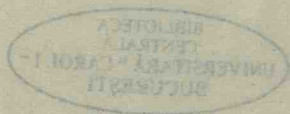

domn muntean a fost speranța tuturor, cari aveau interes să fie dușmani ai imperiului otoman agresiv. Poemul lui Zotikos a păstrat ecoul opiniei publice de cătră mijlocul veacului al XV-lea, când imperiul Paleologilor trăia ani de agonie.

Sub greutatea vremurilor împăratul și bisericanii din Bizanț recurg la ajutorul lunei catolice, căci Țara-Românească a primilor Basarabi fusese împiedecată de Ungaria, ca să devie statul ortodox, de unde să meargă ori și când îndestulător ajutor spre Bizanț. Coloarea predominantă a tradiției noastre politice adică a derivat din sentimentul religios. Bizantinii față de dispoziția suflotească a apusului catolic sunt gata să recunoască pe papa de șef al creștinătății, admit reunirea cu biserica Romei în schimbul unui ajutor efectiv în contra Turcilor. Împăratul, patriarhul, însoțiți de episcopi cu multă carte, dogmaticieni consumați, iau parte la conciliul dela Florența. Apusul admiră resturile civilizațiunei vechi bizantino-romane. Entuziasmul religios slăbit, ce e drept, după cruciate, păstrase un rest din puterea sa. Idealul creștin continua a-și exercita influența asupra elitei oamenilor de inimă și spirit, iar acest ideal creștin la cei mai mulți nu era de loc incompatibil cu cugetarea humanistă, admiratoare a civilizațiunei vechi. Războiul în contra Turcilor avea darul să intereseze pe partizanii ambelor tabere. Admiratorii civilizațiunei vechi așteptau, ca Grecia să fie liberată, ca civilizația bizantină să fie salvată, iar creștinii se bucurau la gândul, că succesul armelor creștine face posibilă alungarea păgânilor. In acea vreme o alianță a unei puteri creștine cu Turcii se considera ca sfidare a opiniei publice. Vladislav Jagello ca să-l discrediteze, insinua că Alexandru cel Bun în anii 1430—1431 era aliat cu Turcii.

Dacă acelaș rege polon altădată a urmat un drum politic paralel cu intențiile politice turcești, dacă pentru un candidat la tronul unguresc se căuta în aceeaș vreme o fiică a sultanului ca mireasă, dacă împăratul Frideric al III-lea pentru meschine planuri familiare admitea și o alianță cu Turcii, toate acestea nu însemnau că răpunerea unei puteri creștine cu ajutor turcesc n'ar fi provocat proteste violente și generale în opinia publică. 1)

1) I. Minea, *op. cit.*; Herbert Schönebaum, *Das Zeitalter des Hunyadi* in politischer und kulturgeschichtlicher Bedeutung, Bon-Leipzig, 1919 pag. 23. Cartea aceasta e scrisă tendențios.

Ce alte arme însă avea această opinie publică? Sigismund înfrânt, făcut de rușine la Golubieț, nu refuză a încheia pace cu Turcii jertfind interesele creștinătății, pentru ca să se poată desfăta în splendoarea unei încoronări imperiale la Roma. Republicele italiene pentru a-și salvagarda interesele negustorești se întreceau după favoarea sultanului păgân cerșind privilegiile comerciale. Cât de anevoioasă se arăta în astfel de împrejurări o acțiune comună a creștinătății!

Căci dacă cercetăm motivele imediate ale evenimentelor, vedem că interesele, profitul personal a jucat rol important în atitudinea popoarelor, a capetelor încoronate, a bisericilor. Papa Eugen IV prin decretarea unirii celor două biserici își salvează situațiunea periclitată de marea schismă, cu care conciliarii dela Basel amenințaseră puterea papală: papa propoveduește războiul sfânt. Câțiva Francezi vin din patria originară a cavalerismului ca ostași ai unui senior entuziast. Ceilalți aveau interes vital să participe la luptele contra Turcilor. Venețienii, cari în 1204 făcuseră bună afacere, voiau să ia și ei din fărâmiturile puterii bizantine. Țara-Românească și Ungaria vroiau să înlătore pentru totdeauna pericolul turcesc. Din Polonia vin câțiva oșteni la luptă, fiindcă din întâmplare regele lor este și regele Ungariei. Moldova acum se mărginește la defensivă în contra Tătarilor, paralizată prin ne-
trebnice lupte lăuntrice. În 1443 și 1444 Moldovenii luptă ca defegii în oastea polonă, războindu-se în Balcani. Despre Țara-Românească știm, că opinia publică era pentru lupta în contra Turcilor. Cronicarul expedițiunei româno-burgunde din 1446 a însemnat în cronica sa că boierii țării foarte s'au întristat, când au auzit din gura domnitorului lor Vlad, că sultanul l-a liberat numai, dupăce făgăduise că nu mai luptă în contra Turcilor, De aceea Vlad nici nu și-a putut ținea promisiunea făcută Turcilor, pe când George Brancovici, despotul sârb, n'a păstrat în toamna anului 1444 nici neutralitate binevoitoare, iar mai târziu a fost chiar ostil expedițiunei creștine din 1448, pentru ceeace în curând avea să se căiască. Era un timp, care nu favoriza oportunismul.

Ideea religioasă prin ea însăși nu mai putea răscoli sufletele popoarelor impunând norme imperative monarhilor. Marile soboare religioase reformatoare dovediseră putrejuenea bisericeii romane, corupțiunea și egoismul ambiției celor ce își ziceau urmași ai sf. Petru, interesele particulare ale Curiei

romane. Suntem în ajunul marilor reforme religioase. Schisma papală sdruncinase credința. Particularismul începuse de mai înainte încă să împartă lumea încăpută până atunci în ramele împărăției romano-germane și conduse în cele spirituale de papa dela Roma.

Ungaria n'a putut fi regenerată prin legile militare din 1432-5 și sta prost, când Vlad a luat domnia. După ce trecuse prin frigidurile revoltei țăranilor ardeleni, în 1438 au opus rezistență Turcilor mai numai Românii din Hațeg și Banat. Când te-ai putut aștepta, că după o nouă năvală dezastrul Ungariei va fi și mai mare, spre norocul ei tocmai din aceste părți românești îi răsare mântuirea și s'a crezut câtva timp, că Iancu de Inidoara va fi și mântuirea creștinătății. Acesta înlătură deocamdată dela Ungaria primejdia prăpădului politic.

După ce din mai multe biruințe ale Iancului de Inidoara lumea interesată se convinsese, că el e comandantul mult așteptat, toți îl îndeamnă, îi promet concurs, îl solicită la luptă în contra Turcilor. Pentru rolul istoric al românimii în sud-estul Europei e de remarcat că'n oastea lui Iancu lupta întreaga românimă nord-dunăreană, considerând și pe lefegii din Moldova, unde țara se sbătea în lupte interne. Când luă însă parte și „Europa“ la lupta de rezistență sau de răpunere a Turcilor, pare că fu ceva fatal: prost a mers la Varna, după cum rău mersese la Nicopole. Țara-Românească luase parte la biruință, apoi la catastrofa, fără să fi câștigat decât încrederea în sine și admirația colaboratorilor, căci cetățile dunărene erau încă în mâna Turcilor. N'avem cunoștință, că *pacea dela Seghedin* ar fi adus îmbunătățiri pentru Muntenii, cari luptaseră fără să șovăiască.

În astfel de împrejurări Vlad avea nevoie de multă iscusință, pentru ca să spere o domnie sigură și pentru ziua de mâine.

Începându-și domnia în împrejurări grele, sforțările, temerile și speranțele sale au fost folositoare țării. Față de primejdia turcească ca față de orice primejdie, singura conduită corectă a unui domn era lupta zilnică, chiar când speranța succesului îi licăria printre munți de nouri. Rău a ajuns țara, când domnii ei s'au abătut dela acest principiu. Energie destulă avea Vlad, care cutreerese Europa dela Nürnberg până la Constantinopol, Gallipoli, Adrianopol și poate Brussa.

Crescut la curtea lui Sigismund, apoi poate și la cea bizantină în Constantinopol, Vlad cunoștea toate intrigile, întreagă neputința desperată a restului de împărăție bizantină, întocmai precum și toate neajunsurile politice imperiale și crăeșii, știa șubredenia prieteniei Ungariei și exoziturilor acesteia, cari erau Sașii, vevodul transilvan și șpanul Săcuilor. Văzuse, cât de neputincios este Sigismund față de oligarhia ungurească atotputernică, îi a-flase grijile, felurile afaceri, mai mult din experiență îi cunoștea caracterul schimbăcios și obiceiul de a căuta profitul personal în toate împrejurările, așa că așezat odată în domnie, când va fi atacat cu furie de Turci, nu-i va trebui mult să încerce a ajunge și cu aceștia la o învoială. Oscilările acestea între vecinii șovăitori dela nord și năvălitorii rezoluți dela sud, ceasurile de nedumerire ale domnului muntean își găsesc explicarea în varietatea situațiilor politice, al căror tablou are însă ca chenar colorile tradiției politice a țării.

Strajă spre nord față de tendințele de suveranitate fără îndatoriri decât oportuniste ale regilor Ungariei, strajă pentru a opri pericolul turcesc, care amenințator se ridica într'una dinspre miază-zi, Vlad a luptat lupta sfântă, disperată pentru ființa neatărnată a țării, așa că moștenirea basarabească a eșit relativ teafără din atâtea primejdii. Luând parte la marile expediții, cari în presara căderii Bizanțului s'au ridicat în contra Turcilor, armata lui a câștigat atâtea glorie și faimă, încât cronici, cari s'au scris numai ceva mai târziu și cari reoglindesc opinia publică de atunci a Europei, au însemnat, că oastea română a fost arbitru succesului. La Varna trupele lui Vlad au acoperit retragerea armatei creștine și i-au salvat ruinile. Iar în expedițiunea cea lungă (1443) și în cea româno-burgundă (1445) pe Dunăre, Românii lui Vlad sunt elementul de forță, domnitorul Țării-Românești sau fiul său, sfetnicii, cărora întotdeauna li se cerea sfatul.

Absența creștinătății apusene în Orient și neprevederea Ungariei, care niciodată n'a știut să se acomodeze vremurilor noi, au dus însă la catastrofa dela Varna. Când Frideric III de Austria ceru ajutor dela regele francez în contra cantoanelor elvețiene, acesta trimise imediat pe prințul de coroană; dar la Varna și pentru lupta în contra Turcilor n'a trimis pe nimeni. Dacă pentru Ungaria dezastrul dela Varna n'a însemnat mai mare nenorocire, e a se mulțumi Țării-Românești, care sub Vlad Dracul

inchidea ori continua să facă nesigur drumul Turcilor la nord de Dunăre, dându-i-se acesteia astfel timpul necesar pentru reculegere. După eșecul dela Varna Țara-Românească ajunge în atâr-nare mai strânsă de situațiile politice imediate, iar creștinătatea s'a obicinuit a nu mai avea toată speranța în succesul unei inter-vențiuni creștine colective în contra Turcilor. În scrisoarea sa către papa, Iancu de Inidoara caută în afară de hotarele țării, ale cărei interese le servia, motivele înfrângerii ; nu vedea că sâmburii înfrân-gerii erau în vrăjmășia socială, îngâlcevirea politică, atmosfera gene-rală din Ungaria. Politica lui externă mai departe și ofensiva răz-boinică nu-i mai aduseră rezultate decât ca cel de pe Câmpia Mierlei. După dezastrul din 1448 a fost bun bucuros că poate conso-lida restul speranțelor nespulberate. Dar nici lecția amară de pe Câmpia Mierlei nu l-a vindecat de ideile imperialismului medieval unguresc, în cari crescuse spre propria sa fatalitate. De aceea ultima sa luptă, apărarea victorioasă a Belgradului în 1456 în-semna efortări pentru menținerea hotarelor țării sale, din care în senzul imperialismului arpadian și angevin încercase să facă centru de luptă biruitoare creștină în contra Turcilor. 1) Repetăm : n'a reușit, fiindcă nici el n'a vrut să înțeleagă că lumea se schimbase.

Nu s'au acomodat vremurilor nici Bizantinii, cari pe vremuri au refuzat să-și facă prietene forțele desfăcute de imperiu, pre-ferând a lupta pentru restabilirea unei lumi politice, care nu mai putea reveni. Dar occidentalii n'au făgăduit ajutor pancatolic nu-mai impunând unirea dela Florența ? După dezastrul creștin dela Varna, împăratul bizantin, vom vedea, a fost dispus să lase tron și imperiu pentru apanagiu apusean și un castel în Franța.

Toată lumea putea ști, că Bizanțul îngâmfat și limbut peste câțiva ani se va prăbuși cu totul primind ca stăpân pe repre-zentantul lui Mohamed : Grecii n'au putut păstra puterea ce le-o dăruiseră Romanii în răsăritul Europei. Făcând ordine după pro-priul și bunul său plac în Țara-Românească, Iancu de Inidoara n'a servit, ci a pierdut cauza acestei țări. Intervenția lui în am-bele țări române după înfrângerea dela Varna a fost un amestec nefast. Căci când alte mijloace nu ajutau, Iancu încercase să formeze dușmani domnului muntean în propria-i țară, să favori-zeze uneltirile și ambițiile pretendenților, cum era Basarab II,

1) Vezi I. Minea, Din trecutul stăpânirii românești asupra Ardealului, București 1913 pag. 25 și urm.

Vladislav II etc. Sub domnitorii de scurt răgaz, cum au fost cei mai mulți urmași ai lui Mircea cel Bătrân, boerimea muntenească adică începu să joace rolul său politic, fără însă să se desvolte deocamdată într'o oligarhie stăpânitoare, cum vom vedea, că e la sfârșitul secolului.

Vlad Dracul a refuzat să fie instrumentul imperialismului unguresc la cursul de jos al Dunării, unde totdeauna a căutat să salvgardeze interesele țării și dinastiei sale. Iancu de Inidoara ar fi preferat un domn docil, cum va fi cumnatul său Petru, efermerul domn din Moldova. Dacă Vlad a voit să fie neatârnat față de Turci, aceasta nu însemna, că era dispus să se arunce în brațele suveranității ungurești. Tocmai împotrivirea, ce a opus-o tendințelor venite din Ungaria, i-a adus peirea. Domnii munteni ai acestor vremi doriau prietenia lui Iancu de Inidoara, îi oferiau colaborarea armată în contra Turcilor, dar abhorau o protecție, din care ar decurge știrbirea suveranității politice.

Pentru înțelegerea deplină a acestei vremi, trebuie să mai amintim încă un fapt. Pretendenții susținuți de Ungaria au în acest timp ușor succes asupra rivalilor lor de pe tronul Țării-Românești, când cei din urmă n'au pe lângă ei și contingentele de ajutor ale begilor dunăreni. Turcia nu putea ține în țară atâtea trupe, ca să apere pe un domn, urit de majoritatea boerilor. Căci nu armatele ungurești învingeau și intrau triumfătoare cu domnul cel nou, ci mulțimea boerilor pribegi, aplaudați de nemulțumirile, de malcontenții din lăuntru țării. Din Ardeal și Ungaria li se puneau pretendenților la dispoziție mijloacele necesare pentru luptă. Explicarea o mai găsim și'n absoluta atârnare economică a Țării-Românești de Ardealul învecinat. Numai aplecarea spre răsvrătire în contra domnitorilor, cum explică Dukas, mai târziu Verancici etc. nu poate fi lămurire suficientă. Țara-Românească avea ca liferanți principali orașele săsești din Ardeal. În interesul prosperării economice a acestor orașe săsești, a întregii bunăstări din Ardeal regii Ungariei erau siliți să veghieze, ca Țara-Românească să fie stăpânită de un domnitor prieten și nu dușman. Din orașele săsești, din Ardeal își procurau domnitorii români pe lângă articolele de confort și mijloacele de a-și apăra țara. Cetățenii acestor orașe, ca să preîntâmpine propria ruină materială, ce le-ar fi adus-o închiderea granițelor de către Țara-Românească, continuară a se stabili în orașele și târgurile românești făcând

oarecumva mai independentă situațiunea economică a țării. Dependenta economică totuși nu fu înlăturată, iar aceasta făcea și mai împovărătoare situațiunea politică creată prin mulții preten-denți adăpostiți în orașele săsești sau în alte părți.

Prin situațiile amintite până aci se explică și alte fapte, cari interesează domnia lui Vlad Dracul.

Nu numai situațiunea geografică a poporului românesc, ci mai ales importanța lui ca putere face, că în secolul XV toate cronicile sunt pline de informațiuni asupra Românilor. Scriitorii contimporani încearcă atunci să prezinte cetitorilor și originea acestui neam, căruia soarta și Europa îi hărăzise atâta impor-tanță la cruciatele, ce cătră mijlocul secolului pornesc în contra Turcilor, pentru ca creștinătatea apuseană și a Europei centrale să fie, la adăpost de stăpânirea turcească barbarizantă. Bonfini, Długosz, Calimah, Matei de Miechów, Beheim, papa Piu II etc. toți arată originea latină a neamului românesc. Ca și Schiltberger, ei au informații ori unii s'au convins de visu, că neamul românesc a păstrat mai fidel tradiția romană în port și limbă, care e o latină stricată. Chalkondyles are informațiunea, că limba română e ase-menea limbei italiene, firește cu diferențe, că un Italian ar putea înțelege numai cu greu, ce vorbește un Român, dar—e vorba—bine, rău înțelege. Chalkondyles știe și despre Români macedo-neni, cari locuiesc în Pind și cari au aceeaș limbă, ca și Ro-mânii dela Dunăre și din Carpați. El mai are informația unilaterală, că acest „neam prea distins în războiu“ locuește mai ales în sate și se ocupă mai mult cu economia vitelor. El ne zice Daci și nimeni nu i-a putut spune, de unde am ajuns în locurile, unde știa, că suntem și până la Mircea cel Bătrân nu cunoștea nici-un fapt din istoria românească, deși, dacă acest cronicar ar fi avut inclinație de judiciositate, putea să spună, că a fi scăpat din potopul năvălirilor barbare, era rezumatul cel mai glorios al istoriei unui popor, părăsit de oficialitatea romană mai întâi, bizantină mai apoi. Intrebările, ce și le pune xenofobul cronicar, care și în Iancu de Inidoara vede ceva neam de grec, deși știe, că în Ardeal se vorbește românește, ne arată deosebita considerație, care și-o câștigase țara primilor Basarabi în concertul popoarelor europene.

Față de schimbările dese ale domnilor din sec. XV-XVI. Chalkondyles știe, că Români își schimbă Domnii, după cum li se pare profitabil, părere care o întâlnim și la Dukas, întocmai

ca la Verancici și Enea Silviu Piccolomini ¹⁾. Fii legitimi, ca și cei nelegitimi au drept la succesiune, cum a fost practica urmată după Mircea cel Bătrân.

Așa se explică faptul că uneori atâți pretendenți erau pentru tronul Țării-Românești, cu câte state ne învecinam, ba uneori în același stat vecin găseau adăpost mai mulți. Informațiile păstrate ne impun constatarea că cei mai mulți pretendenți la domnie până la anul 1447 se ridicau din pribegii ardelenesti. Nu știm, dacă Vlad Uzurpatorul din anii 1395-1397 a trăit printre Turci, dar cunoaștem legăturile lui strânse cu Polonia, prieteni politici ai Turcilor pe acea vreme. Odrasle ale vechilor voievozi în timpul consolidării politice a Țării-Românești sub Nicolae Alexandru Vodă, sub Vladislav I se refugiază la Angevinii din Ungaria ²⁾. Dan II ocupă tronul cu ajutor dat de craiul-împărat Sigismund. Dar Radu Pleșuvul și Alexandru Vodă Aldea au venit cu concurs moldovenesc. Vlad Dracul de atâtea ori a avut surprize neplăcute din Ardeal.

Posibilitățile de intervenție ale vecinilor în legătură cu neastâmpărul numărului nesfârșit de pretendenți au făcut, ca forța de vitalitate politică a Munteniei să fie pusă la grea încercare. Și totuși, pe când alte popoare, ca Bulgarii, Sârbii etc. sucombă atacate numai de un dușman, pe când Ungaria, țară atunci mult mai mare, s'a prăbușit după o singură mare lovitură, cea dela Mohaci (1526) devenind în parte pașalâc turcesc, Țara-Românească în împrejurări mult mai grele la pragul Europei civilizate a apărut creștinătatea în contra invaziei otomane.

Mentalitatea și sărăcia de informație a ultimilor cronicari bizantini ne arată izolarea mândră, în care se retrăsese, or poate puțin intensitate a vieții din imperiul bizantin. Aceasta se observă mai ales la Chalkondyles, căruia îi place să dea știri etnografice și geopolitice și să ne prezinte istoria Europei orientale ca un întreg, la compunerea căruia conlucrează factori mai mult sau mai puțin importanți. Impotrivirea de admirat, ce principatele dela Dunăre, „țara dela Dunăre“, cum zice el, și Bogdania, au opus

1) Dukas, *Historia Byzantina* ed. Bonn pag. 201 și urm.; Chalkondyles, *Historiae*, Paris 1650 pag. 40. Verancici în *Mon. Hung. hist. Scriptorum* II. Cf. și Joh. de Thwrocz, *Chronica Hungarorum* ap. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum* I. Viena 1746.

2) Vezi I. Minea, *Relațiunile politice* dintre Țara-Românească și Ungaria sub Ludovic I în *Convorbiri literare* 1910 pag. 1124 și urm.

tendințelor de înaintare înspre Nord a puterii turcești, îl va fi îndemnat să stăruiască mai ales și mai mult la istoria și originea Românilor, decât la cea a Ungurilor, Polonilor etc., unde nu odată au mers solii basileice să ceară ajutor. Dar dacă nu știe Chalkondyles mai mult, dacă cu naivitate adorabilă spune, că nu a aflat, de unde au venit Românii pe locurile, unde se găesc, nu vom putea conchide că explicarea o găsim în puținul schimb material și intelectual, ce se făcea între Târgoviște, Suceava și Bizanț, ci derivă din pregătirea insuficientă a lui Chalkondyles, care nu avea destulă instrucție pentru istorie generală, oricât ar vedea în el ceva deosebit Gibbon și Hammer și înainte de aceștia Dimitrie Cantemir.

Importanța, ce o acordă Chalkondyles, se întâlnește cu respectul și considerația unanimă europeană pentru Țara-Românească. La 16 Martie 1439, când la conciliul dela Florența șambelanul împăratului bizantin expunea planul unei cruciate generale pentru alungarea Turcilor în lumea lor asiatică, reliefa anume, că trebuie câștigată și cooperarea domnului Țării-Românești „care poate da mai mult de 15000 călăreți, oamenii cei mai vâjnoși, puternici, ce sunt pe lume“¹⁾.

Repetăm cu acest prilej constatări, la cari ne-am mai oprit.

Când Țara-Românească se sbătea în criza provocată de mulții pretendenți la domnie, când în Moldova luptele fratricide ale urmașilor lui Alexandru cel Bun angajau energia țării, oastea turcească a putut străbate departe până la Timișoara, pe teritoriul regelui din Buda, până la Sibiu, până la Mureș. Știm că nu a fost așa în vremea lui Mircea exceptând anii de criză 1395—1397, a lipsit și'n timpul lui Ștefan cel Mare frica de Turci în Ardeal.

3) *In așteptare: Vlad Dracul ca pretendent.*

Cronicarul bizantin Dukas²⁾ dă despre pretendența lui Vlad unele amănunte, al căror izvor nu-l putem controla. Acest cro-

1) Bertrand de la Broquière, *La voyage d'Outremer*. Paris 1892 pag. 264 și urm.

2) Dukas a trăit în sec. XV și a scris mai ales evenimente bizantine și turcești până la cucerirea insulei Lesbos de Turci, adică până la anul 1462. Ca secretar al guvernatorului milanes din insula Mitilene, cunoștea în parte și dedesupturi din politica generală orientală. Acest cronicar caută să emoționeze, de aceea găsim la el exagerări. Despre evenimentele dela Dunărea de mijloc și de jos nu totdeauna a avut informații îndestulătoare Cf. *Krumbacher, Geschichte der byz. Literatur*, și *N. Iorga, Médaillons d'histoire littéraire byzantine* (extras din *rev. Byzantion* tom II. 1925, Paris-Liège 1926 pag. 296-7.

nicar nu știe nimic despre Dan III, de Mihail I, de Radu (II) Pleșuvul. Fapt important de bună seamă este, când arată că'n vremea lui Mircea cel Bătrân și după aceea fii de boeri munteni petrec pentru învățătură la Constantinopol, fiindcă așa avem explicarea cea mai de înțeles, de ce civilizația noastră medievală avea atâta colorit bizantin¹⁾. Dar expunerea lui Dukas despre începutul domniei lui Vlad Dracul nu o confirmă alte izvoare. Căci ce povestește Dukas? După moartea lui Mircea Vodă s'a instalat în domnia Țării-Românești un *copil*²⁾ al acestuia. Dar pe o corabie pusă la dispoziție de împăratul bizantin sosi la Cetatea-Albă (Asprokastron) Dan, fiul răposatului Dan voevod. Dan ajunsese în Constantinopol strecurându-se din armata turcă, care asedia în vara anului 1422 orașul împărătesc.³⁾ Împăratul l-a primit bine, când a aflat, cine este și după sfârșitul asediului turcesc zădărnicit, i-a dat corabie, ca să poată ajunge în Țara-Românească. La Cetatea-Albă l-au întâmpinat pe Dan boeri aclamându-l domn. Cu aceștia Dan a pornit încontra celui ce apucase tronul și care era un *copil* al lui Mircea. Cronicarul nu dă numele aceluia, căruia îi surăsese straniu șansa domniei. Dan îl înfrînge, omoară și ia domnia. Noul domn s'a aranjat și cu Turcii făgăduindu-le și plătindu-le tribut anual. Dar la Constantinopol în acel timp se afla alt fiu natural al lui Mircea Vodă trăind înconjurat de prietenia multor tineri munteni războinici. Vlad se numea acesta și făcea parte din garda împăratului Ioan (1425-1448). Cu tinerii săi prieteni Vlad porni spre Țara-Românească; debarcară în „oarecare“ cetate a țării. Aici zilnic soseau la pretendent tot mai mulți partizani, așa că în scurt timp se strânse mare armată, fiindcă, adăogă cronicarul, Muntenii erau nestatornici, inclinați totdeauna să-și răstoarne domnia.⁴⁾

Suntem de părere că Dukas a utilizat la compunerea cronicii sale și o cronică turcească, azi necunoscută, dar care prezintă asemănări cu cele mai vechi cronică turcești publicate până acum. Pentru evenimentele românești expunerea lui Dukas este confusă și totdeauna trebuie controlată.

1) Vezi și D. Russo, *Elenizmul în România*, București 1912 pag. 43—4. Cf. și N. Jorga, *Roumains et Grecs au cours des siècles*, București 1921 pag. 25 și urm. Trebuie controlat cu acestea P. Constantinescu-Iași, *Bizantinismul în România*, București 1924.

2) *Copil* se zicea în limbajul cronicăresc orice fiu natural. De aceea întrebuințăm aici acest cuvânt.

3) Pentru data asediului vezi I. Minea, *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund*, București 1919 pag. 163.

4) Dukas, *Historia Byzantina*, Bonn 1834 pag. 201: „ἦν γὰρ τὸ γένοϋς τῶν Βλᾶχων ἀσύστατον καὶ πρὸς ἐπιβουλίαν τῶν ἡγεμόνων βέπων τὴν γνώμην ἐδύκνητον“. Părerea aceasta, care se găsește și'n cartea lui Chalkondyles <ed.

Sortii pretendentului erau siguri, când a pornit împotriva lui Dan. Acesta fu cu ușurință învins, prins și decapitat. Schimbarea politică din Țara-Românească n'a plăcut sultanului Murad ¹⁾, care trimise cu oști pe un frate al lui Dan. Vlad se război însă victorios și cu acesta, distruse complect armata turcească. Și al doilea fiu al lui Dan I avu soarta celui dintăiu. Vlad zis Dracul, adică „cel rău“ — explică cronicarul —, rămase astfel domn.

Adevăr și neadevăr istoric stau alătura în această povestire.

Dacă Dan II ar fi fost instalat domn cu ajutor constantinopolitan, de bunăseamă prin Țara-Românească s'ar fi întors acasă din călătoria sa occidentală viitorul împărat Ion VIII, care în 1424 în Chilia se imbarca pentru Constantinopol. ²⁾ Poate frământările politice din Țara-Românească explică, de ce noul împărat constantinopolitan a preferat drumul prin Moldova, unde a avut primire cordială, al cărei ecou s'a păstrat în tradiția istorică moldovenească. Neavând știri, cum a luat tronul Radu II, poate s'ar putea presupune că acesta a venit din Constantinopol, deși este stabilit că domnia lui Radu Pleșuvul a fost susținută și de Turci. ³⁾

Din cronica lui Chalkondyles știm că Mircea a dat lui Musa pretendent la tronul turcesc, contingent ostășesc sub comanda prințului Dan, care a învins în bătălia dela Iamboli (13 Februarie 1410). ⁴⁾ Prezența acestui Dan la curtea lui Mircea cel Bătrân și rolul încredințat este o dovadă mai mult că relațiile dintre cei doi

Darkó, I. Budapesta 1922 pag. 72). era curentă în opinia publică a țărilor vecine cu Muntenia și s'a înrădăcinat prin statornică nestatornicie a domniilor de după Mircea cel Bătrân. Aproape la fel o găsim exprimată la Verancici, scriitor din sec. XVI în Ungaria.

1) Este vorba de Murad II (1421—1451).

2) Despre trecerea prin Moldova vezi și I. Minea, Despre Dimitrie Cantemir, Iași 1926 pag. 88 nota 13 și Écho d'Orient an. 1915.

Phrantzes în opera sa (Chronikon, ed. Bonn pag. 118—9) spune că orașul dela Dunăre, Chilia, era în 1424 al Țării-Românești ἐν μετὰλλῃ βλαχία) Phrantzes coborât dintr'o familie ilustră cu mare rol în istoria ultimilor Paleologi, el însuși fost secretar al împăratului Manuil Paleologul (1391—1425), apoi mare logofăt, nu-și aducea bine aminte, când scria cronica evenimentelor din anii 1258—1476, în azilul oferit de mănăstirea corfiotă, unde în 1477 trăia ca călugărul Grigorie? Probabil își aducea aminte de ultimii ani ai carierei sale, în cari Chilia într'adevăr aparținea Țării-Românești, cedată, știm, de către Petru II după intervenția lui lăncu de Inidoara, fiindcă tocmai în 1465 o reîncorpora Moldovei Ștefan cel Mare. În 1424 Chilia aparținea Moldovei cu asentimentul de bunăseamă al lui Radu II Pleșuvul, care avea nevoe de prietenia politică a lui Alexandru cel Bun.

3) I. Minea, Principatele Române etc. pag. 156 și urm.

4) *Ibidem*, pag. 121. D. Onciul în cursul său (ultima ediție litografiată) a susținut că acest Dan era nepot lui Mircea cel Bătrân. Dl. N. Iorga (Geschichte des osm. Reiches I Gotha 1908 pag. 380) a scris că'n 1422 Djuneid rebelul turc

fii ai lui Radu I nu s'au înrăutățit nici odată. ¹⁾ Oare expunerea lui Dukas nu se prezintă ca ecou deformat al rolului lui Dan II Vodă de mai târziu, în 1410 și poate și după aceea. După moartea lui Mircea cel Bătrân, când împăratul Sigismund susținea pe Mihai I, acest Dan, fiu al lui Dan I, poate se va fi refugiat cu pretențiile sale la Turci, din tabăra cărora a putut fugi la Bizantini; dar drumul spre tron, când l-a luat mai târziu, a pornit din Ardeal însoțit de trupele date de Sigismund. De aceea poate avea dreptate Șincai, când cetind din *Anonimul românesc*, cum zicea izvorului său principal de istorie munteană, era dispus a admite că Radul a fost trimis și ajutat cu oști de sultan în contra lui Dragu Vodă; dar acelaș Șincai nu îndrăznea să se despartă definitiv de informația bizantină trecută în Anonim, deci a admis că acest protejat al sultanului era frate cu Dan (II) Vodă. ²⁾ Un alt pretendent la tronul muntean n'a fost după scurta domnie a lui Mihai I până la anul 1430. ³⁾

s'a refugiat «an die Donau, wojetzt Dan, der Sohn Mirceas herrschte». Acelaș reconstruind evenimentele din 1417 s'a oprit la concluzia: «După povestirile turci ai acestor întâmplări, și Mircea ar fi plătit invingătorilor săi acum pentru întâia oară tribut pe trei ani, ba chiar li-ar fi dat pe unul din fii săi ca zălog al credinței. Acum se știe că tânărul fiu al lui Mircea, cel de al doilea născut al său Dan, a slujit întâiu în oastea turcească, și aceasta ar fi o confirmare a faptului că supunerea din 1417 era deplină». (N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, trad. Otilia Enache Ionescu vol. II. București 1925 pag. 75 = N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes I. Gotha 1905 pag. 303*; cf. *ibidem* pag. 303, unde se amintește lupta fratricidă dintre Mihai I și Dan II.

1) Vezi cealaltă argumentare la *I. Minea*, *Urmașii lui Vladislav I. București 1914*, cf. și I. C. Filitti, *Despre Negru Vodă*, *An. Acad. R. S. I. 1924*.

2) Vezi Șincai, *Cronica*, ed. Iași 1853 tom. I pag. 585 etc.

3) Nu poate fi vorba de un Dan, fiu al lui Mircea cel Bătrân. Chalkondyles a scris numai de oștiri muntene pornite cu comandantul lor Dan pentru a ajuta pretențiile lui Musa la tronul turcesc (ed. Darko vol. I, Budapesta 1922, cartea IV pag. 160—1). În lucrarea mea: *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund* pag. 121 am făcut greșit legătura între două afirmațiuni din cartea lui Chalkondyles. Când se povestește, cum Mircea a primit pe Musa, se spune despre acesta din urmă: πρὸς τὴν γὰρ Ἑλληνικὴν πόλιν αὐτῶν, ἐπεὶ τὴν Μύρξην παῖδα αὐτοῦ ἐν Βυζαντίῳ ὑπεδέξαντο, καὶ ὑπέσχεοντο τὴν ἀρχὴν αὐτῶν μετὰ Μουσοῦλμάνου ἐπιτηδεῖου συγκαταεργάσασθαι, iar ceva mai târziu, când Musa pleacă la luptă, se zice: ἐρχόμενος λαβὼν τὴν τούτου καὶ ἀπὸ Δακῶν στρατὸν ἰκανόν, ἐπισπομένον καὶ Δαουοῦ τοῦ Δακῶν ἡγεμόνος. (ed. cit. pag. 160—1), deci în mod evident este vorba de două fapte diferite. Mai întâiu Constantin Cantacuzino stolnicul a scris că Dan Voevod din 1424 (6932) Februarie 28 și 1429 este fiul lui Mircea Voevod. (Operele lui Constantin Cantacuzino, ed. N. Iorga, București 1901 pag. 22—23). La primul document autorul *Cronologiei tabelare* se întreabă, al cui fecior a fost Dan voevod și răspunde: «cum se vede din alt hrisov cu leatul 6937, scrie că este fecior Mircii Voevod», iar la regesta hrisovului din 6937 cetim că e dat de «Dan voevod, sin Mircea voevod». Regesta hrisovului, al cărui original nu se cunoaște azi,

Lipsa unei informații cel puțin suficiente, împrejurarea că datele unor izvoare pentru vremea de pretenție a lui Vlad Dracul se potrivesc și pentru alte domnii, în contra cărora Vlad a avut să lupte sau din cauza situației consolidate a acestora a trebuit să aștepte, contribuie că oricât de precaut ar fi cercetătorul, și'n cele mai prudente afirmații, riscă să cadă în greșală, mai ales dacă nu consideră cu băgare de seamă vârsta și originea izvoarelor de informație.

arată că acest Dan, care avea doi fii, pe Danciul și pe Băsarabă, a dăruit mănăstirii Snagovului moșia Stufiia.

Oare această Stufiia este identică cu Stucia, de care pomenește hrisovul lui Vlad Dracul din 30 Iunie 1441 (Arhivele Statului, București M-reia Snagov. Pachet I; *registru între însemnările mele*; cf. și Venelin, *Vlacho-bolgarskiiia gramoty*, pag. 87—9)? Prin acest hrisov Vlad Dracul dăruia mănăstirii Snagovul între altele și ezerul dela Stucia cu Șipotile, fără să amintească că le-a dat mai înainte Dan voevod. De aceea ne întrebăm: oare hrisovul văzut de Constantin Cantacuzino stolnicul nu era un falsificat și oare în acesta a cetit că Dan voevod se zicea fiu al lui Mircea voevod? Sau poate genealogia dată este o reconstrucție a autorului Cronologiei tabelare? Constatăm adică astfel de reconstrucție genealogică în altă parte a aceleiași opere. Cu data de 6983 Iulie 8 (= 1475 Iulie 8) avem la același registru următoarele: «Basarab voevod cel tânăr, sin Dan voevod, care a fost fecior Mircii voevod, dă jupânului Calciul cu feciorii lui și Badii cu feciorii lui pentru satul Făgețelul (de aci se trag boerii Leurdeni). Acestui domn i-au zis și Basarab voevod cel tânăr. Pre acesta îl numește letopisețul Leaotă, carele au închinat țara la Turci» (ed. cit. pag. 26 nr. 34). Această identificare i-o permiteau autorului informațiile sale. La Arhivele Statului din București există însă hrisovul, al cărui conținut îl reda Const. Cantacuzino (Cf. și I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării-Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească* I pag. 131 nota, 268—9 nota; vezi și G. D. Florescu, *Divane domnești din Muntenia în secolul al XV-lea în Revista Arhivelor* an. 1927 nr. 4 pag. 92—93). Am păstrat între regestele scoase de mine și conținutul acestui hrisov, care era cotate: m-reia Glavacioc, pachet XVI nr. 1, scris pe pergament, original slavon cu pecete atârnată. Documentul era mult deteriorat și avea lipsuri. Prin acest hrisov Basarab voevod, fiul lui Dan voevod, da boerului său Stanciul, fratelui acestuia, lui Badaea și copiilor lor, Mușeteștii toți, din care moșie trei părți erau ale lor de moștenire, iar două părți le cumpăraseră dela Carapciu și Dragomir cu moșia Făgețelul, cumpărată de acesta în zilele Radului Vodă cu 2500 aspii. Documentul la sfârșit era ilizibil de deteriorat. Dintr'o traducere veche am luat deci cei câțiva boeri, pe cari îi cetise traducătorul, adică: Dragomir al lui Manea, Sahac și Neagu. Documentul l-a scris Tudor în 6983 Iunie 1 (fără a arăta și locul, sau n'a putut ceti traducătorul). I. Bogdan (l. c. pag. 268) scrie că dintre boerii divanului a cetit următoarele nume: «Dragomir» al lui Manea, Neagoe și Badaea paharnicul. Putem primi că a fost și Stănilă vornicul, cum înclină a admite Bogdan? Dar Stănilă nu se găsește nici între boerii, cari confirmă hrisovul aceleiași domn din 4 Iulie 1476 (Venelin, op. cit. pag. 118), nici între boerii martori al hrisovului din 15 Iulie 6983 (1475), rămas necunoscut lui I. Bogdan. Originalul slavon scris pe pergament, pecete atârnată lipsă, cotate m-reia Cozia pachet, nr. 6 (Arhivele Statului, București) dovedea confirmarea de către Basarab voevod, fiul lui Dan voevod, pentru mănăstirea Cozia, unde era egumen Macarie, a stăpânirii moșiilor Jiblea, Șerbănești, Brădășeni etc. Documentul l-a scris Caloian în Târgoviște, 6983, Iulie 15, indiction 8. Boerii martori au fost jupânii: Dragomir al lui Manea, Neagu fost vornic, Cazan Sahac, Neagoe Borcea, Dan vel-

Avem o știre, care corectează expunerea lui Dukas. Un document dat de regele ungar Sigismund scrie despre Vlad, fiu al răposatului Mircea Voevod. Acest Vlad a fost crescut la curtea regelui și—documentul nu precizează data—a voit să fugă pe furiș într'altă țară. Conții de Ujvár l-au prins și l-au condus la curtea, de unde de bunăseamă văzuse că nu i se promovează planurile de a obține tronul părintesc¹⁾. Acest eveniment s'a întâmplat înainte de pacea dela Kesmark (1423)²⁾. Era Vlad la curtea lui Sigismund de Luxemburg din 1395, când la 7 Martie s'a semnat la Brașov tratatul de alianță între Mircea cel Bătrân și Sigismund?³⁾. N'avem mijloace să putem preciza. Długosz a scris în cronica sa că tatăl regelui ungaro-polon Vladislav tratase bine pe Vlad Dracul și de aceea acesta la întâlnirea dela Nicopole (toamna anului 1444) a arătat atâta sollicitudine față de drumul, la sfârșitul căruia aștepta dezastrul pe regele Vladislav⁴⁾.

vornic, Neagoe dela Craiova, Balea, Manea și Drăghici spătari, Badea vistier,—paharnic, Dragomir stolnic,—comis, Dumitru stratornic.

După ce am dat originalele, al căror conținut Const. Cantacuzino l-a regestat greșit, afirmațiile sale despre un Dan, fiu al lui Mircea cel Bătrân, nu mai pot fi invocate ca argumente în discuție.

În *Documente slavo-române* (București 1905 pag. 3) a pornit del' alte informații d. Stoica Nicolaescu. Deși combătut (vezi *Al. Vasilescu. Urmașii lui Mircea cel Bătrân I*, Dela moa-tea lui Mircea cel Bătrân până la Vlad Dracul. București 1915. Extras din Revista pentru istorie, arheologie etc. XV pag. 17), acelaș reia problema în *Domnia lui Alexandru Vodă Aldea*, București 1922. Extras din Revista pentru istorie, arheologie etc. XVI, pag. 9. Autorul mai înainte afirmase numai că Dan voevod din 1431 Ianuarie 30 (hrisov la I. Bogdan, op. cit. pag. 32 și urm.) este fiul lui Mircea voevod. În ultimă lucrare are concluzia că Dan, despre care o versiune a analelor sârbești (= Glasni: LIII pag. 87) spune că a murit la 1 Iunie 1432 luptând vitejește în contra Turcilor, a fost Dan, fiul lui Mircea, dar admite domnia lui Alexandru Aldea în anii 1431—1435 și atribuie unui Dan, fiu al lui Mircea cel Bătrân, un document din 1424 (lucr. cit. pag. 11 nota). I. Bogdan (op. cit. pag. 24) a scris că legenda peceții acestui document are litere foarte încurcate, acoperite cu praf gros, deci n'a cetit, ce a descifrat d. Nicolaescu: «filius Mirche». Din «părinte», cum zic documente dela Dan II Vodă lui Mircea cel Bătrân (7 Oct. 1428) nu se poate scoate concluzia d-lui Nicolaescu (vezi A. Vasilescu, l. c.). Este bine că d. Nicolaescu dă regesta hrisovului, prin care Mircea cel Bătrân dăruia mănăstirii Snagov satul Ciulnița pe Buzău (original slav pe pergament la Academia Română.)

1) *Hurmuzaki-Densuianu*, Documentul I: pag. 566: «Quodam Laykone, filio ofim spectabilis ac Magnifici Merche Waywode partium nostrar. Transalpinarum in curia nostra educato, sinistro vso consilio de ipsa Curia nostra et de hoc regno Hungarie furtim et clandestine effugiente et versus alienas partes se reducere volente» zice documentul regelui Sigismund.

2) Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia (totdeauna de aci înainte vom cita colecția aceasta: Monumenta Poloniae), XII, pag. 212, Liber cancellariae Stanislai Ciolok ed. Caro în Archiv für oesterr. Geschichte vol. 45 (an. 1871), pag. 524—5.

3) *Hurmuzaki*, Documente I, pag. 359—60.

4) *Długosz*, Historia Polonica I, ed. Lipsca 1711 col. 787 și urm.

Socotim că cronicarul polon confundă aici pe Vlad Dracul cu Vlad Uzurpatorul, despre care știm că era în raporturi de intimitate politică cu Polonia, în anii 1395-97 dușmană lui Mircea cel Bătrân¹⁾. Înainte de 30 Martie 1423, ca și imediat după aceea Vlad n'a putut privi cu nepăsare bunăvoința, ce Sigismund o acorda lui Dan II. Știm că la 26 Februarie 1423 Dan cu ajutoare date de Sigismund a bătut pe Turcii, cari susțineau domnia lui Radu Pleșuvul, și s'a instalat domn. Este drept că Radu Pleșuvul cu Turci a alungat apoi pe Dan voevod din scaun, dar în toamnă iarăși cu ajutoare regale Dan II intră victorios în țară și reocupă domnia mai statornic²⁾.

Să fi admis Sigismund, ca Vlad să plece la Constantinopol cu viitorul împărat bizantin Ion VIII Paleologul, când acesta se întorcea acasă în toamna anului 1424 trecând prin Buda și apoi Chilia? Așa s'ar putea pune de acord știrea amintitului document regal cu expunerea cronicii lui Dukas. Dar acelaș document arată că Vlad voise să se strecoare în Polonia, așa că nu putem afirma sigur altceva, decât că Vlad fusese crescut la curtea lui Sigismund de Luxemburg și nu știm, de unde venea la Nürnberg, unde-l găsim la 8 Februarie 1431³⁾.

Imprejurările politice și după 1423 au pus la grea încercare răbdarea lui Vlad. Sigismund va rezolvi definitiv abia în 1427 situația lui Dan II, care și după această dată avea să treacă prin zile grele. Protectorul său, Sigismund, avea atâtea planuri, iar liniștea la Dunărea de jos cerea vigilență neîntreruptă. Sigismund n'a putut menține nici independența Serbiei. La 3 Iunie 1428 armata regală, în care se aflau ca ajutoare și contingente muntenești conduse de însuși Dan Voevod, a fost înfrântă la Golubieț. Oricât s'a lăudat că va continua lupta creștină, Sigismund a ajuns la pace pe trei ani cu Turcii în Februarie 1429. Nu spunea adevărul regele ungar, când anunța pe marele magistru al Ordinului teuton că în baza acestei păci Țara-Româ-

1) I. Minea, Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund, pag. 63 și urm.—Vezi și Victor Motogna. Politica externă a lui Mircea cel Bătrân, Gherla 1924.

2) Onellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt IV. pag. 291; Történelmi tár an. 1897 pag. 342, A Nagymihályi és Sztárai gróf Sztáray családoklevéltára II pag. 237; Gelcich-Thallóczy, Diplomatarium relationum reipublicae Raguzanae cum regno Hungariae, Budapesta 1887 pag. 292; N. Iorga, Notes et extraits I pag. 347 nota 1., 349—50, II pag. 218.

3) Hurmuzaki, Documente I: pag. 749.

nească a rămas liberă¹⁾, ca și Serbia. Izvoare demne de credință ne arată că despotul sârb George Brankovici a fost constrâns să făgăduiască sultanului 50.000 galbeni tribut și să-și dea pe fiica Mara în haremul padișahului²⁾, iar Țara-Românească a plătit tributul întreg—integrum censum, zice un document, care însă nu specifică suma—cu numărul obicinuit de oi³⁾, deci poate așa cum în efemera-i domnie dăduse Radu Pleșuvul. Cine putea controla pe Sigismund, care justifica față de împăratul bizantin și față de papa Martin V, că a făcut pace cu Turcii din cauza dușmăniei Venețienilor?⁴⁾. Acelaș Sigismund era nedrept și cu memoria lui Dan II, când după moartea acestuia îi imputa într'un document că domnul muntean „de bunăvoie... se aliase cu Turcii“⁵⁾.

Este adevărat că Dan II n'a observat imediat că înfrângerea dela Golubieț însemna începutul falimentului în politica orientală a împăratului Sigismund. Domnul muntean până la congresul dela Luck (cit. Luțc) a continuat a fi exponentul politicii acestuia în sudetul apropiat.

Chestia teutonă, chestia hussită, chestia Moldovei, toate la un loc creaseră prăpastie între Sigismund și Iagelloni. Deasupra acesteia în 1412 la Lublin, în 1423 la Kesmark s'a aruncat puntea împăcării. Divergențele însă au rămas. Și după 1428 Sigismund a socotit bine venit prilej de a aranja în favorul său legăturile politice cu Polonia. Marele duce lituan Vitold fusese cuprins de frigurile ambiției. Din anturajul lui Sigismund i se va fi sugerat că ruda sa regală i-ar putea admite diadema regală pentru Lituania.

La congres regele Vladislav a rezistat și n'a admis o regalitate lituană, care ar fi slăbit legătura dela Hrodlo, unde s'a hotărît înglobarea Lituaniei în țara polonă. Sigismund la Luck a propus și executarea tratatului dela Lublin, ca Polonia și Ungaria să-și împartă Moldova în sensul stipulațiilor din 1412 și adică deoa-

3) Codex Vitoldi, pag. 818—9. Pacea a mijlocit-o Benedetto Fulco dei Furli din Milan și nu s'a încheiat în Dec. 1428, cum admite Áldássy *in Zsigmond viszonya Milanóhoz és Velenczéhez*, pag. 144. Vezi despre aceasta I. Minea, *Principatele Române etc.* pag. 192.

1) *Magyar Történelmi Tár* IX pag. 138.

2) *Hurmuzaki-Densisianu*, Documente I: pag. 761.

3) *N. Iorga*, *Notes et extraits* II pag. 252—, 253—4.

4) *Hurmuzaki-Densisianu*, Documente I: pag. 582, 583, 588, 638, 646, 652.— Cf. și *Pesty Fr.*, *Szövény vármegye* III nr. 40, 41, 42, 45, 46, 61.

rece Alexandru, domnul moldovean, n'avusese în anii din urmă atitudinea, ce o hotărîseră la Lublin cei doi regi. Astfel Sigismund voia să lipsească Polonia de cel mai puternic și cel mai credincios aliat, cum se dovedise Moldova până la această dată. Regele polon a observat cursa și a combătut cu dovezi netemeinicia acuzațiilor, pe cari Sigismund le aducea încontra domnului moldovean. Când Sigismund s'a lovit de așa refuz, a pus chestia Chilie. Stăpînind Chilia, Alexandru cel Bun domina gurile Dunării și deci putea contrazice orice plan dunărean al lui Sigismund. Acesta de mult doria să deschidă o nouă cale comercială, pe unde să se facă legătură între Orient și Europa centrală, un nou drum pentru mărfurile transmarine. Astfel Veneția, dușmană regelui din Buda, ar fi primit o lovitură mortală¹⁾.

Nu putem preciza când, dar de sigur după moartea lui Mircea cel Bătrîn a ocupat domnul moldovean Chilia. La Luck s'a hotărît în urma intervenției lui Sigismund că o comisie compusă din delegați ai lui Sigismund, ai lui Vitold, ai Țării-Românești și Moldovei să se întruniască de Sf. George la Troky, ca să propue soluții de arbitraj. Deci chestia s'a amînat, ca și a altor teritorii, pe cari le-ar fi luat Moldovenii dela „Basarabenii“, cum mai des se zicea în Polonia Muntenilor. Delegații moldoveni n'au întîlnit însă în ziua de Sf. George pe nimeni la Troky. Mai târziu, în Iunie delegații lui Sigismund însoțiți de doi plenipotențiar ai lui Dan II se prezentau lui Vitold. Dar sorocul trecuse, așa că în zadar promisese Sigismund ordinului teuton Chilia. De multă vreme, imediat după dezastrul dela Nicopole se gîndise Sigismund să încredințeze ordinului teuton paza Dunării²⁾. Ordinul avea atunci prea multe chestii de aranjat acasă, în Prusia. De aceea tocmai la 28 Mai 1429 era gata de plecare convoiul, care avea să facă paza Dunării. Se pare, că i-a instalat personal Sigismund, care la 30 Noemvre următor era în Caransebeș. Teutonii au fost așezați în cetățile: Severin, Sîn-Petru, Găureni, Orșova, Pecii vechi și Dubova, Lybko, Svinița, Stănilăuți, Drencova, Lybrasd,

1) I. Nistor, Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV., XV., und XVI. Jahrhundert, Gotha 1911 pag. 80 : cf. și Altmann, Reichstagakten nr. 2857 și Schulte, Geschichte des mittelalterlichen Handels und Verkehrs Zwischen Westdeutschland und Italien mit Ausschluss von Venedig 2 vol. Lipsca 1900, cf. și I. Nistor, Handel und Wandel in der Moldau etc., Schaubc. Handelsgeschichte der romanischen Völker etc. München-Berlin 1906.

2) Pentru toate acestea vezi I. Minea Principatele Române etc. pag. 188 și urm., 215 și urm.

Sf. Ladislau, Pojajin, Soil, Rybes, Mehedia, Almăș, Iadăia, Crașova, întăriturile dela Porțile de fer și insula Saan. Intre venituri li s'au acordat și dreptul monetărilor din Sibiiu și Brașov¹⁾. Nicolae de Redwitz, șeful acestor Teutoni, de mai înainte era sfetnic de taină al lui Sigismund. Acesta ar fi dorit să dea cavalerilor cu crucea neagră și Chilia. Deoarece delegații nu s'au prezentat în termen, Alexandru cel Bun a refuzat tratative ulterioare, așa că planul lui Sigismund de a crea și asigura în senz antivenetian drumul Dunării nici acum nu s'a putut realiza, dupăcum speranțele împăratului i-au fost înșelate, căci din așteptările sale cu Teutonii nici una nu s'a realizat. A rămas însă supărarea lui Dan II, căruia i s'a luat cetatea Severinului²⁾.

Dan II a căutat totuși să rămână credincios politicei imperiale. Alexandru cel Bun a avut dreptate, când s'a plăns regelui polon Vladislav, iar acesta lui Sigismund că Dan II a atacat de două ori Moldova: înainte de Iunie 1429 și apoi înainte de 11 Noemvre 1430, ca să ia Chilia și jurul cu armele. Moldovenii au înfrânt și prima oaste munteană și cele 4 detașamente separate, cari au încercat atacul al doilea. Dan II a pierdut mulți oșteni; ceilalți au scăpat cu fuga. Domnul muntean avusese și ajutoare, turcești. Nesuccesul diplomatic și militar l-a apropiat pe Dan II tot mai mult de Turci, cari îi puteau garanta mai bine domnia decât Sigismund copleșit de nenumărate planuri și interese, cari îl depărtau dela scena orientală a Europei de atunci, cum erau preocupările conciliului dela Basel, apoi dorința de a se vedea încoronat împărat la Roma etc. În 1429 i s'a luat lui Dan Severinul pentru Teutoni, pe cari acelaș domn nu-i vedea făcând vr'o ispravă. Sigismund poate a crezut că va reuși în chestiunea lituană. Inzadar a sosit însă pentru Vitold ziua de 8 Sept. 1430 ca zi de încoronare regală. Poloni și hussiți au oprit misiunea expedită de împărat cu coroana reînoldului regat. Bătrânețea lui Vitold n'a vrut apoi să mai aștepte mult. La 27 Octomvre următor în urma unui accident a închis ochii acela, care în ultimile sale zile îngrijorase atâta pe regele polon Vladislav și sugerase lui Sigismund speranțe mari³⁾.

1) Documente vezi la Erich Joachim, König Sigmund und der deutsche Ritterorden in Ungarn 1429—1432 in Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung XXXIII (1912) fasc. 1 pag. 87 și urm.

2) I. Minea, op. cit., pag. 196 și nota 2.

3) I. Minea, op. cit., pag. 197—8.

Nu cunoaştem bine împrejurările. Situaţia creată prin moartea lui Vitold, stăruinţa pretenţiilor pentru regalitatea lituană, de bună seamă intriga lui Sigismund, care va fi comunicat la Suceava concesivitatea regelui polon în paguba Moldovei la Lublin şi Kesmark, deci într'o vreme când Moldova contribuise cu oşti la neclătinarea imperialismului polon, atitudinea dela Luck a regelui polon, care admisesese discuţie şi instituirea unei comisii în chestia Chilieii, toate acestea au creat din 1431 înainte un nou bloc politic, din care făceau parte: Moldovenii, Lituunii, Teutonii şi Sigismund. La 2 Iulie 1431 se făcuse ¹⁾ această alianţă? Este adevărat că nu cunoaştem bine rolul şi rostul lui Sigismund în planurile noii alianţe politice dela hotarele estice europene. Constatăm că aliaţii au luptat pentru reînfiinţarea regatului lituan, idee pusă în circulaţie şi sprijinită de Sigismund şi mai ştim că acelaş împărat continua a fi protectorul Teutonilor. Greutatea situaţiei va fi dusă de Moldova lui Alexandru cel Bun. Era acesta împăcat cu Sigismund la 2 Iulie 1431? La această dată oficialitatea ardeleană se aştepta, că domnul Moldovii ar putea ataca Ardealul. Avem ştire despre soli trimişi în această vreme de Sigismund la Alexandru cel Bun ²⁾. La data de mai sus se ştia că domnul moldovean promisese că va trimite un boer al său în Ardeal să informeze oficialitatea despre intenţiile sale. Căci oştile moldovene sub comanda marelui vornic ³⁾ se mişcaseră spre Putna, drumurile ţării toate erau supravegiate aşa că cu greu se putea eşi din Moldova. Ardeleni furişaţi acasă pe calea Vrancei ⁴⁾ spuneau că oştile moldoveneşti au pornit sau încontra Ţării Româneşti sau spre Ardeal. Adevărul era că oştile moldoveneşti porniseră în ajutorul noului domn muntean Alexandru-Aldea şi pentru a păzi Moldova încontra unui atac turcesc. In seara zilei de 10 Iunie se ştia la Braşov, unde îngrijorarea era mare, că Turcii a doua zi vor fi la Finta ⁵⁾.

1) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁, pag. 15—16.

2) I. Bogdan, Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti etc. I, pag. 57—8.

3) *Magnus provisor*, spune scrisoarea I. c.

4) *Varancha* zice scrisoarea I. c.

5) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁, pag. 16.—Numai pentru a da bibliografie completă amintim aici: C. Kogălniceanu, Alexandru II zis Aldea, domnul Ţării-Româneşti în Revista pentru istorie, archeologie şi filologie vol. XII, an. 1911 pag. 44—51.

Turcii intraseră în Țara-Românească, ca să apere moștenirea lui Dan II.

În toamna anului 1430 prin moartea ¹⁾ lui Dan II sau redeschis mai violent competițiunile pentru tronul Țării-Românești. Nu se confirmă prin alte informații știrea brașoveană că'n 1430 Sigismund după moartea lui Dan II pornește să se lupte cu dușmanii. Într'altă parte Sigismund avea alte preocupări. Boerii vechei domnii au sprijinit înscăunarea celui mai mare dintre cei doi fii domnești, a lui Danciul ²⁾. Noul domn a căutat să trăiască în cele mai bune relații cu Brașovenii, deci cu Sigismund. La 30 Ianuarie 1431 Dan III din Târgoviște reînnoia Brașovenilor privilegiile comerciale acordate de Mircea cel Bătrân ³⁾. Martorii documentului dat de noul domn erau boerii : Borcea, Sarandino, Voico, Nan Sculota, Dobrotă și fiu-său Mileț vistierul, Nan Pascal, Balea paharnic, Negrilă spătar, Cazan stolnic, Stoica comis, Coico logofăt. Nu susținea noua domnie Albu fost vornic, boer cu mare influență, nici Stan cu frate-său Iarciul, nici Neagoe vistierul, Brat spătarul, nici Bușaga stolnicul, toți ifoști boeri de divan ai lui Dan II la 10 Sept. 1428, nici Badea vornicul din 16 Sept. 1430. Orientare nouă în unele rânduri boerești se constată încă la 16 Sept. 1430, când boerii martori ai documentului domnesc erau; Badea vornic, Sarandino logofăt, Coico, Balea paharnic, Negrilă spătar, Stan stolnic, Stoica comis ⁴⁾.

Cu privilegiile comerciale acordate Brașovenilor nu se putea

1) Ultimul document cunoscut dela Dan II este din 16 Sept 1430. (Arhiva istorică I, pag. 73). Și biograful împăratului Sigismund scrie că Dan II a murit în 1430. (Eberhard Windecke, Das Leben König Sigmunds, ed. Hagen, Leipzig 1886 pag. 228. N-am la dispoziție ediția mai bună a lui Altmann). Vezi și *Annales Coronenses* op. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum* tom I pag. 886, unde cetim: «Sigismundus mortuo Dan Vayuoda ingreditur cum Transsilvanis pugnaturus cum hostibus» la anul 1430. Deci Dan II a murit după 16 Sept. 1430. Poate înainte de 11 Noevre următor? (Monumenta Poloniae VI pag. 908). — Nu se poate primi afirmațiunea d-lui Vasilescu (op. cit. pag. 42—3) că soții au indus în eroare pe Sigismund. Biograful imperial amintește special că Dan voevod a murit. Nu se poate scoate nici concluzia că soția munteană ar fi fost dela Alexandru-Aldea, iar acțiunea lui Vlad ar fi decurs separat, cum socoate în continuare acelaș autor, sau că minorii ar fi ajutat pe Vlad, ceace nu se dovedește prin nimic. Traducerea greșită a vorbeii Kolben prin «vițel», cum se întâlnește la Șincai (Cronica Românilor etc). se regăsește și la d-l Vasilescu.

2) Fii domnești Danciul și Basarab sunt pomeniți în două hrîsoave pînă-tești: la 10 Sept. 1428 și 7 Oct. 1428 (Vasilescu, op. cit. pag. 35 și nota 2).

3) I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării-Românești I pag. 32—35.

4) Publicat și'n Arhiva istorică I. c.

asigura un tron, după care umblau acum cu înzistență candidați cu relații puternice¹⁾. Avea sprijinul împăratului Sigismund în anii 1430—1431 Vlad, fiu natural al lui Mircea. Știind de moartea lui Dan II s'a grăbit spre Nürnberg, unde se afla regele unghuresc și împăratul, care era Sigismund. În orașul dietelor medievale imperiale înainte de 8 Februarie 1431 sau poate chiar în această zi, Vlad a fost investit ca domn al Țării-Românești cu o ceremonie puțin obicinuită pentru orașeni. Între sunete de surle și trâmbițe i s'a dat de împărat toiașul, ca semn de domnie asupra Țării-Românești. Biograful imperial pretinde că o delegație boerească sosise anume la Nürnberg aducând sceptrul domnesc, pentru ca Sigismund să-l acorde noului domn. Sigismund l-a dat lui Vlad, a cărui instalare și confirmare în drepturile domnești însemna vasalitatea lui Vlad voevod față de împăratul-rege²⁾. În situația sa de atunci Vlad

1) În *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund* pag. 202 și urm. am fost de părere că Dan Voievod din 30 Ianuarie 1431 trebuie considerat ca Dan III și de atunci nu s'a publicat nici o informație nouă, ca să renunț la atare interpretare.

Chestiunea lui Dan III a fost și pentru alte informații reluată, nu numai fiindcă noul domn reînoid privilegiile comerciale în forma dată de Mircea cel Bătrân, zice acestuia «părinte» după terminologia curentă atunci. (vezi și Vasilescu l. c.). Despre acest Dan III sunt adică știri în unele redacții ale analelor sârbești. În *Glasnik* LIII pag. 87 este știrea că la 1 Iunie a murit Dan voevod «luptând cu vitejie împotriva Ismailtenilor». D-l Nicolaescu socoate că acesta e Dan II, dar nu dovedește (lucr. cit., pag. 10 și nota 4). Cf. și Vasilescu op. cit. pag. 42, unde nu dovedește, dar conchide că Dan II învins de Alexandru-Aldea fugi la Turci. Același crede că Dan II vine apoi în contra Țării-Românești a lui Alexandru-Aldea și fostul domn ar fi fost însoțit de trupele turcești, cari în 1431 au năvălit în Țara-Românească (l. c., pag. 44), ceace iar nu se dovedește, fiindcă însăși știrea din anelele sârbești spune că la 1 Iunie 1432 a murit Dan voevod luptând cu vitejie în contra Turcilor. Analele sârbești sunt cunoscute și în versiuni, cari n'au nici-o știre despre Dan (II) Voievod, chiar când cuprind cunoscuta știre despre Basarab II. Vezi *Starine* XIII pag. 179, 195, I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie* (An. Acad. Rom. tom XXXI. 1909. Secț. istorică), pag. 86, 6 și urm., *Archiv für slav. Philologie* XIII. 1901, unde s'a publicat versiunea analelor sârbești din sbornicul lui Isaia din Slatina, deci din vremea lui Alexandru Lăpușeanu și versiunea din sbornicul fost al mării Nicoriță din Iași (I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie* l. c.) ar reprezenta după aprecierile lui Ion Bogda «una din cele mai vechi redacțiuni ale analelor sârbești intrată în manuscrisele moldovenești pe vremea lui Ștefan cel Mare și rămasă așa fără continuările și modificările suferite de această redacțiune în manuscrisele din Serbia și din alte țări locuite de Sârbi». (l. c., pag. 8). Cf. și versiunea publicată în *Archiv für slav. Philologie* II (manuscris din sec. XVI) și versiunea din *Spomenik III* (Belgrad 1890) pag. 133, unde se spune că Dan voevod a murit la 1 Iulie și adică din așezarea știrii ar rezulta că înainte de anul 1442. Oare Dan III e «Dan orbul», despre care vorbește o versiune a acestor anale?

2) *Windecke* op. cit., ed. Hagen pag. 228. N-avem nici un motiv să admitem că o solie anume de boeri munteni a adus toiașul țării. Este adevărat

voevod iscălia, era firesc, ori ce pretenție a lui Sigismund. La 8 Februarie 1431 fiind în Nürnberg „Iohannes Wlad Dei Grati a Valachiae Transalpinæ Dominus et Terrarum de Omlasch et de Fogaras Dux“ (=Vlad cu mila lui D-zeu domn al Țării-Românești și duce al țărilor Amlaş și Făgăraș) acordă minoriților protecție și liber exercițiu al religiei catolice în Muntenia specificând că nimeni, călugări și funcționari (=oficiales) nu le va face nici o piedică. Noul domn li-a acordat acest privilegiu și'n document redactat în slavonește („solita in dictis Partibus Transalpinis lingua“)¹⁾. Mareșalul, care însoția pe domn la Nürnberg, a scris cele două documente²⁾. Concesia făcută minoriților era o urmare a speranțelor, pe cari domnul pribeag le pusese în ajutorul, ce-i va da Sigismund, întocmai ca și faptul că acelaș numește suzeran al său („dominus noster naturalis“) pe Sigismund. Sigismund primi cu această ocazie pe Vlad în ordinul bălaurului. Membru al aceluiaș ordin fusese și despotul sârb Ștefan Lazarevici. Este interesant de știut că despotul sârb a fost primit membru, ca orișice baron al lui Sigismund. Lui Vlad voevod i s'a acordat însă, ordinul în forma, ce o aveau domnitorii streini, poate așa cum se dăduse la 3 Aug. 1429 viitorului rege, cum vedea atunci Sigismund pe Vitold³⁾. Emblema ordinului era reprezentarea unui bălaur încolăcit în formă de cerc, cu coada în jurul capului, cu spinarea sfâșiată în lung dela cap la coadă, deasupra o

că știm așa de puțin despre ceremonia instalării vechilor domni munteni. In ce-eace privește Moldova știm că Dimitrie Cantemir la 16 Iulie 1711 părăsia Iașii și ducea cu sine toiagul de argint al domniei. (I. Minea, Despre Dimitrie Cantemir, pag. 397). Socoțim însă că toiagul oferit lui Vlad Voevod era insignia investiturii, obicinuită în lumea occidentală de atunci la instalarea unui vasal.

1) Documentul a fost publicat și'n articolul contelui Iosif Kemény: Ueber das Bisthum und das Franziskanerkloster zu Bakov (Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk-und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens vol. 2 caet I. Brașov 1846, pag. 45-7 cu oarecare literatură asupra lui. Cf. și Hurmuzaki-Densușianu, Documente I: pag. 749. Și forma latină a documentului are an de eră bizantină, 6939.

2) Mareșalul lui Vlad Voevod n'a putut fi Voicu, cum a propus I. Bogdan (Documente etc. pag. 248 nota la nr. CCVII. N'ar fi avut când să ajungă la Nürnberg, fiindcă-l găsim între boerii martori ai hrisovului lui Dan III din 6939 (1431) Ianuarie 30. Am văzut că și Windecke scrie despre boerii munteni prezenți la investirea ca domn a lui Vlad (vezi mai sus).

3) *Baranyai Béla, Zsigmond Király ügynevezett sárkány-rendje* (extras din revista *Századok* pe an. 1926), Budapesta 1926, pag. 53-55. Cf. și *Fejér, Codex diplomaticus X/8* pag. 617-520. Ordinul a fost întemeiat în 1408, dar a suferit modificări importante până la 1431, din ordin întemeiat pentru regalitatea ungurească ajunsese ordin al imperiului german. Cf. și *Schröder, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte* ed. 4 Leipzig 1902 pag. 487.

cruce, ca semnul de biruință a mântuirii¹⁾. Ordinul impunea obligații speciale.

Membrii ordinului trebuiau²⁾ să ajute pe văduvele și copiii orfani ai membrilor morți, să se ajute între ei reciproc. Dacă nu puteau participa la înmormântarea membrului răposat, erau obligați a dispune să se facă 30 slujbe pentru sufletul aceluia, plătind pentru fiecare patru dinari grei, să poarte o zi haină de jale. Fiecare membru Vinerea purta costum negru sau avea să plătească 5 liturghii. Trebuia acelaș să poarte insignia ordinului întotdeauna etc.

Din toate acestea rezultă că intrarea lui Vlad Voevod, de bună seamă ca membru extern în ordin, însemna obligația lui Sigismund să fie prezent cu ajutor, oricâteori Vlad ar avea nevoie. Dela insignia acestui ordin Vlad s'a zis apoi Dracul, cecece a însemnat prin urmare draconist³⁾.

Impăratul Sigismund⁴⁾ avea însă în 1431 alte treburi mai importante pentru strălucirea carierei sale, decât să se grăbiască din depărtatul Nürnberg pentru a sprijini cu toată puterea pretențiile lui Vlad Dracul. Așteptarea acestuia avea să fie de lungă durată față de nerăbdarea, ce o arăta pentru a ajunge la domnie. Și Alexandru cel Bun avea un candidat pentru scaunul dom-

1) Luăm descrierea din diploma acordată lui Vitold. Și Windecke afirmă că s'a acordat lui Vlad în 1431 clasa cu crucea (ed. cit. pag. 228). Din altă parte știm că pe cruce era scris în lung: *O, quam misericors est Deus, iar în lat. pius et iustus* (Fejér I. c.). Știm că uneori mai târziu în loc de *pius* este *clemens* sau *paciens*. Nu am la dispoziție Reichregisfraturbücher dela Sigismund, ca să pot constata, cu ce dată s'a acordat lui Vlad ordinul și regele polon Vladislav era membru al acestui ordin. Vezi descrierea insigniilor la Dlugosz, ed. Lipsca col. 560. Vezi și reproducerea insigniei la Barczay, *A heraldika kézikönyve*, Budapesta 1897 pag. 336-340, apoi revista Turul XI. 1893, pag. 93-96, Turul I, 1883 pag. 116-119 și Istoria Ungurilor (colecția Szilágyi) vol. III pag. 480 Cf. pentru această bibliografie Baranyai, op. cit. pag. 30 nota 1, 2, 31 n. 1, 1 și nota 1.

2) Luăm acestea din diploma acordată lui Vitold.

3) Engel (Geschichte der Moldau und Walachey, Halle 1804 pag. 167) a dat pentru întâia oară această explicație. Am văzut că Dukas op. cit. pag. 202-3 a tradus acest epitet cu «cel rău» (πονηρός), așa cum în lumea turcă se găsește mai târziu *șaitan* cu aceeaș accepțiune. Dela Dukas explicația a ajuns și în cronică mai târziu. Cred că prezintă interes faptul că Ion de Thwrocș îi zice «Drakul» (Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum I* Viena 1746 pag. 257-8 etc.). Cronică acestuia este scrisă în vremea craiului Mateiaș Corvin. Ediția Brunn a apărut în 1488, ceva mai târziu cea dela Augsburg. Autorul s'a născut în anul 1435. Cf. Flegler Sándor, *A magyar történetírás történelme* (Budapesta 1877), operă azi fără nici o valoare științifică.

4) Acesta era la Nürnberg și în 6 Aprilie 1431 (Monumenta Hungariae historica, diplomatia XXXV pag. 238).

nesc muntean. Nu știm cariera lui Aldea până la 1431¹⁾ Iunie 14, când acesta ca domn muntean anunța pe Brașoveni că trimite la ei pe boerul Ion, fiul lui Gaspar din Câmpulung să caute pe greul Femiano. Acesta datornic al boerului Ion, fugise din țară cu lucruri furate dela cămara domnească. Autoritățile brașovene erau rugate să ajute pe Ion și, de găesc pe Femiano, să i-l predea²⁾. Noul domn muntean era susținut de Alexandru cel Bun.

Nu putem preciza, dacă puternicul domn moldovean lichi-dase la această dată toate diferendele cu regele unguresc, care era împăratul Sigismund de Luxemburg. Autoritățile ardelenesti nu erau lămurit informate despre aceasta. Este fapt precis pe de altă parte că soarta domniei lui Dan III s'a terminat definitiv înainte de 14 Iunie 1431. Mai târziu îl găsim cerând, pentru sine și pentru mama sa „doamna lui Dan Voevod“, bani Brașoveni-

1) S'a păstrat în regestă un document dat la 1403 de Ioannes Albi domn muntean, care face închinare omagială regelui polon Vladislav în aceeași formă, ni se spune, cum făcuse și mai înainte. În 1403 Mircea cel Bătrân era împăcat cu regele polon, așa că data documentului a fost cetită desigur greșit și la fel numele voevodului (Arhiva istorică I, pag. 51-2 și Registrul de acte diploma-tice prezentat de cancelaria Poloniei la încheierea păcii cu Turcii în 1701 în Hurmuzaki-Bogdan. Documente, vol. III supl. II pag. 280 și urm.). Dar un Al-dea din 1403 de ce omagiu putea aminti? (Vezi însă N, Iorga, Studii istorice asupra Chiliei și Cetății-Albe, București 1900 pag. 74, unde se pune semnul în-trebării, dacă regesta nu trimite cumva la numele lui Aldea.

Într'un hrisov din 28 Martie 1415 dela Mircea cel Bătrân între boerii martori este și jupân Aldea și adică fără dregătorie. (Arh. Stat. (București) m-rea Cozia, pergament orig. slav; pecetea lipsește. Regesta între notele mele). De bu-năseamă acest Aldea este același cu Salpan (corect: jupan) Algia din documen-tul datat 27 Dec. 1391 Argeș (Hurmuzaki, Documente I, pag. 341-2) și cu Ai-dea din hrisovul lui Mircea Vodă din 1394 Ianuarie 8., St. Nicolaescu, Domnia lui Alexandru Vodă Aldea, pag. 6 nota. (Documentul acesta a fost mai întâiu publicat ap. Hașdeu, Istoria critică, București, pag.). Într'un alt document găsim jupân Aldea fără dregătorie ei un Aldea mare logofăt. (I. Pușcariu, Fragmente istorice despre boerii din Țara Făgărașului IV pag. 459).

S'a păstrat un document, prin care jupan Aidea din ce i-a dăruit «D-zeu și domnul voevod Io. Mircea, pentru slujba și pentru credința» ce i-a dovedit, dăruște m-rii Cutlumuș satul Cireșul. (St. Nicolaescu. op. cit. pag. 15 nota). Socotim că traducerea nu trebuie să fie *Cireșov*; vezi însă și G. D. Florescu, lucr. cit., pag. 54. Aici se precizează: «Cireșovul de la Olt», deși o regestă n'are să cuprindă altceva decât ce e în document). Documentul slav publicat de d. Nicolaescu n'are dată de an, ci numai 21 Noemvre, indiction 7. Copia și tra-ducerea de la Arhivele Statului (București) n'aveau dată (*regestele mele*). D-l Nicolaescu propune anul 6907 (1398), iar d. Iorga (Muntele Athos în legătură cu țările noastre. An. Acad. Rom. S. I. XXXVI. 1914, pag. 18, propune 1414. D-l Florescu nu explică de ce preferă 1398, (lucr. cit. pag. 54). În document sr vorbește de pomenirea în fiecare Duminecă a lui Io. Mircea voevod, apoi a pă-rinților donatorului etc. Din document nu reiese că acest Aldea ar fi fiu al lui Mircea, cum își zice Alexandru II în documentele sale.

2) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁, pag. 15.

lor, cărora le amintea serviciile făcute de tată-său și le arăta că vrea să trimită oameni la „chesarul craiul“, lăsându-i să înțeleagă că așteaptă ajutor pentru obținerea domniei. „Vom sluji și noi domniilor voastre, dacă ne va ajuta D-zeu“¹⁾. Il vom mai întâlni tocmai în anul 1442. Criza politică munteană din anul 1431 s'a sfârșit cu statornicirea domniei lui Alexandru (II) Vodă fiul lui Mircea voevod, cum își zice în documente, fiindcă dușmanii îl numesc consecvent Aldea²⁾. Totdeauna în bune relații cu Moldovenii, Alexandru (II) Vodă a putut înfrunta toate pericolele, câte i-au scos în cale vremurile grele.

De bunăseamă după moartea lui Vitold (27 Oct. 1430) s'a produs răsturnarea alianțelor³⁾. Ideia regalității separate lituane găsisese aderent puternic în Alexandru cel Bun, care înainte de aceasta fusese colaborator credincios al mării iagellonice polone. Atitudinea nehotărîtă a regelui polon în chestia Chilieii admitându-se o comisie de arbitraj, va fi produs ruptura. După moartea lui Vitold și împăratul Sigismund avea cea mai mare nevoie de concursul Moldovei, care la rândul său se gândea la răzbunare, la paralizarea trufiei și ilealității regelui polon prin crearea regatului lituan. Regele Poloniei ceruse până la acea dată numai ajutoare de război și omagii de la domnul moldovean, care nu refuzase niciodată. Alexandru cel Bun dând tot concursul regelui polon urmăria un plan politic al său, cum rezultă din împrejurarea că a avut altă atitudine, când Polonii n'au corespuns așteptărilor moldovenești. Dela cea mai strânsă prietenie cu regele polon, Alexandru cel Bun a trecut ca șef al noului bloc politic compus din Moldoveni, Lituani, Teutoni, deci și Sigismund protectorul celor din urmă. Nu știm amănuntele tratativelor, cari au trebuit să fie foarte scurte între Moldova și Sigismund⁴⁾. Realizarea noii alianțe era un succes, decât care alful

1) I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării-Românești etc. I pag. 100. Acest «chesar=craiu» nu putea fi Frideric III. Vezi I. Mînea, Principatele Române etc. pag. 203 și nota 1. Pentru bibliografia referitoare la Dan «prințul» vezi *Idem, Din trecutul stăpînirii românești asupra Ardealului*, pag. 55 nota 117 și 118.

2) Numai în scrisoarea către Ștefan Rozgonyi, spanul timișorean își zice Alde voevod (I. Bogdan, op. cit., pag. 49-51). Cf. însă ibidem, pag. 57 etc. și Hurmuzaki=lorga, op. cit., pag. 21 etc., unde i se zice Aldea sau Alda.

3) I. Mînea, Principatele Române etc. pag. 198.

4) Poate Ștefan Pohrnok a fost diplomatul trimis de Sigismund ca să propună alianță. Documentul regal subliniază că solul a adus «răspunsul dorit». (Hurmuzaki=Densușianu. Documente I pag. 595).

mai îmbucurător nu putea prevedea Sigismund la Nürnberg și un rău nou, pe care nici de cum nu-l prevăzuse Vlad Dracul. Prea strânsă apare domnia lui Alexandru (II) Vodă de scopurile politice moldovenești, încât putem admite că trupe moldovenești au instalat noua domnie și vom vedea că același Alexandru cel Bun a făcut tot posibilul pentru ca această domnie să dăinuiască. Drumul înapoierii dela Nürnberg l-a sfârșit Vlad Dracul lângă granița închisă a Țării-Românești, lângă care străjuia acum și puterea moldovenească. În Iulie 1431 diferendul între Moldova și Sigismund era înlăturat prin un program de colaborare prietenească. Autoritățile ardeleni vor afla de noua orientare politică a Moldovii abia la 3 Iulie, când în Ardeal se aștepta sosirea uaii boer al lui Alexandru cel Bun. Înainte de 2 Iulie pe calea Vrancei se furișaseră acasă din Moldova Ardeleni, cari au povestit că domnul moldovean a adunat multă armată, că toate trecătorile sunt păzite, că marele vornic cu trupe numeroase a pornit spre Putna, Aceiași Ardeleni nu știau să spună, dacă armata moldovenească a pornit în contra Țării-Românești sau vine în contra Ardealului. Faptul că boerul moldovean avea să sosiască în Ardeal ca trimis al domnului său la 3 Iulie, îndreptăția presupunerea că nu poate fi vorba de un atac spre Ardeal, unde era părerea că este imposibil a rezista în contra Moldovenilor ¹⁾. Brașovenii, cărora li se trimiteau din Turia de jos (azi în județul Trei-Scaune) aceste știri, aveau dela însuși domnul muntean informații mai lămurite.

Când patru comandanți turci erau la Silistra cu oști gata a intra în Țara-Românească și altă oaste era la Turnul, iar sultanul Murad era departe cale de trei zile de Țara-Românească, noul domn muntean, care avea prietenia Brașovenilor, îi avizase despre aceasta și le ceruse ca ajutorul să fie gata. Domnul a insistat scriind și altădată: „așa să știți că Turcii au năpădit la Dunăre prin toate vadurile și vin împotriva țării să prade și să jefuiască; și grăbiți-vă cât mai iute, ziua și noaptea, să-mi veniți în ajutor; căci dacă nouă ne va fi rău, vouă are să vă fie și mai rău. Și cât puteți, grăbiți-vă; câtă oaste puteți ridica în grabă, să vie, iar câtă nu este gata, o veți trimite în urmă.

1) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 15<6.

Să sosească iute¹⁾. Altă dată le cere arcuri, săgeți și alte arme²⁾. Când se producea această amenințare turcească, Alexandru cel Bun era aliat al împăratului Sigismund, fiindcă altfel cum ar fi putut anunța Brașovenilor domnul muntean că „din porunca domnului meu craiului“ i-au venit într'ajutor patru steaguri de Moldoveni. Alexandru Vodă a fișa ostentativ că este credincios luptei creștine, „Acum mă duc eu însumi la dâșii cu rugămintea domnului meu craiului“, scria acelaș Brașovenilor³⁾. Aranjarea domniei lui Alexandru Aldea pare a fi fost primul pas de împăcare între Alexandru cel Bun și Sigismund, și s'a făcut între 8 Februarie și 14 Iunie 1431. Sigismund n'a contrazis la început domnia nouă munteană dând ordine autorităților ardelene, orașelor săsești să o susțină. Trecea în situația sa de restriște ceva dincolo de adevăr Alexandru Vodă, când afirma Sibienilor în scrisoare: „știți bine, cum m'a trimes domnul meu craiul în Țara-Românească, în ocina mea“⁴⁾, fiindcă ne aducem aminte că împăratul Sigismund a trebuit să abandoneze pe Vlad Dracul față de candidatul, pe care-l susținea Alexandru cel Bun. Era prea departe Sigismund, pentru ca să se înțeleagă imediat cu domnul moldovean în chestia ajutorului ce era să se dea lui Alexandru Vodă în 1431 împotriva Turcilor. Domnul moldovean susținea propriile sale planuri de hegemonie politică, când a trimis cele 4 steaguri⁵⁾ pentru a ajuta pe Alexandru Aldea. Față de Brașoveni, ca și față de alte autorități ardelene Alexandru Aldea exagera, a fișa graba de sprijin a împăratului Sigismund, care pe această vreme cu gândurile sale politice era așa departe pentru evenimentele de la Dunărea de jos. Instalarea ca domn a lui Alexandru Aldea⁶⁾ a fost primul pas spre hegemonie politică a lui Alexandru cel Bun. În vara anului 1431 Alexandru cel Bun realiza răsturnarea vechilor alianțe din Orientul european, care

1) I. Bogdan, op. cit., pag. 40-41. Aceste scrisori sunt din 1431, fiindcă în 1432 nu s'au luat așa înținse măsuri de precauțiune. Alexandru Vodă în 1431 nu putea cunoaște intențiile Turcilor, pe când în 1432 era vorba de domnul muntean din însăși tabăra turcă să trădeze pe Turci, în caz că țara lui Sigismund ia măsurile propuse de domn (vezi *ibidem*, pag. 49 și urm.). I. Bogdan (l. c.) socoate că scrisorile amintite au fost scrise în anul 1432.

2) *Ibidem*, pag. 42-3.

3) *Ibidem*, pag. 42.

4) *Ibidem*, pag. 43.

5) Cât era un steag?

6) S'a afirmat că Aldea și-a zis ca domn Alexandru Vodă drept omagiu protectorului său moldovenesc.

atunci se termina la Vistula, dincolo de care constatăm mult mai târziu după aceste vremuri, încercări de explorare politică și curiozitate științifică. Politica lui Ștefan cel Mare va introduce Moscovia în preocupările generale europene.

La 9 Iunie 1431 s'a încheiat alianța ofensivă și defensivă între ordinul cavalerilor cu crucea neagră și între Svidrigailo, care după 27 Oct. 1430 moștenise pretențiile de regalitate lituană. „Pe onoarea, la dorința și după statul regelui roman“, care era Sigismund de Luxemburg s'a făcut această alianță ¹⁾. Nu ni s'a păstrat actul de alianță al noii confederații politice cu Alexandru cel Bun. Din faptul că la 14 Iunie 1431 Alexandru Aldea nu era combătut de autoritățile ardeleni, rezultă imperios concluzia că domnul moldovean iscălise documentul noii orientări politice. Constatăm apoi că autoritățile ardeleni nu erau informate despre noile tratate la 2 Iulie, înainte de care dată fuseseră înștiințate că un boier al domnului moldovean va fi la 3 Iulie 1431 în Ardeal. Despre noua orientare nu trebuia să știe poate Polonia, înainte de a fi atacată. Atacul s'a făcut în vara anului 1431. Acum Polonii au văzut armele răzbuțoare ale Moldovenilor.

Tensiunea dintre Moldova și Polonia începuse mai de vreme. Regele polon Vladislav pela începutul lui Aprilie ceruse lui Alexandru cel Bun să ordone arestarea unui călugăr minorit Iacob, care răspândia în Moldova hussitismul ²⁾. Și altă dată regele polon insinua în opinia publică europeană că domnul moldovean sprijinește erezia boemă, care reprezenta atâtea reveniri la forma greco-orientală a religiei creștine. Catolicii din Moldova crescuți în preajma religiei românești au îmbrățișat poate mai grabnic forma nouă a credinței. Și legături directe din Praga au promovat convertirile. Propagandistul Iacob de atunci era supus moldovean din însăși capitala țării și luase bacalaureatul (în sensul de atunci) la facultatea de drept și litere din Praga ³⁾. Regele polon ignora că Moldova de atunci și după această dată a fost azilul libertății religioase. Așa se explică că propagandiști hussiți din Ungaria, din Boemia s'au refugiat în Moldova, unde

1) *Scriptores rerum Prussicarum* III pag. 437 și urm., Schiemann, *Russland, Polen u. Livland*, Berlin 1886 (colecția Oncken) pag. 531 și urm.

2) *Monumenta Poloniae* XII pag. 254, 287—290.

3) I. Makurec, *Husitismul în România* (Revista istorică, XIV. 1928), pa. 42.

apostolatul acestora pentru „societatea fraților“, cum se ziceau comunitățile lor, a îngrijorat, prin succesele obținute oficialitatea bisericii catolice. Papalitatea va încerca însă fără succes să suprimaze azilul moldovenesc¹⁾. Era tradiția veche moldovenească, care se opunea și nu numai nouile interese politice ale lui Alexandru cel Bun, care lupta acum încontra Polonilor în tovărășia Teuto- nilor sprijiniți de papă și împăratul Sigismund. Intriga polonă țesu- tă din aceste insinuări nu putea strica situației internaționale a domnului moldovean. Acelaș rege polon pusese în circulație și svonul că Moldova s'a unit cu Turcii, pentruca să se poată o- pune mai cu succes Polonilor²⁾. Adevărul însă era altul și anume următorul: In vara anului 1431 numeroase trupe turcești au in- trat în Țara-Românească să restabilească echilibrul politic rupt în defavorul imperiului otoman. Trupe brașovene—am arătat mai sus—și patru steaguri de Moldoveni sosiseră în ajutorul lui Ale- xandru Vodă Aldea. Domnitorul moldovean massase trupe la granița putneană a țării sale. Turcii s'au mulțumit însă cu închi- narea noului domn muntean, care a dat și ostatici, fii de boeri, pe cari în 1432, cam 20 la număr îi vedea la curtea sultanului scutierul ducelui de Bourgogne, trimis în misiune politică pentru Orient³⁾. Știm apoi că o convorbire a trebuit să aibă loc între Alexandru Vodă Aldea și comandantul oștirii moldovenești dela marginea vestică⁴⁾. Moldovenii vor sprijini și după Iulie 1431 domnia lui Alexandru Vodă Aldea așa că, într'adevăr nu se poate admite o închinare a Țării-Românești la Turci fără con- simțământul lui Alexandru cel Bun. In anul următor când sultanul intră cu trupe în Ardeal, a fost invitată să dea contingente și Moldova, protectoarea domniei lui Alexandru Vodă Aldea, care a trebuit să însoțiască trupele turcești. Moldovenii au lipsit. Domnul muntean a putut face închinare, a putut făgădui în 1432 că va face omagiu personal sultanului, a putut admite pierderea

1) Makurec, l. c., pag. 43—4, Graf Joseph Kemény, lucr. cit., pag. 49 și urm.

2) Monumenta Poloniae XII pag. 287—290.

3) Bertrandon de la Broquière, *Le voyage d'outré mer*, Paris 1892 pag. 149 și 189—190.

4) In scrisoarea sa către Brașoveni Alexandru Vodă Aldea, dupăce spune că i-au venit într'ajutor patru steaguri de Moldoveni «și n'a fugit nici unul din ei», adaogă: «acum mă duc eu însumi la dâșșii cu rugăminte domnului meu craiului». (I. Bogdan, op. cit., pag. 42). Nu reies: oare de aici că este vorba de o convorbire cu «magnus provisor», care cu trupe moldovenești, știm, pornise spre Putna înainte de 2 Iulie?

Turnului și Giurgiului transformate în raiele, a dat ostatici : toate e considera provisorat până la vremuri mai bune, cari în socotelile sale trebuiau să fie foarte apropiate, cum reiese din atitudinea¹⁾ acestuia în 1432 și n'a fost vina lui, dacă în tot cursul domniei sale soarele neatârării desăvârșite n'a mai strălucit pe firmamentul țării. Cu atât mai mult considera drept provizorat situația munteană creată de Turci acela, care în vara și toamna anului 1431 căuta răzbușnarea încontra Polonilor. Alexandru cel Bun a dat semnalul de război al noiei triple alianțe pentru ingenunchiarea Poloniei.

Inzadar încercase regele polon să defacă noiele alianțe oferind lui Sigismund ajutor încontra Moldovei, dacă acesta îl ajută împotriva cavalerilor teutoni²⁾. Victorioși înaintaseră aceștia în regiunile Dobrin și Cujavia. Lupta între Poloni și Lituani se dădu cu înverșunare înaintea cetății Luck și'n alte părți. Alexandru cel Bun a trimis ajutoare Lituanielor. Cetatea Krzemienyecz era un centru lituan apărat și de Moldoveni. În dimineața zilei de 22 August semnalându-se trupe polone în apropierea cetății, o colcană de Rutheni și Moldoveni porni și-i întâmpină pe o insulă aproape de satul Tywanie. Informația ajunsă în cetate a fost însă greșită. Trupele alianate puțin numeroase conduse de Vasile și Balaban nu găsiră înaintea lor cete de furagieri poloni, ci oaste polonă foarte puternică. Șovinistul canonic cracovian Długosz afirmă că dezastrul Ruthenilor și Moldovenilor a fost complet : puținii au scăpat cu fuga și că Polonii au făcut atunci mare pradă de vite. Informația aceluiași cronicar era că boli au decimat nu mult după aceasta oastea polonă și că de molimă îi muriau caii³⁾. Dacă într'adevăr dezastrul ar fi fost așa de complet, de ce oastea polonă victorioasă n'a înaintat și cuprins cetatea apărată de Moldoveni și Lituani ? Długosz n'a putut scrie și o astfel de ispravă, care ar fi trebuit să fie urmarea firească a afirmației de mai înainte.

La 26 August 1431 s'a încheiat între beligeranți armistițiul⁴⁾ care n'a devenit însă pace durabilă. Nici Svidrigailo, nici Teu-

1) I. Bogdan, op. cit., pag. 49—53.

2) Monumenta Poloniae XI pag. 00, nr. 1720, cf. I. Minea, Principatele Române etc., pag. 210 și urm.; *Idem*, Informațiile românești ale cronicii lui Ian Długosz, Iași 1926 pag. 18—21.

3) Ed. Lipsca vol. I col 588-9

4) Monumenta Poloniae XI pag. 197 nr. 1699.

torii n'au putut fi desfăcuți din alianță prin stăruințele și întrigile regelui polon, a cărui oaste arăta atâta aversiune față de lupte și continuarea războiului. Insuși Długosz, singurul izvor narativ pentru reconstruirea luptelor din anii 1431-1432, a însemnat că deosebit de mare a fost bucuria oștirii polone, când a auzit despre armistițiul din 26 August 1431, deși circula tot mai insistent în opinia publică polonă svonul că prin suspendarea ostilităților Svidrigailo vrea să obțină răgaz pentru a strânge trupe noi de Moldoveni și Tătari, cu care să despresoare orașul Luck. Chestii de amănunt trebuiau aranjate, pentru ca să se poată începe tratative, de pe urma cărora să apară zorile păcii și liniștii. Oficialitatea polonă refuza să trateze cu Teutonii și Moldovenii, despre cari susținea că sunt supuși Poloniei prin omagiu. Izvoarele vremii ne arată neîndoios, câtă distanță despărția situația Teutonilor față de Polonia și obligațiile de fost aliat ale domnului Moldovei¹⁾.

Când Polonii au refuzat condițiile lui Svidrigailo, luptele au reînceput la Luck cu succese pentru cei asediați. Pentru a-i ajuta pe aceștia din urmă, alte trupe moldovenești au pornit în Polonia sub comanda a însuși domnului. Alexandru cel Bun năvăli în Podolia, în Rusia polonă, ocupă Pocuția, ajunge prădând la Lwów, iar alte trupe pornind poate din Hotin până la Camenița. Mulți oameni au fost luați robi și multe vite strânse. Pocuția, asupra căreia de mult prezistau pretenții moldovenești pentru neplata unei datorii regale, rămase în stăpânire moldovenească. Expunera lui Długosz pentru aeeste evenimente este însinuantă, când pretinde că Alexandru cel Bun a primit o mare sumă de bani dela Svidrigailo, către care îl atrăgea și aceeaș religie ortodoxă. Nu putem admite nici ce spune mai departe acelaș cronicar că frații de Buczacz cu oști podoliene și rusești ar fi surprins și bătut armata moldovenească resfirată în cete mici după pradă, că Moldovenii au fost bătuți, mulți prinși, iar ceilalți ar fi scăpat cu fuga. Doar regele polon reclamă mai târziu despăgubiri dela Ștefan (II) Vodă, dela Iliăș Vodă pentru prada

1) Despre aceasta vezi I. Minea, Informațiile românești etc. pag. 28 și nota 2. N. Iorga, Originea și sensul direcțiilor politice în trecutul țărilor noastre (An. Acad. Rom. S. I. tom XXXVIII. București 1916), pag. 16 și Ioan D. Condurachi, Suveranitatea ungaro-polonă și efectele ei asupra suveranității române până la 1508, Cernăuți 1923.

dusă atunci de lrupele moldovenești, iar Pocuția a rămas în stăpânirea Moldovei.

Atacul moldovenesc nou a ușurat situația asediaților dela Luck, ce recunoaște prin expunerea faptului că aceștia au avut succese, însuși cronicarul. Regele sub presiunea evenimentelor se învoește la pacea provizorie din 2 Septembrie, când s'a stipulat că la 2 Februarie următor vor începe tratativele pentru pacea definitivă la Parczów. „Scismaticul puternic“ îi zice lui Alexandru cel Bun o scrisoare polonă din Ianuarie 1432¹⁾. Domnul moldovean—reiese din cele următoare—avea rolul hotărîtor.

Polonii au crezut că tot mai pot diviza pe aliați. Svidrigailo la 26 Dec. 1431 protesta în scris la regele Vladislav că Teutonii și Moldovenii sunt șicanați, deși e armistițiu²⁾. Norocul Poloniei a fost că bătrânețele au răpus viața lui Alexandru cel Bun. Moldova lui Iliăș Vodă³⁾, care la început a admis într-o măsură, ce n'o putem bine preciza, să împartă domnia cu frații săi Ștefan, Petru și Bogdan, a continuat politica părintească de ostalitate. Când se apropia 2 Februarie 1432, Svidrigailo declara că nu participă la tratativele de pace, dacă nu vor fi invitați Teutonii și delegații „domnilor“ din Moldova⁴⁾. Înainte de 17 Februarie soli ai ordinului teuton fuseseră primiți cu deosebită considerație în Moldova. Aceștia în trecere pela Svidrigailo duceau marelui magistru vestea că Moldovenii și Lituania vor continua să-l ajute⁵⁾. Svidrigailo anunță la 6 Aprilie 1432 pe marele-

1) Monumenta Poloniae XII pag. 287-90, XI nr. 1362, Hurmuzaki-Densusianu, Documente I, pag. 829, 846.

2) Monumenta Poloniae XI pag. 201 nr. 1734 XII pag. 285.

3) Constatăm pe Iliăș Vodă ca domn la 13 Ianuarie 1432. (Acad. Rom. V 74 cu data 6940 Ian. 13; VII, 143, rămas în traducere din 1787 în *Cronica Hușilor*, pag. 149. Originalul documentului dela Ilie Voevod și Ștefan Voevod. publicat de Melchisedek cu data 6940 (= Condiția Hușilor V, 132) cu data deteriorată era la Arhivele St. București. Documentul este probabil din vremea, când frații domniau împreună, deci după Aug. 1435. Uricul dela Ștefan (II) Vodă publ. ap. N. Iorga, Studii și Documente VII pag. 72 poate fi numai din vremea, când Ștefan domnia singur, poate din 6 Noembrie 1433. — Pentru uricul lui Alexandru cel Bun, publicat cu data 6940 Dec. 20 (= Hurmuzaki, Documente I, pag. 839) și pentru altele vezi I. Minea, Principatele Române etc. pag. 225 nota și D. Onciul, Datele cronicelor moldovenești asupra anilor de domnie a lui Alexandru cel Bun, An. Acad. Rom. Seria II. tom XXVII. 1905 și G. Popovici, Anul dela Martie în Moldova în timpul lui Alexandru cel Bun (Conv. lit. XXIX 1905 pag. 1209 și urm.)

4) N. Iorga, Studii și Documente VI, pag. 653-4.

5) Monumenta Poloniae XI pag. 204, 205. Cf. N. Iorga, Studii și Documente VI, pag. 654-555 cu data greșită de 27 Iulie.

magistru teuton¹⁾ că „solul puternicului domn, Iliș Vodă din Moldova“ va sosi să-i facă comunicări importante. Marele magistru la 17 Aprilie nu știa, dacă fii defunctului principe moldovean au încheiat alianță cu Svidrigailo²⁾. Dar la 18 Mai următor marele magistru încheiase nouă alianță cu Svidrigailo și trimisul moldovean, care era boerul Buhuș³⁾. Schimbul de ratificări trebuia făcut la 15 August.

Intreg anul 1432 fu an de ostilități și Moldova a luat parte activă. Moldovenii au luptat și sub comanda lui Fethco de Ostrog, stăpânitor al câtorva cetăți podoliene, sprijinitor al lui Svidrigailo. Trupele lui Fethco ajutate de contingente moldovenești, tătărești și muntenești au făcut multe necazuri Polonilor. Regele polon se văzu constrâns a trimite oaste puternică în contra acestuia. Fethco socoti că prepară oastea regale o cursă retrăgându-se. Aceasta găsi deci neapărate cetățile podoliene. Dar Braczlavul, totdeauna un centru al independenților lithuani a fost incendiat și apoi evacuat. Fethco trebui să găsiască loc de cursă pentru Poloni într'altă direcție, fiindcă oastea regală nu s'a încumetat a pătrunde dincolo de Braczlav în Podolia, și a luat drumul înapoi. Lângă râul Morachava, nu departe de satul Kopostrzin era loc mlăștinos, cu paduri și râpi. Aici socoti Fethco că e bine să pândiască oastea polonă, care se înapoia. Multă vreme nedecisă s'a dat lupta în acea zi de Duminică, care era 30 Noemvre. Polonii terminau cedând asalturilor repetate, îndrăznețe ale aliaților. Dar serviciul de informațiuni al acestora nu era bun. Când strângeau victorioși prăzile bogate lăsate de dușman, îi atacă pela spate o puternică coloană volantă regală. Neștiind ce e și câți atacă, panica îngheță bucuria de victorie a trupelor lui Fethco : s'au răspândit în risipă. Mulți au căzut atacați năprasnic⁴⁾. Singurul izvor, care a povestit lupta dela Morachava, cronica lui Długosz, de bună seamă exagerează,

1) Monumenta Poloniae XI pag. 206 nr. 1775. Vezi scrisoarea publicată în întregime ap. G Popovici, Căderea ipotezei anului dela Martie (Ziarul *Epoca* 1905 din 7 Iulie, an XI nr. 182), dar aci se dă data greșită de 30 Martie, corect fiind 6 Aprilie 1432, cum se găsește și în Monumenta Poloniae XI pag. 206 nr. 1775.

2) Monumenta Poloniae XI pag. 206 nr. 1779 ; Hildebrand, Liv-Est-und Ruvländisches nokundenbuch VIII pag. 341,344.

3) Monumenta Poloniae XI pag. 207 nr. 1786.

4) Długosz, ed. cit., col. 618-9, 620 și I. Minea, Informațiile românești etc., pag. 21.

când scrie cu deosebită satisfacție că acolo au căzut mulți Tătari Moldoveni, Rutheni și Basarabeni, cum zice cetelor muntenesti, fiindcă totul n'a fost mai mult, decât un episod, care n'a adus imediat triumful politicei polone. Este adevărat că în afară de anexarea Pocuției de Moldoveni și neînfrângerea rezistenței celor ce luptau pentru independența Lituaniei, nu existau alte rezultate și lumea obicinuită a vedea un succes hotărîtor, și-a pierdut răbdarea. Regalitatea polonă a recurs la sentimentele catolice ale unei părți din boerimea lituană, care-și vedea periclitată situația prin neînființarea statului lituan ortodox. Svidrigailo pierde din încrederea, ce-l întâmpinase, nu câștiga. Lovitura fatală fusese moartea lui Alexandru cel Bun, care singur ar fi putut chezași victoria și înăbuși deei teama din sufletele timide. După moartea lui Alexandru cel Bun streinătatea își puneă întrebarea, dacă Iliș Vodă va putea amuți pretențiile multilor frați. Câtva timp Petru, fratele vitreg dela ultima soție a lui Alexandru cel Bun, dela Marina se constată în intimitatea curții domnești¹⁾, apoi Ștefan. Cu toată mușenia lor uricile ne arată, cum toți frații înfrigurați de ambiție, părăsesc pe Iliș Vodă, când acesta așează ca succesor pe fiu-său, pe Roman. Mai târziu, când Iliș Vodă își pierde domnia, frații domnești Ștefan și Petru formează, cât timp nu-i despărțiau ambițiile, aceeaș tabără politică. Informațiile păstrate nu arată, că n'a fost la fel și în 1433. Teutonii cunoșteau bine situația. Din aceste motive într'o scrisoare a marelui magistru teuton este vorba de „domnii din Moldova“, cari hotărâsc atitudinea politică a țării²⁾. Acelaș aliat fidel tratatului se întreba, dacă mai e bine să trimită ajutoare lui Svidrigailo pe care în Octomvre îl va părăsi numeroasă nobilimea lituană³⁾, în special cea catolică. La 22 Iunie trecut Svidrigailo cerea marelui magistru să-i trimită înapoi trupele moldovenești, cari, se vede, alergau de pe un front pe altul. Și la 13 Noemvre următor Svidrigailo asigură pe marele magistru că domnitorul moldovean, adică Iliș Vodă, a declarat războiul regelui polon. Români participă și la atacurile lituane din Dec. 1432.

1) N. Iorga, Patrahirul lui Alexandru cel Bun, An. Acad. Rom. Seria II tom XXXV, 1913.

2) I. Mînea, Principatele Române etc. pag. 211-2.

3) Monumenta Poloniae XI pag. 213 nr. 1820, 1822 și pag. 213 nr. 1827-8, 1830, 1883.

Iliaș Vodă n'a pornit personal în contra Poloniei, care s'a ferit să reclame acum cu armele Pocuția, unde și după moartea lui Alexandru cel Bun (1 Ian. 1432)¹⁾ au rămas dregători moldovenești. Urmând politica glorioasă a tatălui său a dat lui Svidrigailo trupe de ajutor, i-a obținut ajutor și dela Alexandru Vodă Aldea, ai cărui oșteni luptă duși așa departe. Moartea lui Alexandru cel Bun a lăsat prea mult timp de reculegere pentru Poloni, cari dacă în Lituania au recurs la boerimea catolică, în Moldova au putut așa ușor deștepta bănuiele și invidiile între frați despărțiți și prin faptul că nu erau dela aceeași mamă. Pentru a preîntâmpina neplăceri interne, văzând pe de altă parte lipsa de șanse a svârcolirilor lui Svidrigailo, Iliaș Vodă a ajuns la împăcarea cu Polonia cuprinsă în forma tratatului omagial din 3 Iunie 1433, când n'a abzis însă de cucerirea făcută în 1431, fiindcă documentul omagial nu spune nimic²⁾.

Eșirea lui Iliaș din coaliție a fost începutul dezastrului final pentru încercările de a reinvia Lituania independentă în formă de regalitate.

Acest eveniment avea importanță și pentru situația lui Alexandru (II) Vodă din Țara-Românească și pentru așteptarea lui Vlad Dracul,

Domnul muntean urmasa politica Moldovei până aici, și se punea întrebarea, dacă o va mai urma. În cazul cel din urmă ar fi însemnat o rupere cu țările împăratului Sigismund.

Pentru Țara-Românească și altfel se schimbasa situația și ne întrebăm, dacă cumva acest fapt iarăși n'a determinat actul din 3 Iunie 1433 al lui Iliaș Vodă. Este vorba de expediția turcească din 1442 în contra Ardealului și legătura de rudenie a lui Alexandru-Aldea cu familia lui Alexandru cel Bun.

Evenimentele anului 1432 au fost hotărâtoare pentru ce a urmat în situația generală politică de la Dunărea de jos și mijloc.

1) Vezi versiunea dela Bistrița a cronicii vechi moldovenești (ed. I. Bogdan, *Cronice inedite atîngătoare de Istoria Românilor*, București 1895 pag. 35 și 49. Pentru an vezi discuția și la I. Minea, *Principatele Române etc.* pag. 225 nota 1, I. Vlădescu. *Începutul anului în cronicile moldovenești până la Ureche*. An. Acad. Rom. Seria III. Tom. IV. Mem. 8. Buc. 1925.

2) Hurmuzaki, *Documente I*, pag. 580=1. Acelaș document în text slavon din 5 Iunie Boerii iscăliau și își puneau pecețile pe document omagial la 4 Iunie, (Ibidem, pag. 840=1).

Impăratul Sigismund ocupat cu drumul său la Roma și cu rezolvirea problemelor Europei occidentale, cari îi reclamau concursul și-i impuneau neconținut interes, n'a reînnoit pacea din anul 1429 încheiată cu Turcii pe trei ani. Utilizând absența lui Sigismund și poate conflagrația est-europeană, care începea, sultanul Murad II cu oști puternice a pornit către sfârșitul primăverii în contra țării ungurești. Drumul său trecea prin Țara-Românească. Cesă făcă Alexandru-Aldea? Înainte de această dată domnul muntean fusese la curtea sultanului și desăvârșise formele de închinare. În sensul acesteia contingente muntenești cu domnul lor trebuiau să însoțiască pe sultan în contra țării lui Sigismund, cu care însă Alexandru-Aldea doria să țină cele mai bune raporturi. De aceea toate tratativele și urmările drumului său la Adrianopol domnul le comunicase autorităților craiului. Astfel arată domnul însuși în scrisoarea, pe care din Buzău, înainte de a se produce atacul turcesc, a trimis-o comitelui timișorean Ștefan Rozgonyi, căruia îi spunea: „Domnia Ta știi, cum m'am dus la Murad 1) împăratul și cum m'am jurat cu el și cum am vorbit cu el; toate le-am dat de știre, cu frică, domniei voastre. Ce-am făcut, am făcut și m'am dus la el; toate astea cu frică le-am făcut, căci mi-au luat țara și-au început să se apuce de capul meu, și-am dat copii boerești acolo. Și asta s'o știe domnia voastră: Turcii mi-au risipit toată țara, după ce se juraseră cu credință și cu blestem și primiseră credință“ 2). Se vede de aici că și după ce Alexandru (II) Vodă făcuse închinare și promisiuni de credință comandantului oștilor turce, cari pe la toate vadurile năvăliseră în țară în anul 1431, acestea au făcut prăzi mari, populația cuprinsă de panică s'a refugiat și plecând, Turcii au lăsat garnizoane în raițele din Turnu și Giurgiu, cetatea zidită de Mircea cel Bătrân 3). Alexandru-Aldea credea în 1432 că țara ungurească poate organiza rezistență armată victorioasă în contra invaziei turcești, care venia De aceea în scrisoarea trimisă comitelui timișorean declara că e gata să înșele și el pe Turcii, cari până acum și ei sistematic îl înșelaseră. În armata sultanului adică, anunța, va fi și el sau marele său vornic, Albul, cu oștile muntene. Contin-

1) I. Bogdan, op. cit., pag. 51 scrie Murad.

2) Ibidem, pg. 49—50, 51.

3) Vezi despre Giurgiu, N. A. Constantinescu, Cetatea Giurgiu (An. Acad. Rom. Seria II, tom XXXVIII, București 1916).

gentele muntene însă vor părăsi, declară domnul, tabăra turcă, îndată ce se va zări oastea craiului pentru a începe lupta. Acelaș arăta în aceeaș scrisoare că Turcii au cerut ajutor pentru această expediție și dela domnul Moldovei și sublinia: „dar până acum, ceea ce doresc eu domnului craiului, tot aceea și domnul Moldovei¹⁾).

Imprejurarea că Alexandru Vodă scria din Buzău, poate este o indicație, că s'a gândit și la rezistență în contra Turcilor ajutat de Moldoveni. În acelaș timp domnul muntean credea într'un rezultat favorabil al intervenției lui Daud Celebi, căruia scrisoarea îi zice Cealapie. Presupunea greșit că Cealapie are oaste mare; cerea ca Cealapie să-și trimită omul în Țara-Românească și el îl va învăța, cum să vină cu oastea²⁾. Important este și faptul că Iliăș Vodă trăia în bune relații la începutul verii din 1432 cu domnul muntean, cum ne spune scrisoarea amintită.

Invazia turcească în Ardeal s'a produs înainte de 24 Iunie, când se înregistrau în formă de protocol prădăciunile și jafurile din Țara Bârsei³⁾. O altă știre brașoveană spune că Turcii au asediat Brașovul pe la 10 August⁴⁾. Raguzanii aflaseră și puneau

1) I. Bogdan, l. c., pag. 50, 52.

2) Ibidem, Daud sau David Celebi era fiul lui Murad orbul, fratele sul-tanului Murad II. David pe această vreme se refugiase cu pretendența sa în Ungaria. Mai târziu îl vom găsi și în Polonia. Cf. N. Iorga, Notes et extraits, II, pag. 274 nota 3, 336-7, 384, 337 nota 2, Chalkondyles, op. cit. lib. VIII, Gelcich-Thallóczy, Diplomatarium etc. pag. 171, 396-399, Sarnicii Annales ed. Lipsca col. 1179, Codex diplomaticus patrius I, pag. 351-2, 353-5, 357-8, 373, 375, 381 și urm. 384, 399, Ibidem V pag. 222, 228-9. Caro, Liber cancellariae Stanislai Czolek, l. c., pag. 483. Împăratul Sigismund în 1426 ruga pe marele duce Vitold să prindă și păziască bine pe „iuvēnis filius Turci ceci, quod ultra meritum eorum graciosae confovistis“. Daud la această dată era deci în Polonia, unde-l vom întâlni și mai târziu, după moartea lui Murad II în 1451. (Długosz, ed. Lipsca, col. 783) Cf. Wertner în Erdélyi Múzeum an 1904 pag. 31 și urm., apoi Thúry Lószef, Ki volt a vak török császár în Századok an. 1893 pag. 840-9. A încercat acelaș rol și în 1445 alături de cruciați.

3) Eder, Observationes criticae et pragmaticae ad historiam Transsilvaniae sub regibus Arpadianae et mixtae propaginis, Sibiu 1803, pag. 65. Despre acest atac vezi știrea generală, că s'a produs atac turcesc în contra Ungariei, în analele sârbești în toate versiunile cunoscute. (Cea mai nouă este ediția Stoianovitch, Belgrad 1927, cf. N. Iorga, L'élément roumain dans les annales serbes l. c., pag. 223 și urm.), Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt IV pag. 2, 75, Pușcariu. Urkunden zur Geschichte von Siebenbürgen (ms. la Academia Română), vol. II pag. 390, N. Iorga Notes et extraits II pag. 303, Gelcich-Thallóczy, Diplomatarium relationum reipublicae Raguzanae, pag. 374-5, Thúry Lószef, Török történetirók I pag. 17 etc., Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 20-21, Hurmuzaki-Densusianu, Documente I, (=XV₁ pag. 16-17), pag. 584-5. Scrisoarea publicată ap. Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 16 No. 27 de bună seamă este din 1431, deci data de lună și zi este corect: 22 Mai. În 1431 la 2. Iulie Turcii nu plecaseră din Țara-Românească, cum arată faptul că Moldovenii atunci concentraseră trupe la marginea putneană a țării.

4) Quellen etc. IV pag. 75.

în circulație știrea că o parte din armata turcească a încercat să intre în Moldova, dar a fost înfrântă de Moldoveni la 22 Iunie așa de rău, încât numai puțini au scăpat cu fuga ¹⁾. Locul luptei ar fi fost Bresevo ²⁾. De aceea nu se poate admite, ce scrie episcopul de Cracovia către cardinalul Cesarini, că domnul Moldovei s'a închinat Turcilor ³⁾. Adevărul aceleiaș afirmații îl înlătură și declarația lui Alexandru-Aldea către reprezentanții lui Sigismund, precum am amintit mai sus. Tot din izvor raguzan se știa că beglerbegul Anatoliei a ajuns cu trupele în dezordine la Adrianopol și de aceea a fost disgrățiat ⁴⁾.

Adevărul este că Turcii au atacat prin mai multe părți. Știrile rămase despre acest atac sunt în parte contrazicătoare între ele. Cronica anonimă turcească din 1486 a păstrat însemnarea că begul Ali, fiul lui Evrenos, a năvălit cu oști în Ungaria—nu spune în ce direcție—și a fost înfrânt ⁵⁾. Oastea condusă de sultanul Murad a pătruns în Țara Bârsei, a prădat aici și în scaunele săcuești și săsești până la „Cozd“ ⁶⁾. Magistratul ⁷⁾ Brașovului și multă altă lume a fost dusă în robie dimpreună cu multă pradă.

Prin Turnu-Roșu au intrat în Ardeal alte trupe turcești. La 10 August a fost asediat Sibiul. Poate la soartea acestei armate turcești se referă știrea raguzană din 23 August, că trupele turcești intrate în Ardeal răspândindu-se după pradă au fost ușor înfrante, fugărite de către oști ardelenesti: ar fi pierit vre-o 40.000 Turci. Ca s'von nesigur circula știrea despre înfrângerea Turcilor și la 31 Iulie. Știrile confuze, cari circulau, au ajuns și în opera bio-

1) Gelicsh-Thallóczy, *Diplomatarium* etc. pag. 374.

2) Bresevo a fost identificat cu Breaza, deci lupta s'ar fi dat pe teritoriul Munteniei. În acest caz nu reese însă intenția Turcilor de a ataca Moldova. Nu s'ar putea oare admite identificare cu Breșcul, pe unde, din Țara Bârsei, o parte din armata turcească a putut încerca să intre în Moldova?

3) Monumenta Poloniae XII pag. 290.

4) *Ibidem*, cf. și Al. Vasilescu, op. cit., pag. 47.

5) Thúry, op. cit., I pag. 17.

6) Sedes Kozd se amintește și într'un document dat de regele Sigismund la 14 Dec 1432 (Hurmuzaki-Iorga, *Documente XV*, pag. 16—17). Poate e vorba de Czodt (Consemnațiune comunitetilor în marele principatu Transilvaniei, Sibiu 1862 pag. 32, 52, care săsește se zicea Zood sau Sodenbach, iar românește Sadu. Cf. și Martinovici—Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj 1922 pag. 215. De bună seamă este acelaș cu „Ozd“, scaun săsesc, amintit într'un document dat de Iliăș Vodă. (Hurmuzaki-Iorga, *Documente XV*, pag. 18—19 și atunci ne gândim la Saschizul de azi.

7) „Magistrat“ s'a numit până la restabilirea imperiului românesc primăria în orașe săsești.

grafică a lui Windecke¹). Sigismund era în Lombardia de mult, când Turcii au năvălit în Serbia²) și în Ungaria, unde împăratul Sigismund încredințase paza cavalerilor teutoni. Regiunea, în care se aflau cetățile : Găureni, Orșova, Mihald, Sebeș, Peci (sub Dubova), Svițițe, ce se mai zicea Trei Cule („Tri Kule“), Stănilăuți, Drencova, Librășd, Sf. Ladislau, Pojajin, Almăj (spre sud-vest de Șopotul nou), Iladia, Haram (Palanca), Dâmbu (Dombó), Keve, Torništi (în hotarul Berestăuților), Belgrad și Severin, erau fășii din Serbia, Ungaria de atunci și Țara-Românească³). Când le-a încredințat această regiune de cetăți, Sigismund s'a gândit că noul cadrlater prusiac va fi un loc, unde forța turcească totdeauna va fi oprită. Windecke într'adevăr auzise, că colonia teutonă a strâns armată și ajutată de Svidrigailo, prinț lituan („Fürst von Litthauen“) a eșit înaintea Turcilor și că omoriți, de fierul răz-bunător al acestei armate, alții înecați, ar fi perit 60.000 Turci. Biograful părținitor împăratului, pretinde că Turcii aveau și trupe și bani dați de Venețienii, dușmani ai regelui Ungariei.

Alte informații amintesc măsuri militare luate de castelanul din Keve pentru apărarea orașelor Keve și Belgrad⁴). Teutonii n'au corăspuns așteptărilor. Nicolae de Redwitz, șeful lor și comandantul regiunii, în loc să menajeze pe Românii bănățeni și cu sprijinul acestora să organizeze paza hotarelor, ajunsese la discuții și diferende cu aceștia, disconsidera urmele vechiului drept românesc, câte le respectaseră până acum și regii Ungariei⁵). Din Țara-Românească au stăpânit Teutonii numai cetatea Severinului fără alt teritoriu. Șeful coloniei teutone n'avea deci nici puterea vechilor bani severineni din sec. XIII, nici atribuțiile noiei bănii organizate după înjghebarea statului a toată Țara-Românească. Poate și de aceea în Iulie 1430 era conflict între șeful teuton și aristocrația românească din Severinul de sub stăpânirea ungu-rească. La 18 Iulie 1430 acela își zicea și ban de Severin, dar

1) Ed. cit., pag. 238 nr. 271.

2) „... in die windische Mark nach Ungarn und wolften die Preussen-Herren aus dem Lande vertreiben...“.

3) Archaeologiai Közlemények XII pag. 112, 113, 115 și Milleker Bódog. A törököknek' első betörései Délmagyarországba Zsigmond és Albert Királyok idejében és Keve és Krassó vármegyék megszűnése. Timișoara 1914 pag. 35 și nota 1.

4) Magyarország mellékartományainak oklevéltára (Mon. Hung. hist. dipl. XXIX), II nr. 163, 164, 166 ; Pesty, Krassó vármegye II, 209, III, 244 ; Idem. Szörény vármegye II 40.

5) I. Minea, Principatele Române etc. pag. 216-7.

la 29 Noemvre 1433 era numit „între altele căpitan al cetății noastre severinene“¹⁾).

Cnezii și nobilii români din banat refuzau sentințele lui Nicolae de Redwitz susținând că pe ei îi judecă numai regele. Astfel s'a ajuns la rezultatul, pe care îl afla prietenul imperial, Svidrigailo. Teutonii singuri se considerau desrădăcinați față de ai lor, cum dovedește scrisoarea lor colectivă trimisă din Severin către marele magistru la 7 Martie 1432, deci înainte de atacul turcesc, care la această dată era numai în perspectivă. Se plâneau că n'au venituri, că n'au oameni, ca să lucreze la întărirea cetăților, că nu i-a ajutat nimeni, când au fost într'o mică primejdie—probabil este vorba de lupta cu Turcii, din care biograful imperial a făcut, precum văzurăm o mare victorie²⁾. Ce a urmat după acel 7 Martie, a fost un dezastru pentru Teutoni. Înainte de 19 August aceștia înfrânți de Turci au evacuat linia Dunării deocamdată. Încă la 22 Iunie aflate Svidrigailo dela domnul moldovean că Turcii au pătruns pela Porțile de Fier în Țara Ungurească și au zdrobit pe „domnii din Ungaria“ („die ungarischen Herren“). Și în lumea teutonă de acasă se știa la 12 Dec. următor că, în afară de 3 castele, locurile avute de Teutoni la Dunăre au fost pustiite de Turci, cari au dus cu sine mulți robi și bogată pradă³⁾.

Windecke⁴⁾ între evenimentele anului 1433 povestește acest eveniment, deci când a auzit poate că Turcii au atacat însoții de contingente muntenești conduse de un fiu al lui Mircea Vodă, și greșește când adaogă că acest domn fusese investit de împărat la Nürnberg. Domnul Țării-Românești a însoțit, știm, oștile turcești în Țara-Bârsei. Dar acesta era Alexandru-Aldea, care s'a hătărât la aceasta și a fost fără întrerupere atunci în tabăra turcească, după ce a constatat că drumul Turcilor în Ardeal nu-l scurtează nici o rezistență și nici Daud Celebi nu s'a prezentat cu oști⁵⁾.

Faptul interesa în cel mai mare grad și Moldova și pe Svi-

1) Pesty, A szörényi bñnság III pag. 26, 339, Hurmuzaki—Densusianu. Documente I, pag. 564—5, 573, 582, Codex dipl. patrius III pag. 365, Bertrandon de la Broquière, op. cit. pag. 235—6.

2) Și marea victorie, despre care a scris Pray, Annales regum Hung. Viena 1764 pag. 310; are ca izvor expunerea lui Windecke în manuscrisul Ebner.

3) Mitteilungen etc. I, c. anexa 6 și pag. 103.

4) Ed. cit., pag. 249 nr 294.

5) I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării-Românești etc. pag. 62—3.

drigailo, care avea ajutoare băsărăbești ¹⁾. Poate fiindcă era nevoie acasă de aceste contingente, de aceea se cereau să fie trimise înapoi trupele moldovenești, cărora erau încorporate cele muntene, precum am văzut. Alexandru-Aldea avea nevoie de trupe, ca să nu fie surprins de vre-o neplăcută vizită a dușmanilor săi din Ardeal, unde uneltirile nerăbdătorului Vlad Dracul se întetiseră, când prin colaborarea armată cu Turcii rivalul de pe tron indispușese autoritățile ardelenesti. Se va mai adăoga imediat noua situație din Moldova anului 1433.

Dela început țara fiilor lui Alexandru cel Bun a fost privită cu neîncredere de Vlad, care reîntors dela Nürnberg se văzuse oprit de a intra în țara scaunului domnesc mai ales prin ajutorul, pe care Moldova și'n 1431 îl acordase lui Alexandru-Aldea. Sigismund interesat i-a dat lui Vlad atunci în grije paza plaiurilor spre Țara-Românească și până la înțelegerea dintre Sigismund și Alexandru cel Bun pretendentul investit în orașul dietelor germane medievale, supraveghia și surprizele, ce le-ar fi putut avea hotarele ardelenesti din partea Moldovenilor. „Știți bine voi înșivă că domnul chesarul m'a însărcinat pe mine să păzesc această margine și fără voea mea să nu aveți pace cu Țara-Românească“ ²⁾ — scria Vlad în acea vreme Brașovenilor. Interesele acestora însă cereau imperios ca să trăiască bine cu domnul din scaunul Țării-Românești pentru comerțul pe la Bran, Teleajen, și pela Prahova ³⁾. Înainte de invazia turcească din 1432 Brașovenii nici nu l-au îngăduit pe Vlad pretendentul în regiunea lor ⁴⁾. Brașovenii n'au admis atunci nici controlul aceluia peste relațiile lor comerciale. Vremurile pentru Vlad erau ingrate: azi prevesteau

1) De bunăseamă în legătură cu rolul acestor Munteni în Polonia este originea numirii. *Vadul Basarabilor*, adică *brod Bazarabski*, care se zisese înainte și s'a mai zis după aceea și *Ostrokol* (Sarnicki, Annales etc. ed. Lipsca 1712 col. 1911: „et Bessaraborum vadum, etiamnum vicinum istic traiectum per flumen Slucz vocatur“. Într'alt loc același (*ibidem*, col. 1912) a scris „Ostrokol. antiquis Bassarabei vadum vocatum“. Este Bassarabei o eroare de tipar, fiindcă altfel traducerea ar fi poate mai bine: *vadul Basarabiei* sau poate *vadul Basarabi*, care dă apoi traducerea polonă de mai sus. În orice caz este sigur că înainte de 1812 niciodată întreagă regiunea dintre Prut și Nistru nu s'a zis *Bassarabia*. Cf. I. Minea în Cercetări istorice I 1925 pag. 408 și N. Iorga în Revista istorică 1917.

2) I. Bogdan, op. cit., pag. 545.

3) Târșorul era centrul prahovean și'n vremea lui Mircea cel Batrân. (I. Bogdan, op. cit., pag. 4). Vameșii dela Prahova amintiți în vremea lui Dan II. (*Ibidem*, pag. 20). Drumul Prahovei deosebit de al Teleajenului pomenit în vremea lui Alexandru-Vodă Aldea. (*Ibidem*, pag. 251).

4) I. Bogdan, op. cit., pag. 258—260.

speranțe, iar mâne îi arătau brutala prăbușire a acelora, atât era de variabil indicele politic al zilei de atunci. Brașovenii incomodați de controlul oamenilor lui Vlad, când au auzit odată că acesta se duce la Sigismund, căruia în nerăbdarea sa de a se vedea pe tron, îi zicea „stăpânul meu chesarul”, au alungat din țara Bârsei pe toți oamenii controlului, confiscându-le tot avutul ¹⁾. Astfel voiau Brașovenii să satisfacă și pe Alexandru Vodă Aldea și pe Albul, energicul boer și primsfetnic al domniei muntene din acea vreme, dela care orașul din țara Bârsei a avut multe favoruri. Mai târziu Albul aducea aminte Brașovenilor de tot „binele, ce-am făcut pentru voi... dar D-zeu știe și el va crede” ²⁾. În timpul bunelor relații Albul scria Brașovenilor: „eu sunt fratele vostru pentru totdeauna, orice-mi veți cere” ³⁾. Acelaș căuta să înlătore orice bănuială din atitudinea Brașovenilor. Iată, ce le scria, probabil după ce Alexandru Vodă în vara anului 1431 se aranjase cu Turcii, iar Vlad Dracul din cuibul său de pândă dela Sighișoara, unde se așezase înapoiat dela Nürnberg, torcea seria de insinuări în contra noii domnii muntene: „astfel vă grăesc: ce fel de om aș fi eu, dacă, după: ce m'am înțeles cu voi și m'am jurat, m'aș răsgândi să vă prad? Am și eu un Dumnezeu și un suflet... Ci umblați-mi cu voie bună și nici o grijă să nu aveți, căci ne place să fiți frații noștri, cum ați fost și mai înainte” ⁴⁾.

Deoarece Țara-Românească și Moldova în 1431—2 alcătuiau aceeaș tabără politică, Vlad își îndrepta mânia deopotrivă în contra oamenilor lui Alexandru-Aldea, Albul, ca și în contra Moldovenilor. Odată Moldovenii au prins pe un om al lui Vlad, l-au legat și predat lui Albul, iar marfa i-au confiscat-o. Albul ceru atunci 1000 florini de aur ca preț de răscumpărare. De aceea Vlad însărcinase pe o slugă a sa să prinză în Ardeal, ori unde găsește pe Moldoveni și să le ia tot ce au. Acelaș protesta la Brașoveni, cari împiedecau executarea acestui ordin și-i aviza că

1) I. Bogdan, op. cit., pag. 54—5. Cf. și *ibidem*, pag. 61, unde se spune că în fruntea oamenilor de control ai lui Vlad era Ioanăș Vitez, probabil vre-un Săcui atașat lângă pribeag.

2) Nu se poate admite că scrisoarea aceasta e dintr'o vreme când Albul era împăcat cu Vlad Vodă. Din cuprinsul scrisorii reiese că Albul deținea puterii țării.

3) I. Bogdan, op. cit., pag. 249—250.

4) *ibidem*, pag. 249. Scrisoarea aceasta datată 2 Aprilie ar putea fi și din 1433.

„și vouă are să vă pară rău... In aceasta altfel să nu fie după porunca domniei mele“¹⁾. In aceeaș chestie scria altă dată: „Asta o știți bine, ce fel de prieteni îmi sunt Moldovenii. De aceea am fost lăsat eu slugile mele să umble pe acolo prin țara domnului meu împăratului și unde ar găsi Moldoveni, să-i prinză și să le ia, ce vor purta (cu sine), iar pe ei să-i aducă la mine. Am înțeles însă că voi urmăriți slugile mele și nu-i lăsați să pună mâna pe acei oameni necredincioși domnului meu împăratului și mie. Deci să știți că-mi pare foarte rău de voi pentru acest lucru; dar, iarăși, băgați de samă să nu vă pară rău și vouă“²⁾.

Mai târziu, când împăratul Sigismund a trebuit să primiască situația politică creată de Alexandru cel Bun în Țara-Românească, și Vlad pretendentul a luat altă atitudine de așteptare. Il vedem că nu se mai opune, ca Brașovenii să facă negoț cu oricine, și cu Moldovenii și cu Muntenii, dar să nu ducă acolo bani răi și aramă, iar „când voi vrea eu să vă stricați pacea cu ei, vă voi spune cu o săptămână înainte, ca să nu aveți pagubă“, adăoga acum resemnatul pribeag³⁾. Altă dată protestase la Brașoveni, că dau aramă lui Aldea și Albul și le amintise că sub pedeapsă de moarte sunt obligați să o ducă la monetăria, care pe acea vreme era în Sighișoara. Tot atunci scria Brașovenilor să nu lase pe Moldoveni din mâni, asta fiind porunca împăratului, până ce vor veni înapoi solii trimiși în Moldova⁴⁾.

Exportul aramei era oprit și prin dispoziții speciale ale țării ungurești cu mult înainte de aceasta. Brașovenii au călcat în această vreme dispoziția.

Așa rezultă și din plângerea adresată de Gheorghe Lascăr în scris Brașovenilor. Acesta comandase mărfuri la Brașov: pânză, fier, oțel, aramă, ovăs. Transportul întârzia. După intervenția vornicului Albul s'au expediat la Târgoviște 14 măji și jumătate de aramă, două poveri de fier, una de oțel și ceva ovăs. Lascăr a mai trimis între altele încă 10.000 florini și 9 măji de ceară, ca să i se mai cumpere și aramă. Restul primei comenzi, ca și a doua comandă se rețineau la Brașov. Lascăr

1) I. Bogdan, op. cit., pag. 59—60.

2) Ibidem, pag. 63—4.

3) Ibidem, pag. 67.

4) Ibidem, pag. 58—8, 60.

zoria expedierea acestor mărfuri comandate pentru cămara domnească, și scria Brașovenilor supărat: „avutul voevodului n'are să se piarză, ci va avea numai întârziere, până ce mă voi duce la voevod și-și va cere și-și va lua el însuși, ce este al său“¹⁾. Nu știm, dacă această amenințare a avut rezultatul dorit. S'a păstrat și altă scrisoare dela Lascar, în care își cere marfa cum-părată și ca Brașovenii să permită vinderea cerii trimise.²⁾

După invazia turcească din 1432 atitudinea Brașovenilor se schimbă față de domnia lui Alexandru Vodă Aldea. În acest an țara Bârsei a fost pustiită așa de rău, încât nici în 1435 nuse refăcuse. Turnul de lângă târgul boilor, mănăstirea sf. Petru din Brașov, multe case și prin sate fuseseră stricate. La 16 Oct. 1434 se mai evaluau pagubele, iar la 7 April 1435 Sigismund acorda ca despăgubiri Brașovenilor scutiri. La 10 Aprilie ordona să se dea lemne gratis din pădurile regale pentru refacere³⁾. Șpanul săcuesc mergând cu trupe în spre Brașov a făcut pagube, cum arată un document regal, care nu amintește însă de nici o ispravă a șpanului în contra Turcilor⁴⁾. Sașii avuseseră și alte cheltueli. În 1432 trimiseră 2000 oameni în munți pentru pază, întrucât ei fuseseră obligați de Sigismund, ca să păziască marginea începând dela țara Bârsei până la Hațeg și țineau spioni în Țara-Românească și'n Turcia⁵⁾, deși am văzut că Vlad Dracul își atribuia sieși misiunea de a păzi marginea.

În această slujbă și pentru a satisface nevoile sale bănești împăratul-craiu, care era Sigismund, i-a dat voe, poate chiar la plecarea din Nürnberg, să-și facă monetărie și să bată deci bani, cum a și făcut Vlad în Sighișoara. S'a păstrat scrisoarea, prin care cerea Brașovenilor fierul și alte scule necesare monetăriei și le arată, să n'aibă nici o teamă că el va aranja chestia cu Teutonii⁶⁾. Colonia teutonă așezată adică în cetatea Severinului și

1) I, Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării-Românești, pag. 254-7. Editorul conchide că Gheorghe Lascar era cămărașul lui Vlad Dracul. Dar se poate atribui lui Albul atâta importanță în vremea, când domnia Vlad? Că «ju-pânul», eare intervenise la Brașoveni pentru slobozirea mărfii, era Albul, rezultă și dintr'altă scrisoare a lui Gheorghe Lascar. (Ibidem, pag. 257-8).

2) Ibidem, pag. 257-8. Scrisorile sunt din ultimii ani de domnie ai lui Alexandru-Aldea. În anul 1437, când Vlad Voevod iscălia privilegiu comerciale pentru Brașoveni, nu se poate admite asemenea atitudine a oficialității brașovene, ca transporturile pentru Târgoviște să fie împiedecate.

3) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁, pag. 20-21.

4) Ibidem, pag. 16-17.

5) Ibidem, pag. 17.

6) I. Bogdan, op. cit., pag. 69-70.

intr'alte localități dunărene primise dela împărat venitul cămării dela Sibiu și Brașov socotit cam la 150.000 fl. 1).

Banii bătuti de monetăria din Sighișoara aveau curs pentru țara ungurească 2) și pentru Țara-Românească. Cel mai mare venit revenia din schimbul banilor vechi cu bani noi, cei vechi pierzându-și cursul. Așa reiese din scrisoarea lui Vlad Voevod, prin care comunica Brașovenilor: „Iată vă dă de știre domnia mea că Sibienui au lăpădat ducății cei vechi; deci și voi să nu mai umblați cu ei, căci de voi afla pe cineva că umblă cu ducăți vechi, am să-îfac rău“ 3) Altă dată îi înștiința acelaș domn pribeag instalat cu o întreagă curte de boeri și slugi în Sighișoara: „Făcutu-și-a domnia mea milă cu Brașovenii și le-a îngăduit domnia mea să aibă voie a face negoț cu ducăți de cei vechi în Țara Ungurească și în Țara-Românească, fără nici o piedică și să n'aibă voie să-i împiedece nici una din slugile domniei mele“ 4) Din aceeaș scrisoare rezultă că monetăria din Sighișoara alimenta cu bani în deosebi țara Bărsii, cum arată vorbele scrisorii domnului pribeag: „numai în Bărsa, care se ține de Brașov, să n'aibă voie nimenea a face negoț cu bani de cei vechi, nici a cumpăra, nici a vinde“ 5).

1) Vezi Erich Ioachim, König Sigmund und der deutsche Ritterorden in Ungarn 1429—1432 in Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, XXXIII 1912. Caiet I pag. 57 și urm. In scrisoarea colectivă a „fraților“ teutoni din 7 Martie 1432 se spune că monetele din Ardeal nu le-au adus nimic. Despre monetele atribuite Teutonilor vezi I. Minea, Principatele Române etc., pag. 217 nota 5. Nicolae de Redwitz își zicea în titlatura sa și „necnon Camararum monetę regalis Cibiniensis Comes“. Cf. și Wertner, Glossen zu Michael Beheims historischen Gesängen in Ungarische Rundschau pe 1914 pag. 844—846.

2) Sub „Țara-Ungurească“ nu se poate înțelege țara Făgărașului, cum a propus I. Bogdan, op. cit. pag. 64 nr. XLI nota, unde afirmă însă exact că monetăria lui Vlad funcționa și în vremea, când domnia Alexandru-Aldea, deci în 1434 sau poate și mai înainte, fiindcă o scrisoare a lui Vlad către Brașovenii specifici. „Și pace cu Muntenii să nu faceți, iar de veți face, să știți că am să vă stric pacea“. Scrisoarea aceasta este posteroară invaziei turcești din anul 1432. Argumentarea completă o voi da mai departe în expunere.

3) I. Bogdan, op. cit., pag. 56.

4) Ibidem, pag. 64.

5) Nu este cazul să se poată vorbi despre o uniune monetară între Țara-Românească și Țara-Ungurească, cum a propus d. Const. Moisil în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, II. Cluj 1925 pag. 156 și urm., *idem*, *Cronica numismatică și arheologică* II. 1921 pag. 36 și urm. Era obiceiul vechiu al regalității ungurești să se acorde venituri de monetărie înalților dregători și aliaților regatului. Ca să amintesc un caz mai vechiu, trimit la dreptul de a strângere venituri dela baterea de bani, ce-l avea voevodul ardelean Ladislau în vremea ultimului rege arpadian. Răpus în ambițiile sale de Carol Robert, voevodul trebuia să abdică de veniturile monetare, ce-i reveniau, dela orașele Dej, Cluj, și «Zeheli». (Archiv für Kunde oestereichischer Geschichtsquellen II. 1849 pag. 245-6).

Prezentul Vlad Voevod a vrut să-și instaleze monetăria dela început în Braşov. Dar deşi a asigurat pe Braşoveni că așa era dorința regelui Sigismund și că nu vor avea nici un diferend cu cavalerii teutoni¹⁾—„cârstoși“ le zice scrisoarea acestor cavaleri, cari pe haină albă purtau o cruce neagră —, nu s'a putut instala atunci monetăria în oraşul din țara Bârsii. Mai târziu, când Vlad Dracul era domn în scaun, Antonie cămăraşul a fost însărcinat să mute monetăria la Braşov, unde acum o cerea oficialitatea oraşului. Părgarii din Sighișoara au înfruntat atunci pe omul domnesc cu vorbele: „cum să muți hereghia²⁾ la Braşov și să iai (această) cinste dela noi și s'o dai Braşovenilor? Când voevodul se afla în nevoie, Braşovenii nu l-au îngăduit, iar noi am luat aceasta asupra capetelor noastre și acum să te duci acolo? Această ruşine n'o vom suferi noi, odată cu capul“. Sighișorenii au cerut lui Antonie să aștepte 15 zile și ei vor trimite un om al lor la domn, ca să-i expue cazul și să revoacă ordinul³⁾. Nu știm să se fi mutat vreodată hereghia dela Sighișoara. Știm că la 16 Octomvre 1441 voevozii ardeleni Nicolae de Ujlak și Iancu de Inidoara scriau Braşovenilor să continue a bate monetă, așa cum regele unguresc acordase acestor voievozi acel drept și că Vlad Dracul n'are motiv să se supere pentru aceasta⁴⁾. Domnul muntean protestase adică contra monetăriei instalate la Braşov. La 6 Iunie 1443 erau meşteri monetari la Braşov și atelier, fiindcă la această dată Iancu de Inidoara ordona Braşovenilor să trimită la Sighișoara instrumentele necesare unei monetării, precum și meşteri din Braşov, fiindcă vrea să instaleze o monetărie în amintitul oraş⁵⁾.

Nu mai exista la această dată monetăria munteană din Sighișoara. După actul de investitură dela Nürnberg, mai ales după ce Turcii însoțiți de Alexandru-Aldea au atacat și pustiit marginile sudice ale Ardealului, întreținerea neastâmpăratului pretendent cerea întreținerea și menajarea monetăriei din Sighișoara, unde s'a putut bate și monetă regală, dar n'avem nici un drept să ne în-doim că s'a bătut și monetă munteană în vremea de pribegie,

1) I, Bogdan, op. cit., pag. 69-70.

2) Hereghie = monetărie.

3) Ibidem, pag. 258-260.

4) Hurmuzaki-Iorga, Documente. XV₁ pag. 27-8.

5) Ibidem, pag. 28.

dar și mai imperios se impune a admite acest fapt după anul 1435, care începe domnia lui Vlad Dracul¹⁾.

Situația politică tot amăna speranțele acestuia. Inchinarea lui Alexandru Aldea către Turci n'a însemnat ruperea legăturilor politice cu țara împăratului Sigismund, precum am văzut. Alexandru-Aldea a încercat consecvent să evite ruptura, chiar atunci când din Ardealul răscolit de ambițiile lui Vlad Dracul i se arăta dușmănie. Situația a fost foarte încordată în 1433 din cauza Făgărașului.

Informația este foarte puțină. Câtă este, ajută abea la schițarea evenimentelor. Se poate admite că Românii făgărașeni au dat domnului din Târgoviște ajutoare, când acesta a însoțit pe Turci în contra Ardealului în anul 1432. Sau poate autoritățile regale ungurești au încercat—tocmai pentru participarea la expediția turcească—să ia țara Făgărașului și Amlășului dela Alexandru Aldea și să i-o dea, presupunem, lui Vlad Dracul²⁾.

Țara lui Alexandru Aldea după vara anului 1432 putea aduce surprize neplăcute pentru reprezentanții puterii regale ungurești, ori câte asigurări de neclintită prietenie porniau din Târgoviște. Numai grijele imperiale și vesteuropene ale lui Sigismund amănau intrarea lui Vlad Dracul cu oști în Tara-Românească. Sigismund prin intervenția papei Eugen IV a făcut pace cu Venețienii³⁾ pe 5 ani admițându-se statu-quo, cum spune o scrisoare romană din 4 Ianuarie 1433. Astfel se termina un diferend lung, care a paralizat mult politica orientală a lui Sigismund. Acesta considera că teatrul ambițiilor orientale poate fi neglijat pentru un succes în contra Venețienilor. Numai așa se explică știrea senzațională, ce o avem din anul 1433. În numele lui Filip Maria Visconti trata la începutul acestui an la Pera Benedetto

1) Vezi însă C. Moșil, l. c., unde se conchide că monetăria, dela Sighișoara a bătut numai monetă regală. Pentru monetăria dela Brașov vezi la I. Bogdan, op. cit., pag. 77 nota: explicație greșită a documentului din 16 Oct. 1441 (vezi ed. Hurmuzaki-Iorga, Documente, XV, pag. 27).

2) I. Bogdan, op. cit. pag. 64 nr. XLI nota conchidea că Vlad Dracul ca pretendent a stăpânit ca «fetid» unguresc țara Făgărașului, și adică din faptul că pribeagul domn într-o scrisoare către Brașoveni îngăduie, ca Brașovenii să facă negoț cu ducați vechi în țara ungurescă și'n *Tara-Românească*. Dar că sub «Tara-Românească» nu se poate înțelege țara Făgărașului, cum socotea I. Bogdan, rezultă din împrejurarea că în aceeași scrisoare același pribeag oprește importul aramii în *Tara-Românească*.

3) Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium XXI pag. 103 și urm.

Folchi de Forli. Însărcinatul milanes căutase pe sultanul Murad și în Thessalia. La Adrianopol fu primit, de sultan în ședință solemnă, când fu ascultat planul de Drang nach Osten al împăratului, care era la Roma ¹⁾. Folchi propunea pace sultanului și colaborare, în sensul căreia Sigismund ar anexa Țara-Românească, Bulgaria până la Sofia, Bosnia și o parte din Albania. Dar compensațiile oferite în paguba Veneției, căreia i s'ar lua teritoriile, ce aveau să le anexeze Turcii, n'au fost găsite satisfăcătoare de Murad II, care se lăuda că totdeauna a bătut oștirile lui Sigismund ²⁾. Totuși o ambasadă turcă felicita pe împărat la Basel în Noemvre 1433 ³⁾. Papa și chestia conciliară se opuneau unei atari colaborări. În Septemvre trecut plecase Cristofor Garatone ⁴⁾ în Grecia pentru a pregăti reunirea celor două biserici și participarea la conciliu a bisericii greco-orientale. Orientul ortodox va primi unirea numai cu condiția, ca occidentul catolic să-l scape de primejdia turcească.

Chiar după moartea lui Alexandru cel Bun însemna că Sigismund nu cunoaște situația reală, când se gândia la anexarea Țării-Românești. Alexandru Aldea avea aliată Moldova lui Iliș Vodă, care, am văzut, până'n 1433 a respectat moștenirea părintească în politica externă și'n 1432 sprijinea pe domnul muntean și era gata să colaboreze cu oștirile lui Sigismund în contra Turcilor. Este adevărat că la începutul verii din 1433 situația din Moldova se schimbă. Iliș Vodă considerând lipsa tot mai evidentă de șanse a lui Svidrigailo, aliatul lituan, ⁵⁾ îndemnat și de greutățile interne, ce i le pregătea în țară fratele vitreg Ștefan, a aranjat în Iunie 1433 diferendul cu Polonia, care s'a arătat

1) *Cecconi, Studi storici sul concilio di Firenze* I. Florența 1869 pag. 3-17, apoi pag. X-CIV, CXIII, CXVI-CXVII, CXXV apud *N. Iorga, Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades aux XVe et XVIe siècles*, Paris 1899 pag. 2.

2) *I. Martin, La diplomatie occidentale à Constantinople au quinzième siècle* în *Revue d'histoire diplomatique* XXIX Paris. 1915 pag. 656. Benedetto Fulco dei Furli zice o altă știre Milanezului, care a negociat și pacea ungaro-turcă din 1429. Vezi mai sus pag. 33 și nota 3 și *N. Iorga, Notes et extraits* II, pag. 254.

3) *Ibidem* și *G. Romano* în *Arch. stor. Lombardo* (1890). nota 3.

4) Acesta a ajuns în cronică lui Ureche greșit sub numele de «papa Hris- tofor». Vezi *C. Auner* în *Revista catolică*, București IV 1915 pag. 389.

5) În anul 1433, înainte de 25 Noemvre Svidrigailo făcea toate sforțările să se impace cu regele polon. (Matthias Koch, *Beiträge zur Geschichte des deutschen Ordens in Tirol* în *Archiv für Kunde oesterreichischer Geschichtsquellen* II. 1849 pag. 71).

foarte bucuroasă, fiindcă vedem că cu prilejul acestei împăcări domnul moldovean n'a fost silit să facă nici o abdicățiune politică. Pocuția a rămas și mai departe teritoriu moldovenesc ¹⁾). Fiul doamnei Neața credea că-și asigură astfel tronul în contra ambițiilor fratelui său Ștefan, fiu al doamnei Stanca ²⁾). Și alt frate domnesc, viitorul Petru (II) Vodă, ³⁾ amintit la curtea din Suceava în 13 Ianuarie 1432, părăsise pe Iliș Vodă ⁴⁾), dacă în acest sens se poate interpreta lipsa aceluia dintre martorii uricelor de mai târziu.

Iliș fusese asociat de tată-său la domnie și dimpreună cu acesta condusesse ultimile lupte cu Polonii, deși soția sa era ruda

1) Pentru discuția acestei chestiuni vezi I. Nistor, *Die moldauischen Aussprüche auf Pokutien*, Viena 1910 pag. 40—41, *Idem*. *Zur moldauisch-pokutischen Grenzfrage*, Cernăuți 1909.

2) Pentru soțiile lui Alexandru cel Bun vezi versiunea dela Bistrița a cronicei moldovenesti scrise slavonește. (I. Bogdan, *Cronice inedite atîngătoare de Istoria Românilor*, București 1895 pag. 49 și 35. Iliș s'a născut la 20 Iulie 1409, iar Ștefan în anul 1411. Pomelnicul dela Bistrița amintește pe doamna Ana și considerând că inscripția pusă de Ștefan cel Mare pe mormântul ei îi zice «mama lui Iliș Vodă», Ana și Neața ar fi aceeaș doamnă. Pomelnicul acesta nu știe de o doamnă Stanca. (Vezi I. Bogdan, *op. cit.*, pag. 65 nota 4, unde se reproduce din pomelnic partea privitoare la Alexandru cel Bun). Dar pomelnicul nu are valoarea, ce i s'a atribuit, întrucât ce avem azi ca pomelnic, e o refacere după un original mult deteriorat și adică pentru partea cea mai veche refacere din vremea lui Alexandru Lăpușeanu, cititor restaurator al mănăstirii Bistrița. (Despre aceasta vezi I. Minea, *Letopisețele moldovenesti scrise slavonește*, Iași 1925, pag. 25). Despre pomelnic vezi Melchisedec în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* I. 1883 pag. 58 65, *Idem*, *O vizită la câteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina*, București 1885 pag. 65 și urm., etc.

Pomelnicul nu amintește nimic de doamna Margareta, care a fost înmormântată la Baia. N'am găsit pomelnicul cu vechii cititori la biserica din *Sânzieni*, lângă *Târgul Săcuiesc*. Pe acoperământul de țiglă mult mai nou al acestei biserici azi catolice (biserica a fost refăcută în 1622, apoi 1792 etc.) se află însemnat cu cifre arabe că biserica a fost clădită în 1401. Pe primul contrafort din stînga se vede în relief făcut bouorul moldovenesc. Pe clopotul cel mare al bisericii, clopot, care azi nu mai există, era însemnat, că s'a turnat în anul 1508. Factura gotică a ferestrelor, reminiscențe păstrate în forma ușii de intrare, chenarul specific moldovenesc al unei ușii laterale în stînga, arată forma veche a bisericii moldovenesti, care nu avea cupole. Însemnări vechi păstrate prin preoți spun că biserica a făcut-o Alexandru, domn moldovean, cu soția sa Margareta Apor. Bandini vizitând Moldova în vremea domniei lui Vasile Lupu a găsit la biserica catolică din Baia o piatră funerară, a cărei inscripție spunea că Margareta, soția lui Alexandru Vodă, a fost înmormântată acolo în anul 1410. Picot, *Chronique de Moldavie* pag. 603 a fost de părere că Margareta era din neamul Losonczy. Părere adoptată și de A. D. Xenopol, *Istoria Românilor* ed. I. vol. II pag. 159. Dar familia Losonczy n'avea moșie în Sânzieni, unde au fost însă proprietari nobilii Apor, învecinați și mai târziu ca proprietari.

3) A domnit în anii 1448—1449.

4) Uric păstrat în traducere la Academia Română V. 74 după D. Onciul. Datele etc.

reginei polone¹⁾. Dintre fii domnești singur Iliș Vodă e martor în documentul, prin care i se hotărăște apanagiu Ringallei, de care Alexandru cel Bun divorțase²⁾. Iliș Vodă e prezentat ca nebnatic și fire ușuratică într'o cronică polonă apropiată de vremea acestor evenimente, iar Ștefan mai isteț și fără de scrupul în alegerea mijloacelor, când era vorba de satisfacerea ambiției sale³⁾. S'a păstrat⁴⁾ un uric dela Ștefan Vodă din 16 Noemvre 1432, în care este vorba de „țara noastră“, de unde s'ar putea deduce că începuse lupta dintre frați, sau poate Ștefan Vodă conducea țara, când frate-său lupta peste hotare alături de Lituani etc. în contra Poloniei. Este sigur că Ștefan Vodă n'a participat personal la luptele în contra Polonilor⁵⁾. E posibil că și pentru a preîntâmpina pericolul intern cerea Svidrigailo la 22 Iunie 1432 marelui magistru teuton să trimită înapoi trupele moldovenești. Într'un document dat înainte de 26 Februarie 1433 Iliș Vodă amintește între martorii confirmatori numai pe fiu-său Roman și pe alt frate domnesc, pe jupân Bogdan, tatăl marelui domn moldovean, care va fi Ștefan III⁶⁾. La 4 Martie 1433 Ștefan (II) Vodă dă iarăși singur un document. La 15 Iunie următor Iliș Vodă își mai amintește fratele Ștefan într'un document,⁷⁾ deci după ce restabilise buna vecinătate cu Polonia.

Nu apropierea lui Iliș Vodă de Polonia a creiat deci partizani și șanse lui Ștefan Vodă. Acesta voia să fie părtaș cu drepturi egale la domnie, cum rezultă din faptul că în numele său propriu dedea documente de proprietate. Poate ambiția i-a fost răscolită, când a văzut că Iliș Vodă își scoate în evidență pe micul fiu (născut în 1427), pe Roman. Supărarea și ambiția duse

1) Versiunea dela Bistrița, ed. I. Bogdan, l. c., pag. 35 și 50. Cf. ibidem pag. 69. Mari, soția lui Iliș Vodă, a fost sora reginei polone, Sofia, din familia Oligmondovici. (Picot, Chronique de Moldavie etc., pag. 56 și Uljanickij, Materialy, Moscova 1887 pag. 83).

2) Hurmuzaki-Densusianu, Documente I 2 pag. 514—5.

3) Dlugosz, Historia Polonica ed. Lipsca 1711 col. 618 și urm.

4) N. Iorga, Studii și Documente VII pag. 72.

5) Hurmuzaki-Densusianu, Documente I, pag. 586, 842—4 și 846 și urm.

6) D. Onciul, Datele cronicelor moldovenești asupra anilor de domnie ai lui Alexandru cel Bun în An. Acad. Rom. seria II, an. XXVII (1905) pag. 20—21.

7) N. Iorga, Studii istorice asupra Chilie și Cetății-Albe, București 1900 pag. 92. Documentul publicat de Melchisedec, Chronica Hușilor, pag. 149 dela Iliș Vodă, când a domnit împreună cu Ștefan Vodă. Originalul, fost la Arhivele Statului (București) era deteriorat la dată. Vezi D. Onciul, Datele etc. pag. 19 nota 1.

pe frați la crimă. Iliș Vodă, violent cum era, prinde pe mama lui Ștefan Vodă, pe Stanca doamna, și o înneacă. Ștefan Vodă fuge în Țara-Românească.

Relațiile bune cu Polonia erau prea de dată recentă. Nu l-au putut mântui pe Iliș Vodă nici bunele relații cu Ardealul. În 1432-3 Iliș Vodă a continuat adică politica de prietenie cu Sigismund, cum o inaugurasă Alexandru cel Bun. La 15 Martie 1433 din Suceava scria Brașovenilor pentru bănarul său („fusor monetarum nostrarum“), Laurențiu. Acesta făcuse trei drumuri, ca să-și scoată 28 fl. aur, ce-i avea la un Brașovean și cu aceste drumuri rămăsese dator 23 fl. aur altui Brașovean. Iliș Vodă scria Brașovenilor să scoată banii celui din urmă dela celalalt, fiindcă el, domnul, nu permite, ca omul său să aibă pagubă¹⁾. La 9 Aprilie următor²⁾ acorda privilegiile comerciale celor 7 scaune săsești: Sibiu, Ozd, Nocrig, Sebeș, Șinca, Orăștie și Miercuria. Ori cu ce marfă intră, negustorii din aceste scaune, vor plăti ca vamă în Agiud, care era oraș, patru groși moldovenesți de o marcă. Reîntorcându-se acasă după tot ce au vândut, dau din nou 4 groși de marcă și la eșire plătesc pentru un cal 12 groși, pentru o iapă 6 groși, pentru un bou sau vacă doi groși. În orice oraș vor plăti dela ce vând doi groși de marcă. Dacă cumpără vite, vor plăti pentru o vită mare sau mică 2 groși, iar pentru cal 6 groși. Pentru pășunat vor plăti de fiecare vită un gros. Nu va da nimeni nimic, dacă nu face negoț, iar taxele de mai sus sunt valabile pentru orice loc, unde ar cumpăra sau vinde. Fiul său Roman și fratele Ștefan sunt amintiți ca martori ai acestor dispozițiuni.

Politica orientală a împăratului Sigismund pe această vreme se mărginea la atitudine de observație lăsând la propria lor deslegare problemele, cari văzute în contururile prezentului nu periclitau stăpânirea luxemburgică. În felul acesta Alexandru-Aldea a putut juca rol hotărîtor în desfășurarea evenimentelor moldovenesți.

Ștefan Vodă spre sfârșitul toamnei din 1433 s'a reîntors din Țara-Românească cu oști, dinaintea cărora Iliș Vodă și-a perdut tronul. Amănunțele răsturnării nu sunt exact cunoscute, deoarece cronica lui Długosz, care își aducea aminte de zilele ne-

1) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV, pag. 18—19.

2) Ibidem, pag. 19.

gre ale dușmăniei moldovenești din 1431-1432, are atitudine vădit părtinitoare lui Ștefan Vodă ¹⁾. Nu a scris acest cronicar că „Ștefan era bărbat adevărat și constant și întrecea mult pe Ilie în deșteptăciune și fapte“ și imputa noului rege Vladislav că a contribuit în 1435 la căderea lui Ștefan Vodă ? Judecata lui Długosz este transparent părtinitoare, fiindcă imediat amintește că Ștefan Vodă a fost credincios Polonilor, pentru cari a cucerit dela Lituanii cetatea Bracław ²⁾. Ștefan Vodă înainte de 13 Dec. 1433 a făcut dovadă regelui polon că n'a luat parte la luptele moldovenești în contra Polonilor ³⁾, același a abzis de Pocuția fără zăbavă și a admis stăpânire polonă peste o parte a țării Șipinților dincoace de Ceremuș ⁴⁾.

Cearta a izbucnit între frați în anul 1433, ceea ce explică, de ce Iliș Vodă s'a grăbit să aranjeze diferendul cu Polonia. Privilegiul comercial pentru Brașoveni îl da Iliș Vodă la 9 Aprilie 1433 și cu mărturia „preaiubitului“ frate domnesc Ștefan ⁵⁾. Este vremea, când Ștefan Vodă scoate tot mai mult în evidență dreptul său de egală îndreptățire la moștenirea tronului. La 4 Martie 1433 Ștefan Vodă dă singur uric ⁶⁾. Ultima amintire documentară cunoscută azi dela Iliș Vodă este participarea acestuia la tratatul dela Iessniț (18 Sept. 1433) ⁷⁾. Rivalitatea dușmănoasă dintre frați este posterioară ⁸⁾ și lui 15 Iunie 1433. La 8 Oct. următor Ștefan Vodă da singur document ⁹⁾, ca și la 3 și 9 Noemvre.

Expunerea lui Długosz pentru aceste evenimente are lipsuri

1) Długosz, ed. cit., col. 618 și urm.

2) Ibidem, col. 692. cf. I. Minea, Informațiile românești etc. pag. 22 și urm.

3) Hurmuzaki-Densusianu, Documente. I: pag. 841 și urm.

4) Despre această regiune vezi I. Minea, Informațiile românești etc. pag.

24. Vezi și Teodor Bălan, Cetatea Hmielov, Cernăuți 1927, unde se reia chestia țării Șipinților.

5) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 19.

6) N. Iorga, Studii și Documente VI: pag. 217.

7) Pentru data greșită a copiei tratatului vezi D. Onciul, Datele croniceilor moldovenești asupra anilor de domnie ai lui Alexandru cel Bun (An. Acad. Rom. Seria II, tom XXVII), București 1905 pag. 18 nota 3 și Caro, Geschichte Polens IV. pag. 70, 77.

8) La această dată Iliș Vodă amintea pe frate-său Ștefan într'un document (Gh. Ghibănescu, Ispisoace și zapise I. Iași 1905 pag. 6).

9) Arhiva istorică I₁ pag. 82, 16, și N. Iorga, Chilia și Cetatea-Albă (în forma aceasta prescurtată vom cita cartea de acum înainte) pag. 92; pentru 3 și 9 Noemvre 6941 (1433) Acad. Rom. V. 95 (inedit), Wickenhauser, Geschichte der Klöster Woronetz und Putna, pag. 148; N. Iorga, Studii și Documente V. pag. 79.

mari, cum reiese din compararea acesteia cu cronica anonimă moldovenească scrisă slavonește ¹⁾.

De ce a dispus Iliș Vodă, ca mama lui Ștefan, doamna Stanca, să fie înecată, fapt, pe care-l dă Długosz ²⁾ ca prolog al ostilităților dintre frați? S'a descoperit mai înainte un complot sau s'a ajuns la luptă? Cronicarul polon adaogă fără a da alte lămuriri că Ștefan Vodă, după ce mama i-a fost asasinată, a fugit în Țara-Românească, de unde s'a întors cu trupe date de domnul muntean și cu Turci. Iliș Vodă și-a adunat oastea având toată încrederea că va birui. Dar domnul în toiul luptei a fost părăsit de ai săi — Moldovenii, adaogă Długosz, sunt vicleni, așteptau dela Ștefan o mai bună conducere a statului și preferau situațiile noi față de cele vechi — și abia a putut scăpa cu fuga în Polonia. Cronica veche moldovenească spune că prima luptă dintre frați s'a dat la Loloi ³⁾. Iliș Vodă dimpreună cu familia și câțiva partizani abia a scăpat cu fuga în Polonia, unde la dieta din 11 Noemvre cerea ajutor Polonilor să reocupe tronul. Tot aici cu daruri și propuneri de devotată vecinătate politică s'au prezentat și trimiși ai noului domn, Ștefan Vodă. Regele polon era bătrân,

1) Pentru diferențele de text dintre versiunile acesteia vezi I. Minea, *Letopisețele moldovenești scrise slavonește*, Iași 1925. Nu s'a adus nici un argument concludent că formele, cari au păstrat cronica anonimă moldovenească, ar reprezenta opere diferite și nu același text păstrat cu lipsuri, adaosuri și prescurtări. <Vezi însă I. Vlădescu, *Isvoarele istoriei Românilor I. Letopisețul dela Bistrița și Letopisețul dela Putna*, București 1925, lucrare apărută după lucrarea mea de mai sus). Cf. N. Iorga, *Istoria literaturii românești I. ed. 2*, București 1925 pag. 125 și urm. Menținem părerea că vechea cronică moldovenească s'a scris la curtea lui Ștefan cel Mare. Iar la curtea domnului, care la Bistrița și Rădăuți a așezat pietre funerare scrise de-asupra locurilor de odihnă ale înaintașilor săi, nu se poate admite că nu s'au știut însemnări mai vechi rămase la mănăstirea Bistrița și'n alte ctitorii domnești.

2) *Historia Polonica*, I. c.

3) Nu știm, unde a fost Loloi. Să se admită că Loloi «o locuință izoată în județul Buzău» a fost locul luptei (I. Bogdan, *Cronice inedite* pag. 67 nota 8), este greu, deoarece războiul lui Iliș Vodă s'ar fi întina atunci, ca revanșă și în contra domnului muntean în propria țară a acestuia. Nici versiunea dela Bistrița, nici versiunea păstrată prin izvodul avut de Simion Dascălul (despre acest izvod vezi I. Minea, *Intre păreri și ipoteze în Viața Românească* pe 1926) nu dă data luptei dela Loloi. Dacă este în amănunte exactă știrea lui Długosz, că după lupta dela Loloi Iliș Vodă a fugit în Polonia, lupta a fost înainte de 11 Noemvrie 1433 sau înainte de 8 Oct. același an, *Cronica lui Ureche* (cum consider eu *textul publicat de C. Giurescu*, se poate citi în lucrarea mea citată din *Viața Românească*) spre deosebire de izvorul său polonez Bielski (vezi trad. *Nastase în Cercetări istorice* I pag. 117 și trad. P. P. Panaitescu. *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche etc.* An. Acad. Rom. Seria III. tom IV. mem. 4 București 1925 pag. 138) a pus în circulație știrea că „*Iliș Vodă vrând să omoare pe frate-său, pe Ștefan Vodă*, au fugit Ștefan Vodă la Munteni”. (Ed. C. Giurescu, pag. 27), și nu amintește că mama lui Ștefan

nimenea în regat nu era bucuros de războaie primejdioase în regiuni, cari de obicei înghițiau frumoasele oștiri de cavaleri și lefegii. Rațiunea de stat polon cerea jertfirea lui Iliăș ajuns antipatic opiniei publice din regat și prin războiul de dată recentă. Propunerile de omagiu trimise de Ștefan Vodă au fost acceptate, iar Iliăș cu familia reținut în captivitate politică la Sieradz.

Prin actul din 13 Dec. 1433 domnia lui Ștefan (II) Vodă era asigurată din partea Polonilor. Când prizonierul domnesc a încercat să scape odată din Sieradz, a fost prins de nobilul Ian Czola ¹⁾, readus și supravegheat mai bine în Sieradz. Așa a scris Długosz ²⁾. Intr'adevăr Ștefan (II) Vodă era gata la orice concesie față de Poloni și se grăbia a apăra hotarele polone, cum a fost cazul, când odată a respins pe Tătarii, cari atacau Polonia. La 13 Ianuarie 1434 înaintea căpitanului de Haliciu reprezentând pe regele polon Ștefan Vodă în Suceava jură credință regatului. Tot atunci jurau și boerii de frunte ai domniei : Mihai de Dorohoi, Vâlcea, George de Frătăuți, Cârstea, Dan, Isaia, Cupcici, Ciurba, Buhuș și frate-său Pascu, Negrilă vornicul, Neagoe logofătul, Unciata, Bârlici, Boris Grincovici, Domocuș stolnic, Banciul, Duma, Mircea vistiernic, Albul ceașnic ³⁾. Tratativile și învoelile au fost cuprinse și'n documente speciale, cari s'au expediat de rege lui Ștefan Vodă, documente, cari priviau soarta lui Iliăș, documente necunoscute azi, cari însă trebuie să fi fost foarte importante, fiindcă cu atâta insistență cerea noul rege Vladislav în 1435 restituirea lor ⁴⁾. De aceea întâmpinase refuz general cererea de ajutor a lui Iliăș Vodă către rege, care ținea la 11 Noemvre dietă la Nye-

Vodă a fost înecată. Oare atare reconstruire a evenimentelor înseamnă că astfel a prelucrat Ureche informația lui Bielski, care aici reproduce știrea cunoscută a lui Długosz, sau vornicul-cronicar a avut pentru această știre un alt izvor de informație ?

Dacă ar fi să credem versiunea dela Bistrița (ed. cit., pag. 50 etc.) Iliăș Vodă «după războiul dela Lolo domni singur în țară 22 luni», dar izvodul avut de Simion Dascălul arată că la «Loloni» Iliăș Vodă a fost bătut și gonit din țară, Deosebirea aceasta de expunere este alături de alte probe un indiciu că toate versiunile vechii cronici moldovenești derivă dintr'o copie defectuoasă, transmisă și aceasta în mai multe forme. Vezi despre aceasta lucrarea mea citată mai înainte.

1) Ed cit., col. 620.

2) Ian Kola are Długosz. Vezi Bielski, trad. Năstase, I. c., pag. 118 : Ian Czoly, dar trad. Panaitescu, I. c., Czola. Numele a incurcat și pe copiii și editorii cronicii lui Ureche (ed. Giurescu, pag. 30 și aparat). Și Giurescu a dat în text : *lanciola*.

3) Hurmuzaki, Documente I : pag. 580, 842-4, 846 și urm., 849-51.

4) Ibidem, pag. 846.

polomicze¹⁾, Bătrânul rege, cât timp a mai trăit, n'a vrut să știe de o restituire a lui Iliăș Vodă în domnie. Solii ai lui Ștefan Vodă sunt de atâtea ori în Polonia, pentruca să ofere noi dovezi de prietenie devotată, dar de bunăseamă mai ales pentru a supra-veghia intențiile și posibilitățile de fugă ale domnului pribeag. Dece Ștefan Vodă n'a venit să presteze omagiu personal? A promis și admis formalitățile. După Paștile (28 Martie) anului 1434 regele pleca spre Haliciu, unde avea să vie domnul moldovenesc pentru omagiu. Când la 23 Aprilie următor regele s'a îmbolnăvit la Grodek, solii lui Ștefan Vodă erau în anturajul regelui la 15 Mai și voiau să aștepte, ce zi a hotărât regele pentru întâlnirea cu Ștefan Vodă. La 31 Mai regele a murit așa că Ștefan n'a mai fost în Polonia²⁾.

În sensul expunerii lui Długosz Iliăș Vodă n'a mai putut turbura viața politică moldovenească, după ce fu gonit din țară până în 1435, când de-odată cu moartea bătrânului rege de un an murise și necazul polon pentru atacurile moldovenești din anii 1431—1432, Cronică veche moldovenească³⁾ însă știe că la 1 Februarie 1434 a fost luptă între Iliăș și Ștefan la Dărmănești⁴⁾. Iliăș a fost din nou înfrânt.

Contaminând știrea aceasta cu expunerea lui Długosz poate este adevărată următoarea reconstruire a evenimentelor :

Învins la Loloș Iliăș Vodă în Noemvrie cere regelui polon ajutor în baza tratatului încheiat în acelaș an 1433. Refuzat se putu strecura din nou în Moldova, unde își avea boerii săi devotați: neamul Jumătate, Lazăr din Tutova, Duma, fiul lui Șandru etc. Ștefan Vodă se retrage în regiunea muntoasă⁵⁾. Aici, la Dărmănești Ștefan a încercat rezistență și a reușit. Fugind apoi Iliăș Vodă din nou în Polonia, a fost prins și i s'a desemnat ca locuință cetatea Sieradz. S'ar putea admite și că lupta dela Dărmănești a fost dată de partizanii lui Iliăș Vodă, care era în Polonia.

Pe Iliăș Vodă nu-l ajuta nimeni, decât boerii rămași devo-

1) Długosz, Hist. Pol., I. c.

2) Ibidem.

3) L. c.

4) Într'o Lună, precizează exact cronica. Este vorba de Dărmănești din ținutul Neamțului sau de cei din ținutul Bacăului? (I. Bogdan, Cronice inedite pag. 67 nota 9).

5) Așa s'ar putea interpreta afirmația lui Długosz că Ștefan Vodă în lupta contra fratelui său a găsit partizani în regiunea muntoasă a țării.

tați și ambiția de a rămâne domn. Sigismund încoronat împărat la Roma, va intra în regatul său târziu, tocmai în anul 1434, toamna și atunci cu preocupări și obligații încontra puterii Turcilor, cu cari nu se mai aranjase situația. Brașovenii s'au înțeles pentru interesele proprii imediat cu noua domnie moldovenească. La 21 Aprilie 1434 Ștefan Vodă din Suceava intervenia la Brașoveni, ca să ajute pe Ștefan și Martin din Moldova pentru a-și scoate banii dela Brașoveanul Steel, căruia în toamna trecută îi vânduseră 28 boi¹⁾. Acelaș domn la 26 Mai 1435 reînvia Brașovenilor tariful convenției vamale din vremea lui Alexandru cel Bun. Documentul lui Ștefan Vodă din 26 Mai 1435 consemnează tariful vamal admis de Alexandru cel Bun pentru Brașoveni: de o povară plăteau Brașovenii câte 4 groși, de grivnă pentru orice marfă câte doi groși, tot atât dela orice marfă ar cumpăra în Moldova. Domnul dispunea, ca pentru datorțiile altora să nu poată fi zălogită marfa Brașovenilor. Oricine și-ar găsi datornicul, să-l părăscă la domn. Hotărîrea aceasta scrisă, când domnul era la Prut, la gura Bașeului, s'a luat, după ce s'au adus dela Brașoveni îndatoriri de reciprocitate²⁾. La aceeaș dată domnul aviza în special pe județii din Bacău și Totruș să vegheze ca să nu fie păgubiți Brașovenii în aceste părți și le trimitea hotărîrea domnească³⁾. Poate din acelaș vreme e și circulara păstrată, prin care acordul pentru datorii cu Brașovenii se comunica tuturor funcționarilor moldovenești, cari trebuiau să-l știe. Circulara e dată la 5 Martie din Suceava⁴⁾.

Aceste hotărâri domnești aveau anumit *senz politic*. Respectând favorurile câștigate în cursul vremii de orașele săsești, Ștefan Vodă putea socoti că abate dușmănia politică a acestora, cari cu protectorul noii domnii moldovenești erau în raporturi reci după Iunie 1432. Chiar și Brașovul afișa pretenția lui Vlad Dracul. Ajutorarea lui Ștefan Vodă a consolidat și domnia acum mai primejduită a lui Alexandru-Aldea, care era cumnat

1) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV 1 pag. 20.

2) I. Bogdan, Documente moldovenești din sec. XV și XVI în arhivul Brașovului, București 1905 pag. 12—13.

3) Ibidem, pag. 13—14.— Documentul publicat *ibidem*, pag. 16—17, prin care la 8 Iulie (fără dată de an) din Suceava Ștefan Vodă comunica Brașovenilor că pot face comerț în Moldova, poate fi din acelaș an. Cf. însă I. Bogdan, pag. 16

4) Ibidem, pag. 18—19. N'are dată de an. Convenția comercială din vremea lui Alexandru cel Bun s'a pierdut. Vezi I. Nistor, Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV., XV. und XVI. Jahrhundert, Gotha 1911 și N. Iorga, Istoria comerțului românesc, I Vălenii-de-Munte, 1915 pag. 97.

al domnului moldovenesc¹⁾. În această vreme scria vornicul Albul Braşovenilor : „iată vă dau de ştire despre voevodul, pe care l-aţi pus aici, Dracul : cui este drag dintre voi, să-l sărutaţi, căci mai mult n’o să-l vedeţi ; am nădejde în D-zeu că de unde va merge, nu se va mai întoarce. Iar mie, cu tot binele, ce-am făcut pentru voi, nu-mi arătaţi nici o mulţumire ; dar D-zeu ştie şi el va crede. Deci, cum aţi pus vorbă şi aţi întocmit odată, la aceasta să rămâneţi şi lăsaţi să fie drumurile slobode. Să aducă, cine ce vrea : şi fier şi aramă şi orice marfă ; şi cine are vreodatorie, să şi-o scoată în bună voie. Dar oamenilor săraci, cari

1) Din faptul că Alexandru Vodă Aldea a sprijinit pe Ştefan Vodă, putem trage concluzia că domnul muntean ţinea în căsătorie pe o fiică a doamnei Stanca şi era deci mai legat de interesele lui Ştefan Vodă?

Nu cunoaştem numele mirenesc al soţiei lui Vlad Dracul, Vlad Tepeş, fiul acestuia făcând donaţie mănăstirii Filotheia dela Muntele Athos, adică 4000 asprii, obligă pe călugări să treacă în pomelnic pe părintele său Vlad Voevod şi pe mama-sa, monahia Eupraxia etc. după Uspensky, *Istoria Athena* III pag. 335 ap. St. Nicolaescu în *Convorbiri literare* XXXVI). Cf. şi Alex. Lapedatu, Vlad Vodă Călugărul, Bucureşti 1903 (extras din *Convorbiri literare*, an. XXXVII) şi Idem, Radul cel Frumos în Transilvania 1902 XXXIII pag. 13—39.

Din ce neam a fost monahia Eupraxia, nu avem azi informaţie lămuritoare. S’a tras o concluzie dintr’o afirmaţiune a lui Dlugosz (*Historia Polonica*, tom II. Lipsca 1712 lib. XIII. col. 33—4 inserată, când reconstrueşte evenimentele anului 1447. După ce povesteşte sfârşitul lui Vlad Dracul, cetim că Vlad Dracul fusese duşman lui Petru <II> Vodă, din care lancu de Inidoara şi-a făcut cumnat. Textul este acesta : «ut autem facilius cogitata perficiat (= era vorba, că lancu de Inidoara voia să reţie pentru sine domnia Ţării-Româneşti), Petro voievodae Moldaviae, cui Vlad olim Bessarabiae voevoda erat infestus, eo quod Romano etiam voievodae Moldaviae filio Heliae, cuius idem Vlad germanam habuit in uxorem, de voievodatu Moldaviae, disceptabant...» Dlugosz este şi mai explicit, când scrie : «Romanus autem intelligens contra se Petrum, patruum germanum, cum auxilio gentium Ioannis de Huniad adventare et maritum sororis suae, Vlad voievodam Bessarabie, a quo magna solebat habere in gentibus subsidia interfectum...» Deci Vlad Dracul ar fi ţinut în căsătorie pe o fiică a lui Iliaş. Dar Iliaş Vodă s’a căsătorit în 1425, iar Vlad Vodă în 1437 avea doi copii. Tot, ce s’ar putea admite, este că Vlad ar fi ţinut în căsătorie pe o soră bună a lui Iliaş Vodă, iar pentru a admite în întregime expunerea citată a lui Dlugosz, ar trebui să admitem că lupta lui Roman Vodă încontra domnescului său unchiu, Ştefan, a început în 1446, or mai înainte, când Vlad Vodă a putut trimite ajutoare celui dintăiu.

La 10 Aug. 1437 Vlad Vodă avea fii pe Mircea şi Vlad (N. Iorga, *Studii şi Doc.* VII pag. 46-7).

La 2 August 1439 Vlad Vodă Dracul avea trei fii. Ii aminteşte un hrisov cu această dată. Cf. Al. Ştefulescu, *Mănăstirea Tismana* ed. 2 1909, pag. 181). Nici o ştire nu contrazice azi afirmaţia lui Dlugosz. Căsătoria s’a putut face înainte de toamna anului 1433 şi poate de aceea Alexandru-Aldea a sprijinit planurile politice ale lui Ştefan <II> Vodă. De aceea domnia lui Vlad Dracul era o primejdie pentru domnia lui Ştefan II, ca şi pentru eventualele şanse ale lui Petru II încontra lui Roman II. Dar la începutul anului 1447 sau sfârşitul anului 1446, când lancu de Inidoara ataca prin surprindere şi răpunea pe Vlad Dracul, ne întrebăm, dacă se puteau prevedea evenimentele moldoveneşti din lujie următor?

se găsesc să vie, fiecare cu ce poate, pe Prahova, ori pe Teleajân, voi le prădați casele și-i băntuiți, ca să nu vie. Deci, dacă voiți și aveți poftă să vă țineți de vorbă, să știu și eu ; iar dacă v'ați pus altceva de gând, să știm și noi, ce-avem de făcut. Vornicul Albul vorbea hotărît și respicat Brașovenilor, când primejdie se pregătia în Ardeal pentru domnia lui Alexandru Vodă Aldea ¹⁾.

Autoritățile ardelenesti ale lui Sigismund nu aveau îndrăzneală și situația interioară a acestei provincii răsuna de nemulțumiri. Clasele privilegiate ale societății ardelenesti suportau cu greu cheltuelile mari, cu cari se întrețineau drumurile și ambițiile politice ale împăratului Sigismund și la rândul lor exploatau mulțimea fără să-i poată chezășui liniștea pentru muncă. Șpanul săcuesc Mihai Iakch (cit. Iakci) făcea plimbări războinice, trupele lui păgubiau și pustiau ²⁾, dar nu știm să fi opus rezistență Turcilor în anii 1432—1436. Paza hotarului sudic ardelenesc o făceau Sașii, șpanul săcuesc și Vlad Dracul. La 16 Mai 1433 din Gurghiu scria Brașovenilor să observe cu atenție mișcările Românilor, cari au intenție să aducă pe Turci în Ardeal. Trupele șpanului era îndreptate în marș forțat spre Brașov ³⁾. Nici o altă informație nu ne lămurește asupra prezenței de oști turcești în Țara-Românească sau de atac turcesc încontra Ardealului și ne întrebăm : oare în legătură cu aceste evenimente era goana încontra Românilor făgărășeni ? Români din țara Făgărășului au fost detașați dela stăpânirea lui Alexandru-Aldea și au opus rezistență ? O însemnare veche ne informează de turburări ale Românilor făgărășeni spre sfârșitul ⁴⁾ anului 1433. La 2 Iunie 1434 șpanul săcuesc scria Brașovenilor, ca cu toate forțele lor militare să se urce pe munți și să distrugă complect (penitus interficiatis) pe Români făgărășeni, să le ia femeile și copiii. Șpa-

1) I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării-Românești etc. pag. 250--1. Albul nu putea scrie astfel, dacă domn ar fi fost Vlad Dracul, care pentru a-și consolida situația s'ar fi gândit să meargă la Turci, cum s'a admis. Socotim că scrisoarea este în toial preparativelor pentru expediția din 1435.

2) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV 1 pag. 16—17.

3) Ibidem, pag. 20. După conținutul său scrisoarea s'ar potrivi mai bine pentru anul 1432.

4) Századok pe 1884 pag. 341.

nul era în Șinca mică și spunea că el îi fugărește fără încetare¹⁾. Românii făgărășeni urmau dușmăniile domnului lor, Alexandru-Aldea.

Tot mai mulți boeri încontinuu părăsiau pe Alexandru Aldea și pribegiau la Vlad Dracul, care își avea reședința de domn pribeg în orașul Sighișorenilor. A refuzat să serviască pe Alexandru Vodă Aldea și s'a refugiat în Ardeal lângă Vlad Dracul și Voico, fost boer influent în domnia lui Dan II și Dan III. El ajunsese vremuri grele, căci odată cerea Brașovenilor o manta de postav și adăoga²⁾: „dacă va ajuta D-zeu stăpânului meu Vlad Voevod, pentru una vom plăti două sau trei“. Casa de pribeg și interesele lui Vlad Dracul i le serviau slugile: Voloder³⁾ Ioanăs Românul⁴⁾, Stanislau și Naneș⁵⁾, Vlad⁶⁾, Sin⁷⁾, Cârstea⁸⁾. Știm că Alexandru-Aldea ar fi dorit atât de mult, ca Anton cămărașul lui Vlad Dracul să se inapoieze în țară și i-a jurat că nu i se va face nimic rău⁹⁾. Boer al curții de pribeg a fost Petru, Stan spătarul¹⁰⁾ fugit dela curtea lui Alexandru-Aldea, apoi Tudor, Stanciul, Tatul, Vasile și Ulan¹¹⁾, dintre cari Tudor, Stanciul și Tatul vor figura în divane ca boeri de frunte ai lui Vlad Dracul. Participarea lui Alexandru-Aldea la expediția turcească din 1432 produsese resentimente printre boerii, cari cereau domnului să aibă activă politică creștină. Inzadar Alexandru Vodă îi cerea Brașovenilor să-i extradeze pe ceice domnia îi acuza că au furat cai din curtea domnească și iarăși fără rezultat amenința:

1) Hurmuzaki=Densușianu, Documente I, pag. 590 reproduce din Székely oklevéltár I pag. 129. Editorul Szabó a cetit anul 1434. Hurmuzaki-Iorga, Documente XV, pag. 26 reproduce după colecția Fronius I nr. 7 documentul din Arhiva Brașovului și dă anul 1438. De ce ne-am oprit noi la anul 1434, vezi I. Minea, Din trecutul stăpânirii românești asupra Ardealului, București 1914 pag. 22 nota 42. Iulie 2 în loc de Iunie 2 este acolo eroare de tipar.

2) I. Bogdan, op. cit, pag. 248—9. Nu Voico era mareșalul, care a însoțit la Nürnberg pe Vlad.

3) Ibidem, pag. 54—5. Voloder era probabil Sas.

4) Ibidem, pag. 57—8. Nu este același cu lanăș Viteazul (pag. 65—6), probabil un Săcuiu.

5) Ibidem, pag. 57—8.

6) Ibidem, pag. 59—60.

7) Ibidem, pag. 65.

8) Ibidem, pag. 63.

9) Ibidem, pag. 47 și 55.

10) Ibidem, pag. 57—8. Nu se amintește în divane cunoscute din vremea domniei. Mai târziu o scrisoare din 1445 sau 1446 amintește pe boerul Dragoș mir, pe care iarăși nu-l găsim în divane anterioare.

11) Ibidem, pag. 44—5.

„dacă vă place pacea și liniștea, trimeteți-i legați la mine : căci de nu mi-i veți trimete, pace cu mine nu veți avea“ și, boerul Dumitru trimis de domn să-i aducă dela Brașov „vrășmașul“ și „averea“, s'a întors fără ispravă ¹⁾.

Totuși Alexandru Aldea s'a putut menține. La 9 Februarie 1433 făcea danie 3000 asprii mănăstirii Zografului, și tot atât mănăstirii Xeropotamului ²⁾. Sfetnicii domniei dela 17 Noemvre 1431, când închina moșii mănăstirii sf. Nicolae dela Dealu ³⁾, sunt aproape aceiași în 1432 Ianuarie 15, când confirmă mănăstirii Cozia stăpânire peste satul Goleștii ⁴⁾ și în ⁵⁾ 25 Iunie 1434, când domnul întărește moșii mănăstirii Cozia.

Situația se va schimba după această dată. În toamna anului 1434 împăratul Sigismund ⁶⁾ se întoarce în regatul său, unde de mult îl așteptau problemele Europei orientale.

Vlad Dracul a trimis imediat sol la curtea regală pe Ștefan logofătul. La 29 Decemvre 1434 pleca de acolo spre Brașov logofătul lui Vlad Vodă. Prin acest logofăt trimitea știri acasă Petru Uroș, trimis la rege de Brașoveni, cari la această dată erau în cele mai bune raporturi cu Vlad Dracul ⁷⁾. La 6 Oct. trecut îi venise lui Vlad veste bună dela Sigismund și o comunica și Brașovenilor ⁸⁾. După această dată Vlad a trimis pe Ștefan logofătul la împărat.

Din ceea ce a urmat, rezultă că acesta era hotărît a corecta situația înrăutățită a puterii sale în Orient, unde Teutonii nu făcuseră nici o ispravă. La 10 Oct. 1435 banatul unguresc de Severin era vacant ⁹⁾, iar la 15 Iulie 1436 Franco de Talloucz era ban de Severin ¹⁰⁾. Marele magistru teuton la 25 Ianuarie 1437

1) Ibidem, pag. 47.

2) Hurmuzaki-Iorga, Documente XIV, pag. 38. Cf. și St. Nicolaescu, Domnia lui Alexandru Vodă Aldea pag. 32—33.

3) St. Nicolaescu, Domnia lui Alexandru Vodă Aldea pag. 20—23.

4) Ibidem, pag. 28.— Hrisovul, prin care scutește de vinăriciu M-rea Bofintinu, schitul m-rii Mihai Vodă, nu s'a păstrat în întregime, Vezi St. Nicolaescu op. cit., pag. 34 și Ioan Brezoianu, Vechile instituțiuni ale României, București 1889 pag. 234 și Cronologia tabelară nr. 20 ap. Operele lui Constantin Canta, cuzino stolnicul, ed. N. Iorga, pag. 17.

5) St. Nicolaescu, op. cit., pag. 42 și urm.

6) L. Kupelwieser, Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohacs, Wien-Leipzig 1895 pag. 48.

7) I. Bogdan, op. cit., pag. 252—254.

8) Ibidem, pag. 65—7.

9) Sztáray család oklevéltára II. pag. 321.

10) Fejér, Codex diplomaticus X 8 pag. 657.

căuta să recâştige grația pierdută a împăratului ¹⁾, care, vom vedea, recurgea și acum la expediente, căci la 1 Sept. următor mai credea să poată întrebuița încontra Turcilor pe cavalerii cu crucea neagră ²⁾. Frujin, fiul țarului Șişman, cu care se înmormântase Bulgaria târnoveană, a fost trimis în Balcani, de bună seamă pentru a provoca lupte încontra Turcilor. Înainte de 28 Mai 1435 fusese bine primit la Raguza, de unde mergea să-și ia însărcinarea și rolul dela împărat ³⁾. Sigismund se gândia să întrebuițeze și pe Daud Celebi, cunoscutul pretendent la tronul sultanilor ⁴⁾.

Vasalii turci, Tvrtko și George Brancovici s'au prezentat la curtea lui Sigismund și au declarat, că sunt gata să participe la o ofensivă creștină încontra Turcilor ⁵⁾. Ambiția nerăbdătoare a lui Vlad Dracul i-a oferit lui Sigismund cel mai bun prilej. Intr'adevăr s'a făcut în 1435 ceva, fiindcă a îndrăsnit Vlad Dracul, al cărui drum spre Târgoviște autoritățile ardelene aveau acum datoria să-l favorizeze. Aceasta a trebuit să fie vestea bună sosită dela împărat. Vestea din Ardeal incurând a ajuns publică în Țara-Românească. Pentru a preîntâmpina primejdia Alexandru-Aldea se apropia mai mult de Turci. Un nou drum la curtea sultanului avea să-i chezășuiască dărnicia. Iată ce scria în privința aceasta Vlad Dracul Brașovenilor : „știți bine că Alde s'a dus la Turci, nu doar pentru binele vostru, ci pentru răul vostru, ca să aducă oastea turcească să vă prade, cum v'a prădat și mai'nainte. Deci vă rog ca pe niște frați ai mei, gătiți-mi o sută de puști, cu toate cele de trebuință, și arcuri cu săgeți și scuturi, cât veți putea mai multe și dați-mi și oameni în ajutor, câți puteți, căci vreau să merg, dacă-mi va ajuta D-zeu, să-l alung din țară, ca să petreceți și voi în pace și să se odihnească și ceilalți creștini“ ⁶⁾.

Preparativele au mers greu. Sașii, mai ales Brașovenii, erau foarte circumspecți. Sighișorenii par'că erau mai entuziasmați pentru drumul primejdiilor. Concursul Brașovenilor încă era foarte necesar. Vlad Dracul, când le cerea printr'altă scrisoare concursul, le promitea că-i va lăsa la margine, în țară va intra numai el cu

1) Ibidem, pag. 672.

2) Ioachim, lucr. cit., pag. 118.

3) N. Iorga, Notes et extraits II pag. 328 și nota 1.

4) Gelcich-Thallóczy, Diplomatarium relationum republicae Ragusanae cum regno Hungariae pag. 379, 395—7, 398.

5) I. Minea, Principatele Române etc. pag. 240.

6) I. Bogdan, op. cit., pag. 62—3.

gloata sa. Acelaș comunica tot atunci Brașovenilor că lumea venită din Muntenia vorbește că Alexandru-Aldea a murit, alții, că i-a venit rău și are să moară ¹⁾.

Nu știm, dacă Sașii au dat contingente de ajutor și dacă au însoțit pe Vlad Dracul. Este sigur însă că Vlad a încercat să ia tronul. Situația nici odată nu fusese mai favorabilă. Alexandru-Aldea era pe moarte și partizanii săi nu puteau conta nici pe ajutor moldovenesc, unde din primăvară începuseră luptele dintre frați. Nici Ștefan (II) Vodă nu putea da ajutor lui Alexandru-Aldea, dacă acesta ar fi avut nevoie.

Expunerea lui Długosz și aici contrazice știrile vechii cronici moldovenești. Cei din Długosz rămânem cu convingerea că Iliăș Vodă n'a putut eși din Sieradz, unde i se desemnase domiciliu forțat. Solii lui Ștefan II, care avea să presteze omagiu personal bătrânului rege Vladislav, au fost de față și când o răceală puse capăt zilelor acestuia la 31 Mai 1434. La încoronarea noului rege Vladislav au fost prezenți și reprezentanții ai domnului moldovean și ei au fost delegații streini cei dintâi primiți în ziua de 24 Iulie. Din povestirea lui Długosz reiese că până la 8 Mai 1435 Iliăș Vodă n'a putut părăsi cetatea Sieradz. În această zi dieta provincială ținută acolo a discutat, dacă Iliăș Vodă să fie liberat sau nu. Regina văduvă, Sofia, sprijinia pe bărbatul domnesc al rudei sale. Solii lui Ștefan Vodă au cerut, ca Iliăș Vodă să fie ținut și mai departe sub pază. Dieta a fost de această părere, dar după aceea înaltul prizonier a putut să fugă ²⁾ precum știm. Cronica veche moldovenească scrie că Iliăș Vodă și-a mai încercat norocul armelor la Podraga ³⁾ și la Piperești, ⁴⁾ Deambele dați a fost biruit. Regina-văduvă Sofia conducea primii pași politici ai noului rege polon și ea era favorabilă lui Iliăș

1) Ibidem, pag. 57.

2) Długosz, ed. cit. col. 653 și urm.

3) Pentru lupta dela Podraga (poate Podrița din județul de azi al Dorohoiului) versiunea dela Bistrița dă data 6944 (1436) Aug. 4, Vineria (l. c., pag. 50 etc.), iar izvodul avut de Simeon Dascălul și înădit la cronica lui Ureche n'are dată, ci trece greșit data luptei dela Podraga pentru lupta dela Piperești: Aug. 4, Vineri, 6943 (1435). În 1436 cade 4 Aug. Sâmbăta, iar în anul 1435 cade 4 Aug. Joia. Dacă lupta a fost în 1435, ziua luptei a fost 5 Aug., numele zilei putându-se mai bine păstra în textele transmise.

4) Pentru lupta dela Piperești versiunea de la Bistrița dă data 6944 (1436) Martie 8, Joia și atunci ne întrebăm, de ce o povestește după Podraga. Textul era aici corupt transmis. Martie 8 a căzut în anul 1436 într'o Joi, iar în 1437 anul dat de cronică bătăliei dela Piperești transpus greșit în amintitul izvod pentru un al cincilea

Vodă. Și lumea moldovenească va fi fost sătulă de nesiguranța internă așa că s'a ajuns la pace între cei doi frați. La 27 August 1435 Ștefan Vodă anunța din Bârlad pe regele polon că s'a împăcat cu frate-său.

Impăcarea „domnilor“ din Moldova coincide cu situația nouă din țara-Românească.

La 18 Iulie 1435 Vlad Voevod acorda din Târgoviște lui Stan, fiul lui Tatul, lui Ursul și altora stăpânire peste satul Mărgineni. Boerii martori ai hrisovului domnesc erau: Voicul, Tudor, Nanul, Stan, Radul Borcea, Nan Pascal, Dimitrie spătar, Stoica postelnic, Simeon ¹⁾ stolnic, Miclea paharnic, Badea comis și Ștefan logofătul ¹⁾.

Radu Borcea și Nanu Pascal se găsesc ca boeri martori și

războiu a căzut Vineria. Din toate acestea rămâne clar că ambele lupte au fost în 1435. Dacă până la 8 Mai 1435 Iliș Vodă n'a putut părăsi Sieradzul, atunci putem admite că prima luptă a fost într-o Vineri din Mai, deoarece Martie și Mai au putut fi greșit cetite și confundate de un vechiu copist, sau că partizanii lui Iliș au dat lupta în lipsa domnului. Poate aceste lupte au avut loc în 1443 - 1444. Într-adevăr în 1443 Martie 8 cade Joia etc. Sunt ipoteze, cari trebuiesc însă sprijinite prin fapte, ori noi pentru sfârșitul domniei a doua a lui Iliș Vodă avem știri și mai puține. Cf. și I. Minea, Letopisețele moldovenești etc. pag. 40 etc

1) De bună seamă este aceeaș persoană cu Semen din alte hrisoave ale lui Vlad Dracul.

Cât privește pe Stoica postelnic observăm: se găsește un Stoica vistieryl într'un document dela Vlad Tepeș (N. Iorga, Studii și Doc. V pag. 169). Un singur boer Stoica se găsește în divanele lui Vlad Dracul: la 8 Sept. 1439 Stoica, fratele lui Manea Udriște și n'are dregătorie. Stratornic, care era aceeaș slujbă cu postelnicia, nentru prima oară se întâlnește în documente muntene la 28 Martie 1451: Maleuș stratornic. Stoica din documentul dela 18 Iulie (1435) ar putea fi o lectură greșită pentru Coica, ceea ce s'a propus. (Florescu lucr. cit., pag. 72 nota 2).

2) Documentul acesta este cunoscut prin cartea: I. cav. de Pușcariu, Date istorice privitoare la familiile nobile române, Sibiu II. 1892 pag. 170. Pușcariu aici dă data: 18 Iulie 6945. — Acelaș în Două documente privitoare la revolta boierilor din țara Făgărașului în favoarea lui Mihnea Vodă numit cel Rău (An. Acad. Rom. seria II. tom XXXIII. București 1910) pag. 3 dă acest document în registă și-l datează 18 Iulie 6942 (=1434) și adaugă că îl are în traducere (dimpreună cu o traducere maghiară) românească făcută în școala dela sf. Gheorghe din București în anul 1782, cum am mai scris și'n lucrarea: Principele Române și politica orientală a împăratului Sigismund, pag. 240 nota 2. Am dat în lucrarea mea data găsită în ultima lucrare a lui Pușcariu și deci polemica d-lui Florescu trebuie referită la Pușcariu și nu la mine (vezi Florescu, lucr. cit., pag. 71 nota 1 la XXX. — Cf. și N. Densușianu, Monumente etc. pag. 8 și urm., I. Minea, Din trecutul stăpânirii românești etc. pag. 19 și nota 31, unde iarăși am dat anul 1435.

I. Bogdan (op. cit., pag. 56 nota) a propus «scoborirea lui Vlad Dracul în Țara-Românească la 1432», pornind dela doc. publ. ap. Hurmuzaki-Densușianu, Documente I: pag. 574). În lucrarea mea: Din trecutul stăpânirii românești etc. pag. 19 și nota 35 am dovedit că documentul acesta păstrat în tradu-

ai hotărîrii lui Alexandru Vodă Aldea din 25 Iunie 1434. Aceștia și partizanii lor luaseră acum, în Iulie 1435, partea lui Vlad Dracul.

Ce se întâmplase? Știrea comunicată de Vlad Dracul Brașovenilor, că Alexandru-Aldea e bolnav greu și are să moară, era adevărată. Înainte de 29 Iulie 1435 Brașovenii comunicaseră comitelui săcuesc Mihai Iakch, care se afla la Bistrița, că Alexandru-Aldea a murit și că țara alesese un alt domn. La data de mai sus comitele săcuesc comunica Brașovenilor că alegerea este iluzorie, să nu-i sperie, că al doilea fiu al lui Dan Voevod a fost ales domn, fiindcă împăratul veghează, ca situația să nu se schimbe în rău. Acelaș comite promitea că în 2—3 zile va fi în Gurghiu și ruga pe Brașoveni să aprovizioneze cu pulbere pe castelanii dela Bran și Piatra-Craiului¹⁾.

Vlad Voevod nu a putut menține situația câștigată în 1435. Numeroase trupe turcești au intrat în țară în Septembrie²⁾, spre a susține poate domnia acelui fiu al lui Dan II, în jurul căruia se strânseseră o seamă din boerii foști sfetnici ai domniei lui Alexandru-Aldea³⁾. Mai târziu, în 1439 vom găsi în Ungaria pe

cere unguerească nu poate fi din 1432, concluzie rămasă necunoscută d-lui Florescu, lucr. cit., pag. 69 nota 1 ad. XXIX.

1. Bogdan (op. cit., pag. 64 nota ad XL) admitea «scurta domnie dela 1432» și «instalarea definitivă din 1433» a lui Vlad Dracul. cf. Idem, op. cit., pag. 66 nota și N. Iorga, Studii și Documente III, pag. XV.

Este adevărat că Brezoianu, op. cit., pag. 234 după condica m-rii Mihai Vodă dă regesta așa de sumară. «6941 (1433) Aug. 23 Târgoviște. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Mircea, duce și domn». Probabil regesta aceasta este scoasă de scriitorul condicei greșit de pe documentul din 23 Aug. 6945 (=1437), care se afla la Arhivele Statului, București, cotate: «Mitropolia din București. Pachet XCIV. Pergament orig. slav. Pecete atârnată, lipsă».

Am emis în lucrarea: *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund*, pag. 240 ipoteza că în 1434 Vlad Dracul a încercat să ia cu armele domnia și am purces în primul rând dela data documentului publicată în ultima lucrare a lui Pușcariu.

1) Hürmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 21—2.

2) N. Iorga, Acte și fragmente cu privire la Istoria Românilor III. București 1897 pag. 82—3.

3) Nu putem preciza, unde a fost până la această dată acest fiu al lui Dan II. domn efemer din 1435—1436 Dan II a avut doi fii: Danciul și Basarab. Domnul efemer din 1435—1436 era Danciul sau Basarab? Traducând literal scrisoarea comitelui săcuesc, ar fi vorba de al doilea fiu, de Basarab. Scrisoarea lui «Dan voevod, fiul lui Dan marelui voevod» publicată la I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării-Românești etc. pag. 100, nu poate fi din 1459. Nu știm să fi sprijinit Brașovenii pe Frideric III, ales de o mică fracțiune politică ca rege al Ungariei la 17 Februarie 1459. Scrisoarea acestui Dan pretendentul poate fi din vremea, când era domn Alexandru-Aldea. Dan III adică dinaintea lui Aldea impus domn de către Alexandru cel Bun s'a refugiat în țara «chesar=craifului», care era Sigismund și ajuns «în vremea asta de sărăcie» dimpreună cu mama sa.

Basarab, fiul lui Dan II, de unde spera să ajungă la tronul părintesc ¹⁾.

Fiul lui Dan II nu s'a putut menține în domnie. Vlad Dracul stăruia din răspuțeri, ca să rămână el domn. Căuta ajutoare pretutindeni. La 16 Iulie 1436 înțelegerea se făcuse cu Brașovenii. În numele domnului lor trataseră înțelegerea spătarul Dimitrie, Ștefan logofătul și Coica Hausponopol, iar din partea Brașovenilor magistrul Ion. La data de mai sus din Făgăraș Vlad voevod scria Brașovenilor toată satisfacția sa pentru înțelegerea făcută și le făgăduia „frăție neuitată și amicitie, cât va trăi“ ²⁾. Împăratul Sigismund ordonase în scris Sașilor și altor autorități ardelene să ajute pe Vlad Voevod. La 2 Septembrie s'a ținut o consfătuire a acestora în Bodul de lângă Brașov, ca să se stabilizească modalitățile expediției ³⁾. Un trimis special al lui Vlad pleca la 5 Sept. din tabăra domnească dela Boița ⁴⁾ cu o misiune specială la Brașoveni.

Turcii în anul 1435 aruncând pe Vlad Voevod cu ai săi peste graniță în Ardeal, au atacat, jefuit și pustiit grozav și aici.

S'a făcut în 1436 expediția proiectată pentru reinstalarea lui Vlad Voevod? Turcii au răspuns și la aceasta. Cu câteva săptămâni înainte de 17 Noembrie 1436—spune o știre constantinopolitană—Turcii au pustiit grozav Țara-Românească, care se revoltase încontra stăpânirii turcești și care mai înainte, câtă vreme plățise tribut Turcilor, a putut trăi în pace. Totul a fost

cerea ajutor dela Brașoveni, cărora le aducea aminte de «slujba, ce a făcut Dan voevod, părintele și domnul nostru, creștinilor». Scrisoarea poate fi chiar dinainte de întoarcerea lui Vlad Voevod dela Nürnberg cu făgăduințe de ajutor pentru a ocupa domnia.

Dan «prințul» din 1459—1460 este fiul lui Dan III. Așa a susținut și D. Onciul în Conv. lit. XXXVII pag. 229, Vezi însă I. Bogdan, op. cit., pag. 103 nota.

1) Documentul din 1439, care arată pe Basarab ca comandant de unitate în oastea regelui Albrecht, l-a semnalat mai întâiu Karácsonyi lános, *Az oláhország (havaselyi) vajdák családfája* (în revista *Századok* pe 1910 pag. 183 și urm.) S'a dat acest articol în traducere românească în *Convorbiri literare* din anul 1910. Documentul a fost reprodus din colecția *Zichy család okmánytára VIII* pag. 671 de V. Motogna, Un document privitor la Laiotă Basarab în *Revista istorică X*. 1944 pag. 192—194.

2) Hurmuzaki-Iorga, *Documente XV* 1 pag. 22—23.

3) *Ibidem*, pag. 23—4.

4) Localitatea aceasta mai târziu e arătată în scaunul Sibiiului. (Consemnațiune etc. pag. 33), atunci era în Amlaș.—Documentul publicat are «Boya». Credem mai curând că e Boița și nu Boia din Inidoara, fiindcă dela Boița se putea începe drumul de expediție pela Turnu-Roșu. Cf. însă N. Iorga, l. c. pag. 23—4 nota 1.

distrus de Turci în calea lor și multă lume a fost dusă în robie ¹⁾. Nu rezultă de aici că expediția pentru reinstalarea lui Vlad Dracul a găsit în țară tradiția politică creștină, care a deschis larg fără rezistență drumul spre tron ?

În 1436 sub begul Ali trupe turcești au trecut Dunărea și au pustiit în toate direcțiile timp de 40 zile ținutul timișan ²⁾. Tot atunci au ocupat în Serbia cetățile Ostrovița și Boraci, iar Ravița au distrus-o. O fiică a despotului George ajunsese cadăna lui Murad II : așa se aranja Serbia, al cărei despot crezuse în vremuri noi prin înapoierea lui Sigismund în 1434 pe frontul oriental al intereselor imperiale.

Turcii au ocupat și Vrhbosna și stăpânitorul de aici, pe care l-am întâlnit la curtea lui Sigismund, Ștefan Tvrtko II, prin căsătoria sa nepot al împăratului, fu bucuros că Turcii primesc, ca să li se supună. ³⁾

Nici pe unul deci, nici pe altul nu l-a mântuit înrudirea și ofertele de supunere către Sigismund. Caterina, fiica lui George Brancovici, din 1433 ajunsese soția contelui Ulrich de Cilli.

Succesele Turcilor puteau neliniști pe Sigismund, care era în Boemia. Din ordinul împăratului se alcătui un corp expediționar, care să schimbe situația creată prin succesele Turcilor. În noaptea de 18 Iunie 1437 trupe de Unguri, Poloni, Boemi ³⁾, Români având cu ele și pe Iancu de Inidoara au trecut Dunărea pe la cetatea Pojajin. Deși împăratul stabilise să nu se încalce teritoriile despotului, au fost lupte în regiunea Golubiețului, Moravei; flota turcească a fost incendiată la Stalač ; Crușevațul a fost dat pradă flacărăilor. Pe șesul dinaintea cetății Smederevo a fost învinsă la 27 Iunie oastea lui Ali, begul din Vidin. La 17 Iulie primia Sigismund la Praga prizonieri și vestea că ar fi fost omoriți vre-o 40.000 Turci. În această expediție s'a distins în mod deosebit Iancu de Inidoara, care în momentul decisiv a hotărât prin intervenția sa personală soarta armelor.

Era un succes efemer. Visul de a recâștiga libertatea politică a fost scurt. Când Turcii au început să-i pustiască terito-

1) N. Iorga, Acte și fragmente III pag. 82—83.

2) Kupelwieser, op. cit., pag. 46—47.— Cf. și Milleker, A törököknek első betöréséi etc. pag. 34.

3) Kupelwieser, op. cit., pag. 46. și C. Jireček, Geschichte der Serben, II, Gotha 1918 pag. 168 și urm.

riile, despotul i-a putut împăca numai oferindu-le cedarea oraşului şi regiunii Branicevo¹⁾.

Succesul lui Vlad Dracul, care din 1437 înainte a putut rămânea domn, însemna oare şi succesul lui Sigismund, care i-a acordat, cum am văzut, întreg ajutorul ?

Vom vedea, în cele următoare.

4. Vlad Dracul şi Moldova dela 1435—1446.

Relaţiile lui Vlad (II) Voevod cu domniile moldoveneşti contemporane domniei sale sunt determinate de situaţia generală politică şi situaţia internă specifică a Moldovei, unde lumea se împărţea între cei doi domni : Iliaş Vodă şi Ştefan Vodă. Cel din urmă a primit ca apanagiu : Chilia cu vămile şi bălţile ei, ţinutul şi oraşul Vaslui, ţinutul Tutova dimpreună cu oraşul Bârlad şi toată regiunea acestuia, morile din Covurlui, oraşul Tecuciu şi Oltenii dimpreună cu toate veniturile.²⁾ Se luau în actul de împăcare toate măsurile, ca ostilităţile să nu mai reînceapă între fraţi. Ştefan Vodă declara că nu are documentele date de răposatul rege polon în contra lui Iliaş Vodă, că s'au pierdut la moartea marelui vornic Cupcici, dar făgăduia că le va nimici, dacă eventual le va găsi,³⁾ ca să nu mai turbure relaţiile moldavo-polone şi prietenii poloni ai lui Ştefan Vodă garantau înaintea regelui polon că împăcarea e sinceră : palatinul şi căpitanul de Podolia. Era nevoie de această cheazăşie ?

Ştefan Vodă prin moartea lui Alexandru-Aldea perduse cel mai important sprijin, cum vom vedea. Vlad Dracul avea multe griji la începutul domniei sale şi nu se putea interesa de situaţia din Moldova, fiindcă nu-l încurca. Poate aşa se explică pe de altă parte concesivitatea lui Iliaş Vodă, în favorul căruia era acum situaţia generală politică. După 1435 Aug. 27 Ştefan Vodă are rolul unui asociat la domnie, care în relaţiile internaţionale era reprezentată prin Iliaş Vodă. Acesta s'a ferit să împartă

1) Jireček, op. cit., pag. 173—4, Kupelwieser, op. cit. pag. 47.

2) Hurmuzaki, Documente I₂ pag. 855-6. Pentru «Olteni», «o bucată de pământ, pe care se găsiu mai multe aşezări», şi adică lângă râul Bârlad vezi N. Iorga, Chilia şi Cetatea-Albă, pag. 95 şi nota 1. Tot pe Bârlad se constată satul *Muntenii* în sec. XVII. (ibidem).

3) Uljanickij, Materialy, pag. 42=Hurmuzaki, Documente I₂ pag. 861=3, cf. şi pag. 871=3.

țara cu frate-său, să-i desemneze o jumătate sau o porțiune, pe care singur acesta s'o stăpâniască. ¹⁾

Iliaș Vodă pentru a preîntâmpina orice îndrăzneală a fratelui său, s'a apropiat tot mai mult de Poloni, făcându-le toate concesiile. În anul 1436 a făcut omagiu personal și a jurat regelui polon credință în cadrul unor forme solemne, pe cari nu le admisesese înainte nici un alt domn moldovean. Solemnitatea depunerii jurământului a fost în ziua de 18 Sept. Documentul omagial dat cu acest prilej precizează obligații de credință ale domnului moldovean față de regele polon, căruia îi va da ajutor, de oricâteori i se va cere, nu va conspira, nici nu va participa la vre-o conspirație în contra regelui — aceasta de bunăseamă era aluzie la alianța moldavo-lituană-teutonă din anii 1431-1432 —, nu-i va tăinui niciodată planurile dușmanilor Poloniei și nu-și va considera vreodată alt suzeran, decât pe regele Vladislav și succesorii acestuia. ²⁾ S'a stabilit și un jurământ special, pe care l-a rostit Iliaș Vodă înaintea regelui așezat cu coroana pe cap și diademele regale pe un tron anume improvizat într'un thalamus circular, construit la Lwów pentru această solemnitate. Acest amănunt îl are cronica lui Długosz, care ne spune și altele, cari ne interesează. Regele avea o suită mândră și numeroasă. Iliaș Vodă, boerii, consilierii și „cavalerii“ săi (= ritterii) erau îmbrăcați în haine mândre de sărbătoare. Toți purtau steaguri cu emblema moldovenească. Apropiindu-se de rege, a rupt fiecare lemnul steagului și a aruncat flamura la picioarele lui Vladislav. Iliaș

1) Ureche a scris: „...s'au împăcat Iliaș cu frate-său Ștefan Vodă și s'au împărțit cu țara: Cetatea-Albă și Chilia și țara de jos s'au venit lui Ștefan Vodă, iară lui Iliaș Suceava și Hotinul cu țara de sus.“ (ed. C. Giurescu, pag. 31). Interpretarea de aici a evenimentelor din anul 1435 derivă din interpretarea găsită de vornicul—cronicar în cartea lui Bielski, care o ia dela Długosz și alții (Vezi N. Iorga, Chilia și Cetatea-Albă, pag. 95, nota 1). Ureche a actualizat-o pentru vremea sa, scriind despre țara de sus și țara de jos, ceea ce nu se găsește la cronicarii poloni.

Țara de jos apare ca atare mai întâiu în administrația bisericească. Vlădica de Roman era arhiepiscop al țării de jos.

La 1566 Nicolae Brzeski nu găsea bifurcarea mării vornicii, din care a rezultat divizarea administrativă a țării (vezi cronica acestuia ap. I. Bogdan, Vechile cronicile moldovenesci până la Urechia, Buc. 1891 pag. 233): I. Tanoviceanu, Contribuțiuni la biografiile unora din cronicarii moldoveni (An. Ac. Române) pag. 75; Gh. Ghibănescu, Divanurile domnești din Moldova și Muntenia în secolul XVI. Extras din „Ion Neculce“ nr. 7, pag. 25.

2) Hurmuzaki-Kalżniacki. Documente 12 pag. 861-3. Documentul omagial este din 19 Sept. 1436.

Vodă i-a sărutat mâna. Regele a promis că va apăra pe domn și țara acestuia în contra oricărui dușman. Iliăș Vodă așezat lângă rege, iar suita lângă nobilii poloni au ascultat cuvintele regale. Domnul moldovean a adus cadou regelui 200 cai, 400 boi, 40 bucăți de purpură, 200 care de morun. ¹⁾ Boii și morunul a fost de bunăseamă pentru banchetul, pe care a doua zi (19 Sept.) Iliăș Vodă l-a dat în cinstea regelui polon. Dar despre Haliciu n'a fost vorbă acum, cum spune greșit Długosz, ²⁾ ci'n anul următor. La 22 Sept. 1437 Iliăș Vodă dă document, în care recunoaște că Moldova a primit țara Șipinților dela Poloni, afirmă că înaintașii săi au avut documente în acest senz, dar el le va restitui, de le găsește, că acum restitue Poloniei țara Șipinților cu orașele Hmielov, Țețina și Hotin. ³⁾ Iliăș Vodă merge tot mai jos pe panta umilinței față de Polonia. Nici odată Polonii nu ridicaseră pretenții asupra Hotinului. In 13 Dec. 1433, când, după cât știm azi, pentru întâia oară s'a aranjat prin acord comun, granița moldovenească față de Polonia, se deslușește anume că Moldova va stăpâni cetățile Hemei ⁴⁾ și Țețina, nefăcându-se nici o amintire despre Hotinul așa îndepărtat de Ceremuș. Iliăș Vodă n'avea documentele vechi, la cari se referă, deci nici nu putea ști, că Hotinul a ținut vreodată de țara Șipinților. Totul era o concesie făcută Poloniei și încă ceva. Acest domn avea intenția să detașeze din trupul Moldovei regiunea nordică cu bariera de cetăți ca feud polon, în care deci intrarea ambițiilor lui Ștefan ar găsi porți mai ferecate. Probabil că cu această ocazie i s'a conferit rudei domnești din Moldova Haliciul, pentru ca Iliăș să aibă loc de refugiu, iar pentru Ștefan Vodă să fie tot mai evident că Polonia este statornică alătura de Iliăș Vodă. ⁵⁾ Regele polon a refuzat însă să ia în stăpânire darul lui Iliăș Vodă, poate și fiindcă se gândia, că s'ar putea provoca furtună de proteste în Moldova.

Ștefan Vodă știa să aștepte. Solii săi în anul 1436 au fost refuzați cu oferta de omagiu personal, dar în Septembrie, la 8

1) Despre alte interpretări vezi I. Minea, Informațiile românești etc. pag. 26 și urm.

2) Ed. cit., col. 690 și urm.

3) Hurmuzaki-Kaluźniacki, Documente I₂ pag. 699.

4) Zicem așa Hmielovului documentelor, cum îi zice și un vechiu document moldovenesc publ. ap. T. Bașan, Tara Sepenicului, Cernăuți 1927.

5) Despre Haliciu știe numai Długosz l. c. Documentul regal pentru aceasta nu se cunoaște, poate nici nu s'a dat.

Iliaș Vodă, iar la 25 Ștefan Vodă repetă acte omagiale către regele polon.¹⁾

De ce avea acum regele polon interesul să ia altă atitudine? Se mișca în țară partidul lui Ștefan și Polonia se aranja pentru orice eventualitate? Impăcarea din 1435 conținea în sine germenele neînțelegerii. Nu se precizaseră drepturile asociatului la domnie. Din această vreme avem documente date de ambii frați;²⁾ dar Ștefan Vodă³⁾ ținea de atâtea ori să dea singur documente, ca și când ar fi el singur stăpânitor.

Cu toate acestea alianța cu Sigismund, mare duce lituan, o încheie în 1437 iarăși singur Iliaș Vodă⁴⁾ cași în Februarie 1442. Inscricția de pe zidurile Cetății-Albe refăcute gata în 1440 Noemv-re 10 amintește numai de părcălabul Fedorca și de domnul Ștefan Vodă⁵⁾. Și un aer gata în Septemvre 1437, dăruit mănăstirii dela Neamț, pomenește numai pe Ștefan Vodă⁶⁾. La 9 Iunie 1436 singur Iliaș Vodă scria din Neamț Brașovenilor pentru fiul unui croitor din Roman, care învăța meșteșugul bărbieriei la Brașov⁷⁾.

Neprecizarea drepturilor lui Ștefan Vodă cu ocazia împăcării fraterne din anul 1435, ambiția acestuia de a exercita prerogative egale cu frate-său Iliaș Vodă, amintirea de vremea, când stăpânia singur țara dela Ceremuș până la Cetatea-Albă, toate au mănât spre o noua desbinare între frați. Nu e ceva de nebagat în seamă faptul că în Noemvre 1440 și în 1438 Ștefan Vodă stăpânia singur la Cetatea-Albă, care nu-i fusese acordată prin in-

1) Hurmuzaki-Kaluźniacki, Documente I₂ pag. 873-5.

2) Ștefan Vodă din Suceava la 12 Mai 1435 întăria lui Ionașco stăpânire peste satul Podobiții din ținutul Carligătura (Revista istorică a Arhivelor României II nr. 1708 pag. 39). Din 19 Sept. 1435 înainte avem urice date de ambii frați. (Archiva istorică I₂ pag. 19) etc.

3) Ștefan dă singur din Suceava document la 19 Mai 1443 (Gh. Ghibănescu, Ispisoace și zapise I. Iași 1906 pag. 18), iar la 20 Iunie 1443 dă lui Vlasin Crețăscul o siliste la Cașin și siliste la Vrancea. (N. Iorga, Vrancea și Vrânceni, Buc. 1921 pag. 21), singur dă document și la 30 Martie, 7 Mai și 8 Iunie 1443 (Archiva istorică I₁ pag. 123.) Vezi și Uricariul, III, pag. 109-111, XIV pag. 59, 61, X pag. 124-6, XVIII pag. 13, 17, Archiva istorică I₁ pag. 4-5, 74-5; liste s'au dat de Tocilescu în An. Acad. Rom. XVIII desb. pag. 334-5, Gr. Conduratu, Relațiunile Țării-Românesce și Moldovei cu Ungaria, București 1898 pag. 350 și urm. și N. Iorga, Chilia și Cetatea-Albă, pag. 98 și notele 1-9.

4) Mon. medii aevi hist. Pol. ill. XV nr. 2182 pag. 253 și nr. 2364 pag. 274, cf și nr. 2539 pag. 294.

5) I. Bogdan, Inscricțiile dela Cetatea-Albă și stăpânirea Moldovei asupra ei. (An. Acad. Rom. Seria II. tom. XXX pag. 13-14). Cf. și N. Iorga, Chilia și Cetatea-Albă, pag. 98-99.

6) Melchisedek, Notițe istorice și archeologice, pag. 8.

7) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 22.

voiala din 1435, dar asupra căreia cu de la sine putere își întin-sese stăpânirea, nici împrejurarea că 'n 1439 și Ștefan Vodă face jurământ de credință regelui polon ¹⁾).

Desbinarea nu făcuse din ei două tabere dușmane, când au năvălit Tătarii. Versiunea dela Bistrița a vechii cronici moldove-nești și izvodul avut de Simion Dascălul au păstrat știrea că Tătarii la 29 Noemvre 1439 au prădat până la Botoșani și au incendiat acel târg, iar la 12 Decemvre 1440 au intrat în țara de jos și au ars Vasluiul și Bârladul, deci regiuni de sub oblă-duirea directă a lui Ștefan Vodă ²⁾).

Chestia politică din Moldova s'a mai complicat prin noua situație din Țara-Românească.

De sigur nu este o întâmplare că situația lui Iiaș Vodă nu s'a sdruncinat, cât timp domnia lui Vlad Dracul avea teren sigur. Putem merge chiar mai departe cu concluziile. Am văzut că Ștefan din 1438 înainte se constată stăpân și asupra Cetății-Albe. Oare titlul lui Vlad Dracul din hrisoavele anilor 1439-1440 nu exprimă că domnul muntean a ocupat Chilia? Vlad Dracul la 8 Septemvre 1439 își zicea: ³⁾ „Io Vlad voevod cu mila lui D-zeu și dumnezeiască bună voință stăpânind și domnind peste toată țară Ungrovlahiei până la mare și herțeg Amlașului și al Fă-gărașului în țara ungrească, iar la 16 Septemvre 1440: „Eu cel întru Cristos Dumnezeu drept credinciosul și cinstitorul și de D-zeu unsul și singur stăpânitor Io. Vlad voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei și până la marea cea mare oblăduind și peste părțile din țara ungrească stăpânind Amlașului și Făgărașului herțeg“ ⁴⁾. De oarece la 14 Mai 1441 un hrisov domnesc, care are titulatura cea lungă, nu mai conține specificarea stăpânirii mun-

1) Hurmuzaki-Kalužniacki, Documente I, pag. 876-7.

2) Ureche ed. Giurescu, pag. 31, I. Bogdan, Cronice inedite, pag. 50.

3) Arhivă istorică I, pag. 84-5 și Mon. Pol. V. pag. 361-2. Cf. și Hasdeu, Negru Vodă, pag. 132.

4) Arhivă Statului (București) Secțiunea istorică. M-rea Cozia No. 1. Regestă între însemnările mele.

Subliniez faptul că un hrisov din 2 Aug. 1439 n'are mențiune în titlu despre „stăpânire până la mare“. Arhivă Statului (București). M-rea Tismana Perg. orig. slav, Pecete atârnată. *Regestă între însemnările mele*. S'a pub. și ap. A. Ștefulescu, Mănăstirea Tismana ed. II. 1909 pagina 181):

Lipsește aceeași mențiune și în hrisovul domnesc 14 Mai 1441 (Arhivă Statului București), M-rea Glavaciog. Pachet I nr. 1. Perg. original slav, pecete atârnată lipsă, regestă între însemnările mele), și în hrisovul din 30 Iunie 1441 (publ. ap. Venefin, Vlacho-bolgarskiiia gramoty, pag. 87-9).

tenești până la mare, socotim îndreptățită concluzia că la această dată fusese înlăturată din cetatea dela Dunăre.

Nu este esclus, ca atitudinea lui Vlad Dracul să fi fost de acord și cu politica polonă și deci a lucrat. cu știrea lui Iliăș Vodă,—care voia și astfel să aibă un aliat. Hrisovul din 1439 era dat pentru Leoveni (Lembergeni), cărora Vlad Vodă le spunea că este stăpân până la mare.

Ștefan Vodă și-a atras aceste neplăceri prin faptul că în părțile sudice moldovenești, se străduia să-și facă o proprie stăpânire a sa cât mai omogenă ca teritoriu: așa se explică, de ce și-a întins jurisdicția și asupra Cetății-Albe, unde-l găsim în anul 1438 ca singur oblăduitor. Poate era un răspuns la încercarea lui Iliăș Vodă din anul 1437, de a creia un teritoriu de directă suzeranitate polonă în regiunile nordice moldovenești.

Ștefan Vodă a străbătut cu curaj vremea atacului tătarăsc din 1439-1440 și încercarea munteană de nouă înstăpânire în Chilia.

Divergențele au continuat latente între frați. La 9 Februarie și 8 Iulie 1442 Iliăș Vodă singur încheie tratat politic cu marele duce Casimir¹⁾.

N'avem nici un document dat împreună de Iliăș și Ștefan în anul 1443. Ștefan Vodă în acest an, ca și în cel următor câțva timp a avut lângă sine pe frate-său, pe Petru, fiul Marinei, ultima doamnă a lui Alexandru cel Bun. Ștefan Vodă la 6 Martie 1443 îl amintește pe Petru Vodă într'un uric²⁾. La 14 Mai următor Ștefan se afișează iar singur ca domn³⁾ Petru Vodă însoția ambii frații fratelui său Ștefan încă din 1442, când la 8 Mai îl întâlnim într'un document⁴⁾. Prin Petru Vodă își va fi câștigat Ștefan Vodă și sprijinul lui Iancu de Inidoara.

La 2 Martie 1444 din Suceava ca singur stăpânitor Ștefan Vodă scria Brașovenilor că pot face negoț în senzul vechilor în-

1) Uljanickij, op. cit., pag. 54. din 24 Februar și 8 Martie 1442, avem uric dat de ambii frați domni (Uricarul X pag. 124-6 și Archiva istorică I₁ pag. 74), Hurmuzaki-Kalužniacki, Documente I₂ pag. 878-9), apoi la 10 Aug. 1442 (N. Iorga, Studii și documente V pag. 1).

2) Uljanickij, op. cit., pag. 60 — Hurmuzaki-Kalužniacki, Documente, I₂ pagina 880-2.

3) Hurmuzaki-Kalužniacki, Documente I₂ pag. 884-6.

4) Archiva istorică I₁ pag. 123. Se mai găsește în uricul din 18 Mai 1443 (Gh. Ghibănescu, Ispisoace etc. I. pag. 17).

voeli¹⁾. Pe această vreme fratele domnesc Petru sprijinia cu legăturile sale politice externe ambiția fiului doamnei Stanca. La 26 Aprilie 1444 din Roman făcea danie mănăstirii Probota; dar uricul nu amintea că domnul țării ar fi Ștefan. A încercat acesta să scape de pretențiile lui Petru Vodă și atunci cel din urmă a recurs la arma luptei și a putut da document, ca singur stăpânitor la data²⁾ de mai sus? S'a întâmplat și 'n 1444, ce a fost în 1451 după atentatul dela Reuseni, când Petru (III) Aron înțeles cu Polonii să lucreze pentru Alexandrel Vodă, s'a grăbit să scape cât mai repede de acesta?

Nu cunoaștem³⁾, cum au decurs luptele dintre Iliăș și Ștefan în anii 1443-1444. Criza domniei lui Iliăș Vodă a început—putem admite—la sfârșitul anului 1442. Regele polon Vladislav ajuns și rege al Ungariei avea acum atâtea griji, încât nu mai putea supraveghia tihna domniei lui Iliăș Vodă. Din 1440 înainte țara ungurească ducea luptă grea cu Turcii, războiu anevoios, care încheia perioada de lupte din 1442 cu victoria dela Ialomița (Septemvrie⁴⁾). Înainte de această dată Vlad Dracul fusese chemat la Turci și trimis în închisoare la Gallipoli. Iliăș Vodă rămase astfel singur, avizat la propriile mijloace.

Invingătorul dela Ialomița, Iancu de Inidoara, a așezat ca domn în Muntenia pe Basarab II. A căutat acesta legături cu domnia lui Ștefan II?

Chalkondyles⁵⁾ are o expunere proprie pentru aceasta și n'o putem verifica prin alte informații. Acest cronicar arată că Iancu de Inidoara după înfrângerea lui Sehabeddin intră cu oști în Țara-Românească, alungă pe Dracula și așează domn pe Dan. Dracula s'a refugiat la Poartă. Dan ordonă, ca toate rudele lui Dracula să fie omorite. Acelaș domn s'a aranjat și cu Turcii promițându-le tribut 3000 săgeți și 4000 scuturi anual, pentru ca begii dunăreni să nu-i mai neliniștiască țara. Dan s'a împrietenit,

1) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV, pag. 31. Ștefan Vodă era înșurat. La 19 Februarie 1442 dăruia mănăstirii Neamț, pentru odihna părinților săi, în fiecare an 2 măști pește de Chilia, iar din partea doamnei câte trei cântare de icre negre (St. Nicolaescu, Documente slavo-române, pag. 98).

2) Arhiva istorică I, pagina 122.

3) Din cronica veche moldovenească scrisă slavonește partea referitoare la anii 1441 și 1444 afară de știrea orbirii lui Iliăș Vodă, s'a pierdut. Vezi I. Minea, Letopisețele moldovenești scrise slavonește, pag. 40-1.

4) Data de zi o vom discuta mai departe în cursul expunerii.

5) De rebus Turcicis, lib. V. ed. Darkó. II, pag. 36-7.

apoi s'a înrudit cu domnul Moldovei (=Bogdaniei Negre) și astfel a avut ajutorul acestuia în războiul, pe care l-a purtat cu Dracula.

Basarab II era din neam dănesc; deci cronicarul bizantin i-a putut zice Dan. Nu știm însă, pe cine a luat Basarab II în căsătorie. Un fapt este sigur că noua domnie munteană din 1442 înainte nu încurca planurile politice ale lui Ștefan II. Nu cunoaștem luptele, cari acum au fost între frați. Iliăș Vodă cu ai săi câțva timp s'a putut menține în regiunea nordică a țării. La 29 Februarie 1444 Maria, soția lui Iliăș Vodă, făgăduiește că va ceda la doi demnitari poloni cetățile Hemei, Țețina și Hotin, dacă aceștia până la 29 Iunie vor obține dela rege pentru Iliăș Vodă și ai săi niște bunuri regale în Polonia, unde să găsiască în caz de nevoie adăpostul necesar. Dacă intervenția nu va reuși, demnitarii poloni sunt obligați să restituie lui Iliăș Vodă cetățile.¹⁾

Dar Iliăș Vodă a mai încercat norocul armelor. A fost prins de Ștefan și orbit în ziua de 29 Mai 1444.²⁾

Regele Vladislav avea atunci grijile creștinătății și nu-și îngăduia răgaz pentru treburile moldovenești, care i-ar îngusta drumul de glorie, fiindcă ar fi trebuit să-și împartă atenția. Nici Iancu de Inidoara nu putea detașa trupe, cari să instaleze în domnie pe cumnatu-său, pe Petru, care se căsătorise cu o soră bătrână a eroului creștinătății. Puternicul voevod transilvan a fost poate în 1443-1444 împiedicat în această direcție și de acordul intervenit în anul 1442 între regele Vladislav și Elisabeta, văduva regelui Albrecht, când s'a stabilit că Moldova cade exclusiv în sfera intereselor polone și Ungaria se desinteresează total de situația de acolo. Ștefan Vodă după alungarea lui Iliăș Vodă a refuzat să împartă domnia cu frate-său Petru, care-l ajutase până'n primăvara anului 1444. Długosz afirmă că Iancu de Inidoara s'a supărat pe Vlad Voevod, și fiindcă arătase dușmănie încontra lui Petru (II) Vodă.³⁾ Dușmănia n'a putut fi altădată, decât în 1443-1444⁴⁾ său în anul 1446. Vlad Dracul ar fi susținut pe Iliăș, apoi pe Roman. Imprejurările au impus alt curs evenimentelor. Si-

1) Hurmuzaki, Documente I₂ pag. 699. Pentru corectarea datei de zi vezi I. Minea, Informațiile românești, pag. 29 și nota 2.

2) Versiunea dela Bistrița, ap. I. Bogdan, Cronice inedite, pag. 50; cronica lui Ureche, ed. cit., pag. 32.

3) Długosz, Hist. Pol. ed. cit. vol. I col. 756 și urm.

4) Długosz, Historia Polonica ed. cit. II col. 33-4 și urm.

tuația politică din ultimii ani ai domniei lui Vlad Dracul îi îngăduia așa de puțin, ca să se poată ocupa și de altceva, în afară de problema turcească. Țara-Românească era în mijlocul preocupărilor generale politice.

Petru-Vodă — se vede — a avut ajutoare ardelenesti. Ștefan Vodă atacat de Petru, a urmărit ca complici și pe Brașoveni. Știm aceasta dintr'o scrisoare, prin care Ștefan Vodă anunța pe Brașoveni că este gata a despăgubi pe toți Bârsenii, cari vor dovedi că au suferit vre-o pagubă în vremea turburărilor războinice din Moldova. Acelaș declară că respectă învoelile comerciale din timpul lui Alexandru cel Bun. Scrisoarea trimisă din Vaslui are numai data de zi: 29 Mai. ¹⁾

Vlad Dracul pe această vreme își pregătea țara pentru perspectivele noi politice, cari se iviseră și făgăduiau să dureze. Și ar fi trebuit un prisos de oști, cu cari să impună altă situație Moldovei. Un amestec al lui Vlad Dracul în Moldova ar fi fost poate o piedecă pentru colaborarea armată cu regele Vladislav încontra Turcilor și ar fi însemnat un bucluc, când se trata pacea dela Seghedin. Tratativile începute interesau în cea mai mare măsură pe domnul Țării-Românești: axa politicei acestuia i-o impunea pericolul turcesc.

5. *Relațiile lui Vlad Dracul cu puterile vecine, mai ales cu Turcii, până la sfârșitul anului 1442.*

Cu sfârșitul anului 1436 a trecut furtuna, care amenința domnia lui Vlad Dracul, însă greutățile politice n'au încetat. Vlad Dracul menajează vechile prietenii și recompensează pe partizanii devotați. Făgărășenii făcuseră zid în 1433-6 în jurul domniei lui Vlad Dracul. Este firesc, dacă acesta ajuns domn a răsplătit pe

1) Hurmuzaki — Iorga, Documente XV₁ pag. 32: 28 Mai e eroare de tipar în loc de 29 Mai. Se propune anul 1445. Socotim că mai mult se potrivește 1444, când după 29 Mai nimeni până'n Aprilie 1447 nu mai discută serios situația lui Ștefan Vodă. La 4 Aprilie 1447 Roman II anunța adică că: «ne-a ajutat D-zeu și ne-am dobândit ocina noastră cea dreaptă». (St. Nicolaescu, Documente slavo-române, pag. 99). Ultimul document cunoscut dela Ștefan (II) Vodă e din 25 Iunie 1447 (ibidem). La data de mai sus Ștefan Vodă era prizonierul nepotului său? Mărgărintul dela m-rea Neamțului cu însemnarea sa ne spune că Ștefan Vodă a fost decapitat la 13 Iulie 1447 și'n 16 următor a fost înmormântat în m-rea, pe care de multe ori o miluise. Vezi Melchisedek în Revista pentru istorie, archeologie și filologie II, 140, *Idem*, Notițe istorice și archeologice, București 1885 pag. 5-6. Reproduce după Iatzimirski știrea și Șt. Berechet, Picături mărunte, Chișinău 1924 pag. 122.

colaboratori. Știm despre câteva cazuri. La 20 Ianuarie 1437 din Târgoviște¹⁾ dă boerului Stanciul și fratelui mai mic al acestuia, lui Roman, satele Voivodeni și Săsciori-Loviște, în Sâmbăta de sus partea lui Voicul²⁾ și Vlad, apoi muntele Moșul și apa Făgărășului.³⁾ Mai multor boeri le confirma la 10 August următor stăpânirea peste moșia Luciani⁴⁾; la 13 August din același an confirma lui Voinea,⁵⁾ Radul, Dragomir, Albu, Vlăscean și Vlaicu stăpânire peste jumătate din Lănjești din Argeș,⁶⁾ Aninoasa, Rugul,⁷⁾ Balotești și Găureni scutindu-le de obligații fiscale. La 23 August următor domnul se afla tot la Târgoviște, de unde confirma mănăstirii Bolintinul moșia Bolintinul,⁸⁾ iar boerului Bodin⁹⁾ stăpânire asupra moșiei Vlădești scutind-o de dări.¹⁰⁾ În același an confirma stăpânire asupra moșiei Rătești din județul Săcueni.¹¹⁾ La 8 Aprilie tot din Târgoviște reînnoia așezămintele comerciale avute de Brașoveni cu domnia Țării-Românești.¹²⁾ Nici sub Radu Vodă cel Pleșuv, nici sub Dan II Brașoveni n'au avut tariful pri-

1) Am expus mai sus împrejurările politice, cari exclud o domnie a lui Vlad Dracul în anul 1432, când deci la 20 Ianuarie nu putea fi la Târgoviște. În lucrarea: Din trecutul stăpânirii românești asupra Ardealului, București 1914 pag. 19 și nota 3; am arătat, de ce hrisovul păstrat în traducere ungurească din sec. XVIII (Hurmuzaki — Densusianu, Documente I₂ pag. 573—4), cunoscută lui Engel «Geschichte der Moldau und Walachey I. Halle 1804 pag. 167—73), lui Benkő Milcovia II pag. 283), menționat și de contele Kemény în Magazin für Geschichte, Literatur etc. II pag. 46 nota 51 și Eder în Exercitationes diplomaticae (N. Iorga, Studii și Documente I—II pag. LXVIII), nu poate fi din 1432. Hrisovul acesta este anterior anului 1439, când documentele amintesc trei fii domnești: Mircea, Vlad și Radul, pe când traducerea ungurească discutată pomeneste numai pe Mircea și Vlad, ca și documentul din 10 Aug. 1437 (N. Iorga, Studii și Documente VII pag. 46—7), altul din 23 Aug. 1437 (vezi o traducere făcută la 23 Aug. 1745 publ. în Românișmul pe 1870 Nr. 6.

2) «Bajkul» este o evidentă eroare a traducătorului.

3) Aici trebuie să fie o eroare. Poate este vorba de mori.

4) N. Iorga, Studii și Documente VII, pag. 46—7.

5) Originalul admite și o cetire: Roinea (Mitr. București Pachet XCIV Nr. 1. Pergament orig. slav., pecete atârnată lipsă. Regestă între însemnările mele. Voinea a cetit și Pișacov în 1862. Cf. Românișmul pe 1870 nr. 6.

6) Urmează apoi Cornii, dar este scris cu altă cerneală, caractere mai mici și altă mână, decât aceea, care a scris hrisovul. Pișacov a considerat că are a face cu cuvântul slavon gorni și a tradus «Lănjești dela Argeșul de sus». Ori un județ Argeșul de sus n'a existat niciodată.

7) Traducerea — Pișacov are: Rângul.

8) Cronologia tabelară ap. N. Iorga, Operele lui Constantin Cantacuzino stolnicul, pag. 24 nr. 22.

9) L. c.

10) Arhiva Statului (București), Mitropolia din Buc. Pachet XCIV nr. 2. Pergament original slavon. Pecete atârnată lipsă. (Regestă între însemnările mele). O traducere făcută la 23 August 1745 s'a publicat în Românișmul pe 1870.

11) Cronologia tabelară ed. cit., pag. 24.

12) I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării-Românești, pag. 70—73.

vilegiat al așezământului din 8 Aprilie 1437, decând înainte contau iarăși dispozițiile convenției din 6 August 1413, pe cari le reîntegra Vlad Dracul față de Brașoveni. Tot din 1437 aveau carte de proprietate dela Vlad Dracul frații Chesar și Stanciul din Iaroslăvești. ¹⁾

Legăturile noii domnii muntene cu Brașovenii au continuat a fi strânse. S'a păstrat scrisoarea, prin care domnul intervine, ca Brașovenii să plătiască 100 florini, cât erau datori jupânului Sarandino, fost boer de divan în 16 Septembrie 1430 și 30 Ianuarie 1431, deci sub Dan II și Dan III. Domnul amenința că de nu vor plăti, „voi lua dela oamenii voștri,“ ²⁾ „cum este după lege“ ³⁾.

Se încheiase convenție, ca hoții să fie extrădați. Brașovenii erau invitați odată să popriască averea, cu care un anumit Surva fugise la Brașov. ⁴⁾ Averea era a boerilor Stanciul și Constantin. Brașovenii trebuiau să aibă grijă, ca Surva să achite către omul domnesc trimis anume tot, ce i se împuta. Astfel le scria domnul: „mai mult o să pierdeți.“ În această chestie avem și scrisoarea celor doi frați păgubași. Constantin a mers la Brașov cu carte domnească și tot n'a fost satisfăcut. I s'au cerut mărturii. Cei doi frați au făcut mărturisire înaintea primăriei din Târgoviște și a Brașoveanului Hanăș. S'a luat declarație femeii lui Surva și unui Sas indicat de Brașoveni. Declarațiile au fost trimise la Brașov cu un om, căruia trebuia să i se predea avutul luat de Surva dela cei doi boieri. Trimisul muntean ducea către Brașoveni din partea celor doi frați și o scrisoare, care sfârșia cu următoarele vorbe de mahnire caracteristică: „iar dacă nu ni-l dați, puteți să vindeți Țara—Românească, dar (ce este) al nostru n'are să se piarză“ ⁵⁾.

Altă dată merge la Brașov însuși spătarul domnesc Dragotă, ca să ia în primire 200,000 asprii dela niște Râjnoveni, la cari îi lăsase Neagoe, care fugise din țară la Brașov ⁶⁾. Domnul anunță că în caz de refuz va face răzmiriță.

1) C. Giurescu, Vechimea româniei și legătura lui Mihai, (An. Acad. Rom. S. I.) pag. 7.

2) I. Bogdan, Documente etc. pag. 68.

3) Ibidem, pag. 69.

4) Ibidem, pag. 71.

5) Ibidem, pag. 251-2.

6) Ibidem, pag. 74, Scrisoarea spune că Neagoe era sluga lui Albul. Odată Alexandru-Aldea a trimis la Brașov pe boerul Neagoe, ca să scoată dela Brașoveni dreptate pentru niște oameni, cari mergeau cu el, în numele voevodului.

De ce nu îngăduia Vlad Dracul Braşovenilor să nu aducă în Muntenia ducaţi „decât în sân, de cheltuială,“ dar puteau aduce postav, pânză săsească, încălţăminte şi orice altă marfă? Din Ţara—Românească aceiaşi Braşoveni n’aveau voie să scoată nici argint, nici aramă, nici florini. Cu „capul şi avutul“ plătia cel ce era găsit cu de acestea. Şi Muntenii puteau merge cu orice marfă la Braşov, dar ducaţi puteau duce, numai cât încăpea în sân. Domnul, se pare, îi constrângea prin această măsură să vină şi să scoată mulţi ducaţi de odată, fiindcă ţara era înaintea unei noi emisiuni de moneta. Domnul obliga prin aceasta pe Braşoveni să-şi desfacă în ţară marfa şi cu banii câştigaţi astfel să cumpere de aici, ce le trebuie. Domnul este foarte clar, când scrie: „Şi acuma, câţi ducaţi ar avea Braşovenii, e slobod, să-i scoată, măcar cu carul; şi ori cât de mulţi ar avea, nimenea şi nimenea să nu-i bântuiască“. Cu 15 zile înainte de a eşi banii noi, domnul va înştiinţa pe Braşoveni¹⁾.

Legăturile economice erau şi pe această vreme influenţate de politica externă. Rigiditatea, care o întâmpinau la Braşov oamenii domneşti, însemna oare începutul unei tensiuni politice? Braşovenii prevedeau, auziseră că Vlad Dracul îşi va lua obligaţii faţă de Turci.

Ultimii doi ani ai împăratului Sigismund înseamnă decădere politică prin evenimentele, cari s’au produs. Turburările husite s’au încheiat în anul 1435, dar a urmat dezastrul provocat de năvălirea turcească, care n a putut fi oprită la sud de hotare. Nobilii s’au asociat răscoalei ţăranilor exasperaţi de lăcomia proprietarilor laici şi bisericeşti. Răsculaţii cereau drepturi şi libertăţi vechi irosite de vreme. Cei ameninţaţi au promis, ca să câştige timp. Dar toţi privilegiaţii din Ardeal: nobilii, Săcuii şi Saşii au format o tabără şi au oferit ascuţişul armei celor ce cereau un trai mai bun, libertate politică şi crezuseră în făgăduelile claselor privilegiate.

N-avem informaţie, că ar fi una şi aceeaşi persoană, după cum nu putem identifica pe Albul din această scrisoare cu puternicul sfetnic al lui Alexandru-Aldea, nici cu boerul Albul, care în 13 Aug. 1437 dimpreună cu alţii primeşte dela domn confirmarea stăpânirii asupra unor moşii. Vezi însă I. Bogdan, op. cit., pag. 74 nota la nr. L.

1) I. Bogdan, op. cit., pag. 75-76. Numai așa se poate înţelege măsura domnească, cuprinsă după opreliştea severă, în ce priveşte exportul monetei. De bună seamă era şi prea multă moneta în circulaţie.

Abia în 1439 s'a înăbușit în sânge răscoala; sângele a curs în valuri roșii prin măhalalele Clujului¹⁾.

Ungaria nu și-a restaurat puterea prin legile militare din 1435. O solie solemnă a anunțat în 17 Iulie 1437 pe împăratul Sigismund la Praga că Turcii au fost învinși. Nu poate fi vorba de altă victorie, decât de introducerea lui Vlad Dracul în Țara-Românească și succesele efemere din Serbia. Și în această vreme Sigismund trăia din iluzii. După încheierea păcii cu Veneția oare nu el a propus conciliarilor adunați la Basel să-și mute desbaterile la Buda, de unde mai cu succes s'ar putea organiza propagandă și realiza reunirea celor două biserici și din acest loc mai potrivit s'ar putea aranja lupta în contra Turcilor? Împăratul bizantin întreținea neîntrerupt solii la curtea lui Sigismund. Francezii și Englezii împăcați la Arras ar putea adăoga trupele drept credincioase. Venețienii și Boemii după 1435 nu mai protestau încontra lui Sigismund. Introducerea lui Vlad Dracul în Țara-Românească era un succes apreciabil²⁾.

Dar Ungaria răsuna de nemulțumirile anarhiei interne. Absența îndelungată a regelui deslănțuise toate pasiunile, iar drumurile imperiale, ca și expedițiile pentru echilibrul adriatic au înghițit bani mulți, luați de la mulțimea plină de reproșuri în contra claselor stăpânitoare. Soartea țaranului se înrăutățise mult. Proprietarii ardeleni duceau o goană pentru a avea mai mulți țărani. În timpul invaziei turcești din 1438 țăranii se refugiaseră d. e. pe moșiile episcopului catolic ardelean. Episcopul refuză apoi să le dea drumul să meargă acasă, *nu permitea să se mute* nici iobagilor și altor oameni de condiție iobagială, cari obținând permisiune și după plata dărilor și obligațiilor lor, „conform obiceiului vechiu și aprobat“ (iuxta antiquam et approbatam... consuetudinem) aveau drept să se mute, unde vroiau. Regele trebui să intervie, pentruca episcopul ardelean să respecte drepturile mulțimii³⁾.

Ce putea să facă Vlad Dracul, care cunoștea toate acestea

1) Despre această răscoală vezi G. Barițiu, Studii și articole ed. I. Lupaș, Sibiu 1912 pag. 94-114 și Szolnok-Dobokavármegye, monographiája II. Dej 1900 pag. 11 și urm., cf. și I. Minea în Cercetări istorice I. pag. 409-410.

2) I. Minea, Principatele Române etc., pag. 244. Victoria din Serbia n'a avut nici o urmăre politică. Vezi Constantin Jireček, Geschichte der Serben II Par-tea 1 pag. 174 și N. Iorga, Notes et extraits II, pag. 274.

3) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 26-27.

și căruia Turcii îi pândiau zilele domniei? După victoriile cu rezultat efemer ale trupelor regale, George Brancovici pentru a avea pace a trebuit să facă noi concesiuni teritoriale Turcilor. Și Vlad Dracul în împrejurări asemănătoare a trebuit să se închine Turcilor.¹⁾

Murad II trecuse cu armată în Asia și era la Brussa, când a venit la el Vlad, care i s'a închinat, a declarat că acordă trecere trupelor turcești totdeauna prin țara sa și le însoțește până la hotarele Germaniei și Rusiei. Sultanul a primit cu mare bucurie declarațiile și închinarea lui Vlad Dracul, pe care l-a îmbrățișat, reținut la masă și dăruit bogat pe el și însoțitorii lui, cari erau peste 300. Așa povestește aceasta Dukas. O scrisoare raguzană din 3 Iulie 1437 confirmă că domnul Țării-Românești a fost la Poartă și s'a supus sultanului.²⁾ Poate în legătură cu acest eveniment noul span săcuesc cerea Brașovenilor la 8 Iunie trecut știri despre o eventuală sosire a Turcilor din Țara-Românească sau Serbia.³⁾

Prin închinarea sa către Turci Vlad Dracul făcuse o concesiune situației generale politice. Căci în sufletul său ca toți domnii munteni din acele vremi mai bucuros și chiar cu riscul, că-și perde situația, căuta colaborarea cu creștinii. Viața turcească și bizantinizată provoacă repulsiune. Dar nu licăria nici o speranță și nici o șansă. Iată ce scria Vlad Brașovenilor în vremea tuturor felurilor de turburări ale vieții muntenesci: „Și vă rog să mă înțelegeți, cum mi-am lăsat eu copilașii, ca să fie măcelăriți, și pentru, pacea creștinilor, și ca să fiu eu și țara mea ai stăpânului meu, craiului“. ⁴⁾ Devenise tradiție că speranța cea mai întunecată într'un ajutor creștin scotea pe domnul muntean cu trup cu suflet din tabăra turcă. Dar în 1437-1438 nu apărea nici șansa de a putea spera.

La 9 Dec. 1437 muria în Znaim împăratul Sigismund lăsând ginerelui său Albrecht de Habsburg aranjată chestia hussită, dar descoperită era țara ungurească față de Turci, iar Ardealul se cutremura de răscoala din regiunea someșană și Satu-Mare cu tendința de a deveni ridicare generală ardelenescă încontra

1) Dukas, ed. cit., pag. 204 socoate că Vlad Vodă s'a înțeles cu Turcii în anul 1435. Eder in *Observationes etc. Cibinii* 1803 pag. 65 așează închinarea în 1434.

2) Gelcich=Thallóczy, *Diplomatarium etc.* pag. 374. Vezi însă I. Bogdan, op. cit., pag. 53 nota

3) Hurmuzaki-Iorga, *Documente XV*, pag. 26.

4) I. Bogdan, op. cit., pag. 78-79.

claselor privilegiate. Numai regiunile ardelenesti, unde nu se desființase vechiul drept românesc, puteau rămânea imune și deci reprezenta rezerva de luptători încontra Turcilor : așa se explică, de ce mai mult ori mai puțin anonimii colaboratori la gloria lui Iancu de Inidoara au fost Românii din țara Hațegului, din teritoriul banatului unguresc de Severin și cei din Maramureș.¹⁾ unde cu derogări supravețuiau formele vechi de viață românească. Este adevărat că uniunea Sasilor, nobililor și Săcuilor încheiată în 14 Sept. 1437 la Căpâlna, reînviată în 2 Februarie următor la Turda, preconiza nu numai lupta încontra țaranilor, ci și încontra Turcilor,²⁾ cari au și venit. Dar, vom vedea imediat, nimenea nu le-a rezistat în câmp deschis în anul 1438, când s'a produs atacul turcesc. Privilegiații deci inventau un pretext, când ațșau principiul luptei creștine.

Ungaria din 1436-7 ar fi fost pusă la grea încercare prin oști puternice turcești, iar sub Albrecht poate ar fi și sucombat. În vremea acestuia Serbia a ajuns definitiv sub Turci. George Brancovici, despotul nu și-a putut salva ce-i mai rămăsese nici prin căsătoria fiicei sale Mara, căreia i-a dat și o zestre considerabilă, când a intrat în haremul lui Murad II. Acesta după moartea lui Sigismund a căutat să înlătore orice rezistență sârbească. Față de Țara-Românească Murad II a întrebuițat orice prevenire, a avut toată rezerva în pretenții, ferindu-se să o înstreineze.

Situația lui Albrecht era foarte șubredă. Soacră sa a trebuit să fie arestată, ca să nu-i facă încurcături, și era întrebare, dacă va putea impune tuturor ambițiilor oligarhiei autoritatea regală. Regele polon îi era dușman : a fost nevoie de intervenția papei, pentruca să se înceapă tratative de împăcare.

Habsburgul ajuns rege al Ungariei⁴⁾ n'a avut prin urmare motive să ia atitudine încontra lui Vlad, despre care se știa, că

1) Vezi și T. G. Bulat, Contribuția românească la opera de cruciat a lui Ion Hunyadi în Revista istorică XII. 1926 pag. 57-68. Să se observe unele concluzii greșite din acest articol. Nu se poate scrie d.e. că Iancu Vodă a fost «figura eea mai reprezentativă a neamului românesc» (pag. 58) etc.

2) Hurmuzaki-Densusianu, Documente I₂ pag. 645, Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 24-5.

3) Vezi despre politica generală a noului rege, lucrarea Wilh. Wostry, König Albrecht II 1437-1439 in Prager Studien aus dem Gebiete d. Geschichtswissenschaft XII-XIII 1906-7. Cf. și Jahrbuch der K. K. heraldischen Gesellschaft «Adler». Neue Folge, vol. 15-16, Viena. 1895 și Kurz, Oesterreich unter Albrecht d. vierten, Lienz 1830.

se închinase Turcilor. Anul 1438 începe o criză a situației găsite în sudetul european. Serbia medievală a succumbat în cursul acesteia. Forța Țării-Românești reiese tocmai din faptul, că și în împrejurările grele ivite atunci și-a putut păstra individualitatea, putând urmări drumul său aparte. Politica înțeleaptă a lui Vlad dedea roade bune.

Albrecht la 14 Februarie 1438 scria Brașovenilor, cari se temeau de atacul turcesc, că i-a dat în paza «credinciosului nostru ilustru Vlad, voevod al părților de peste munți». ¹⁾ Acesta nu numai că nu-i va supăra, ci-i va apăra încontra Turcilor, asigură regele pe Brașoveni. Pârcalabii dela Bran însă considerau nesigură prietenia lui Vlad, făceau tot felul de și-cane supușilor domnului român și înrăutățiau atitudinea Țării-Românești față de Brașoveni. Aceștia din urmă s'au plâns regelui, care la 26 Aprilie 1438 scria din Viena pârcălabilor dela Bran să nu mai șicaneze pe Munteni, să nu-i mai pue la taxe mărite, fiindcă prin aceasta îngreuiază situația negustorilor din Brașov și țara Bârsei, cari sunt supuși drept represalii la taxe mai mari în Țara-Românească». ²⁾

Informațiile primite despre pregătirile Turcilor, știrile rele despre răscoala din Ardeal trebuiau să facă cât mai concesiv pe regele Albrecht față de politica lui Vlad, fără de care Ardealul rămânea neapărat înaintea unui atac turcesc. Murad II a înțeles că momentul este cel mai potrivit, ca să atace. Trupe turcești au năvălit în 1438 în Serbia, unde au cucerit cetăți. ³⁾ Sub conducerea sultanului atacul principal a fost îndreptat încontra Ardealului trecând prin Țara-Românească. În Ardeal nu era pregătită o armată, care să se opue, ci numai cetăți aranjate pentru o apărare mai lungă sau mai scurtă.

Turcii au trecut în Țara-Românească pela Nicopol ⁴⁾ și au fost întâmpinați de Vlad Dracul, care cu oști i-a însoțit în Ardeal trecând pela Porțile de fier. Aici nobilul român Cândea din Hațeg cu oamenii săi a încercat să opriască trecerea Turcilor în

1) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁, pag. 25-6.

2) Ibidem, pag. 25-6.

3) C. Jireček, op. cit., pag. 174-5.

4) Așa scrie Dlugosz, l. c. și Dukas, ed. cit., pag. 206. Nesri și Seadeddin scriu că Turcii au trecut în Țara-Românească pela Vidin (ed. Thúry, op. cit. l. pag. 54 și 128).

Ardeal, apărând podul dela Poarta de fier¹⁾ spre Caransebeș. Era mijlocul verii și mare foamete în Ardeal. Turcii ardeau totul și pustiau, pe unde treceau spre Sibiu. A fost pustiită valea Mușului. Ne-a rămas o povestire exactă despre asediul Sebeșului săsesc. Orașul era întărit, avea multă populație și o școală, la care veniau de departe tineri să învețe. După ce asediul Turcilor întâmpinase rezistență înverșunată și amenința să distrugă orașul, Vlad Dracul cunoscut Sașilor de acolo, s'a apropiat de ziduri, când s'a mai potolit lupta și a îndemnat pe Sași să se predece, că va fi mai bine și le spunea că cetățenii fruntași vor fi duși în Țara-Românească, de unde el, Vlad, îi va lăsa să se întoarcă acasă, iar clasele de jos ale populației vor fi duse în Turcia, de unde deasemenea vor putea reveni. Numai într'un turn au rezistat după aceea, dar și acesta a fost ocupat prin foc. Cetățenii fruntași 200 au fost transportați în Țara-Românească.²⁾ Au mai fost prădate localitățile Romos, Călnic, Mediaș, Sighișoara; a fost înzădar asediat Sibiul, de unde Turcii au pornit înapoi. Cetatea-de-Baltă încă a avut să reziste Turcilor.³⁾ Mahalalele Brașovului au fost incendiate⁴⁾ și prin pasul Branului Turcii au părăsit Ardealul ducând și din țara Bârsei multă lume în robie.

1) A. Amlacher, *Kellings Untergang im Türkeneinfalle von 1438 in Korrespondenzblatt des Vereines f siebenb. Landeskunde. Jahrgang XXX, 1907 pag. 33*, cf. și Halaváts Gyula, *Kelnek vára in Hadtörténelmi közlemények XIII 1912, pag. 41-53*. Pentru lupta dela Poarta de fier vezi Hurmuzaki, *Documente I* pag. 655-6 și *II* pag. 21. Pentru Căndești vezi V Motogna, *Familia nobilă Cănde in documentele veacului al XIV—XVI-lea in Revista istorică XII. 1926 pag. 68—80*. Ca întregire pentru informația documentară a acestui articol vezi *Hunyadmegeyi tört. és régész. társulat zetkönyve*.

2) N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la Istoria Românilor III București 1897 pag. 8* și urm. *Asediul și cucerirea Sebeșului se amintește și la Gyulaffi Lestár történeti maradványai in Történelmi Társ 1893 pag. 115*, precum și la Dukas, l. c., care știe, fără să dea nume, că un «oarecare oraș» a fost cucerit. *Cronica lui Seadeddin* (ed. Thúry Iósef, *Török történetírók I. Budapesta 1893 pag. 128*) știe că Turcii au trecut în Țara-Românească pela Vidin. Plină de erori pentru această vreme e lucrarea: Szádeczky Lajos, *Fogarasi emlékek in Erdélyi Múzeumegylet, pag. 335*.

3) N. Iorga, *Notes et extraits II pag. 513*, cf. și Kupelwieser, *op. cit.*, pag. 50-51.

4) Vezi știrea, care este o greșită reconstruire târzie in *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt I, pag. 28, IV pag. 2, 11, 75, 154 = Rerum Hungaricarum scriptores varii, Frankfurt 1600, ed. Iacob Bongarsius pag. 629. Annales Coronenses ap. Schwandtner, Scriptores rerum Hungaricarum I, pag. 886, vezi și alte ediții. Cf. și Martin Felmer, *Primae lineae historiae Transsilvaniae, pag. 120*. Anonimul turc din 1486 știe că Turcii au ocupat în 14:8 înainte de 23 Iunie in Ardeal 6 cetăți (Thúry, *Török történetírók I, pag. 17*), iar Seadeddin a scris că Turcii au pustiit în Ardeal două luni (*ibidem, pag. 128* și Nesri pag. 54). Informația lui Nesri este aproape analogă cu a lui Dukas, întărind concluzia*

Ce prestigiu putea avea noul rege Albrecht, dacă nu răspundea la aceste atacuri turcești, cari însemnau prologul unor ostilități hotărâtoare? Sultanul a continuat atacul. În 1439 un vasal turc, Stefan Vukcici pustiiia regiunile de vest ale țării lui George Brancovici, iar sultanul asediă Smederevo, ultima reședință a statului medieval sârb, care și căzu la 18 August. În țara ungurească lupta între oligarhie și regalitate era în toiul său. Dieta dela Buda a fost de părere că regele trebuie să apere țara și poate convoca cetele nobililor și husarii, numai dacă nu poate învinge cu mijloacele sale pe dușman. Obligativitatea generală a serviciului militar nu s'a putut introduce în senzul legilor din 1435. Deaceea căutând să împiedece penetrațiunea victorioasă turcească și să ajute pe fiul și pe cumnatul despotului, pe apărătorii dela Smederovo, abia a putut aduna o mică armată de 20.000 ostași, cu cari la 13 Aug. era la Titel lângă Dunăre. Armata era nedisciplinată și contagiată de dizenterie. Turcii au putut după plac să pustiiască sudul Ungariei. ¹⁾ Și regele Albrecht căzu victimă dizenteriei. (27 Oct. 1439).

Norocul țării ungurești a fost mare că din oștenii încercați în lupte sub Sigismund, trăia un grup, ca cei doi frați, Iancu și Ion de Inidoara, apoi cei patru frați din Curzola, numiți „de Tallovez,” (ung. Thallóczi) după moșia Talovač dăruită lor de rege în 1432 : Matei (= Matko), Francisc (= Franko), Ion prior de Vrana și Petru (= Pjerko), ²⁾ apoi Nicolae Ujlaki. etc. Peste toți s'a ridicat și a dominat împrejurările, Iancu de Inidoara, fiul cneazului hațegan, Voicu. De deosebită importanță a fost și atitudinea lui Vlad Dracul.

Cronicarul bizantin Dukas a însemnat că sultanul în 1438

comunicată mai sus că la baza expunerii lui Dukas se găsește o cronică turcească azi necunoscută. Dukas povestește greșit expediția între evenimentele din 1436. Legătura între expediția turcească ajunsă până la Sibiu și năvălirea în acelaș Ardeal a lui Mezit beg *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oldardinum I pag. 28* și alte cronică brașovene o fac după Ioh. Leunclavii *Annales sultanorum Othmanidarum, Frankfurt 1596* sau altă ediție. Chestiunea aceasta a descurcat-o lucrarea lui Alfons Huber, *Die Kriege zwischen Ungarn und den Türken 1440=1443 in Archiv f. oesterr. Geschichte an. 1886 vol. 68 pag. 161-207*. Pentru alte izvoare vezi N. Iorga, *Geschichte des osm. Reiches I pag. 420 nota 1*. Chalkondyles avea în informația sa contaminate știrile despre expediția din 1438 și 1442. Deaceea în 1442 Mezitbeg în expunerea acestui cronicar va lupta în contra Sibiului și va muri lovit de un glonte în fața zidurilor acestui oraș (ed. Paris 1650, lib. V pag. 134=5).

1) Milleker, op. cit., pag. 37-8.

2) C. Jireček, op. cit., pag. 165-6.

s'a retras în grabă din Ardeal, fiindcă se temea că Vlad Vodă este înțeles cu Ungurii și ar putea să-l trădeze. Acelaș adaogă că Phadulach, secretarul sultanului, îi aducea domnului muntean și alte acuze ¹⁾).

Este posibil ca această afirmație a cronicarului să fie ecoul părerii, care circula în opinia publică despre domnul Țării-Românești din 1438 și 1444, când atitudinea acestuia a fost mai ales discutată, ecou perzistent și'n vremea, în care Dukas își scria cronică. Și Nesri scrie că Isac beg, comandant turc în 1438, a comunicat sultanului că Vlad e fățarnic. Dar deocamdată sultanul s'a despărțit cu bine de Vlad dându-i daruri. Ca măsură de prevedere Turcii au fortificat Giurgiul și au lăsat acolo garnizoană numeroasă, care va supraveghia mișcările domnului din Târgoviște. ²⁾

Vlad Dracul în anul 1439 și-a menajat după putință prietenii din Ardeal. Prin aceasta a ajuns bănuț și de Turci și de orașele săsești. Și se putea aștepta, ca din bănuială să răsară în sufletul sultanului hotărîrea de disgrație. N'avea interes sultanul deocamdată să arate dușmănie și să încerce a pedepsi pe Vlad. La Poartă se știa foarte bine că lovitura hotărîtoare se poate da Ungariei mai ușor peste Serbia sdrențuită politicește. Și mentalitatea lui Vlad Dracul era foarte prețioasă Turcilor pe acea vreme. Vlad putea face politică oportunistă, până când va sosi vremea, care-i va cere să se hotărască Iămurit. În 1439-1441 atitudinea sa putea rămâne punct de întrebare politică pentru Ardeal și în orașele săsești, neputincioase, dar pretențioase, ca și pentru Turci, cari continuau să-i supravegheze năzuințele.

Au încercat Turcii să pătrundă în Ardeal pe la Bran și nu mult înainte de 14 Septembrie 1438, cum spune o scrisoare ³⁾ din Gurghiu (Görgény) a șpanului săcuesc? N-avem nici o altă știre pentru aceasta. Știrea are senzul, că drumul Turcilor prin Țara Românească era deschis spre Ardeal, unde oficialitatea nu mai spera să se ridice o piedică în contra Turcilor.

Brașovenii căutau deci cu grijă drumurile de munte spre Țara-Românească. Supușii lui Vlad erau năpăstuiți, li se făceau

1) Ed. cit., pag. 208-210.

2) Cronica lui Nesri ap. Thúry, op. cit., pag. 55; Seadeddin, *ibidem*, pag. 130 — 132.

3) Székely oklevéltár III pag. 55.

necazuri în țara Bârsei. Garnizoana dela cetatea Branului a prins pe un Târgoviștean cu numele Zanvel, l'a omorât și prădat de tot ce avea și adică 250 florini, 500 perperi, sabia, inelul de aur, haine de postav de Ypres și punga cu 300 asprii într'o vreme, când negustorii brașoveni se plimbau slobozi în Muntenia. Domnul ceru Brașovenilor să i se restituie aceste lucruri și „vrăjmașul,“ altfel își va răzbuna și în contra Brașovenilor și în contra garnizoanei din cetate. Scrisoarea domnească conținea și caracteristicul reproș, că totdeauna i-a apărat de Turci și adăoga : „îmi pun capul și-mi dau averea bucuros să nu vi se întâmple vouă vre-un rău. Și pe lângă asta mă silesc și mă gândesc să fiu tot așa și de aci înainte drept față de domnul meu craiul. Dar voi vă purtați cu gând rău asupra mea“ ¹⁾. Părcălabii dela cetate îi făceau cele mai multe neajunsuri.

Domnul rezumează întreaga situație și atitudinea sa politică, când scrie următoarele : „Și vă rog, să mă înțelegeți, cum mi-am lăsat eu copilașii să fie măcelăriți și pentru pacea creștinilor, și ca să fiu, eu și țara mea, ai stăpânului meu craiului ; și m'am lipit de voi, ca să aibă săracii mei bine dela voi și să se hrăniască slobozi și ai voștrii și ai noștri, și aici și acolo. Acum însă văd că săracii mei nu pot să se hrăniască slobozi, din pricina părcălabilor dela cetate, cari îi pradă și-i jupuesc fără lege. Spuneți-mi : pentru ce fel de vină se prăpădesc săracii mei ? Nu sunt și eu în stare să pot face dreptate săracilor mei ? Vă rog, dar, ca pe niște prieteni, spuneți părcălabilor acelora că, dacă-mi sunt prieteni, să-i povățuiască Dumnezeu să nu mă despartă de stăpânul meu craiul și de sfânta coroană, căci asta n'ar fi dorința mea“. Domnul cerea dreptate pentru săracii săi. Când scria acestea, anunța pe Brașoveni că a lăsat slobod exportul cerii ²⁾.

Considerații înalte politice împiedicau oficialitatea țării ungurești, să facă și mai multe și mai mari neplăceri lui Vlad. În oastea regelui Albrecht comandant de unitate a fost Basarab

1) I. Bogdan, op. cit., pag. 81-82.

2) I. Bogdan, op. cit., pag. 78-79. Scrisoarea aceasta s'ar putea așeza și în 1444, făcând legătură cu scrisoarea domnească din 7 August 1444 (Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁, pag. 31-2) etc. Ne-am gândit însă că după succesul expediției lungi, cum se zice expediția din 1443, domnul muntean cu greu ar fi putut vorbi că ar putea să se despartă politicește de regele Ungariei, când a doua domnie a lui Vlad Dracul este dominată de răsunetul victoriilor lui Iancu de Hidoara.

voevod, fiul lui Dan II ¹⁾). Poate cariera de pretenții politice a acestuia ar fi început mai de vreme, dacă nu intervenia moartea regelui și intrigile pentru tron.

Regina Elisabeta a încercat să lupte pentru pretențiile sale, pe cari le considera drepturi, apoi pentru drepturile flului său, Ladislau Posthumul. S-a crezut căva timp că din petitorii reginei-văduve se va da un rege Ungariei. Ar fi dorit și despotul George Brancovici, care anunța pe Venețieni că le va fi prieten. Și Lazăr, fiul mai tânăr al despotului, era înscris de lume între petitori. Mai multe șanse la coroana regală a avut Vladislav III, regele polon. Vladislav era tânăr, era viteaz și reprezentând și forța Poloniei, pentru orișicine putea cel mai bine contrabalansa puterea turcească oprind-o în năzuințele ei imperialiste, cari amenințau atunci direct stăpânirea politică dela Dunărea de mijloc. Nu trebuia să fii vizionar, ca să aștepti reînvierea libertății politice creștine spre sud de acelaș fluviu dela cele două regate unite cu condiția însă, că acestea rup cu forma veche a imperialismului lor tradițional. Nașterea lui Ladislau Posthumul a zădărnicit mai mult căsătoria lui Vladislav cu regina-văduvă, nu drumul spre tronul regal al țării ungurești. Regele polon a ajuns rege al Ungariei. Incoronarea a fost în Iulie 1440 sprijinită de partidul, în fruntea căruia se găsea garda celor mai distinși ostași din vremea lui Sigismund și Albrecht. Noua regalitate va fi deci rezboinică Anii, cari au urmat, au răsunit furtunos de sgomotul armelor. Cântecul de război, frenezia victoriei duceau departe în lume faima războinică a eroului, care și-a imprimat personalitatea sa vieții istorice dunărene din anii 1440-1456. Rolul politic-militar al lui Iancu de Inidoara a reprezentat imponderabilul, pe care sultanul Murad II nu l-a prevăzut în planurile sale.

Lumea creștină de multă vreme aștepta să aibă un căpitan talentat în fruntea unei oști, cum a putut să strângă Iancu de Inidoara.

Atât de covârșitoare a fost influența lui Iancu de Inidoara în politica generală, atât de mare talentul său militar, atât de strălucitoare faptele sale de arme, încât și l-au revendicat Ungurii și Grecii. S'a zis că după virtutea sa nu putea fi decât roman, din

1) Zichy okmánytár VIII pag. 671. Documentul a fost reprodus de aci de d. Victor Motogna în Revista istorică X. 1924 pag. 122-4 și comentat sub titlu: Un document privitor la Laiotă-Basarab. Cf. I. Minea, Informațiile românești etc., pag. 38 și nota 1.

vechea familie a Corvineștilor; alții l-au făcut bastard al împăratului Sigismund etc.¹⁾ Alții au avut interes personal, să se opriască la concluzia că un așa mare erou, chiar dacă e Român, coboară din dinastia Basarabilor²⁾. Scriitorii unguri, mai ales cronicarii ca și ceice au scris mai târziu istorie, cu încăpăținare interesată au repetat că Iancu de Inidoara și familia sa nu sunt Români ardeleni din curata regiune românească, care e țara Hațegului, cum îi arată documentele. Interesele politice ungurești mai

1) Vezi literatura ap. Wertner Mór, A. Hunyadiak in Hunyadmegzei történelmi és régészeti társulat tizenegyedik évkönyve 1900, pag. 89 și urm. Se da bibliografia completă a chestiunii semnându-se toate versiunile genealogice. Concluziile greșite ale autorului au fost însă combătute de Karácsonyi Lános in revista Turul an. XIX 1901 pag. 49 și urm.: Adalék Hunyadi Lános származásához. Karácsonyi nu poate să nu recunoască că Iancu a fost Român. Tot aici la pag. 142 răspunde fără succes Wertner. Fără valoare este, ce a scris in revista Turul XXXII 1914 pag. 53: Fraknói Vilmos, Hunyadi Lános származása és a vajdahunyadi freskók. Datele documentelor regale ungurești referitoare la Iancu Vodă și rudele acestuia sunt adunate la Csánki Dezső, Hunyadmegye és a hunyadiak in revista Századok XXX anexă pag. 8 și urm.; *Idem*, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak Korában, vol. V, pag. 3 și urm.; despre Căndești, rude ale lui Voicu, cari in documentele regale ungurești se înseamnă sub numele Kende sau Kendei (Kenderes = Chendriș era un ram al lor), *ibidem*. Moșia cnezală a acestora a fost Apa morii (= Malomviz in trad. ung.) Atrag atențiunea asupra interpretării eronate a cnezatului român și originii Românilor hațegani, interpretare dată de Csánki. Vezi in traducere românească articolul lui Sölym=Fekete Ferenc in Revista pentru istorie, filologie și archeologie. I. c., vezi și biografia curioasă din cartea lui Chalkondyles, care are date proprii pentru cariera lui Iancu de Inidoara. (ed. Darkó II, pag. 33).

2) Prin nimic nu se poate dovedi că familia lui Iancu de Inidoara s'a refugiat in țara Hațegului in vremea regelui Ludovic I (1342-1382), cum s'a afirmat. Patronimia românească a fost aproape una și aceeași la Români nordduunăreni, intre cari numele Șerbu, Voicu, Șerban, Radu totdeauna au fost răspândite numeroase.

Originea muntenească a familiei lui Iancu de Inidoara a afișat-o cronicarul Ioan de Thwroc (pela anul 1497) ap. Schwandtner, Scriptores rerum Hungaricarum I. pag. 248 cap. XXXVI și Bonfini. O versiune, care inventează relațiile, cari intrudeau pe Huniadești cu domnia Țării-Românești a pus in circulație Nicolae Olah (1493-1568), Românul ajuns șeful bisericei catolice din Ungaria. (Vezi și Ilie Bărbulescu, Studii privitoare la istoria Românilor, București 1902, cf. I. Lupaș, Doi umaniști români in secolul al XVI-lea, An. Acad. Rom. = I. Lupaș, Studii, conferințe și comunicări istorice, București 1928 pag. 90-99). Nicolae Olah susținea că bunica sa, Marina, sora lui Iancu de Inidoara s'a căsătorit cu Manzița de Argeș din neamul Dăneștilor. Din această căsătorie s'a născut Stanciul și Stoian. Stanciul a avut fii pe Dan și Petru. Dracula ajuns domn prinde și omoară pe Stanciul. Atunci Stoian a pribegit in Ungaria la regele Mateiaș (1458-1490) și'n Ardeal s'a înșurat cu Borbaia Hunzar. Nicolae Olah, Matei, Ursula și Ileana s'au născut din această căsătorie. Din aceste date ar rezulta că Nicolae Olah și deci Huniadeștii erau înrudiți cu Dăneștii. (Nicolae Olah, Hungariet ed. Atila ed. Kollar, Viena, 1763 pag. 55-8). Dar in testamentul său acelaș Nicolae (14 Sept. 1562) declară că lasă lui Maximilian II inelul cu chipul unui vultur, care inel fusese al unchiului său după tată, al lui Mihnea Vodă (A hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat tizen egyedik évkönyve, Deva, 1900 pag. 116-7). Deci Mihnea Vodă ar fi fost sau fratele lui Stoian, sau poate fratele lui Manzița de Argeș, ceace nu se confirmă prin alte izvoare; știm că Mihnea

târziu s'au accentuat și mai mult în această discuție : Ungurii n'au vrut să se știe că Românii ardeleni într'o vreme de mare criză a regalității ungurești au dat pe acela, care le-a garantat hotarele politice și care s'a ridicat la faima de mare erou al creștinătății. De atâtea ori oficialitatea Ungariei medievale a uzurpat situații și roluri, cari nu le-a avut. Ne aducem aminte, cum protesta regele polon că Ungaria își atribuia victorii, cari fuseseră ale lui Ștefan cel Mare. Și acesta nu este singurul caz. Reprivind evenimentele istoriei generale constatăm că Românii au dat pe luptătorii cruciați, cari au oprit în cele mai impetuoase faze ale sale imperialismul turcesc, provocând reculul acestuia. Ne gândim la rolul lui Ștefan cel Mare, la cariera însoțită de speranțe generale ortodoxe creștine a lui Mihai Viteazul și la filmul grandios oferit aceleiaș lămi creștine de Iancu, nepot de puternic cneaz român din țara Hațegului. Faptele strălucite, în cari și-a înflămurat numele, îl făceau demn de cea mai strălucită origine, care era seria de cnezi anonimi, dintre cari tată-său Voicu, ajunsese fruntaș în garda regală și pentru deosebite merite militare obținuse în 1409 cetatea regală Inidoara. Iancu a servit în tinerețe sub comanda episcopului de Zagreb, după aceea în Italia doi ani sub ducele Filip de Milan etc. și a făcut parte din garda personală și a fost sfetnic intim a lui Sigismund

era fiul lui Vlad Țepeș, deci din neamul Drăculeștilor. Nicolae Olahul rezolvă și ultima nedumerire, când afirmă într'altă lucrare că Michnea Vodă era patruus al tatălui său, deci frate cu Manzilla (*Monumenta Hungariae historica*, dipl. XXV pag. 310 și urm). Incurcătura genealogică se complică, când afirmă apoi că Stanciul de mai sus a fost «*patruelis meus*» și a avut fiu pe Petru de Argeș. Cel din urmă — cetim în cartea lui Nicolae Olahul — i-a comunicat zilele trecute că Turcii l-au făcut domn în Muntenia. Dar apoi aceiași Turci au adus și instalat alt domn Petru de Argeș a fost alungat «*parteque narium truncatâ*». Este acest eveniment un episod din cariera politică a lui Radu-Paisie, cu care s'a identificat Petru de Argeș?

Ladislau Posthumul instalat rege a dat lui Iancu de Inidoara, care condusesse până atunci Ungaria ca guvernator, o diplomă, în care îi enumeră meritele pentru regat și-i stabilește stema, armaliile familiare, dominată de chipul corbului cu inel. De aceea familia lui Iancu Vodă se va zice Corvin, iar fiul lui Iancu s'a zis Mateiaș Corvin. Ce legături avea cu Corvineștii Petru Șchiopul, căruia epitaful îi zice că era «*din familia regală Corvină a Valahiei?*» (N. Iorga, *Oameni și fapte* I pag. 77 și *Vatra* II pag. 299. *Idem*, *Contribuțiuni la istoria Munteniei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, An. Acad. Rom. seria II tom. XVII. 1895-6 pag. 2 și'n special nota 3). Ne întrebăm, dacă în amintitul epitaful nu se vede influența operei istoriografice a lui Nicolae Olahul?

Radul cel Mare, domn în Moldova, se considera de asemenea înrudit cu Corvineștii. (Hurmuzaki-Bogdan, *Documente*, supl. II pag. 525, 526, 527, 529, 530), Papa Grigorie XV (1621 Febr. — 1623 Iulie) scria la 15 Mai 1623 lui Radul Mihnea Corvin, care repurtase victorii în Moldova, și-i amintea că derivă din Italia. (*Mon. Slav. Merid* XVIII pag. 22-3). Într'un document din 1499 ce-

de Luxemburg. Elevul distins din școala luptelor cu Hussiții și Turcii a câștigat deosebită importanță, când regele Albrecht avea nevoie de comandanți destoinici pentru apărarea granițelor dela sud amenințate cu furie de Turci. Dintre colaboratorii reputați ai noului rege unul din cei mai de frunte Franco de Tallovez n'a putut păstra integral, nici ce i se încredințase. Constatat la 15 Iulie și 3 Noemvre 1436, 27 Septemvre și 11 Noemvre 1437, 31 Martie 1438, 13 April 1439, 9 și 20 Mai 1440 ca ban de Severin, n'a putut împiedeca întinderea stăpânirii turcești în Serbia ¹⁾. Cavalerul iohanit, care era Ion de Talovez, a apărut cu succes Belgradul în 1440 în contra oastei asediatoare sub Murad II. Dar după ce cetățile Severin, Găureni, Orșova, Peci și Mehedia au fost încredințate spre pază lui Iancu și fratelui acestuia numit tot Ion ²⁾ și după ce banatul de Severin a fost încredințat lui Iancu de Inidoara, a început să le meargă prost Turcilor. Lui Iancu de Inidoara i s'a datorat în cea mai mare parte succesul sârbesc al armatei imperiale ³⁾. De aceea i s'a încredințat

tim despre moșiile Petru și Albert „fii răposatului Dan voevod“. (N. Iorga, Studii și Documente XI pag. 217).

Din cronica lui Dlugosz știm că Petru (II) Vodă din Moldova a ținut în căsătorie pe o soră bătrână a lui Iancu de Inidoara.

Despre legăturile lui Iancu de Inidoara cu Dăneștii știa și papa Pius II, care în opera sa (ed. Basel 1571 pag. 393) dă o versiune specială colorată de dușmănia Habsburgilor încontra fostului guvernator al Ungariei și încontra titului acestuia, Mateiaș Corvin. Pasagiul a mai fost semnalat ap. Grig. Conduratu, Michael Beheims Gedicht über den Woiwoden Wlad II, București 1908, adică rândurile următoare: «Inter Valachos tempestate nostra duae factiones fuere, altera Danorum, altera Dragularum: sed ii cum Danis impares essent, atque ab illis multifariam opprimerentur, Turcas in auxilium vocavere, quorum armis adiuti, Danos pene ad internecionem deleverunt. Danis vero Ioannes Huniades Hungarorum imperio fretus opem ferens, non tam illos restituit, quam acquisivit quippe qui Danorum agros ex potestate Turcarum ereptos et sibi et posteris perpetua possessione retinendos occupavit».

Și Vlad Tepeș a luat în căsătorie pe o rudă a regelui Mateiaș Corvin. (I. Bogdan, Vlad Tepeș, București 1895 pag. 78 și urm.; Columna lui Traian pe anul 1883 pag. 34). Mențin și aici părerea de altă dată că soția lui Vlad Tepeș era din familia Szilágyi, înrudită cu Corvineștii (Vezi I. Minea, Din trecutul stăpânirii românești, asupra Ardealului, pag. 35 și urm., nota 69).

1) Pesty Fr., Krassó, III, pag. 363; Hurmuzaki Documente I₂ pag. 671, I. Mihályi, Diplome maramureșene, pag. 308; Monumenta Hung. hist. dipl. XXXIII pag. 119, 125, 134-5; Karácsonyi I.: Mikor lett Hunyadi Lános szörényi bánna? in Századok pe 1901 pag. 76 și Katona, Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae, XII, pag. 763 (pentru anii 1436); La 8 Martie 1435 Nicolae de Redwitz este amintit ca ban de Severin (ibidem, pag. 691), și Fejér, Codex dipl. X 8 pag. 657.

2) Pesty, Krassó III pag. 370; Hurmuzaki, Documente I₂ pag. 648.

3) Kupelwieser, op. cit., pag. 47.

sub Albrecht paza cetăților dunărene amenințate de Turci¹⁾, Astfel cariera politică a lui Iancu de Inidoara se insera cu un capitol glorios în istoria generală. Numele său va ajunge o cheazășie a speranțelor creștine, ecoul faimei sale va redeșteptă conștiința europeană până la distanțe mari. Ianuș, Ianco, Iancul,²⁾ conte Bianco,³⁾ Theophan,⁴⁾ cum îi zic știri contimporane oficiale sau de origină populară, „le Blanc“ în loc de „le Blaque“ = *Românul*,⁵⁾ sunt tot atâtea nume, cari se dedeau personagiului, în jurul căruia se îndrepta cel mai palpitant interes european. Expunerea de colorit oriental cu isbucniri nestăpănite a cronicilor turcești îi dă lui Iancu de Inidoara cel mai insultător epitet. Pătrunsese în conștiința publică turcească convingerea că Iancu de Inidoara singur poate întoarce înspre prăpastie soarta norocului mohamedan.

Zile de griji glorioase îl așteptau pe Iancul după aceasta. E a fost printre cei dintâi, cari au socotit după moartea regelui Albrecht că trebuie sprijinită candidatura ca rege al Ungariei a regelui polon Vladislav III. Peste partidele politice ale nobililor, cari căutaseră și sub Albrecht să câștige cât mai multe drepturi în detrimentul regalității și să constituie o republică aristocratică, cum a fost în sec. XVI-XVII Polonia, s'a ridicat prin atitudinea sa Iancu de Inidoara: prin atmosfera creată în urma strălucitelor lupte în contra Turcilor, a amuțit egoismul particular. Opinia publică a masselor din Ungaria doria un rege viteaz, care să țină departe de Ungaria pericolul turcesc. De aceea candidatura lui George Brancovici n'a avut nici o șansă și n'a deviat mulțimea în instinctul său nici nașterea lui Ladislav Posthumul.

1) Karácsonyi (Századok 1901 XXXV pag. 460) susține că Iancu a fost numit ban de Severin după 18 Sept. 1479. La 27 Sept următor un document regal scrie despre «uterque Iohannes de Hunyad, bani nostri Zewrinenses». Am văzut că la 20 Mai 1440 Franco de Tallovez este arătat ca ban. Era voevod Iancu la această dată?

2) C. Jireček, Geschichte der Serben II, pag. 180.

3) Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium XXII pag. 165.

4) Zotikos, vezi nota mai sus.

5) N. Iorga în Mélanges d'histoire générale, Cluj, 1927: Les aventures „sarrazines“ des Français de Bourgogne au XVe siècle pag. 9.

6) Cronicele turcești în traducere ungurească la Thúry, Török történetirök I pag. 17 și urm., 54 și urm., 128 și urm. Pentru Seadeddin vezi mai bună traducere la Bratutti, «Chronica dell'origine e progressi della casa ottomana composta da Saidino Turco II. Madrid 1652», iar pentru Nesri în Zeitschrift der morgenländischen Gesellschaft XIII pag. 176 și urm., XV pag. 333 și urm., 811 și urm.: Auszüge aus seiner Geschichte des osm. Reiches. Vezi și Bernhauer, Quellen für serbische Geschichte aus türkischen Urkunden, Viena 1857.

Noul împărat Friederic III ales la 2 Februarie 1440 nu era omul, în jurul căruia să se strângă speranțele lumii dunărene amenințate de Turci.

Serbia era aproape total desființată. În 1440 despotul George era un pribeag, care căuta și spera ajutor strein pentru refacerea țării sale. În astfel de împrejurări a fost chemat la tronul unguesc regele polon Vladislav. Acesta avea deosebit interes să ajungă și rege al Ungariei, în care situație speră să poată contrabalansa influența germană în Orient și Europa centrală. În contra acestei influențe luptase Polonia și în vremea lui Sigismund de Luxemburg. La 15 Ianuarie 1440 Polonii așteptau în Lublin solia ungurească, iar la 16 Martie următor în genunchi și înlăcrămați solii ungurești rugau pe Vladislav să primească tronul, tocmai atunci, când cete numeroase de Turci sub comanda sultanului se îndreptau spre Belgrad, al cărui asediu începea în Aprilie 1440. În Iulie următor la Alba-Regală era încoronat Vladislav ¹⁾. Inceputurile noiei regalități au fost grele. Ne punem și azi întrebarea, dacă ar fi putut dura fără victoriile lui Iancu de Inidoara. Vladislav III avu de luptat în contra partizanilor reginei-văduve Elisabeta, susținută de partidul conților de Cilli și de împăratul cel nou. Toată bunăvoința regelui Vladislav ar fi fost paralizată, dacă situația militară n'ar fi fost dominantă de Iancu de Inidoara, care deconcertă planurile turcești trecând la ofensivă. Răsvrătirea lăuntrică ar fi făcut altfel din Ungaria pradă ușoară a ambițiilor turcești. Este întrebare, dacă fără talentul și întrepiditatea lui Iancu de Inidoara Ungaria n'ar fi înregistrat un mai curând Mohaciu. Ce isprăvi n'ar fi putut face Turcii, cât de departe ar fi pătruns, dacă în cursul turburărilor interne, cari aproape au ținut doi ani, ar fi lipsit veghea militară cu șansele date de Iancu. Acesta pornind din Belgrad distruse armata lui Isac begul din Smederevo Resturile armatei turcești învălmășite au căutat scăpare în cetate în această toamnă din 1441 ²⁾. După foarte multă trecere de vreme acesta era primul caz că armata sultanului a fost înfrântă în câmp deschis. Rolul lui Iancu de Inidoara, care prin înfrângerea lui Isac a dovedit că drumul Turcilor înspre nord peste Serbia este închis, se poate apropia ca importanță de urmările

1) C. Jireč, op. cit., pag. 176.

2) Pentru această victorie vezi documentele regale date lui Iancu în anii 1442-1443, apoi Căndeștilor și altora, cf. cronica lui Thwrocz și Bonfini.

extraordinare, pe cari le-a avut victoria lui Mihai Viteazul asupra Turcilor în 1595. Sunt și deosebiri, cari dau lui Mihai Viteazul mai multă importanță de istoria generală: amintim imediat faptul că oricât de mare forță reprezentau Turcii în vremea lui Murad II, secolul al XVI-lea a înregistrat cea mai mare amenințare turcească pentru Europa creștină. După victoria dela Vaslui o foarte puternică armată turcească nu mai fusese distrusă în câmp deschis. Bătălia dela Călugăreni câștigată de Mihai Viteazul, apoi biruința dela Giurgiu realizată cu concursul aceluiaș domn muntean într'o vreme, când resemnarea cuprinsese sufletele din principatul ardelenesc—dovadă e opoziția care s'a făcut principelui Sigismund Bathori—și Ungaria habsburgică neputincioasă pierdea cetate după cetate în favorul Turcilor, a avut importanță colosală: oștile turcești, care erau pornite înspre nord, puteau ști că merg și la înfrângere. Reculul puterii turcești din Europa începea la această dată!). Și politica creștină a principatului ardelenesc în secolul al XVII-lea a fost creată prin cariera de slavă războinică a lui Mihai Vodă.

Iancu de Inidoara n'a putut provoca reculul puterii turcești. Victoriile sale au fost pentru Turci lovituri de trăznet, care i-a zăpăcit și le-a oprit penetrațiunea impetuoasă înspre nord. Oștenii, cari au înconjurat ca colaboratori pe Iancu de Inidoara, au fost mai ales Români, cei din Banat, din Hațeg și alte părți ardelenesti și din Maramureș, cum reiese din donațiunile regale pentru merite militare câștigate în anii 1440-1456.

De deosebită importanță pentru înțelegerea acestor vremuri este cunoașterea atitudinii lui Vlad Dracul, a cărui domnie are un senz specific.

Nu putem spune că avem suficientă informație pentru a cunoaște detaliile, a căror serie înseamnă politica externă de atunci a Țării-Românești. Găsia nepregătit pe Vlad Dracul noua situație din țara ungurească? Ultimile zile ale regalității lui Albrecht de Habsburg n'au fost prietenoase față de domnul muntean. În anturajul său acest rege ținea atunci pe un pretendent la tronul Țării-Românești. La 9 Oct. 1439 Albrecht ordonă vistiernicului său să plătească 600 fl. de aur „credinciosului nostru

1) Vezi I. Minea, Despre Dimitrie Cantemir, Iași 1926 pag. 72 și urm.

Basarab, fiul răposatului voevod muntean Dan "(=fidei nostro Basarad, filio condam Daan voyvode transalpino ¹⁾).

Până acum după anul 1435 Basarab II n'a mai încurcat planurile lui Vlad Dracul. Din 1439 înainte însă evenimentele îl vor scoate tot mai mult în avantscena evenimentelor.

Luptele cu Turcii reîncepute în anul 1440 n'au putut rămânea fără răsunet în Țara-Românească. Sultanul din Aprilie înainte a asediat înzadar 6 luni de zile Belgradul. ²⁾ Numit și căpitan al Belgradului, Iancu de Inidoara fugări oastea lui Isac beg de Smederevo. Totuși solia trimisă de sultan la Vladislav îi cerea tribut și cedarea Belgradului, dacă vrea să aibă pace. Succesele nu erau deci de așa fel, încât să scoată pe Vlad Dracul din neutralitate. În 1440-1441 domnul muntean a putut continua politica sa de mai înainte. Acesta n'avea nici o rezervă față de noul rege al Ungariei, a cărui suită intimă n'avea legături cu Basarab II, cu care partidul habsburgic a putut să aibă și angajamente. În 1439 Vlad Dracul poate tocmai considerând raporturile reci, ce le afișa față de el țara ungurească, a năzuit să ajungă și economicște independent față de primul rege Habsburg al acesteia. Oare nu se poate da și această explicare documentului domnesc, prin care la 8 Sept. 1439 acordă privilegiile comercianților poloni? Doi negustori din Lwów rugaseră pe Vlad Vodă pentru aceasta. Tariful stabilit de acest document este, am putea spune azi, tarif de națiunea cea mai privilegiată. Cu orice fel de marfă ar intra în țară, comercianții polonezi din Cracovia, Lwów, Galiția și Moldova vor plăti de car la Râmnic câte doi florini ungurești și în alte locuri vama cea dreaptă, cum plătesc locuitorii țării ³⁾ „și după aceea vor fi liberi de a merge în pace și la țara turcească, cine va vrea, în urma plății vămii celei drepte“.

Relațiile bune cu noul regim din Ungaria vor fi cultivate și nu Vlad Dracul va da motiv de ceartă. Odată scria lui Iancu de Inidoara ajuns voevod al Ardealului și șpan timișorean că oamenii regali dela Bran fac atâtea năpăști Muntenilor, că i-a istovit și îl roagă să ordone măsuri, pentruca să se facă dreptate. Tot

1) Zichy család okmánytára VIII, pag. 670-1.

2) Asediul Belgradului este descris cu detalii la Długosz, I. c., la Ion de Thwroc, I. c. etc. Este surprinzător de mare asemănarea între expunerea lui Długosz și o știre italiană din 1440 (Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium VI, pag. 270).

3) Archiva istorică I, pag. 84-85.

atunci îl anunță că a admis și el „dreptatea așezată de domnii de mai înainte“¹⁾ înțelegând prin aceasta vechile privilegii comerciale. Poate clarificarea situației față de noua eră din Ungaria au însemnat tratativele domnului cu reprezentanți ai Brașovului, cărora acesta le comunica apoi că le-a făcut „voea să umble slobozi cu marfă în Țara-Românească și să aducă postav și pânză săsească și încălțăminte și orice altă marfă și de acolo să aducă orice marfă“.²⁾ Nu poate însemna dușmănie din partea Brașovenilor, când aceștia arestează un om din țară pentru pâră sau pentru vorbe rele șoptite despre cineva. Domnul pentru acest caz a trimis la Brașov pe boerul său Mihai,³⁾ care poate fi Mihai gramaticul hrisoavelor domnești. Trebuie să fi cerut anume niscaiva negustori cu drumul spre Oltenia, că Vlad a scris lui Stoica Hârsean și tuturor boerilor olteni să nu șicaneze pe negustorii, cari vin acolo din țara ungurească și din mărfurile aduse să nu lase să se întoarcă îndărăt nimic. Este interesant acest ordin domnesc, ca Oltenii să cumpere toată marfa, ce le vine—o primire mai călduroasă nu se putea face acestor negustori—, dar mai ales prin faptul diferențierii așa de răspicate de cătră însuși domnul că țara ungurească este altă țară față de țara Făgărașului⁴⁾.

Necazuri mărunte însemna altă scrisoare a lui Vlad Vodă cătră Brașoveni. Brașovenii erau avizați să lase liberi să umble

1) I. Bogdan, op. cit., pag. 77-8.

2) Ibidem, pag. 75 6.

3) Ibidem, pag. 82-83.

4) Nu credem că ordinul domnesc se refera la Oltenia în sensul vechiului banat de Craiova. Nu era în vremea lui Vlad Dracul banat cu reședința în Craiova, unde începe seria banilor tocmai în vremea lui Vlad Călugărul. În vremea lui Vlad Vodă banul era șef administrativ al județelor spre hotarul unguresc despre Cerna. În vremea lui Vlad Călugărul fii lui Neagoie din Craiova ridică prestigiul domniei, convingând pe domn să înființeze postul de *mare ban*, funcție, care s'a moștenit mult timp la descendenții lui Neagoie din Craiova. Reședința marelui ban din aceste vremuri, era reședința familiei acestuia, adică Craiova. Bănia de Craiova în sensul de mai târziu este o creație mai nouă. Dar țara Făgărașului reprezenta atunci o unitate administrativă. Pentru exactitatea concluziei că sub boerii olteni din discutata scrisoare domnească trebuie înțelegi boerii din Țara Făgărașului și Amlășului și nu boerii din Oltenia administrativă a vremurilor mai noi, militează și faptul că la distanță așa de mare de vremea, când s'a întemeiat cetatea Făgăraș, după care apoi regiunea s'a zis țara Făgărașului și locuitorii acestei regiuni s'au numit Făgărașeni, azi în Ardeal se mai zice locuitorilor din județul Făgăraș Olteni, cum li-am zis noi Români dela început. Despre bănia de Craiova vezi C. C. Giurescu, Contribuțiuni la studiul marilor dragătorii în secolele XIV și XV (Buletinul Comisiei istorice a României V. București 1926 pag. 40 și urm.) Cf. I. C. Filitti, Boerii Craiovești în Convorbiri literare an. 54 nr. 3 etc., *Idem*, Banii și caimacamii Craiovei în Arhivele Oltenici an. III. 1924 nr. 18 și Extras.

numai pe Muntenii, cari vin cu carte domnească. Domnul îi ruga să opriască pe oricine altul și să-l avizeze și numai după ce domnul va răspunde că sunt oameni buni, să-i libereze. Se dă și motivul acestei intervenții domnești: i se golise țara de cai. „Iar de nu veți face aceasta, să știți că am să stric pacea cu voi. Altfel n’o să fie“—încheia Vlad Vodă¹⁾.

Scoatem în relief ultima scrisoare domnească și din alte motive. Am văzut că Alexandru-Aldea acuza pe boerii pribegi în Ardeal de hoție, pentru că autoritățile orașelor ardelenesti să-i estradeze oamenilor domnești trimiși anume. Nu a fost cazul nici odată pentru Vlad Dracul, despre care știri contemporane atestă că era domn iubit²⁾. Aceasta reiese și din faptul că cele mai importante slujbe în vremea lui Vlad Dracul, le-au avut cu puține excepții, aceiași boeri. Studiind hrisoavele domnești constatăm fapte, cari interesează; 1) Badea a fost *comis* până în 23 Aprilie 1441, când un hrisev îl amintește pentru ultima dată; 2) Micle a fost *paharnic*, iar Ștefan *logofăt* iarăși în cursul întregii domnii; 3) Dimitrie a fost *spătar* din August 1437 până în 30 Iunie 1441, ultimul hrisev cunoscut dela Vlad Dracul³⁾ (o scrisoare nedată pomenește pe Dragotă *spătarul*⁴⁾); *vistier* e constatat Coica dela 18 Iulie 1435 până la 2 August 1439. La 13 și 23 Aug. 1437, la 2 Aug. 1436 Coica e amintit ca protovistier.

1) Ibidem, pag. 83.

2) Anchiennes Chroniques d’Angleterre ed. Mlle Dupont tom. II. Sixième partie, pag. 1 și urm. Cf. și ed. Iorga în Buletinul comisiei istorice a României VI. Buc. 1927 pag. 76.

3) Hrisevul publicat ap. N. Iorga, Studii și Documente V, pag. 169, a cărui dată s’a cetit de vechiul copist 8 Aug. 6955 = 1447 (documentul s’a păstrat numai în traducere) nu poate fi din acest an, nici nu este dela Vlad Dracul, ci dela un Vlad Vodă, fiul lui Vlad Vodă, care ar putea fi Teșeu.

În document găsim pe Badea comisul. Considerând că Badea comisul apare pentru ultima dată în hrisev domnesc la 23 Aprilie 1441 și nu mai e la 14 Mai și 30 Iunie din acelaș an [acesta este ultimul hrisev ajuns până la noi și cunoscut dela Vlad Dracul] putem admite că hrisevul amintit păstrat în traducere este din vremea lui Vlad Dracul, dar înainte de 14 Mai 1441, când nu mai găsim pe Badea comisul? Vlad Teșeu a putut da documentul în absența tatălui său, dar înainte de sfârșitul primăverii din 1442. În acelaș an după lupta dela Sântimbru și înainte de bătălia dela lalomița hrisevul s’ar fi dat în numele lui Mircea, cel mai mare dintre fiii domnești. Dacă însă lipsa lui Badea comisul din documentul din 14 Mai 1441 etc. nu înseamnă că acesta la 14 Mai 1441 era mort, documentul a putut fi dat în 1447, când nu se precizase definitiv situația tronului, Țării-Românești. Boerii ceilalți sunt cunoscuți dintr’alte documente dela Vlad Dracul. Stoica *vistier* este lectură greșită în loc de Coica, nume neînțeles de copist (nu poate fi Stoica, fratele lui Manea, cum propune d. Florescu, l. c., pag. 77 nota 2). Este de altă parte foarte posibil că acest document este un falsificat.

4) I. Bogdan, op. cit., pag. 74.

La data din urmă alături de el se găsește, Șerban vistierul, care apoi în toate documentele păstrate de proveniență după data de mai sus apare singur ca vistier. Voicu, care însoțise pribegia pretendenții domnești e *vornicul* anului 1437. După această dată este vornic când Tatul¹⁾ (8 Sept. 1430. 16 Sept. 1440), când Manea Udriște (2 Aug. 1439, 23 Aprilie 1441, 14 Mai 1441, 30 Iunie 1441).

Chiar și boerii netitrați sunt cu mici diferențe aceiași: Tudor, Nanul, Manea Udriște și frate-său Stoica, Iarciul, Radu Borcea, Stanciul Honoi, Nan Pascal, Totul Sârbul, Vlăcsan al lui Florea, Stanciul, fratele lui Mircea. Voicu plecat de bună seamă de bună voe din vornicie, rămâne sfetnic de frunte al domniei, cum arată documentul din 23 Aprilie 1441. La 2 August 1439 vornic era Manea Udriște, care mai înainte nu figurase între martorii boerești ai hrisoavelor domnești²⁾. Nu avem nici un indiciu, prin ce împrejurări s'a ridicat neamul Udriște așa deodată. Plecat din vornicie Manea rămâne între sfetnicii principali ai domniei. La 8 Sept. 1439 situație analogă avea și Stoica, amintit dimpreună cu frate-său Manea la această dată între boerii netitrați³⁾ ai domniei.

Rămâne necunoscută o lature însemnată a domniei interne a lui Vlad prin lipsa oricărui hrisov din anii 1442—1446. Ar fi interesant de știut atitudinea familiei Udriște față de Basarab II, ca și atunci, când răzbuarea lui Iancu de Inidoara pune capăt domniei lui Vlad Dracul, fiindcă știm că soția lui Vladislav (II) Vodă, urmaș în domnie, a fost din neamul Udriște⁴⁾.

Vlad Dracul n'a avut, n'a urmat dușmăniei cu boerii. Albul, puternicul și influentul vornic al lui Alexandru (II) Aldea a trebuit să sprijine pe unul din fiii Dan II în 1435 și de n'a perit în luptele date pentru instalarea lui Vlad Dracul, a luat și el toiagul unei pribegii până azi anonime.

Și era de deosebită importanță că toată țara era strânsă

1) Nu e aceeaș persoană cu Tatul Sârbul, fiindcă la 16 Sept. 1440, când Tatul e vornic, între boerii netitrați găsim pe Tatul Sârbul, care și păstrează preeminența în societate și când vornic era Manea.

2) Ar putea fi identificat cu Manyok paharnicul din 20 Ian, 1432 (recte 1437) ap. Huzmuzaki I, pag. 573-4, dar într'alte documente din acelaș an paharnic este Micle. Vezi și Florescu, lucr. cit., pag. 71 nota 12.

3) Pentru a înlătura orice confuzie deslușim că înțelegem boer netitrat pe acela, a cărui dregătorie nu o specifică hrisovul.

4) I. C. Filitti în Arhiva G. Gr. Cantacuzino, Buc. 1919 pag. 17 n.

în jurul domnului său. Deaceea n'a cutezat Albrecht de Habsburg să recurgă la răzbunare pentru expediția din anul 1438 în contra lui Vlad Dracul, deși acela avea și întreținea lângă sine pe Basarab. Nici Iancu de Inidoara, nici Vladislav, noul rege ungar, nu s'a atins atunci de domnia lui Vlad Dracul, care le putea fi mult de folos și așa, cum înțelegea domnul muntean. Neutralitatea acestuia în 1440—1442 a înlesnit revanșa creștină în contra Turcilor și a asistat deci binevoitoare la crearea faimei lui Iancu de Inidoara, tocmai prin faptul că stăpânia o țară cu oaste puternică și nu era un biet pribeag ca despotul George Brancovici.

După pierderea Semendriei (18 Aug. 1439), cum se scria latinește numele ultimei cetăți a independenții sârbești medievale, care a fost Smederevo, la ce n'a recurs George Brancovici? A promis că va fi prieten nestrămutat pentru Venețieni, dacă-l ajută să câștige tronul Ungariei¹⁾. Și fiindcă contele Ulric de Cilli îi era ginere și sprijinia pe Ladislau Posthumul, n'a fost printre primii aderenți ai regelui Vladislav, pe care comandantii cetăților sale din Ungaria, unde avea destule, l-au combătut. Și-a îndreptat pribegia spre Dalmația. A poposit în Sebenico, Raguza și Antivari etc.

Din ordinul sultanului cei doi fii ai lui Brancovici au fost orbiți (8 Mai 1441)²⁾. La 25 Iunie rugase pe Venețieni să-l împace cu Turcii, ceea ce nu se putu face³⁾. N'a putut termina altfel, decât să plece în Ungaria și să se plece regelui Vladislav. De aci înainte va stărui, ca regele ungaro-polon să înceapă ofensiva în contra Turcilor⁴⁾. Țara unguerească însă n'avea răgaz intern în 1440—1441 pentru o expediție generală. S'au înregistrat în acest timp ca un preludiu fericit pentru ce avea să vie, succesele locale din Serbia ale lui Iancu de Inidoara, numit și căpitan al Belgradului.

Alta era situația lui Vlad Dracul. De atitudinea lui aveau teamă și se întrebau cu îngrijorare, care va fi, și țara unguerească și Turcii. Ca tovarăș, sfătuitor și călăuză al atacurilor turcești în contra Ardealului, ar fi putut face imens rău țării un-

1) C. Jireček, op. cit., pag. 175-6.

2) Ibidem, pag. 178.

3) Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, XXI, pag. 122.

4) C. Jireček, l. c.

gurești. De aceea sultanul a trebuit să-și înăbușe toată nemulțumirea pentru simpatia creștină, ce o arătase Vlad Vodă în anul 1438, oricât a intrigat Fadulah,¹⁾ oricât Isac beg a atras atențiunea sultanului asupra fățarniciei vasalului dela Dunăre.²⁾ Vlad Vodă cunoștea bine pe ambii adversari: și zăbava ungurească prilejită de turburările interne și nestatornicia turcească, care dintr'un dezastru al oștirilor musulmane i-ar putea face o vină. Il opria însă dela orice turcofonie educația sa creștină occidentală, precum și puternica tradiție creștină a politicei externe muntești.⁶⁾

Domnul muntean a lucrat în anii 1439-1441 la consolidarea internă a țării utilizând astfel răgazul acordat de situația generală politică, fiind hotărit să ducă neutralitatea până la marginile posibilității. Din această vreme ne-a rămas un frumos număr — considerând firește puținătatea celor ajunse până la noi și cunoscută azi — de hrisoave domnești, cari arată preocupările lui Vlad Dracul. La 2 August 1439 confirmă mănăstirii Tismana proprietățile, ce avea cuprinzând și pe cele primite, după ce hrisoavele domnilor înaintași au fost redactate, le scutește de orice obligații fiscale și recunoaște autonomia mănăstirii³⁾.

La 16 Sept. 1440 dă preotului Dorotei să-i fie locul Licura, ca lăcaș și 6 vii, pe cari le-a cumpărat, una pentru 600 vedre vin, alta dela Laslov protomeșterul⁴⁾ pentru 600 vedre vin etc. și i-a dat voie să ridice o mănăstire, unde să fie el egumen, adică la Licura, în hotarul Râmnicului^{4a)}. La 30 Iunie 1441 întăria mănăstirii Snagovului, unde era egumen Domentian, stăpânire peste Frengheștii toți, $\frac{1}{2}$ Jiliștea la Ratine, muntele Florenul la Prislop, Turbații, Dobrușeștii, Ghermăneștii, Izvoreanii, Bârșeștii cu siliștile la Bibarse, muntele la Gârbovul și altul la Radoslavul, Maccinenii toți, Ezerul dela Ștucia cu Șipotele și 15 sălașe de țigani etc. și le scutia de orice obligațiuni fiscale⁵⁾.

La 14 Mai 1441 întăria mănăstirii Glavacioc cu hramul Buanavestire stăpânire peste satele: ocina lui Berilă la Neajlov și la

1) Dukas, I. c.

2) Cronica lui Nesri ap. Thury, Török történetirök I pag. 55.

3) Vezi și N. Iorga, Originea și sensul direcțiilor politice în trecutul țării noastre. (An. Acad. Rom. seria II tom. XXXVIII. București 1916).

4) *Protomaistori* se întâlnesc și în documentele sârbești medievale. Era șeful unui grup sau șeful unei profesii industriale, adică al unei bresle. Inclîn spre aceasta din urmă părere. Vezi și C. Jireček, op. cit., pag. 73.

4 a) S'a publicat.

5) S'a publicat.

Butești ocina lui Anuica și Babeu, la Teliorman Mirceștii dați de Radul banul, apoi gălețile ohamnice din Butești și Mircești și apoi scutire de biruri ¹⁾. La 30 Iulie 1441 confirmă mănăstirii Snagovului moșia Radiea ²⁾.

Ne-au rămas din această vreme și două hrisoave de danie pentru boeri. La 23 Aprilie 1441 întăria lui Stan Ciulmonescul și altora mai multe moșii în țara Făgărașului, $\frac{1}{2}$ Voila etc. ³⁾. Un hrisov al lui Constantin Vodă Șerban pentru mănăstirea Cotmeana pomenește un hrisov dela Vlad Dracul din 1440 și altul din 1442 ⁴⁾.

La Cârța era dela începutul secolului al XIII-lea o mănăstire cisterciată. Abatele de acolo n'avea sentimente bune pentru necatolici, cum erau și Români. Bătrânul, care timp de 24 ani condusese mănăstirea, ajunsese în conflict cu autoritățile domnești. Ca să facă regulă, Vlad Vodă a mutat la Cârța un preot catolic din Târgoviște, anume Mihai, cu scopul vădit să contrabalanseze și să urmeze pe bătrânul abate, alt Mihai. Acesta la 28 Aug. 1440 a demisionat în favoarea lui Ion de Bornequel ⁵⁾, un călugăr mai vechiu al mănăstirii ⁶⁾. Nu era legală procedura abatelui Mihai de a-și desemna urmașul demitându-se în favoarea acestuia, iar domnul român nu putea li împiedecat să așeze stareț, să introducă la mănăstirea din Cârța pe acela, pe care-l vrea. Abatele Mihai a protestat, dar n'a putut cauza încurcături diplomatice lui Vlad Dracul.

Am văzut că Vlad Dracul în 1439 a ocupat Chilia și n'a avut încurcături nici pentru aceasta.

Nu era acelaș domn muntean făcut, ca să cedeze ceva

1) S'a publicat.

2) Regestă între însemnările mele.

3) Cronologia tabelară, ed. cit., pag. 24 nr. 24.

4) S'a publicat dintr'o traducere veche ap. N. Iorga, Studii și Doc., XII pag. 276-8. Data exactă este 23 Apr. 1437, când într'adevăr e Duminică, cum pretinde documentul că a fost. Donațiunea în Amlaș către Ștefan de Hederfaja, încontra căreia se plâng Sașii, a făcut-o Vlad Tepeș (D. Onciul în *Convorbiri literare* XXXVII pag. 228 nota 6). Ap. Hasdeu, *Istoria critică* I. Buc. 1875 pag. 24 și N. Iorga, *Studii și Doc.* III pag. LXVIII se adoptă părerea lui Eder, anume că donația a fost făcută de Vlad Dracul.

5) C. Giurescu, *Vechimea rumâniei și legătura lui Mihai*, pag. 7.

6) Se vede că și la această dată mai erau Francezi în mănăstirea întemeiată de călugări francezi Cf. despre m-rea din Cârța și T. G. Bulat în *Revista istorică* pe 1925.

7) Actul de demisie l-a publicat în întregime Ludwig Reissenberger, *Die Kerzer Abtei, Sibiu* 1894 pag. 27 nota 1, vezi și pag. 26 și urm.

din drepturile câştigate faţă de ţara ungurească. Nu s'a amestecat, ca despotul George Brancovici în afacerile interne ale regelui dela nord şi ca bun vecin a primit cu bucurie într-o vreme de răspântie politică alegerea lui Vladislav ca rege ungar. El nu voia să se despartă de ţara craiului dela nord, dar a reacţionat, când Braşovenii, pârcalabii dela Bran şi alte autorităţi regale din Ardeal făceau neplăceri Muntenilor. Astfel Iancu de Inidoara voevod ardelean şi comite de Timişoara în mai multe rânduri intervenise la Vlad Vodă, să micşoreze tariful vamal, la care erau supuşi negustorii din ţara regelui. De aici reiese că probabil ca represalii faţă de măsuri analoage ale autorităţilor regale, Ţara-Românească urcase tariful vamal. S'a păstrat scrisoarea, prin care domnul muntean aviza pe Iancu de Inidoara că a lăsat „dreptatea aşezată de domnii de mai înainte“, dar adaogă că pârcălabii dela Bran „au istovit“ pe oamenii din Ţara-Românenscă şi-l roagă să ordone ca să se facă dreptate şi oamenilor din Ţara-Românească¹⁾. De atâtea ori în această vreme Vlad Vodă afişa că nu vrea să se despartă politiceşte de „craiul“. Negustorii braşoveni aveau nevoie de ceară şi Vlad le comunica slobozenia dată pentru exportul cerii²⁾.

Dar ca şi Turcii, neîncredere faţă de politica lui Vlad Vodă avea şi Iancu de Inidoara. Altfel nu s'ar fi întâmplat, ce povestim imedit. Vlad Dracul din vremea lui Sigismund obţinuse dreptul de a încasa venitul dela monetărie în regiunea Braşovului şi Sibiului³⁾. Ca pretendent acest drept îi fusese un izvor de venit, pentruca să poată aştepta prilejul de a se instala ca domn în Târgovişte, iar ca domn o compensaţie pentru serviciile politice, cari se aşteptau de la el. Voevozii ardeleni Nicolae de Ujlak şi Iancu de Inidoara obţinuseră dela noul rege şi ei dreptul de a bate monetă. Este posibil că noul rege, cu care Vlad Vodă nu se va fi grăbit a lega relaţii mai intime, nu cunoştea trecutul. Voevozii ardeleni au ordonat Braşovenilor să instaleze în oraş o monetărie, al cărei venit era să fie al voevodatului ardelean. Vlad Vodă a protestat şi Braşovenii au comunicat voevozilor ardeleni acest protest. Aceştia răspund că să se instaleze monetăria prin oameni anume trimişi, fiindcă „Ardealul în orice parte

1) I. Bogdan, op. cit., pag. 78.

2) Ibidem, pag. 78-79.

3) Vezi mai sus.

a sa... este sub ordinile, cârmuirea, conducerea și apărarea noastră", spuneau cei doi voievozi, disconsiderând statele de servicii ale domnului român față de țara ungurească. Acest răspuns din 16 Oct. 1441, deci în ajunul marilor lupte, care se vor da cu Turcii, este semnificativ pentru situația lui Vlad Dracul, a cărui țară se afla deci învecinată și la nord și la sud, dacă nu cu dușmănie pe această vreme, de sigur însă cu neîncredere ¹⁾.

Înainte de a începe lupta cea mare încontra Turcilor Iancu de Inidoara indispunea pe Vlad Dracul. Acesta nu mai cunoștea situația reală din Ungaria. Tânărul rege Vladislav—n'avea nici douăzeci de ani—era prizonierul partidului, care-l susținea și în fruntea acestui partid își impunea tot mai mult voința omul succesului războinic, care era Iancu de Inidoara. Din cele ce vor urma, vom vedea, că din suita lui Iancu Vodă făcea de bună seamă statornic parte Basarab, fiul lui Dan II.

Vlad Dracul n'avea conducerea țării sale în vremea ciocnirilor din 1442.

Informația iarăși nu este suficientă și nu e concordantă. Un fapt este sigur: Vlad după 11 Oct. 1441 și înainte de Sept. 1442, data bătăliei dela Ialomița a fost dus și închis la Gallipoli.

Cronica lui Nesri afirmă că după asediul nereușit dela Belgrad Isac beg zicea sultanului că Vulcoglu (=George Brancovici) trebuie scos din domnie, și că Vlad Vodă este fățarnic. În primăvara viitoare sultanul ceru amândurora să vină la Poartă. Vulcoglu n'a mers. Vlad s'a dus și apoi a adus și doi fii ai săi. Domnul muntean atunci a fost închis la Gallipoli. Cronicarul turc știe că acest fapt s'a întâmplat înainte de ocuparea Semendriei. Cronologia

1) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV, pag. 278.—Nu se poate admite că Vlad Dracul a participat la expediția lui Mezitbeg din 1442, cum vom vedea. Mezitbeg cu oștile sale n'a ajuns în 1442 până la Sibiu (vezi însă I. Bogdan, op. cit., pag. 262, unde adoptă greșala istoriografiei ungurești că în 1442 Mezitbeg s'a luptat înaintea Sibiului, Vezi și N. Iorga, Studii și Documente III pag. XV. Seadeddin nu a scris că Vlad Dracul a însoțit trupele turcești. Deci Vlad Dracul la 29 Martie 1442 n'a putut fi înaintea Sibiului. Aceasta nu rezultă nici din scrisoarea publicată (I. Bogdan, op. cit., pag. 261). Aici se spune că Nanul și Ștefan logofătul se aflau în Sibiu, unde, au venit la ei soli brașoveni și i-au întrebat, dacă a fost cineva dintre Brașoveni cu solie la voevod, cât timp au fost ei, Nanul și Ștefan logofătul pe lângă voevod. Nu se spune că voevodul era la Sibiu. Cei doi boeri erau cu solie domnească la Sibiu și deci senzulu scrisorii este, de a fost vre-un Brașovean la voevod, unde se afla, ce putea fi foarte bine în Tara-Românească, de unde au putut pleca și cei doi boeri. De aceea considerând elementele de datare oferite de scrisoare, suntem de părere că a fost scrisă în 1437 și că trebuie înțeleasă sărbătoarea calendarului ortodox, adică 23 Aprilie.

este deci aici greșită, fiindcă înlăturarea stăpânirii sârbești din Semendria a fost înainte de asediul Belgradului din Aprilie și lunile următoare ¹⁾ ale anului 1440.

Seadeddin arată mai mult, numai spunându-ne că cei doi fii ai lui Vlad Vodă au fost internați la Egrigöz ²⁾.

Dukas povestește întâmplarea aceasta a lui Vlad Dracul mai nimerit după ocuparea Semendriei. Sultanul l-a trimis legat la Gallipoli, unde l'a ținut în închisoare. După mai multe zile i s-au cerut și cei doi fii ³⁾. Fii domnești ⁴⁾ au fost chemați și trimiși spre a fi internați în Nymphaeon din Asia-mică.

Chalkondyles știe alte amănunte din acești ani despre domnia lui Vlad Vodă, despre care afirmă că din fața dușmăniei lui Iancu de Inidoara după Septemvre 1442 s'a refugiat la Poartă. Acelaș nu știe că după aceea au fost chemați și internați doi fii ai lui Vlad Dracul ⁵⁾. Noi, am văzut, că la 11 Oct. 1441 Vlad Vodă era domn și nu era considerat ca dușman de voevozii ardeleni. Ținând seamă și de informația, ce o mai avem, putem reconstrui evenimentele anului 1442 în chipul, cum urmează.

Sultanul după atâtea succese militare la Dunărea de jos, cu cari încheia deceniul al patrulea al secolului, a socotit că trebuie res-tabilită faima armatelor otomane, cari la Belgrad în 1440 suferiseră un eșec. Neliniștea militară a lui Iancu de Inidoară îi turbura rezultatele ajunse și-l amenința să-i ia inițiativa luptei. În toamna ⁶⁾ anului 1441 Iancu înainte de 8 Oct. având și trupe date de Nicolae de Ujlak a pătruns în Serbia victorios. cale de 3 zile, iar la întoarcere a fost atacat lângă Belgrad de Isac begul comandant în Semendria. Turcii n'au putut lua înapoi prada, au fost bătuti și fugăriți până în cetatea, de unde porniseră. Iancu aducea în luptă experiența bogată a campaniilor fă-

1) Thúry Török történetirók I pag. 55.

2) Ibidem, pag. 128.

3) Cronicarul nu știe că Vlad avea trei fii la această dată: Mircea, Vlad și Radul. Vezi Seadeddin și'n traducerea lui Brattutti, II pag. 74.

4) Dukas, ed. cit., pag. 213.

5) Chalkondyles, ed. cit., l. c. Este adevărat că mai târziu aduce pe Vlad Tepeș și pe Radu cel Frumos din Turcia, când aceștia sunt instalați domni, primul în 1456, al doilea în 1462 (Ibidem).

6) Expunerea lui Ion de Thwroc o corectează o diplomă regală din 8 Oct. 1441 (Codex diplomaticus patrius, IV pag. 332 = Hurmuzaki, Documente I₂ pag. 453) și Kaprinai, I. pag. 368 și urm. Cf. și Alfons Huber, Die Kriege zwischen Ungarn und den Türken 1440-1443 in Archiv. f. oesterr. Gesch. vol. 68 an 1886. pag. 161-207.

cute în Italia și în contra Hussiților. Dela aceiași Hussiți Iancu învățase că succesul strategic se poate obține numai atacând și păstrând inițiativa luptei.

Sultanul în primăvara anului 1442 a trimis în contra țării ungurești pe Mezit beg cu 16000 ostași. Trecând peste Țara-Românească a pătruns în Ardeal. Armata turcească pustia, jefuia și incendia totul în Ardeal, unde nu se strânsese din vreme anume o armată, care să apere provincia. Tot frontul de apărare în contra Turcilor era prea întins, pentru ca Iancu de Inidoara și colaboratorii săi să fie gata pentru a respinge atacul turcesc în orice punct. Jaful turcesc a continuat neturburat, până s'a putut aduna, concentra armata. Iancu de Inidoara și episcopul catolic ardelean George Lepeș aveau strânse câteva cete în și 'n jurul orașului Alba-Iulia. Așteptau ca Nicolae de Ujlak celalalt voevod ardelean să-și uniască trupele, ca să porniască în contra dușmanului. Dar Nicolae întârzia și din Alba-Iulia se vedeau flăcările și fumul, cari semnalau că trupele turcești sunt aproape. Ecolul jalei, care străbătea puternic, l-a făcut pe Iancu de Inidoara să atace. Turcii în ziua ¹⁾ de 18 Martie 1442 au rezistat victorios impetuosului atac, dar a fost o victorie plină de pierderi. Incercuit, cu puține trupe de numeroasele cete dușmane, Iancu cu ai săi și-a făcut drum vitejește retrăgându-se spre Alba-Iulia. Aceasta a fost lupta dela Sântimbru, unde a rămas mort pe câmpul de bătae episcopul George Lepeș ²⁾ și au

1) Epitaful lui Lepeș ap. Huber, l. c. C. Jireček in *Geschichte der Bulgaren* pag. 362 n. 16 așează împrumutând din analele sârbești data luptei a doua la 25 Martie. De fapt a fost 23, cum arată și alte izvoare și într'adevăr 25 cu caractere slavone vechi se poate confunda cu 25.

2) Data primei lupte o dă epitaful de pe piatra mormântală a episcopului George Lepeș. Altă dată are raportul minoritului Bartolomeu de Genova din Constantinopol: „fu ou dimence de la Passion“, ce înseamnă 18 Martie 1442 ap. N. Iorga, *Les aventures «sarrazines» des Français de Bourgogne au XVe siècle in Mélanges d'Histoire générale*, Cluj 1927 pag. 39). Același raport afirmă că au fost omorîți în luptă 36.000 Turci. După *Ion de Thwroc, Chronica Hungarorum* (ed. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum I Viena 1746* pag. 249-50 cap. XXXVI lupta primă s'a dat «ad campum villae sancti Emerici» iar a doua «in quodam vico partium praedictarum». Bonfini (*Rerum Hungaricarum decades*, Lipsca 1771 pag. 441 și urm.) repetă povestirea lui Thwroc într'o expunere humanistă și afirmă că au căzut 20.000 Turci în luptă și cam 3000 Unguri. Ioh. Christian von Engel, *Geschichte der Moldau und Walachey I. Halle 1804* pag. 167-73 utilizează aceste cronici și-l amintim, fiindcă a fost pus la contribuție de Șincai în *Chronica Românilor*. Engel a cunoscut și povestirea lui Chalkondyles, care contaminează știri despre expediția turcească din 1438 cu evenimente din 1442. Deaceea și la Engel, ca la Chalkondyles lupta dezaastroasă pentru Turci s'a dat lângă Sibiu, pe care Mezit beg îl asedia.

căzut mulți prizonieri. În retragere Iancu dete peste Nicolae de Ujlak, care ar fi trebuit să sosiască mai înainte cu trupe. Impreună se iau acum după Turci, cari înaintau în sus pe Mureș încărcăți cu prăzi și târind după sine mulți prizonieri, i-au atacat pe neașteptate, distrus și li-au luat înapoi toată prada liberând și pe toți prizonierii. Dezastrul Turcilor a fost total. Turcii puseseră preț pe capul lui Iancu de Inidoara. Știindu-se aceasta în tabăra voevozilor ardeleni că cei mai buni ostași turci sunt însărcinați să omoare pe Iancu și-i cunosc hainele și armatura, s'a oferit să se deghizeze ca voevod Simion de Kamonya, care a și fost omorât în cursul luptei. Lupta a fost foarte crâncenă. De multă vreme o armată turcească nu a suferit o astfel de înfrângere. Insuși Mezit beg cu fiul său au pierit în această luptă, care s'a dat „într'un oarecare sat“, de unde Turcii s'ar fi coborât în câmpie. Iancu de Inidoara a zidit mai târziu o biserică în Sântimbru, iar pe locul marei victorii o mănăstire călugărilor paulini. Unele documente zic ultimului loc Kapu, confundat de altele cu Poarta

Mezit beg ar fi murit aici lovit de o bombardă. (Cf. Chalkondyles, op. cit., lib. V.) Povestirea lui Ion de Thwrocz repetă expunerea diplomei acordate de regele Ladislau Posthumul lui Iancu de Inidoara. Găsim pasagiul cuvânt de cuvânt cu diploma regală din anul 1453 (Hurmuzaki, Documente II₂ pag. 30-31). Despre aceeaș expediție vezi documente: Ibidem, pag. 21 pentru nobilul Chendriș, fiul lui Cădea, căruia îi întărește «pontem in loco Vaskapu appellato in comitatu de Hunyad» Cf. și Hunyadmegyei régészeti és történelmi társulat évkönyve pe 1884 pag. 33-4: document dat lui Ion Cădea la 16 Apr. 1443, fiindcă a luat parte «in diversis conflictibus, quos ipse Iohannes Waywoda cum sevimissimis Turcis prope locum Waskapu ac tandem in partibus Transalpinis... Item in progressibus exercituaibus eiusdem, quos idem post habitos conflictus prescriptos, Primum in Regnum Bulgarie, ubi civitatem Bidunensem cum certa parte Bulgarie dicioni Turcorum pretactorum subiecta, igne consumpmi et vastari fecit», apoi «in regnum Rascie». (= Századok pe 1868 pag. 22). Un document dat tot lui Ion, fiul lui Cădea la 15 Apr. 1447 enumeră serviciile făcute de această familie de nobili români în lupte: la Belgradul sârbesc, la Sântimbru=Kapu, în Țara-Românească, la Poarta de aur (= Slatița) și lângă Marea Neagră, adică la Varna (Századok pe 1868 pag. 22, vezi ibidem, documentul din 19 Dec. 1462). Cf. și Hurmuzaki-Densusianu, Documente I₂ pag. 709, 697 și Revista pentru istorie, filologie și arheologie V. 1885 pag. 139 și urm., unde se dă în traducere articolul despre Cădești din Hunyadmegyei régészeti és történelmi társulat évkönyve. Documentele incurcă lupta dela Sântimbru și Copșa (= Kapu) și vom vedea că le incurcă și Ion de Thwrocz. Un document din 1444 arată exact că victoria a doua a lui Iancu de Inidoara asupra Turcilor a fost «in Transsylvanis circa locum Kapu». (Hurmuzaki, Documente I₂ pag. 709). Nu se poate o localizare «la Ialomița de sus munteană» lângă Vaskapu, pe care o propune G. F. Hertzberg, Geschichte der Byzantiner und des osmanischen Reiches, Berlin 1883 pag. 546 și urm. Versiunea analelor sârbești publicate în Arkiv za povjestniku jugoslavensku III, Zagreb 1854 pag. 20-21 are eroarea că Mezit beg a fost omorât în Tara-Românească, lângă Ialomița. Cf. și N. Iorga, Studii și Documente III, pag. 1 și urm., cf. ibidem cronica lui G. Brancovici în traducerea latină a lui Pejacevich.

de fier (=VasKapu), pe unde din Ardeal se intra în regiunea banatului severinean. Trupele turcești rămase au fost fugărite până în vârfurile munților, de pe cari se vedea Țara-Românească.

Sultanul crezuse că se vor repeta contururile expediției din 1438. Se poate constata aceasta din faptul, că în acelaș timp aproape, înainte de a auzi știrea despre dezastrul armatei lui Mezitbeg a trimis solie la Buda („sub mense Iulio“), care cerea concesi și pace dela rege. Dar tocmai când această solie ajungea în orașul regal, ștafete ale lui Iancu de Inidoara anunțau pe rege că a repurtat două însemnate victorii asupra Turcilor, în cari au căzut doi frunțași turci¹⁾.

Iancu de Inidoara a exploatat zăpăceala produsă între Turci. A pătruns cu oști în Țara-Românească. Voevodul de aci a fost decapitat și Iancu a așezat un nou voevod, pe „Basarab, fiul răposatului Dan Vodă“²⁾. Pe Basarab l-am mai întâlnit în

1) Długosz, *Historiae Polonicae* I Lipsca 1711 col. 771-2.

2) Diploma care spune respicat aceasta, n'a fost utilizată într'o lucrare până acum. De aceea după *Monumenta Hungariae historica*, dipl. XXXIII pag. 141 dăm partea, care ne interesează aici, când regele Vladislav la 17 Aprilie 1443 face donațiune mai multe moșii pentru merite războinice și spune: „Deinde aliis suis laudedignis triumphis, quos de Turcis inimicis crucis Christi sepius bello fractis obtinuit, vetustum patrie obprobrium sui sudare deterisit, anterior igitur eiusdem pugna, quam nostri regiminis tempore apud Nandoralbam cum Izak Turcorum wayvoda virtuose peregit, prima cesis hostibus pavoris initia, nostratibus vero redivisse animositatis effectum peperit. Deinde alio casu, dum quidam Mezzythbeg alter Turcorum wayvoda valido sedecim milium armigerorum comitatus exercitu partes nostras Transsilvanas pretactas vastaturus intrasset, quamvis primo occurso improvise tunc habito, prefatus Iohannes wayvoda sesus fugatusque commilitonum suorum certa detrimenta pertulerit, cruentam tamen nichilominus et ibidem hostibus reliquit victoriam et demum quinto die novo prelio victus victorem evincens, gloriosam dono domini ultionem revexit. Moxque prefatus improbus hostis, quam devorarat predam et sua propria suorumque ac filii praecipiti nece persolvit, *potitus itaque hac felici victoria, praefatus noster wayvoda de hinc ad recuperationem Transalpinarum praedictis Transsilvanis vicinarum partium* intendere cepit, habitumque est, ut eius ope et opera expugnato ac decolato inimico earundem partium wayvoda, verus heres puta Bazarab, filius condam Daan wayvode ipsis nostris parte in dominium et wayvodam praeficitur per idque eedem partes totaliter ditioni corone huius subiungantur. Demum ut plura brevi comprehendamus sermone, venit viceimperator Turcorum, qui bassa communiter nuncupatur, multis paganis principibus et octoginta milium digesti numeri suffultus exercitu, hunc antefatarum partium Transalpinarum crudelius predam agentem supranotatus noster wayvoda animosius bello agreditar. Fit ex concursu mutuo pugna hincinde asperrima, oritur cedes, franguntur acies constantsque letale prelium ad vesperum usque perdurat, ubi tandem altissimi cooperante dextera finalis belli eventus nostrorum prosperitati accedit et mox victi fugantur hostes predatisque in predam dantur. Ad quorum cladem magis uberem et pervia eis *flumina* non parum suffragabantur, nam fuga recentes praecipiti non pauciores unda necantur, quam gladio“.

Ungaria. Acum își va fi câștigat promisiunea regelui și a lui Iancu de Inidoara, care l-a instalat domn.

Cine era însă voevodul, care a fost prins și decapitat?

Turcii provocaseră criza politică din Țara-Românească. N'avem nici un indiciu că Vlad Vodă ar fi participat la expediția lui Mezit beg în contra Ardealului, deși cronica lui Seadeddin afirmă că la al doilea atac a luat parte și domnul muntean¹⁾. Țara-Românească n'a participat la luptele din 18 și 23 Martie 1442, dar Mezitbeg a trecut prin Țara-Românească spre Ardeal. Nu era Vlad Dracul la această dată în țară? Sau Mezit, begul de Vidin²⁾, nu a asociat la expediție pe Vlad Vodă, bănuindu-se de Turci începând din vremea expediției anului 1438? Dezastrul turcesc din 23 Martie 1442 a decis pe sultan să încerce a pune capăt domniei lui Vlad Dracul?

Un subași cu multe daruri din partea sultanului venise să-l cheme la Poartă³⁾. Vlad încercă pe subași cu daruri și deși sfatul fruntașilor țării s'a opus însoțit de numeroși boeri. A fost primit de sultan, care era în tabăra de corturi afară din orașul Adrianopol. A doua zi sultanul a dat banchet mare în onoarea domnului muntean⁴⁾. După ospăț însă domnul a fost făcut prizonier,

1) Ed. Thúry, pag. 132.

2) Așa presupune și d. Iorga în *Mélanges etc.*, pag. 16.

3) Datele lui Wavrin (*Anchiennes chroniques d'Angleterre* ed. Mlle Dupont II livre 1, și ed. Iorga, l. c., pag. 61=2) pentru acest eveniment merită toată crezarea, fiindcă le-a putut afla de la însuși Vlad, când acel subași, care l-a mormit pe Vlad în Turcia, a fost prins la cucerirea Giurgiului în 1445 și decapitat. Am văzut ca Dukas (l. c.) știe iarăși de închiderea lui Vlad Vodă la Gallipoli, fiindcă pe sultan îl convinsese Phadullach secretarul că Vlad este primejdios. Cronicarii turci, Nesri și Seadeddin (l. c.) scriu despre intrigile lui Isacbeg în contra domnului muntean și că sultanul l-a chemat cu doi fii. Vlad a fost închis la Gallipoli. Seadeddin detaliază, ce știe și Dukas, că fii domnești au fost duși în Asia-Mică la Egrigöz, cum ziceau Turcii orașului Nymphaeon. Chemarea lui Vlad la Poartă s'a întâmplat — știu cronicarii turci — după asediul Belgradului și înaintea asediului Semendriei, ce este eroare, fiindcă asediul Semendriei a precedat în timp asediul Belgradului, cum am văzut. Dukas (l. c. pag. 210) așează evenimentul după asediul Semendriei și adaugă că Turcii aduceau între altele lui Vlad și vina, că în vremea expediției din 1438 a voit să trădeze pe sultan. Analele sârbești așează instalarea ca domn a lui Basarab II după bătălia dela Ialomița.

4) Povestirea lui Wavrin are detalii interesante, pe cari le-a putut afla de la însuși Vlad Dracul. Câtă minuțiozitate în descrierea pavilionului, în care locuia sultanul: «Et estoit ycellui Grant Turcq dedens ung pavillon, tout doublé d'un veloux cramoisy, assis comme sur l'establie d'un parmentier, aourné et paré de riches coussins et oreilliez de drap d'or et de soye, lequell pavillon estoit roullé et troussé contremont environ de dix piedz de haulteur, adfin qu'il veist ses gens et capitaines. Et au dehors dudit pavillon estoit assis à terre, sur coussins et tapis de drap d'or, ledit seigneur de la Valacque, à la dextre dudit Turcq, et à sa senestre estoit assis son bellarbay (= beglerbeg, nota d-lui Iorga), qui vault autant

duc la Gallipoli, unde pus în fiare a fost ținut închis. Boerii însoțitori au fost lăsați liberi să se înapoieze în țară. Informația avută de Wavrin mai adăoga că singurul fiu domnesc rămas în țară, un tânăr de 13—14 ani, nu putea conduce țara în vremuri de război, ca cele de atunci¹⁾. Evenimentele de lângă Adrianopol n'au putut decurge cu această succesiune prea rapidă. Considerându-le în întregimea unui capitol nu putem admite că Vlad Vodă dela masa ospățului a ajuns imediat prizonier. Sultanul îl primise la început bine, fiindcă voia să aibă chezași și doi fii ai lui Vlad. Rugat acesta trimise după fii domnești Vlad și Radu, cari au fost și aduși. Când domnescul lor tată încătușat în fiare era trimis la Gallipoli, Vlad și Radu au fost internați la Nymphaion (=turc. Egrigöz²⁾). Sultanul intenționa să ia boerilor moșiile și să le dea Turcilor. Un comandant turc cu 12.000 ostași a fost trimis în Țara-Românească să păziască interesele sultanului. Se pare că acesta intenționa să prefacă țara în pašalic, repetând, ce reușise față de Serbia brancovicească. La Constantinopol a circulat apoi svonul că toți acești Turci au fost trecuți prin ascuțișul sabiei „fără ca să poată vreunul scăpa” — așa a povestit la 3 Februarie 1443 franciscanul Bartolomei de Genova. După internarea lui Vlad Dracul a intrat cu oști Iancu de Inidoara în Țara-Românească, a împrăștiat și distrus ușor pe Turcii, cari păziau scaunul domnesc, Mircea a fost prins și decapitat, iar domn a rămas Basarab II³⁾, „fiul răposatului

à dire comme seigneur des seigneurs, et tous les autres nobles furent assis comme en une grant carolle, partant de la main dextre et senestre, de telle maniere que le Grant Turcq les povoit tous veoir mengier» (ed. N. Iorga, I. c., pag. 62).

Altă versiune despre același eveniment dă raportul minoritului Bartolomeu de Genova (ed. Iorga în *Mélanges* etc., pag. 39-40). Raportul acesta precizează că Vlad Vodă a fost chemat și s'a dus la sultan după bătălia din 23 Martie 1442. Și la Constantinopol, ale cărui svonuri le înregistra minoritul, se știa că domnul și boerii au fost ospătați, apoi domnul făcut prizonier și mai târziu decapitat. Toți «baronii» (= boerii) țării au fost deposedați de moșii, cari au fost date Turcilor.

1) *Anchiennes cronicques d'Angleterre*, ed. cit. tom. II. Paris 1859, ed. N. Iorga, I. c., pag. 60-63.

2) Dukas, I. c.

3) Evenimentul acesta a ajuns și'n analele sârbești. Vezi versiunea publicată în *Starine* XIII, ed. Stojanovici pag. 195: I to leato sveza Murat Vlada voevoda i izido veliki Basaraba i glava emu otseca a postavi Mircea voevoda priyat rodostvo sei. Și aici ca și'n alte versiuni omorirea lui Mircea și așezarea lui Basarab II ca domn se povestește după bătălia dela Ialomița. Cf. *Spomenik* III pag. 88 și 133 *къ тожде лѣто съвезаше Тоурьци [скеза муратъ] влада воеводоу, и поставише мирьчоу. издаде басараба и главу ѿмоу отъсѣче. того ради тоурьци пакнише влашькоу землю и трговиште попалише*. Cf. și noua ediție a analelor sârbești ap. Ljubomir Stoia-

Voevod Dan¹⁾. Turcii din țară au fost prinși și omorâți. Au venit

novic, Stari srpski rodoslovi i letopisi, Belgrad 1927 și N. Iorga, L'élément roumain dans les annales serbes I. c., pag. 225. Cf. N. Iorga, Studii și documente III pag. XVII. Despre fiii lui Vlad Dracul vezi și Povestirea ienicerului sârb în extrasul publ. ap. Hasdeu, Arhiva istorică I₂ pag. 8-11 (după Zbiór pisarzów polskich secția II. tom. V. Varşovia pag. 182-193).

Ienicerul sârb nu este bine informat, când afirmă că Vlad Țepeș a fost așezat domn cu ajutorul turcesc după moartea tatălui său, fiindcă același ienicer știe că domnia lui Vlad Țepeș a continuat neîntreruptă după moartea lui Vlad Dracul până la 1462. N'am putut găsi și utiliza memoriile ienicerului sârb în ediția critică, pe care a dat-o Ian Loš, Cracovia (Academie) 1912. Despre transmisiunea acestor memorii vezi și părerea mea în Letopiseșele moldovenești scrise slavonește, pag. 15 și nota 36. Scriind biografia lui Mahomed II povestește la fel ca ienicerul sârb și Kritobulos din Imbros (ed. Car. Mülle, Fragm. hist. Graec. vol V) aceste evenimente. Kritobulos nu știa adevărul când a scris că Vlad și Radu, fiii lui Vlad Dracul, au fugit la Turci dinnaintea lui Ion Țetul, cum Kritobulos zice lui Iancu de Ildoara. Aceasta s'ar fi întâmplat, după ce Iancu a omorât pe Vlad Dracul. (Cf. trad. ung. din Mon. Hung. hist. Scriptores XXII pag. 218-9).

1) Cf. D. Onciul, Comunicare în chestiunea filiațiunii lui Basarab cel Tânăr în Conv. lit. an. 1903 pag. 710-11. Un hrisov din 2 August 1453 dela Vladislav II. (Arhivele Statului București, M-rea Dint'r'un Iemn, Pachet 7. Regestă între însemnările mele) întărește moșiile: Zătreni, Păușești, Vladimirești, Folești, Coșani și Coprozi «s'ugilor și boerilor domniei mele», fraților Stan, Vladimir, și Stoian și Dan din Zătreni în zilele lui Basarab Vodă, căruia i-au dat un cal și o cupă. Onciul socotea că acest Basarab Vodă a domnit după Dan III (1446-1448) și înainte de Vladislav II S'a publicat în regestă un hrisov din 1443 (fără dată de lună și zi) dela Basarab Vodă, (originalul slavon se află la m-rea Cutlumuș din Sf. Munte). Acesta întărește prin hrisov stăpânirea M-rei Cutlumuș peste mai multe sate. (G. D. Florescu, Divane d'omnești etc. în Revista Arhivelor No. 4 din anul 1927 pag. 76). Documentul acesta este dela Basarab cel Bătrân, fiindcă toți boerii amintii ca martori ai hotărârii domnești se găsesc într'un hrisov din 15 Iulie 1475 dat de acesta pentru m-rea Cozia. (Regestă între însemnările mele, pergament original slavon cu loc de pecete atârnată, fost la Arhivele Statului, București). Numai gramaticul hrisovului din 1475 este Caloian, nu Calciu ca în regesta hrisovului atribuit lui Basarab II.

Un hrisov dela un Basarab voevod din anul 6935 citează Putevoditeli (ru-sește), Petersburg, 1854 pag. 43

O carte de hotărânicie a 24 boeri pentru moșia Gărdanul din an. 7211 (1702) Oct. 22 amintește de Basarab Vodă în 1442 sau 1443 în pasagiul următor: «scoțând Vasile egumenul și multe hrisoave ale răposaiilor domni, întâiu un hrisov al Mircii voevod din leat 6894 (= 1386) și alt hrisov al Radului cu leat 6898 (= 1390) și alt hrisov al lui Dan Vodă leat 6900 (= 1392) și alt hrisov al Vladului voevod leat 6948 (= 1440) și alt hrisov al lui Alexandru Vodă leat 6990 (1482) și alt hrisov al lui Basarabă Vodă leat 6951 (1443) și alt hrisov al lui Vlădislav Vodă leat 6959 (= 1451) și cartea lui Matei Vodă...» (Arhivele Statului, București, Condica Cozia nr. 18 fila 322).

Condica m-rii Cozia nr. 20 (Arhivele Statului București) pag. 34-5 păstrează în traducere un hrisov dela Basarab Voevod din 9 Ianuarie 1443, când se întăresc scutiile de dări mai multe proprietăți ale acestei mănăstiri. Mărturiile boerești lipsesc, deci nu putem controla domnia. Cetim însă că documentul a fost scris de Calotă în Argeș.

I. Brezoianu, op. cit. pag. 234 după condica m-rii Snagov dă o regestă, care spune că Basarab Voevod, fiul lui Basarab voevod la 23 Martie 1442 a dat hrisov m-rii Snagov, hrisov pentru moșiile Frânchișani, Isvorani etc. Regesta e de fapt dela un hrisov al lui Basarab cel Tânăr, care la 23 Martie 1482 întăria m-rii Snagov între atele și cele două moși de mai sus.

apoi cete turcești din serhatul apropiat, de au pustiit țara și au ars Târgoviștea, precum spun analele sârbești? Cronica lui Stoica Ludescu ne-a păstrat știrea într'altă formă. Vlad Țepeș ca să se răzbune asupra Târgoviștenilor pentru nedreptatea, ce aceștia o făcuseră unui frate al său, într'o zi de Paști pe tineri dela horă, pe bătrâni dela ospete i-a strâns: pe cei bătrâni, pe toți i-a tras în țapă ocolind cu șirul de țepe tot târgul; iar pe cei tineri de la joc i-a dus cu neveste și cu fete mari, așa cum erau în haine de sărbătoare, să lucreze la cetatea Poenari, până ce hainele de pe ei au ajuns numai zdrențe ¹⁾). Radu, fratele domnesc, era de mult în țara turcească. Nu poate fi vorba deci decât de atitudinea dușmănoasă, pe care o avuseseră Târgoviștenii față de Mircea, rămas în 1442 sau la sfârșitul anului 1441 să conducă țara. Târgoviștenii nu vor fi apărat pe tânărul fiu domnesc, căruia Iancu de Inidoara i-a pregătit o moarte așa de timpurie.

Insemna instalarea lui Basarab II apusul hegemoniei turcești la Dunărea de jos? Iancu de Inidoara era hotărît să exploateze succesele obținute îngustind influența turcească și din fosta Serbia și din fosta Ungarie. A intervenit într'aceea un nou atac turcesc. Cu 80.000 ostași trecu în Țara-Românească pașa Sehabeddin—izvoarele turcești îi zic Kule Şahin, ²⁾) analele sârbești îl numesc Hadum (= eunucul) pașa, cronica bizantină îi zice Σαβατινῆς —, beglerbegul Turciei europene.

Românii s'au retras în munți dinaintea atacatorilor. Oastea turcească a început să jefuiască. Țara era plină cu de toate, avea vin bun și femei frumoase. Beglerbegul a trimis o parte din oști în contra Ardealului, alta opera încontra oștirilor muntene, iar restul o ținea pe lângă sine ³⁾). Sehabeddin însuși ceruse sul-

In Cronologia tabelară (ed. N. Iorga, Operele lui Constantin Cantacuzino, Buc. 1901 pag. 23 cetim următoarea regestă: „6950 (= 1442) Martie 23 Băsarabă Voevod, sin Băsarabă Voevod mănăstirii Snagovul, ca să fie morile dela Drid, dupăcum le-au ținut și în zilele lui Viad Voevod, și s'au scris în orașul Gherghița. Acest domn au început a deosebi județe“. Regesta este de fapt pentru o parte din conținutul hrisovului dat de Basarab cel Tânăr la 23 Martie 1482, care arată că marea Snagov stăpânește «patru mori din Didrih, precum au fost în zilele lui Vlad Vodă». Trupele turcești au trecut pela Turnu (londe Twroc, l. c.)

1) Magazin istoriku pentru Dacia IV. București 1847 pag. 233. Cf. și St. Nicolaescu, Documente slavo-române, București 1905 pag. 4.

2) Thury Lózesef, Török történetírók I pag. 134 și urm., 56 și urm., (= cronica lui Seadeddin și cronica lui Nesri), Cronica anonimă din 1486 îi zice Sehabeddin. Raportul franciscanului scrie de 140.000 Turci (l. c.), iar Wavrin afla de 100.000 Turci (ed. Iorga, pag. 63).

3) Starine XIII pag. 179, 186, Glasnik LIII. Belgrad pag. 88 etc.

tanului să-i încredințeze conducerea expediției, care avea să răz-bune moartea și dezastrul lui Mezitbeg.

Cronicarii turci au scris că Sehabeddin ajuns în Țara-Românească ¹⁾ a început să petreacă: vin bun, fripturi escelente erau destule. Când begii îl făceau atent că dușmanul poate apărea ori și când, și-l sfătuiau să ia măsuri de apărare, el le răspundea: „Dacă dușmanul îmi zărește numai turbanul, are să fugă cale de mai multe zile“ ²⁾. Int' adevăr oștile lui Iancu de Inidoara au apărut mai curând, decât s'au așteptat Turcii. Detașamentul trimis încontra Ardealului a fost distrus la Porțile de Fier ³⁾. Resturile acestui detașament au fost nimicite de Muntenii îmbrăcați turcește cu hainele luate dela detașamentul de 12.000 Turci, cari fuseseră trimiși să pregătiască transformarea țării în pašalic și dela fugării risipiți după lupta dela Porțile de fier ⁴⁾.

Iancu de Inidoara se grăbi să loviască grosul armatei, unde era și Sehabeddin. Se vede că acesta speriat de veștile primite începuse retragerea. Invingătorul lui Mezitbeg l-a ajuns undeva, lângă Ialomița ⁵⁾ și în zorii zile de 2 Sept. 1442 a atacat hotărît să învingă. Lupta a fost grea, Turcii au luptat cu desperare; arșița soarelui de Bărăgan s'a luat la întrecere cu arderea luptătorilor. Abia seara Duminecii de 2 Septevvre a-duse hotărîrea. Copleșiți de furia oștenilor creștini, au fost puși Turcii în derută.

Foarte mulți au acoperit cu leșurile lor câmpul de bătae. Din cei ce au încercat să scape prin fugă, mulți s'au înecat în râuri urmăriți de aproape de cătră învingători. Prada, ce o fă-cuseră, bagajele turcești toate au rămas în țară: pavilioane, corturi,

1) Anchiennes croniques etc. ed. cit. II pag. 1-18, ed. Iorga I. c., pag. 63-4.

2) Cronica lui Nesri, I. c.

3) Aceasta e bătălia dela *Vaskapu* a documentelor regale ungurești. Vezi expunerea greșită dela Fraknoi Vilmos, *A Jagellók és Hunyadiak kora* (col. Szilágyi vol. IV pag. 25-6.

4) Anchiennes croniques, I. c.

5) Locul luptei îl dau analele sârbești: *Starine XIII*, pag. 186, 195, *Archiv für slavische Philologie XIII* 1890 pag. 522, *Glasnik LIII* pag. 88 (aici se dă și data de zi și lună a luptei: 6 Septevvre 1442), *Spomenik III* 1890 pag. 141, vezi și *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, Belgrad 1927 ap. N. Iorga, I. c. pag. 224, unde se specifică: 6 Sept., într'o Duminecă. Și documentul din 1443 Apr. 17, (*Monumenta Hungariae hist. dipl. XXXIII* pag. 141) arată că lupta cu Sehabeddin a fost într'o regiune de râuri. Pentru data de zi avem și scrisoarea minoritului Bartolomeu de Genova, unde se spune că lupta s'a dat la 2 Sept., care a căzut în 1442 într'o Duminecă. Știrea din urmă ne ajută deci să corectăm data analelor sârbești și să conchidem că bătălia dela Ialomița a fost în 2 Sept. 1442, nu în 6 Sept., cum s'a scris.

haine de mătase, postavuri, vre-o 5000 cămile, cai în număr foarte mare. Se zicea că după această victorie toată lumea din Țara-Românească s'a îmbogățit. Echipe de luptători au urmărit pe Turci și au pătruns departe la sud de Dunăre, unde nu se mai încerca nici o rezistență. 15000 Turci trimiși să opriască pe urmăritori au fost repede Imprăștiți și puși pe fugă 1).

Tot ca urmare a biruinții dela Ialomița Iancu de Inidoara intră și străbătu victorios regiunea Vidinului, pe unde poate și-a retras trupele biruitoare. Mai târziu în unire cu Nicolae de Ujlak a intrat în Serbia și părțile Uzurei, unde pretutindenea au făcut mult rău stăpânirii turcești 2).

Impresia victoriei dela Ialomița asupra lumii creștine a fost extraordinară. Circulau tot felul de versiuni și proiecte: versiuni, cari concurându-se scoteau tot în mai deosebită evidență meritele învingătorului, proiecte, cari reprezentau tot atâtea îndemnuri pentru refacerea, restabilirea Europei creștine. Despre Români, dintre cari se ridicase Iancu de Inidoara, despre Țara-Românească de mult nu se vorbise atâta în Apus și mai aproape. La Constantinopol 3) se povestea că Muntenii, când au auzit că vine o așa mare armată turcească, s'au speriat și au trimis vorbă Turcilor, că ei se supun și vreau pace. Aceeaș versiune știa însă că Muntenii au căutat adăpost în munți dinaintea năvălirii și jafurilor turcești. Și Bonfini a însemnat un svon analog că Muntenilor le părea rău, că s'au încrezut în Unguri, cari nu-i vor putea apăra încontra Turcilor, pe cari aceia îi părăsisesă 4). Svonuri și mai curioase a însemnat și înădit Chalkondyles în cronica sa 5). Acesta scrie mai târziu;—deci eterogenitatea informației e și mai mare:—evenimente corăspunzătoare mai multor domnii le concentrează povestind o singură domnie.

1) Pentru lupta dela Ialomița vezi: analele sârbești în versiunile citate, cronica lui Ion de Thwroc, ed. cit., pag. 251, Bonfini, ed. cit. pag. 450 și urm. (este interesantă asemănarea între expunerea lui Bonfini și scrisoarea minoritului Bartolomei de Genova), pentru părți din povestire, pe care scriitorul humanist nu le găsea în cronica lui Thwroc, scrisoarea minoritului Bartolomei etc., l. c., Hurmuzaki, Documente II² pag. 30-31, Századok pe 1868 pag. 92 și urm. Foarte importantă este expunerea lui Wavrin (ed. Iorga, pag. 63 și urm.), de unde se vede, cât de multă bucurie provocase în lumea creștină victoria din Țara-Românească, cum lumea o comenta și în formă de versiuni închipuia o serie de lupte.

2) Monumenta Hungariae hist., dipl. XXXIII pag. 142.

3) Vezi scrisoarea minoritului Bartolomeu de Genova ap. N. Iorga, l. c.

4) Bonfini ed. cit., pag. 450 și urm.

5) Chalkondyles, lib. V. Cf. Seadeddin ed. Bratutti II pag. 78-9.

Cronicarul bizantin nu știe că a doua luptă mare a lui Iancu de Inidoara cu Turcii s'a dat în Țara-Românească. De aceea a scris că după înfrângerea lui Savatines, a intrat Iancu cu oști în Țara-Românească, unde a așezat domn pe Dan. Dracula s'a refugiat la Poartă. Dan a omorât pe toate rudele și toți prietenii lui Dracula. Fiindcă într'una îl neliniștiau begii dunăreni, Dan Vodă a trimis soli la sultan pentru pace. Sultanul a admis și domnul muntean a plătit tribut anual, 3000 saidace și 4000 calcane. Pentru a-și asigura domnia a făcut pace și cu domnul moldovean, cu care s'a și înrudit și a avut dela el ajutoare în războiul, pe care l-a purtat cu Dracula. Toate acestea sunt evenimente, cari în linii generale se potrivesc necontrazise prin nimic cu domnia lui Vladislav II din neamul dănesc. Este interesantă și potrivirea cronicii bizantine cu expunerea lui Seadeddin, care a scris că Ungurii, după ce sultanul a făcut prizonier pe Vlad Vodă, au așezat alt domn. Domnul cel nou a trecut apoi Dunărea și a atacat pe Turci.

Cronicarul bizantin nu povestește războiul noului „Dan Vodă” cu Dracula, nici modul și timpul, când Vlad Dracul a re ajuns domn, deși scrie despre acesta în legătură cu evenimentele din 1443. Ne punem întrebarea: s'a înrudit Basarab II cu Șteian Vodă, care în 1443 stăpâna în Moldova și avea motive să ajute pe dușmanul lui Vlad Dracul înrudit și susținător deci al neamului lui Iliș Vodă?

Cronicarul bizantin nu spune, ce s'a făcut Dan. Nici o informație nu ne arată, cum își pierde tronul Basarab II în 1443.

Când lumea creștină se pregătia să dea unită lupta cea mare cu Turcii, era Vlad Dracul domn în Țara-Românească? Dacă era în țară, trecutul său nu-l răbda să poată sta de oparte. trebuia să se hotărască. Hotărîrea, după cum vom vedea, nu putea fi decât colaborarea cu creștinii.

Victoriile lui Iancu de Inidoara au făcut populară convingerea că Turcii pot fi învinși. Creștinătatea își găsisse căpitanul așteptat. La 2 Decembrie 1442 prin trimis special cu amănunte se comunica papei victoria din Septembrie¹⁾. Pentru răpunerea Turcilor se cerea, se pregătea concursul general creștin. Atenția întregii creștinătăți se îndrepta insistent spre Dunărea de mijloc și

1) N. Iorga, Notes, et extraits II pag. 21 și nota 2.

de jos. N'a fost deci fără importanță faptul că în acele vremuri Țara-Românească era stăpânită de un om energetic și îndrăzneț, cum a fost Vlad Vodă, a cărui carieră politică față de a părintelui său, Mircea cel Bătrân, se rapoartă ca domnia lui Petru Rareș față de vremea și gloria lui Ștefan cel Mare.

6. *Vlad Dracul și luptele creștine cu Turcii în anii 1443—1445.*

a) *Țara-Românească și luptele cu Turcii din anul 1443.*

Victoria dela Ialomița a avut urmări importante pentru situația politică din Țara-Românească. Basarab II s'a putut aștepta cu drept cuvânt, ca domnia să-i fie și mai consolidată considerând că protectorul său, Iancu de Inidoara era în culmea puterii și gloriei. Dar forța țării nu era de tot epuizată, nu numai puterile streine puteau dicta aici după bunul lor plac. Există o conștiință publică, bazată pe o forță, care impunea respect și nu dispăruse experiența îndelungată politică, câtă se acumulase păstrată din tată'n fiu în decursul multelor schimbări, câte văzuse lumea munteană după moartea lui Mircea cel Bătrân; mai erau boeri din generația vremii acestuia. Știm că guvernorul fiului domnesc Vlad era un boer, care în 1396 luptase la Nicopol¹⁾.

Boerii puteau suporta o situație impusă vremelnice. Dar își aduceau bine aminte de tihna domniei lui Vlad Dracul, care o realiza salvând prestigiul național. Prin nimic nu atinsese domnul internat atunci departe mândria și interesele neamurilor boerești. Basarab II trăise prea mult timp în străinătate, se instalase umilit în domnie, iar contribuția lui personală la ultimele evenimente era aproape disparentă: un nume se auzia pretutindeni, o faimă străbătea atmosfera politică: era Iancu de Inidoara, care voia să aibă un instrument fără inițiativă în scaunul vechilor Basarabi. Domnia lui Vlad Dracul însemnase continuarea tendințelor din vremurile bune ale lui Mircea cel Bătrân. Iată de ce situația lui Basarab II era foarte șubredă, când Iancu de Inidoara era departe și nimeni n'a însemnat sfârșitul efemerei domnii a fiului lui Dan II. Era o vreme, când lumea munteană ținea să fie considerată. Cităm aici singurul caz, când la conciliul dela Florența s'a discutat reunirea celor două biserici și modalitățile luptei

1) Wavrin, ed. Iorga, I. c. pag. 140.

creștine încontra Turcilor. Ion Torzello, șambelanul împăratului constantinopolitan, expunând mijloacele de luptă și drumul de înaintare încontra Turcilor, amintea că este necesară cooperarea domnului Țării-Românești, care poate ridica o oaste de peste 15000 călări, „dintre cei mai redevabili soldați, cari sunt pe lume“¹⁾. În 1443—1445 drumul creștinilor prin Țara-Românească se cita ca cel mai recomandabil la orice expediție încontra Turcilor și colaborarea domnului muntean cea mai de dorit. Multe izvoare, precum vom vedea, au însemnat că aceasta a fost și ideea legatului papal Giuliano Cesarini²⁾. Vlad Dracul era considerat în vremea marilor sforțări creștine din 1443—1445 „moult famé de vaillance et de sagesse“³⁾.

Și sultanul putea ști considerația, de care Vlad Vodă se bucura în țară. Murad II nici odată nu trecuse prin zile mai grele ca cele din 1442 și se putea aștepta la altele și mai rele. Cedând anturajului său, întinzându-i o cursă a întrerupt domnia lui Vlad Dracul, care n'a putut fi la postul său, tocmai când la Dunărea de jos apăruse orizontul politic înroșit de ideea revanșei creștine.

După dezastrul turcesc dela Ialomița, se zice că sultanul aproape și-a eșit din fire, îmbrăcat în negru trei zile n'a mâncat, n'a băut nimic⁴⁾. S'a gândit acum că în Țara-Românească are nevoie de un voevod credincios și destoinic? Vlad Dracul putea fi considerat capabil să ajute refacerea autorității turcești. Sultanul frământat de gândul revanșei a trimis pe Vlad Dracul înapoi, în țară, iar ca să fie credincios, i-a luat jurământ, că nu va face războiul Turcilor niciodată⁵⁾. Nu se poate preciza, când anume s'a înapoiat Vlad Dracul. Știm precis că atunci fiul său Radu rămase ostatic, iar Vlad însoți pe tatăl său în țară⁶⁾.

1) Bertrandon de la Broquière, *Le voyage d'Outremer*, pag. 264 și urm.

2) Pentru rolul cardinalului Iulian Cesarini, figură proeminentă a vremurilor marilor concilii vezi Ienkins, *The last crusader or the life and times of cardinal Iulian*, Londra 1851 și Fraknoi Vilmos, *Cesarini Iulian bibornok*, Budapesta 1890.

3) *Anchiennes chroniques etc.* I. c. ed. Iorga, I. c., pag. 61.

4) Scrisoarea minoritului Bartolomeu de Genova ap. N. Iorga, I. c., pag. 40. Să se observe concordanța frapantă cu povestirea lui Wavrin, care și are înformația a din lumea aceluiași versiuni și poate dela însuși Vlad Dracul și anturajul acestuia.

5) *Anchiennes chroniques*, I. c. Informația de aici este greșită, când afirmă că Vlad era de 4 ani prizonier.

6) Așa deducem din desfășurarea evenimentelor. Informația lui Chalcondyles nu era exactă, când a scris că sultanul înainte de războiul din Asia a voit să dea fiului lui Draculea domnia Țării-Românești și că n'a făcut-o, numai fiindcă trebuia să plece încontra lui Caraman și se temea că în absența sa se vor

N-avem destulă informație pentru a cunoaște bine aceste evenimente.

Cu ce trupe a venit Vlad Vodă în țară? Unde a fost lupta cu Basarab II? Nu putem arăta drumul luminat de adevăr, așa de confuz povestește Wavrin. La 3 Februarie 1443 franciscanul Bartolomei nu știa decât de preparative creștine în contra Turcilor și nu amintește alte expediții și alte lupte după 2 Sept. 1442.

Wavrin contaminează versiuni diferite, nu le poate închea în acelaș întreg și deci continuă a vorbi de lupte date în Țara-Românească.

Ce spune?

După marele dezastru, sultanul a făcut un nou beglerbeg, căruia i-a dat oaste mare și ordinul de a trece Dunărea, ca să distrugă totul în Țara-Românească și'n Ardeal. Muntenii avizați de primejdia, care se anunța, s'au retras cu tot ce aveau în munți. Turcii au înaintat până la poalele munților, de unde au trimis detașamente puternice în Ardeal și Ungaria. Turcii, cari păziau tabăra din Muntenia, au fost acum mai prevăzători, așa că Muntenii nu le puteau face nici un rău. De aceea aceștia au hotărât să-i atace numai la trecerea Dunării înapoi. Faptul trebuia să se întâmple repede, fiindcă toate alimentele fuseseră strânse de Români, iar în munte Turcii nu îndrăsniau să se aventureze. Turcii din Muntenia au așteptat deci 7-8 zile, până s'au întors din Ardeal detașamentele lor, cari veniră încărcate de prăzi și prizonieri, dar de-ale mâncării aveau, nîmăi cât putea duce fiecare ostaș. Când Turcii au început retragerea, cavaleria ușoară munteană a făcut multe pagube ariergardei. Ajunși la Dunăre Turcii au început să treacă în luntrii râul, iar caii înot. După ce un mare număr de Turci trecuse dincolo, Muntenii au atacat pe cei rămași dincoace, i-au zăpăcit atât de mult prin atacul neașteptat, încât mai mulți au perit înecați, decât de sabie. Beglerbegul scă-

ridică din nou Ungurii (lib. VI). Cronologia acestui cronicar nu este corectă pentru evenimentele, pe cari le povestește înaintea expediției din anul 1443, zisă expediția cea lungă. Afirmă că la aceasta a participat și Vlad Dracul cu oști, dar nu arată împrejurările, în cari prizonierul dela Gallipoli și-a recăstigat domnia. Că fiul domnesc Vlad a fost liberat deodată cu tatăl său, reiese din împrejurarea că în 1444-1445 constatăm lângă Vlad Vodă pe unul dintre fii săi, care nu putea fi altul decât Vlad, fiindcă Mircea fusese omorît, iar Radu rămăsese ostatic la Turci, de unde a fost adus și instalat domn tocmai în 1462.

pase. Dar ajuns la sultan, acesta a pus să-l decapiteze, fiindcă pierduse mai mult de jumătate din armată.

Wavrin aflase că sultanul după aceea n'a mai numit căpitan general cu numele de beglerbeg¹⁾.

Între evenimentele expediției din 1443 terminate cu sfârșitul acestui an povestește Wavrin, cum a scăpat Vlad Dracul din închisoarea turcească²⁾.

Speriat sultanul de succesele mari creștine considerând că Ungurii și Românii la olaltă reprezintă o forță redutabilă, consiliul ținut de sultan cu mai marii țării sale la Adrianopol a hotărât să libereze pe Vlad. Acesta fu adus dela Gallipoli, i s'a comunicat că e liber să meargă acasă, dar a trebuit să jure că nu va lupta nici odată încontra Turcilor.

Boerii, cari iubiau mult pe Vlad Vodă, l-au primit foarte bine, dar s'au măhnit grozav, când au aflat de făgăduiala, ce făcuse sultanului, că nu va lupta încontra Turcilor³⁾, adăogă acelaș Wavrin, Efectul victoriilor lui Iancu de Inidoara se resimția în țară, unde întâlnea o veche tradiție politică. Din scrisorile către Brașoveni reiese că nici Vlad Vodă nu-și considera ca țintă de căpetenie a misiunii sale domnești să-și conducă numai barca intereselor sale proprii cât mai abil, dar indiferent pe ce ape. În sufletul său era adânc înrădăcinată conștiința că față de poporul său are obligația să lupte alături de creștini încontra păgâniilor, a căror viclenie și intenții rele le experimentase asupra propriei sale sorți. Nu fusese chemat cu minciuni la Poartă, unde a găsit închisoare? Continuarea suzeranității turcești asupra Țării-Românești însemna a atrage cele două imperialisme să-și măsoare puterile pe teritoriu românesc, ca țara să fie continuu teatru de războiu până la lichidarea diferendului ungaro-turc. Vlad Dracul a putut observa că aceiași Turci năzuesc să coboare pe cât mai mult posibil prestigiul domniei, considerând-o ca o funcție a imperiului. Imperialismul unguresc oprit în 1330, 1368 etc. n'a mai încercat aluri de suzeran cu toane, câștigându-se convingerea că Țara-Românească nu poate fi desființată. Regii unguri s'au mulțumit apoi cu o vecinătate binevoitoare și tratate de alianțe, cari și regatului îi împuneau aceleași obligațiuni, ca și principatului. Formele

1) Ed. Iorga, I. c., pag. 65-67.

2) Ibidem, pag. 76.

3) Anchiennes croniques, ed. cit., I. c.

de contract și formulele de cancelarie medievală au acoperit totdeauna această realitate istorică. Angevinii obicinuiți cu lumea seniorilor apuseni au revendicat dreptul de a aranja și confirma succesiunea la domnie ¹⁾. Totdeauna au întâmpinat refuz, nu ascultare, iar regii următorii n'au mai îndrăznit să ridice atari pretenții, ci au căutat să lege pe domni de interesele regatului lăsându-le jurisdicția bisericească munteană asupra bisericei române din Ardeal și oferind moșii ardelene domnilor munteni. Domnii munteni stăpâneau în Ardeal Amlașul și Făgărașul ca parte integrantă a principatului, nu ca feude, cum s'a zis de cătră unii ²⁾. Fiiința statului român nu mai era primejduită dela nord ³⁾. Se mai adăoga faptul că aspectul principal al sufletului românesc din acea vreme era religiositatea, fenomen general și la celelalte popoare europene. Civilizația avea culoarea bisericii, literatura era bisericească cu foarte puține excepții, arta era în serviciul bisericii. În astfel de împrejurări păgânul apărea necurat, o alianță cu el se considera blasfemie. Între alte multe învinuiri, pe cari lumea habsburgică dușmană Franței le profesa la adresa lui Francisc I, „regele prea creștin“ a fost și imputarea, că s'a aliat cu Turcii. Opinia publică admitea numai modalități transitorii de legături cu Turcii: astfel a fost cazul cu Venețienii, Genovezii, Ungurii etc. Sunt tot atâtea elemente acestea, cari explică crearea și dănuirea unei tradiții politice creștine, care domină încă pe această vreme ambițiile și interesele particulare și colective.

Glasul boerilor țării s'a rostit în acest senz cătră Vlad Voievod reîntors în domnie. Nici jurământul făcut sultanului, nici faptul că la instafarea lui Basarab II ca domn a fost omorît fiul domnesc Mircea, n'a fost o piedică, ca să țină departe pe Vlad Dracul de puterile creștine.

De multă vreme fiorii luptei sfinte în contra păgânilor nu mai cutremuraseră conștiința europeană. Dezastrul dela Nicopol (1396) a rămas vreme îndelungată în mintea creștinilor ca un memento că Turcii nu pot fi alungați din Europa și că creștinii

1) Este vorba de Carol Robert și fiu-său, Ludovic I, zis cel Mare.

2) I. Minea, Din trecutul stăpânirii românești asupra Ardealului, pag. 73 și urm., Idem, Informațiile românești etc. pag. 29 și nota 1. — Cf. însă I. C. Filitti, Despre Negru Vodă (An. Acad. Rom. seria III tom. IV mem. 1) pag. 30 n. 4.

3) Ibidem și I. Minea, Urmașii lui Vladislav I. Buc. 1916 și Idem. Cercetări istorice I pag. 412-414.

nu se pot uni pentru o expediție de revanșă, de pedeapsă, de recuperare.

Cătră mijlocul secolului al XV-lea situația se schimbase cu desăvârșire. În apusul bogat, îndrăgnet și dornic de aventuri se închegase o altă mentalitate: spiritul renașterii transformase societatea. Comorile de artă și literatură, înaintea cărora lumea apuseană se opria cu admirație, îndemneau spre mântuirea Bizanțului, spre salvarea minunatei civilizații amenințate mortal de barbaria turcească. Elita Occidentului a început o vie propagandă în acest senz pelângă stăpânitori, pelângă autoritățile fermecate și ele de frumusețile antichității, pentru care Bizanțul era un muzeu.

Bizantinii înșiși neputincioși față de Turci au intervenit de nenumărate ori la puterile apusene pentru ajutor. Împăratul Manuel Paleologul făcuse o călătorie în Occident, poate îl va mișca să trimită ajutoare în contra Turcilor¹⁾. Tot de acolo în 1424 se întorcea prin Moldova acasă Ion Paleologul, deși tatăl său deziluzionat de Occident îi lăsase ca testament politic neîncrederea în ajutorul catolic. Aspra necesitate puneă în discuțiune însă și perspectivele cele mai îndepărtate. În prima jumătate a secolului al XV-lea s'a reluat iarăși și iarăși din desperare drumul Romei²⁾. Lumea catolică în cele două decenii, cari au precedat căderea Bizanțului, nu poate fi învinuită că n'a discutat salvarea acestuia. Se puneă și un preț: reunirea celor două biserici. Și chestia aceasta era foarte veche. O experiență de aproape un veac arătase că uniunea n'are de loc preț politic, că realizarea ei în masele populare este o utopie; totuși împăratul și patriarhul din Constantinopol ajunși la marginile desperării au oferit și acest preț, numai să scape de primejdia turcească, care îi înăbușia tot mai mult în lanțul de fer al expansiunii sale³⁾.

Trecuse primejdia hussistă și papa se putea interesa de chestia unirii mai mult, decât în vremea conciliului dela Con-

1) *Échos d'Orient* pe 1912 nr. 95; *Le voyage de l'empereur Manuel Paleologue (1391-1425) en Occident (1399-1403)*.

2) Walter Norden, *Das Papsttum und Byzanz*, Berlin 1903.

3) Ludwig Pastor, *Geschichte der Päpste I. Freiburg in Breisgau*, 1891 pag. 245 și urm.; Gottschalk, *Kaiser Sigmund als Vermittler zwischen Papst und Konzil 1431-1434*, Erlangen 1911; Friedrich Kayser, *Papst Nikolaus V und das Vordringen der Türken (1447-1455)* in *Historisches Jahrbuch* din 1885, pag. 208 și urm.; Noël Valois, *Le pape et le concil*, Paris 1909, vol. II.

stanța. Papa Eugen IV (1431-1447) avea chiar cel mai mare interes să îndrepteze toată atenția lumii catolice asupra norocului că biserica greco-orientală este înclinată să primiască unirea cu biserica Romei. Acelaș prin apelurile la cruciată a reușit să înăbușe mișcarea conciliară. Reprezentanții bisericii catolice adunați la Basel luaseră atitudine amenințătoare față de papalitate. Se cerea reformarea papalității și subordonarea papei față de concilii, cari își arogau conducerea supremă a bisericii. La 18 Sept. 1437 Eugen IV în fața acestei amenințări printr'o bulă dispuse disolvarea conciliului deschis la Basel în 23 Iulie 1431. Papa ar fi vrut ca să mute conciliul la Bologna. Opoziția se opuse disolvării și papa trebui să capituleze,

Soli ai împăratului bizantin se prezintau la Basel ¹⁾ în anul 1434. Cearta dintre papă și conciliu a continuat. S'au făcut toate sforțările, ca certurile să se aplaneze, când la conciliu se va prezenta împăratul constantinopolitan, patriarhul și suita lor de clerici învățați.

Conciliul se mută într'aceea la Ferrara, unde se deschise la 8 Ianuarie 1438. La 4 Martie sosi aici împăratul Ion Paleologul, iar la 8 Martie patriarhul Iosif. Tratativerile pentru unire au ținut mai mult de un an. Conciliul mai ales din motive financiare s'a mutat la Florența. Aici în ziua de 5 Iulie 1439 s'a iscălit actul de unire al celor două biserici, iar a doua zi s'a cetit cu mare solemnitate în domul ²⁾ Santa Maria del Fiore. Nenorocirea politică constrânsese pe reprezentanții bisericii greco-orientale să iscăliască admitând ca dogmatică tot ce până aci îi despărția de catolici.

Intre reprezentanții greco-orientali, cari cei din urmă au cedat și au iscălit actul de unire, au fost și reprezentanții Moldovei: mitropolitul Damian, boerul Neagoe și protopopul Constantin ³⁾. Mitropolitul moldovean era un bătrân venerabil și opo-

1) Le Quien, Oriens Christianus III col. 833-4 și Cecconi pag. XXXVI, XXXVIII ap. N. Iorga, Notes et extraits II pag. 2 și nota 6., Fraknoi Vilmos, Cesarini Iulian bibornok, Budapesta 1890 pag. 15.

2) Pentru originalul decretului unirii vezi Revue de l'Orient latin pe 1895, pag. 19 n. 4 și A. Perrault-Dubot, Un exemplaire du décret d'union entre les Grecs et les Latins în *Le moyen âge* XII. 1899 pag. 488.

3) Pentru bani de cheltuială plătiți solilor moldoveni vezi N. Iorga, Notes et extraits II pag. 10 și nota 1 (pentru 22 Oct. 1438 și pentru 13 Iulie 1439), Hurmuzaki-Iorga, Documente XIV₁ pag. 38: în 1437 mitropolitul moldovean, boerul Neagoe și protopopul erau la Constantinopol, ca să se imbarce împreună pentru conciliu.

ziția în contra catolicilor la el a apelat la Ferrara, ca să ceară plecarea solilor ortodoxi dela conciliu ¹⁾. A trebuit să intervină împăratul, să mustre papa pe mitropolitul moldovean, ca să voteze pentru *filioque*. Solul Neagoe a iscălit cel din urmă declarând dimpreună cu ceilalți reprezentanți moldoveni că în chestia dogmelor Moldovenii țin totdeauna cu scaunul patriarhal din Constantinopol ²⁾.

O știre ne spune că la 10 Febr. 1438 au sosit la Veneția patriarhul constantinopolitan cu mulți episcopi, cu mitropolitul din Moldova, cu împăratul etc, și multe persoane marcante și din „Vlachia“ ³⁾. Să conchidem numai pe baza acestei știri că și Țara-Românească a fost reprezentată la conciliul dela Florența? Nu putem afirma precis. Un raport contimporan amintește că ambele principate românești stau în legături ierarhice cu Constantinopolul, unde se sfințesc cei 4 episcopi ⁴⁾. De bună seamă așa trebuie să înțelegem raportul, când acesta spune că patriarhia trimite pe cei 4 episcopi în principatele române.

Actul unirii n'a însemnat mântuirea Bizanțului, necum refacerea acestuia, dar a salvat prestigiul papei Eugen IV, a cărui autoritate n'a mai fost contestată. Acesta s'a îngrijit, ca personalitatea sa să lase urme în istoria bisericii. Autoritatea papală cu toată campania dușmănoasă contra ei, totuși n'a fost știrbită, fiindcă după 6 Iulie 1439 papa a fost neobosit întru a aduna mijloace și a răspândi îndemnuri pentru înfăptuirea cruciatei în contra Turcilor.

Unirea dela Florența n'a fost respectată. Marele duce de Chiev și-a desavuat mitropolitul întors dela Florența și l-a depus. Nici Ion VIII n'a putut executa unirea. Massele populare au protestat cu furie și au primit pe împărat cu huidueli la Constantinopol. Acesta nevăzând nici un ajutor dela Latini s'a împăcat cu Turcii, dar până la moartea sa numi tot patriarhi unioniști. N'a putut împiedeca însă, ca sinodul ortodox din Constantinopol să nu anatemizeze uniunea dela Florența ⁵⁾.

1) Hurmuzaki-Iorga, Documente XIV 1 pag. 39.

2) Ibidem.

3) N. Iorga, Notes et extraits III, pag. 28, cf. și pag. 599.

4) N. Iorga, Acte și fragmente III pag. 7-8. Acelaș raport spune că Românii întrebuițează aceleași litere ca Grecii.

5) Pentru unirea dela Florența mai vezi: S. P. Lambros, Παλαιολόγια και Πελλοποννησιακά, cf. Échos d'Orient 1914 pag. 156 și urm.; C. Auner, Moldova

Lumea de atunci cita ca ceva deosebit pe prelații ortodoxi, cari favorisau unirea dela Florența. În 1435 Eugen IV da pașaport ¹⁾ către catolici lui Grigorie mitropolitul Moldo-Vlahiei întors la unire cu Roma, ca să fie bine primit. Acelaș papă s'a interesat de reorganizarea bisericii catolice din Orient, deci a luat măsuri și pentru biserica catolică din principate. La 9 Noemvrie 1439 se amintește Petru episcop moldovean, care era sufraganeal al episcopatului de Oradia mare ²⁾.

Papa era tot la Florența, când lua dispozițiuni la 15 Sept. 1439 pentru episcopatul de Severin și pentru episcopatul catolic moldovenesc ³⁾. Delegația moldovenească nu plecase acasă. La 24 Oct. următor se da suma de 138 florini de aur lui Neagoe, ca să plece dela Florența la Veneția ⁴⁾ cu tovarășul și servitorii săi, 7 la număr. Nici delegația moldovenească nu va duce acasă evlavie pentru unire. Vechiul cronicar a scris că și prelații moldoveni au fost „la papa vechiului Râm“ „și fură ademeniți de Latini și mulți dintre dânșii se întoarseră cu bărbile tunse“ ⁵⁾.

Mai mult succes, deosebit noroc a avut Eugen IV cu propoveduirea războiului sfânt încontra Turcilor. S'a cutremurat de dezastrul dela Varna, dar a trăit în zilele de bucurie pentru biruințele din 1442—1443. Cel ce fusese propagandist în lumea ortodoxă pentru conciliul dela Ferrara, Cristofor Garatone ⁶⁾, episcop de Coron, era în 1441 trimis în Polonia, Ungaria, Moldova, Țara-Românească, Albania să facă propagandă pentru războiul încontra Turcilor ⁷⁾. La 23 Martie 1442 primia bani de drum, deci în ziua biruinții dela Copșa, despre care n'avea, de

la soborul din Florența în Revista catolică București 1915 pag. 379 și urm., Syropulos, Vera historia unionis non verae sive concilii Florentini, text și versiune latină de R. Creighton, Haga 1660; Ablatius, In Roberti Creighton apparatus exercitationum I. Roma 1665, Mansi, Conc. amplissima collectio, XXXI.

1) Hurmuzaki=Densusianu, Documente I₂ pag. 599-600.

2) Zichy család okmánytára VIII pag. 672.

3) Monumenta Slavorum Meridionalium XXII pag. 175-6. Cf. Magazin de Kurz II pag. 26-28; Szabó, Székely oklevéltár I pag. 42; cf. și Hurmuzaki=Densusianu I₂ pag. 600-1, 601, 643-4, 661-3, Lequien, Oriens Christianus, I col. 1228: actul de unire l-a iscălit și Calist mitropolitul Dăstorului.

4) N. Iorga, Notes et extraits II pag. 9-10, Hurmuzaki=Densusianu, Documente I₂ pag. 661-3. Cf. N. Dobrescu, Contribuțiuni la istoria bisericii române în secolul al XV-lea, București 1907 pag. 23 și urm.

5) Vezi ed. I. Bogdan, Vechile cronicile moldovenesci, pag. 194; cf. N. Iorga, Istoria bisericii românești și a vieții religioase a Românilor I Vălenii-de-Munte 1908 pag. 46 și urm.

6) C. Auner, I. c., pag. 388-389.

7) Fraknói Vilmos, op. cit., pag. 17 și 108.

unde să se știe ceva atunci la curtea papală. La 1 Ianuarie 1443 apărea bula, prin care papa chema pe creștini la luptă ¹⁾. Apelul papal găsi ecou în Europa nu pentru unirea, care se iscălise la Florența, ci fiindcă adia pretutindeni plăcut vântul speranțelor redeșteptate prin victoriile din 1442 ale lui Iancu de Inidoara.

Nu se poate nega existența unei conștiințe pancreștine, care se lăsa ușor convinsă prin șansa succesului, mai ales că la mijloc erau interese politice și economice foarte mari. Cum să nu vrea Veneția să revie vremurile cruciatei a patra? La 17 Decembrie 1440 signoria răspundea solilor trimiși de regele Vladislav că Veneția a luptat mult timp în contra Turcilor, dar văzând că a rămas singură, a făcut pace, însă este gata la orice serviciu pentru creștini ²⁾. Apelul papal a găsit răsunset binevoitor la curtea lui Filip cel Bun, ducele de Bourgogne. În acest feud apanajat al regalității franceze se păstrase mai curat entuziasmul cavaleresc, se sălășluisese gustul pentru artă și mentalitatea humanistă, care se înflăcăra pentru locurile vechei culturi greco-romane ³⁾. Acestea le știa și împăratul bizantin. Filip cel Bun este vizitat nu numai de soli papali etc., ci și ambasade bizantine îl caută, cum era cea din 1443, care îi oferia la Châlon niște moaște și-i cerea ajutor ⁴⁾. Nu trebuie să uităm nici faptul că Filip cel Bun avea și obligația să apere piața de desfacere a produselor țării sale, cum erau postavurile de Ypres și Louvain, postavuri mult căutate în Europa orientală de atunci, și a altor mărfuri, or articole din Asia-Mică și alt Orient. Giuliano Cesarini înainte de 3 Mai ceruse dogelui să prepare flotă pentru expediția creștină, care va să fie încurând ⁵⁾. Veneția se gândia că ar putea câștiga foarte mult: Panidos, Avlona, Canina, Ianina, Argirokastron etc. Pentru așa frumoase perspective ⁶⁾, cum să nu fâlfâie plin de speranțe pe mări drapelul sf. Marcu?

1) Raynald, *Annales ecclesiastici* IX. pag. 413.

2) Monumenta spectantia historiam Sslavorum Meridionalium, XXI, pag. 133.

3) Abbé Chaume, *Le sentiment national bourguignon de Gondebaud à Charles le Téméraire*, Dijon 1922.

4) *Anchiennes cronicques d'Engleterre* par Jehan de Wawrin, ed. M-lle Dupont II. Paris 1859, pag. 31-32, ed. Iorga, pag. 73 și N. Iorga, *Les aventures* etc. pag. 8.

5) Cugnoni, *Aeneae Sylvii opera inedita*, Roma 1883 pag. 67 ap. Fraknoi, op. cit., pag. 17 și urm., măsuri papale pentru prepararea unei flote înainte de 6 Iulie 1443 ap. N. Iorga, *Notes et extraits* II pag. 397.

6) N. Iorga, *Les aventures «sarrazines» des Français de Bourgogne* etc., I. c., pag. 18.

Impăratului bizantin îi trebuiau succese hotăritoare, pentru ca să iasă din neutralitate. În orașul dela Bosfor se opunea unui entuziasm susținut și capabil de jertfă neîncrederea în Latini și teama de lăcomia acestora, cari nu se gândiau să ajute refacearea imperiului bizantin, ci să înlocuiască pe Turci. Bizantinii de atâta vreme luptaseră numai dinapoia zidurilor, încât uitaseră lupta în câmp deschis.

Vlad Dracul nu era în această situație, nici nu era un despot fără de țară, ca George Brancovici, care trebuia să suporte orișice, pentru ca să i se restaureze țara. Totuși informația vremii așează pe George Brancovici mai evident în mijlocul evenimentelor, atitudinea acestuia este scoasă mai mult în relief în tratativele, în pregătirea expediției din anul 1443, este mai mult vorba despre el, decât despre Vlad Dracul, care a adus oști bune și talent militar. Faptul acesta este ușor explicabil pentru cel ce știe că contele Ulrich de Cilli, unchiul regelui Ladislau Posthumul, era ginere brancovicesc, că la curtea acestuia și a regelui Habsburg a fost Mihail Beheim¹⁾, care a lăsat o povestire în versuri despre expediția aceasta, că la curtea lui Friederic III împăratul, Brancovici era privit mai cu simpatie decât Iancu de Inidoara și apoi împrejurarea cea mai de căpetenie, că toate isprăvile militare s'au atribuit acestuia, despre care lumea vorbea ca despre eroul creștinătății, că cronicile ungurești, cari s'au scris la curtea regelui Mateiaș, conțin buletine de luptă pentru premărirea lui Iancu: totul se prezintă ca o epopee, al cărei erou principal are așa covârșitoare personalitate, încât toți ceilalți colaboratori dispar.

De aceea rolul lui Vlad Dracul, contribuția contingentului muntenesc, în cursul expediției din 1443 este așa de puțin cunoscută pornind numai dela izvoarele știute azi. Vești despre participarea și folosul adus de trupele muntene se găsesc numai sfioase în informația, care este un cor sgomotos de laude pentru Iancu de Inidoara și tânărul rege Vladislav. Informatori obiectivi notificau în 1443 lui Filip cel Bun, ducele de Bourgogne „marile

1) Despre Beheim vezi: Bleyer Iakab, Beheim Mihály élete és művei a magyar történelem szempontjából *in* Századok 1902; Grig. Conduratu, Michael Beheims Gedicht über den Woiwoden Wlad II Drakul, Leipzig 1903; Adolf Schullerus, Michael Beheims Gedicht über Wlad IV Drakul, als historische Quelle *in* Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, 1904, fasc. pe Mai pag. 49-59; Bleyer Iakab, Beheim Mihályynak Vlad Drakul oláh vajdáról szóló Költeménye s annak Kútfői értéke *in* Századok 1904 pag. 874 și urm.; vezi și Karajan *in* Quellen und Forschungen etc. pag. 35-46. Vezi și Archiv des Vereins für siebenb. Landeskunde XXXII.

și frumoasele victorii ale Valahilor și regelui Ungariei¹⁾. Chalkondyles²⁾, Beheim³⁾, Bonfini⁴⁾, Dukas, Callimachus, când afirmă că sultanul pentru a opri expediția a promis să restituie și lui Dracul fii,⁵⁾ amintesc de colaborarea Țării-Românești sau de a lui Vlad Dracul⁶⁾. Înainte de expediție regele Vladislav a ținut sfat cu magnații unguri și poloni și cu boerii Țării-Românești despre primejdia turcească⁷⁾. Rezultatul acestei consfătuiri a fost continuarea luptei în contra Turcilor.

Iancu de Inidoara și regele său erau prizonierii gloriei căștigate. Opinia publică europeană le impunea noi obligații creștine. Lumea dreptcredincioasă prin victoriile de până acum se obișnuia tot mai mult cu idea că Turcii pot fi biruiți definitiv și alungați în lumea lor asiatică. Interesele creștine deșteptau interese imperialiste de refacere politică a lumii mediteraneene și egeene. Unii vor credea că Bulgaria poate fi reînviată, Serbia restabilită, s'a ivit chestia albaneză. Acelaș rege stăpân a două țări cu pretenții față de principatele române ar fi putut—se spera—armoniza egoismul ambelor părți. Chestia turcească promitea să se complice tot mai mult și ridica tot mai vijelioase valori de speranțe. Dacă Iancu având la dispoziție puține trupe a putut să învingă, să distrugă mai multe armate turcești, ce nădejdi

1) Anciennes croniques, I ed. Dupont., pag. 1—48, ed. Iorga, I. c., pag. 61 și urm.

2) Lib. VI.

3) Karajan, Zehn Gedichte Michael Beheims zur Geschichte Österreichs und Ungarns in Quellen und Forschungen pag. 1—65, Viena 1849. Cf. fragmente în lucrările citate ale lui Conduratu, Bleyer, Gille și N. Iorga, Studii și Documente III prefața.

4) Ed. cit., pag. 457 și urm. spune că dela «Valahi» au venit ajutoare cu leafa plătită pe șase luni («a Polonis et Walachis auxilia cum semestri stipendio missa»). Între Bonfini și Callimachus este frapantă asemănare.

5) Ed. cit., pag. 218.

6) Anciennes croniques etc. (autorul scrie pela 1470) I. c. Autorul acestei scrisori către ducele de Bourgogne fusese informat că regele și Giuliano Cesarini înzadar s'au adresat lui Vlad Voevod să participe și el, fiindcă a refuzat, deoarece făcuse jurământ sultanului și domnul a stăruit în refuz și când Cesarini s'a oferit să-l deslega de jurământ. Această versiune nu poate fi crezută, fiindcă pe Vlad, care era ortodox, l-ar fi putut deslega de jurământ mitropolitul țării sale.

Scrisoarea prezintă în formă de întreg mai multe svonuri separate. Atitudinea lui Vlad Dracul s'a discutat mult în anii 1443—1444, fiindcă contribuția lui se considera foarte prețioasă. Scrisoarea știe numai de învingerea din Noiembrie 1443, care este cea dela Niș, ce ne spun și alte izvoare. Autorul scrisorii știe că după această victorie a nins mult trei zile și regele s'a întors acasă.

Altă dată se spune că regele cu cardinalul a înaintat până la Sofia (Souffre), de unde s'au înapoiat.

7) Ibidem.

cu bună dreptate lega lumea de o campanie, când eroul ajuns spaimă pentru Turci ar fi condus oștile unei ligi pancreștine? Așa credea papa, așa credeau republicile italiene, așa se iluziona însuși regele Vladislav, la fel a gândit lumea din Serbia și boerii din Țara-Românească, cari până acum își văzuseră de atâtea ori înșelate speranțele puse în ajutorul regatului dela nord. O campanie victorioasă dusă până în centrul stăpânirii musulmane europene ar fi fost binevenită pentru Constantinopolitani, cari, par'că, de pe acum răsufiau mai ușor gândindu-se că psalmodiile cântate în biserici au prilejit alungarea lui Antichrist. Fostul președinte al conciliului dela Basel, cardinalul Giuliano Cesarini, bun de gură și cu vorba înflăcăătoare, a fost trimis să aplaneze în numele papei neînțelegerile, neplăcerile, pe cari partidul habsburgic le făcea regelui Vladislav. Noul împărat, Frideric III, proteja toate intrigile. Elisabeta, regina mamă, a murit la 19 Dec. 1442 ¹⁾. Tânărul rege Vladislav putu sub auspiciile papei încheia armistițiul cu împăratul, la curtea căruia ajunsese ecoul victoriilor lui Iancu de Inidoara și produse interes. De aici se împânzia lumea însă și cu vâlul neîncrederii. Se ceruse adică de pretutindenea concursul pentru lupta cea mare, care trebuia pornită în anul 1443. Am văzut că în Martie 1442 trebuia să porniască la propagandă pentru războiu Cristofor Garatone și adică în Polonia, Ungaria, Moldova, Țara-Românească și Albania ²⁾. Cardinalul Cesarini înainte de 3 Mai 1443 ceruse dogelui corăbii, cari să colaboreze la distrugerea Turcilor ³⁾. Dar la curtea imperială Gaspar Schlick, secretarul lui Frideric III, scria în 6 Mai următor cardinalului, că nu crede în concursul flotei promise de Cesarini că o va înjgheba ⁴⁾. Altă dată acelaș raportând svonul despre cea mai mare victorie creștină din 1442 spunea că n'ar fi căzut 30,000 Turci, ci numai 9000 ⁵⁾. Tot dela sfârșitul lui Iulie al anului 1443 datează scrisoarea, prin care împăratul își exprima palatinului unguresc toată bucuria pentru bunele vești despre luptele cu Turcii ⁶⁾. Secretarul imperial

1) Franz von Krones, *Oesterreichische Geschichte II* (colecția Göschen), ed. Uhlirz, Berlin și Leipzig 1915 pag. 5 și urm.

2) Fraknói Vilmos, *Cesarini Iulian bíbornok*, Budapesta 1890 pag. 17 și 108.

3) Cugnoni, *Aeneae Silvii opera inedita*, Roma 1883 pag. 67 ap. Fraknói I. c.

4) *Der Brietwechsel des Eneas Silvius Piccolomini*, ed. Rudolf Wolkan in *Fontes rerum Austriacarum, diplomataria et acta* vol. LXII, pag. 7,68 și urm.

5) *Ibidem*, pag. 42—4.

6) *Ibidem*, pag. 58.

arăta deosebit interes pentru campania creștină, care se discuta și pregătia. Este știut că Cesarini avea un plan propriu de expediție. Gaspar Schlick la începutul lui Oct. 1443 aviza pe cardinal că într'adevăr ar fi bine, ca armata creștină să ia drumul prin Țara-Românească, fiindcă astfel se ocolesc munții și se poate înainta prin câmpie ¹⁾. Frideric III sub presiunea opiniei publice și după inzistențele papei a fost gata să iscăliască armistițiu cu regele Vladislav, pentru ca acesta să poată porni expediția în contra Turcilor. Cardinalul Cesarini a pus la cale o întâlnire la Haimburg între cei doi suverani. La 28 Iunie 1443 regele înștiința pe împărat că nu poate merge nici la Haimburg, nici într'altă parte, fiindcă este inzistent ocupat cu pregătirea „pasagiului“ în contra Turcilor, dar adăoga că vrea să trăiască în pace cu regele roman și la 2 Febr., sau în jurul acestei date, la care spera să fie terminată expediția, promitea să lichideze întreg diferendul printr'o întrevedere ²⁾. Regele Vladislav îndemnat de Cesarini făcea toate concesiile posibile în vremea, când îl așteptau laurii victoriei creștine, ca și'n 11 Iulie 1444, când fără să fi avut loc întrevederea proiectată până la primirea scrisorilor de pace, fuseseră neînțelegeri la hotarul unghuresc despre Austria ³⁾. George Brancovici prin legăturile cu noul împărat a făcut iarăși totul, pentruca interesele meschine ale celui din urmă să nu opriască pe regele Vladislav dela drumul, la capătul căruia zăria Serbia reînviată. Frumusețea perspectivelor expediției putea ispiti spiritele cele mai șovăelnice, cari se vor fi cutremurat de rezultatele războinice neașteptate ale anului 1442, după ceace întreaga Europă creștină răsuna de îndemnuri.

Avântului războinic creștin putea opune Murad II, oști numeroase, dar demoralizate prin înfrângerile din 1440—1442. A mai înce cat sultanul și altceva ?

N'avem suficientă informație despre peripețiile sfârșitului domniei lui Basarab II.

Era Basarab II domn în Țara-Românească la 22 Iulie 1443, când regele Vladislav pornia dimpreună cu cardinalul Cesarini și Iancu de Inidoara la expediția cea lungă ?

1) Ibidem, pag. 96.

2) G. Fejér, *Authentia et vis probandi diplomatum*, Buda 1838 pag. 128 și urm.

3) Ibidem, pag. 131 și urm.

Expunerea în versuri lăsată de Michel Beheim despre această expediție nu precizează nimic ¹⁾ pentru participarea sau neparticiparea lui Vlad Dracul la expediția cea lungă. Beheim știe că la întoarcere Români au rămas în Țara-Românească, iar Sârbii în Serbia ²⁾. Când au început propunerile turcești de pace, deci într-o vreme, când regele nu trecuse înapoi Dunărea, sultanul promitea că îi va restitui și lui Vlad Dracul fii, întocmai ca lui George Brancovici. Așa a scris Dukas ³⁾. De aici rezultă că Vlad Dracul la sfârșitul anului 1443 era domn muțean și aparținea blocului politic creștin. Bonfini ⁴⁾ are aproape aceeaș expunere ca Callimachus scriind despre trupe moldovene luate în dobândă și nu pomenește nimic despre participarea Țării-Românești. Chalkondyles știa că Iancu a luat cu sine la expediție și

1) Karajan, *Zehn Gedichte Michael Beheims zur Geschichte Oesterreichs und Ungarns in Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst*, Viena 1849 pag. 1—65 și Hans Gille, *Die historischen und politischen Gedichte Michel Beheims* (Palaestra XCVI), Berlin 1910. pag. 8 și urmare.

Michel Beheim s'a născut la 27 Sept. 1416 în Sulzbach lângă Weinsberg. Arta poeziei a învățat-o dela Konrad de Weinsberg, în serviciul căruia a fost până la 15 Ianuarie 1448. La 15 Dec. 1448 era la curtea ducelui Albrecht III de Bavaria în München. A fost în serviciul maregrafului Albrecht de Brandenburg. Face apoi o călătorie prin orașele germane dela Nord. Reintors a reluat serviciul la Albrecht de Brandenburg până la 1454, când trecu la ducele bavarez Albrecht, un protector al artiștilor. Apoi dela ducele austriac Albrecht a trecut la curtea regelui Ladislau Posthumul și a trăit deci în apropierea unchiului regal, care era Ulrich de Cilli, un dușman hotărît al Huniadeștilor. Beheim cu contele Cilli a luat parte la lupta dela Belgrad din 1456. A trăit apoi la curtea regelui Ladislau în Buda, Viena, Praga, de unde plecă înainte de moartea regelui întâmplată la 23 Noemvre 1457. De aici a trecut la curtea altui dușman al Huniadeștilor, care era împăratul Frideric III. Găsim pe Beheim la curtea acestuia până la Crăciunul anului 1466. Mai târziu a trăit la curtea comitelui palatin Frideric de Pfalz d. e. în 1467. În 1474 era în Heidelberg. Sfârșitul vieții l-a petrecut în satul său natal.

Poetul însuși ne spune că evenimentele anilor războinici 1443—1444 i se-a povestit Hans Măgest, care în vrâstă de 16 ani a luat parte la lupta dela Varna, a căzut prizonier și s'a reintors în țara sa după 16 ani. Deci povestirea versificată s'a scris între 1460—1465 la curtea imperială.

Pentru discuția conținutului vezi Zeissberg, *Erinnerungen an die Schlacht von Wara in Zeitschrift für die österr. Gymnasien* 1871 pag. 81 și urm. Huber, *Die Kriege zwischen Ungarn und den Türken etc.* I. c., Pez, *Scriptores rerum Austriacarum* I pag. 262; *Transsilvania seria nouă* 1862 pag. 152—5; Trausch, *Schriftstellerlexikon etc.*, II, Brașov p 1870 pag. 582; Teutsch, *Geschichte der siebenb. Sachsen* ed. II. Sibiu și lucrările citate ale lui: *Conduratu, Schulerus și Bleyer*. Rezultatul cercetărilor până azi ap. Gille, op. cit., pag. 4—8, 8—37 și 37 nota 2.

2) Vers 251 Cf. Gille, op. cit., pag. 20.

3) Ed. cit., pag. 218.

4) Ed. cit., pag. 457 și urm.

pe Draculea ¹⁾. Dar Ion de Thwroc (cit. Turoț) nu scrie ²⁾ nimic despre vre-o participare munteană nici în 1443, nici în 1444.

În Italia s'a știut însă și discutat că la această expediție a participat și domnul băsarăbesc cu 20.000 oameni ³⁾.

Față de orice informație este evident că Vlad Dracul a putut fi instalat domn înainte de expediția din 1443, căci după victoriile din acest an, când începuseră tratative de pace, cum ar fi îndrăsnit Turcii să ajute reînălțarea lui Vlad Vodă, în contra aceluia Basarab, pe care-l sprijinia Iancu de Inidoara.

Nu putem admite nici presupunerea că Basarab II se retrage în țara ungurească dinaintea vechiului domn și că Basarab Laiotă de mai târziu este același ⁴⁾ cu Basarab II din 1442. Nu înțelegem adică, de ce oficialitatea ungurească a sprijinit pe Dan „prințul”, a opoșit apoi și opus pe Vlad Călugărul și a neglijat interesele unui fost domn, cum ar fi fost Basarab II. Am putea presupune că Basarab II s'a refugiat în Moldova la domnescul său cumnat, Ștefan II, dacă am avea drept să urmărim ca corectă expunerea lui Chalkondyles adăogând-o. Iar Basarab Laiotă nu amintește în 1474 și'n anii următori că a mai domnit ⁵⁾.

Pentru prestigiul țării, pentru importanța forței muntenești să nu treacă neobservată, era binevenită reîntoarcerea lui Vlad Dracul în domnie.

Evenimentele se precipitau. N-a fost vreme să se mai aștepte colaborarea creștinătății apusene și mediteraneene. Victoriile repurtate trebuiau consolidate, iar George Brancovici, ce nu promitea ?

La 22 Iulie regele a pornit dela Buda. Regele și Iancu de Inidoara n'au voit să scape vremea potrivită expediției tot așteptând colaborarea pancreștină. Totul s'a pregătit și hotărât în grabă. Iancu de Inidoara la 19 Martie din Mediaș cerea Brașovenilor căruțe și muniții pentru expediție ⁶⁾. La 23 Iunie tot de

1) Ed. Darkó, lib. VI pag. 81.

2) Ed. cit., pag. 252—4, 255—7.

3) N. Iorga, Studii și Documente III prefața, pag. XXI, *Idem*, Acte și fragmente III pag. 11, *Idem*, Geschichte des rumänischen Volkes I pag. 319: acest domn muntean a fost Vlad.—N-a putut fi Basarab II, căruia i s'au atribuit și monete. (C. Moisil, Monetăria Țării-Românești etc. în Anuarul inst. de ist. naț. III Cluj pag. 158, *Idem*, Cronica numismatică I pag. 1 și II pag. 40.

4) Vezi însă V. Motogna în Revista istorică X, I. c.

5) Cf. I. Minea, Informațiile românești etc. pag. 38 și nota 1, vezi însă N. Iorga în Revista istorică pe 1926 (recensie).

6) Hurmuzaki—Iorga, Documente XV₁ pag. 28.

acolo cerea acelorași 40 petrii cu toți lapicizii de acolo și să i se facă în 12 zile 40 tunuri cu căruțe de tabără, cum le va a-răta Boemul anume trimis ¹⁾).

Nici armată nu s'a putut strânge prea multă ²⁾). Știm că erau trupe dintre Românii maramureșeni ³⁾ și numeroase de Români bănățeni ⁴⁾. Mulți Români hațegani s'au distins în lupte ⁵⁾).

La început s'a plănuit, ca armata expediționară să treacă prin Țara-Românească. Ar fi fost mai scurt drumul pentru contingentele ardelenesti și creștinii ar fi căzut ca un trăsnet în centrul puterii turcești; de aceea cardinalul Iulian ceruse ca flota creștină să între pe Dunăre pentru a ajuta transporturile peste râu, căci stăpânirea turcească era la Turnu și la Giurgiu, vadorile cele mai bune la începutul drumului spre interiorul imperiului otoman. Flota creștină n'a putut coopera și de aceea nici în 1444 nu s'a ales această cale. Inzistențele lui George Brancovici, care voia să-și vadă cât mai curând țara liberată de sub Turci, vor fi contribuit nu în mică măsură, ca să se aleagă drumul spre Niș și Filipopol.

Nu știm, unde s'a alăturat contingentul muntenesc.

Cronica versificată a lui Beheim arată că George Brancovici s'a unit cu oastea regală, imediat înainte de lupta dela *Visch* ⁶⁾ Despotul ar fi adus atunci 3500 călăreți ⁷⁾. De fapt Brancovici a venit cu contingent cu tot dimpreună cu regele din Ungaria și ce ne spune Beheim despre cei 3500 călăreți sârbi, poate fi explicat în două chipuri: sau 1) acest contingent reprezintă trupe de Sârbi răsculați în contra stăpânirii otomane — scrisoarea lui Iancu de Iindoara trimisă la 8 Noemvre 1443 lui Nicolae de Ujlak amin-

1) *Ibidem*, pag. 29.

2) Bonfini, l. c. dă 15000 ostași, Teleki, A Hunyadiak Kora I pag. 334 dă 25000, ca și Huber, l. c., Kupelwieser l. c. și Dukas, l. c., Beheim dă 14000 și s'a zis că acesta era contingentul pornit la drum cu regele, care a trecut Dunărea pe la Petruvaradin, pe când alte trupe au trecut cu Iancu pe la Titel, aj-tele le comanda cardinalul Cesarini, mai era contingentul străns de George Brancovici (Bleyer, lucr. cit. Századok XXXVI 1902 pag. 219 — 20) și adăogăm noi contingentul dat de Vlad Dracul. Fraknoi socotește la 40.000 oastea (Cesarini etc. pag. 37).

3) I. Mihályi, Diplome maramureșene, pag. 326, 332, 335, 366.

4) Pesty, A szörényvármegyei hajdani oláh Kerületek, pag. 59 și Hurmuzaki—Densusianu, Documente I: pag. 145 etc., Mon. Hung. hist. dipl. XXXIII pag. 145, 147.

5) *Ibidem*, pag. 761, 687, etc.

6) Vom vedea mai departe, care luptă este aceasta.

7) Vezi traducerea din Századok XXXVI 1902, pag. 223, vers 91 și urm., Gille, op. cit., pag. 15.

tește că după a doua luptă dela Morava populația locală și de mai departe, Bulgari, Bosniaci, Albanezi și Sârbi sunt foarte vesele, vin cu daruri și lucruri, așa că până la acea dată armata nu consumase nimic din alimentele aduse din Ungaria cu căruțele ¹⁾ — sau ²⁾ undeva pe drumul în contra Turcilor s'a alăturat oastei regale contingentul muntean, fiindcă cronologia poeziei lui Beheim este foarte încurcată. Era de dată veche și mult deformată informația, pe care Hans Măgest i-o comunica lui Beheim și la fel a fost — rezultă din o cercetare mai deaproape — informația c mună lui Beheim și Długosz ²⁾.

Povestind expediția terminată cu catastrofa dela Varna, acelaș Beheim, care pe lângă Andrei de Palatio ³⁾ ne dă cea mai bună informație, știe că Vlad Dracul cu contingentul său de 7000 ostași s'a alăturat corpului expediționar la Vidin ⁴⁾. Dar Palatio, Długosz, Callimachus, Bonfini au scris că Vlad Vodă în 1444 s'a unit cu trupele regale la Nicopol și deci considerând că nu toți aceștia reprezintă acelaș izvor de informație, se impune să le acordăm crezare. De aceea am fi de părere că în 1443 Vlad Vodă și-a unit trupele cu oștile regale în dreptul Vidinului, al cărui comandant turc părăsise orașul, ca dimpreună cu alți comandanți de cetăți să opriască drumul răzbnării creștine ⁵⁾. Pentru a primi această ipoteză îndeamnă și un alt fapt povestit de unele cronici tot între evenimentele anului 1444, dar într'o versiune spe-

1) Hurmuzaki—Densusianu, Documente I, pag. 687 și urm.

2) Bleyer in Századok XXXVI pag. 221 atrage atenția asupra faptului că Beheim a utilizat un izvor cunoscut și lui Długosz. Callimachus a utilizat pe Długosz, iar Bonfini pe Callimachus. De aci rezultă identitatea din povestirea celor trei cronicari. La Bonfini găsim următoarele despre lupta, în care a căzut prizonier Carambus, cumnatul sultanului, „Nos autem quemadmodum a quibusdam Corvini militibus accepimus, qui vulnera etiam ab eo bello suscepta ostendere, rem ita referendam censuimus. Dissentit ab his aliquantum Callimachus, poeta nostri temporis excultus ac scriptor egregius, qui antequam noster exercitus pedem referre coepisset, cum turca dimicatum et Carambum captum, in Vladislai vita retulit» (ed. Lipsca 1771 pag. 460).

3) Andreas de Palatio, Literae de clade Varnensi ad Ludovicum Cardinalem datae, ed. Dr. Antoni Prochaska, Lemberg 1882.

4) Vezi pasagiul citat și de Bleyer in Századok XXXVI pag. 34)–50. Vers. 327 și urm., vers 350, 570, 628, 734 după Gille, op. cit., pag. 23.

5) Dăm discuția în textul acestei lucrări și nu în note, fiindcă reprezintă tot, ce știm, despre rolul contingentului muntelesc în 1443. Izvoare germane, ca d. e. și Beheim descriu expediția aceasta în formă de panegiric pentru regele mucenic dela Varna. Długosz caută să rămână mai obiectiv decât Callimachus, bătătorind acelaș drum, iar cronicele scrise în Ungaria sunt slove de monument triumfal ridicat de opinia publică lui Iancu de Hidoara.

cială. Wavrin inserează discuția între evenimentele anului 1443 înainte de marea victorie creștină din 3 Noemvre ¹⁾).

Versiunea lui Wavrin este interesantă și admite concluzii, pe cari le vom face ²⁾.

1) Ed. Iorga, pag. 77—8.

2) Despre izvoarele narrative referitoare la expediția din 1443 trebuie știut următoarele :

1. Opera lui Laonikos (= Nikolaos) Chalkondyles este poate cea mai interesantă cronică bizantină pentru noi. Amatori de istorie turcească au considerat-o operă fundamentală în sec. XVII înainte de marii compilatori de cătră sfârșitul acestui veac. (Pentru bibliografie vezi Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, München 1897 pag. 502 și urm.; *Studi glottologici italiani II Torino 1891 pag. 96-7* și *Dacoromania II Cluj 1922 pag. 852*; Darkó Ienő, *Kézirati tanulmányok Laonikos Chalkondyles történeti művéhez*, Budapesta 1907, *Idem*, *Zum Leben des Laonikos Chalkondyles in Byzantinische Zeitschrift XXIV. 1923 pag. 29-39*; vezi aceeași revistă XVI pag. 677, XVII pag. 221, XXIII pag. 212, XXII pag. 543 și Karl Güterbock, *Laonikos Chalkondyles in Zeitschrift für Völkerverrecht und Bundesstaatsrecht IV. 1900 pag. 72 102*). Dimitrie Cantemir aprecia foarte mult pe înaintașul, care studiasse istoria turcească și, se pare, împlinise misiuni în Orient. (N-am la dispoziție despre *Chalkondyli* o carte grecească apărută în anii din urmă, asupra căreia îmi atrăgea atenția învățatul meu coleg dela București, d. Dem. Russo).

Ἀποδεδειγμένως ἱστοριῶν tratează istoria anilor 1298-1463 cu reveniri și explicații de largă informație pentru vremea, când se scria. Informații eterogene sunt combinate aici în vederea unei explicații imediate a evenimentelor, deci nu totdeauna au urmarea necesară. Hiatul informației se reoglindește în lacunele povestirii.

Pentru evenimentele românești, ca și Dukas, ca și Phrantzes a utilizat o cronică turcească azi necunoscută, dar care se apropie de povestirea lui Nesri.

Cronica lui Chalkondyles se termină cu evenimentele contemporane autorului și reflectează în cea mai mare parte mediul constantinopolitan și venețian.

2. De mult mai puțină importanță pentru vremea lui Vlad Dracul e cronica lui Phrantzes, născut în 1401 la Constantinopol, fost secretar al lui Manuil Paleologul (1391-1425). A fost făcut prizonier la căderea Constantinopolului și a sfârșit ca călugăr al unei mănăstiri corfiote. Cronica lui îmbrățișează evenimentele anilor 1258-1476.

3. Florentinul *Callimachus*, cum și-a zis ca scriitor Filippo Buonaccorsi da Gemignano (2 Mai 1437 — 1 Noemvre 1496) după o viață agitată în Italia, a trăit până la moarte în Polonia în anturajul curții regale și personajilor marcante ale vremii. A cunoscut bine pe Dlugosz, a cărui operă a întrebuițat-o, când a scris și el istorie. A avut de protector pe Grigorie de Sanok și a fost educatorul copiilor regelui Casimir. A putut deci fi bine informat, dar suferă expunerea lui tocmai de pe urma legăturilor și obligațiilor față de cercurile polone, cari îl protejau. *Cartea De rebus gestis a Vladislao Polonorum atque Ungarorum rege* (am utilizat mai ales ed. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini II. Vindobonae 1768 pag. 40 și urm.*) este scrisă ca pildă pentru prinții regali poloni, totuși în parte corectează unele svonuri, cari au circulat în legătură cu rolul de cruciat al regelui Vladislav. (Cea mai bună ediție este cea din *Monumenta Poloniae historica tom VI Kraków 1893 ed. Kwiatkowski pag. 1—162 și 19—162* (textul). Importanță pentru istoria românească are și lucrarea aceluiaș: *Vita et mores Gregorii Sanoeci Leopoliensis Archiepiscopi* (ibidem) ed. L. Finkel pag. 177 și urm.), ale cărei date la noi încă n'au fost considerate. În *Vita et mores Sbignei Cardinalis* (ed. L. Finkel, ibidem, introducere pag. 217-224, text pag. 225 și urm.) are o teorie specială despre crearea Romaniei orientale și despre lupta

Wavrin ne spune că după dezastrul suferit de imperiul otoman în 1442, sultanul a urmărit cu stăruință și toate mijloacele refacerea autorității și forții musulmane. Dela stăpânilor creștini mărginași s'au cerut ajutoare și li s'a comunicat că Turcii au pace cu domnul din Țara-Românească. Circulau știri că sultanul intenționează să atace Ungaria spre sfârșitul lunii August. Din ceace a urmat, rezultă într'adevăr că sultanul ordonase concentrarea tuturor forțelor imperiului în Turcia europeană.

Față de preparativele turcești—spune Wavrin—regele Vladislav și cardinalul Cesarini convoacă o adunare a celor trei state regnicolare, unde se hotărăște prepararea războiului cu Turcii și organizarea propagandei războinice în țara ungurească, în Polonia, în Boemia și'n Țara-Românească. Ne interesează mult, ce povestește cronicarul burgund imediat, că domnul muntean a declarat impasul, în care se găsea: nu poate face războiu Turcilor din cauza obligației, ce și-a luat-o, ca să scape de pericolul

Moldovenilor cu Polonii în 1359. (Pentru operele lui *Callimachus* vezi Finkel, Bibliografia, Zeissberg, Die polnische Geschichtschreibung des Mittelalters, Leipzig 1873 pag. 349 și urm., G. Dalla Santa, Di Callimaco Esperiente etc. in Nuovo Archivio Veneto, nuova serie an. XIII tom. XXVI₁, pag. 140 și urm.

4. Ion de Thwroc (ed. Schwandtner, op. cit. I) a întrebuințat documente regale ungurești și pentru luptele cu Turcii din 1443-1444 diploma dată în 1453 lui Iancu de Inidoara (vezi Huber, op. cit.). Asupra acestei diplome vom reveni.

5. Bonfini, Italianul trăit la curtea regelui Mateiaș, a utilizat opera lui Ion de Thwroc și lucrarea lui Callimachus, dar și povestirea orală a unor martori oculari, cari însă pe el, humanistul, nu l-au prea putut abate dela scrisul operelor, ce cetise. Importanța operei lui Bonfini pentru istoria anilor 1440—1446 este minimă.

6. Cronica lui Iehan de Wavrin aduce lămuriri speciale pentru istoria anilor 1443-1445: nu numai știri, de cari au fost foarte multe despre evenimentele în legătură cu România, ci și fapte confirmate prin alte informații, altele unice derivând dela martori oculari. Iehan de Wavrin aparținea unei familii de nobili burgunzi din comitatul Artois. Autorul cronicii în tinerețe a luat parte la bătălia dela Azincourt și până mai târziu a luptat în Franța, Flandra etc. La bătrânețe a scris cronica Angliei până la 1471 și istoria burgundă a anilor 1457-1477. Nepotul său Waleran, Seigneur de Wavrin în 1444-1445 a comandat flota burgundă în Bosfor, Marea Neagră și pe Dunăre, cum vom vedea. Despre evenimentele în legătură cu rolul flotei burgunde în acești ani, a dat descriere amănunțită unchiului său, care a inserat-o în cronica engleză, care are 18 capitole despre aceasta.

Pentru *Société de l'histoire de France* a editat cronica M-elle Dupont (1858-63). Aceeași cronică s'a republicat în Master of Rolls Series (1891) sub titlul «Anchiennes chroniques d'Angleterre» (ed. Hardy).

Părțile, cari interesează istoria românească, au fost reproduse de d. N. Iorga în Buletinul comisiei istorice a României VI. București 1926 pag. 61-148. Înainte de aceasta d. Iorga comentase știrile acestei cronici în Studii și Documente III prefața. La noi a atras mai întâi atenția asupra acestei cronici Teohari Antonescu în Arhiva, Iași IV pag. 455 și urm. — Comentar unguresc este în Századok XXVIII. 1894 pag. 675-695 și 881-903. Kropf Lajos: Iehan de Wavrin Krónikájából.

morții și al închisorii. Inzadar a insistat după aceasta cardinalul și reprezentantul papei, care a promis că absolvă pe domnul muntean de jurământ și făgăduințe. Constanța refuzului a nemulțumit pe rege și cardinal¹⁾.

Totul era un svon, pe care îl înregistra Wavrin. Ne întrebăm: nu se poate face legătură cu alt svon, care se găsește înregistrat în cronică²⁾ lui Długosz. Canonicul cracovian³⁾ utilizând pe Palatio a scris că în drumul său spre Varna regele Vladislav a fost întâmpinat la Nicopol de Vlad Dracul. Acesta venise să ceară pace regelui și să se justifice că constrâns a făcut pace cu Turcii, fiindcă Ungurii nu l-au ajutat. Vlad Vodă văzând mica armată regală, ar fi consiliat pe Vladislav să ia drumul înapoi, fiindcă pe sultan și la vânătoare îl însoțesc trupe mai numeroase. Acelaș domn a dat regelui 4000 oșteni munteni dimpreună cu fiul domnesc ca comandant. Mai departe cronicarul greșește, când afirmă că solicitudinea lui Vlad Dracul se explică prin gratitudinea, ce o datoră lui Vladislav II, tatăl tânărului rege.

Vladislav II se purtase adică foarte bine cu Vlad — afirmă Długosz. Ne întrebăm: nu confundă aici cronicarul polon pe Vlad Dracul cu Vlad Uzurpatorul, despre care știm că în anul 1396 avea legături de prietenie politică cu regele polon Vladislav II sau după ce odată fusese împedecat de comiții de Ujvár de a trece în Polonia, Vlad Vodă a reușit să scape dela curtea lui Sigismund și să fugă în Polonia? Ne aducem aminte că în anii 1430-1432 regele polon avea interes să sprijiniască pe Vlad în contra lui Alexandru-Aldea susținut de domnul moldovean, dușman atunci al Polonilor. Se opune acestei presupuneri însă faptul că Vlad Vodă câștigând simpatii polone și-ar fi pierdut poate sprijinul împăratului Sigismund, care privia cu pronunțată bunăvoință coaliția antipolonă. Deaceea rămânem tot la afirmația că Długosz scriind, cum am văzut, făcea o confuzie, care îi era binevenită, ca să explice, de ce Vlad Vodă a dăruit tânărului rege doi cai buni și doi Munteni credincioși cunosători ai drumurilor din Balcani, cari vor scoate pe rege teafăr din dezastrul unei bătălii.

Vom vedea că explicația lui Vlad Vodă față de regele Vla-

1) Ibidem.

2) *Historiae Polonicae*, ed. cit. coi. 800.

3) Vezi I. Minea, Informațiile românești etc.

dislav a trebuit să premerge drumul spre înfrângerea dela Varna. Svonul are importanță numai prin faptul că a păstrat știrea despre o întrevedere a lui Vlad cu regele Vladislav, față de intențiile războinice ale căruia domnul muntean avu toate simpatiile.

Callimachus și Bonfini, care a utilizat pe cel dintâi, sunt mai vorbăreți în expunere. Callimachus repetă că scuza domnului muntean a fost că nevoia l-a silit să facă pace cu Turcii. „Principe al unui popor nu prea numeros și neajutat de nici un sprijin din afară, prin bărbăția sa și prin virtutea alor săi a susținut războiul greu pentru toți creștinii laolaltă, mai mult timp, decât se putea spera dela forțe așa de neegale.“ Callimachus știa că Țara-Românească a pierdut în lupte cu Turcii mai multă lume, decât era peste numărul necesar cultivării ogoarelor.

Callimachus are față de Długosz mai mult și afirmația că unii din anturajul regelui au rămas cu impresia că Vlad a propus regelui să nu mai înainteze, tocmai pentru legăturile ce le avea cu Turcii, dar mai adaogă că mulți au păstrat convingerea că domnul român spune adevărul ¹⁾.

Bonfini repetă, pe alocurea copiază din scrierea lui Callimachus, când spune despre sosirea lui Vlad Dracul în tabăra dela Nicopol. Bonfini a ascultat și martori unguri și turci, când a alcătuit decadele sale. Ecoul martorilor oculari ajunsese și'n cronică lui Długosz și'n scrierea lui Callimachus și toate deci dovedesc că domnul muntean a făcut deosebită impresie asupra căpeteniilor din jurul regelui și că lumea ostășească discuta cu laude personalitatea lui Vlad Dracul, căruia Bonfini îi zice „vir non parva institia et aequitate pollens et fortissimus in quoque bello imperator semper habitus“ ²⁾. Rânduri așa de frumoase s'au scris în veacul reînvierii ideii de cruciată numai despre Ștefan cel Mare.

Chalkondyles a însemna alt svon, care spunea că între Vlad, Vodă și Iancu de Inidoara era mare dușmănie. Când a scăpat din dezastrul dela Varna, Iancu de Inidoara putu trece Dunărea în Țara-Românească. Vlad Dracul ar fi ordonat să fie arestat și adus înaintea sa, s'a repezit cu sabia asupra lui Iancu să-l omoare, fiindcă mai înainte cel din urmă totdeauna părise pe Vlad la regele Vladislav că ține cu Turcii și că despre toate intențiile țării

1) Callimachus De rebus a Vladislao Polonorum atque Hungarorum rege gestis ap. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum* I pag. 501 și urm.

2) Bonfini, *Rerum Hungaricarum decades*, Lipsca 1771 pag. 467 și urm.

ungurești și mișcările de trupe informează pe sultan. Inșă cu bani s'a aranjat chestia și apoi a fost lăsat nevătămat, adaogă misterios cronicarul bizantin ¹⁾.

Este interesant, cum contaminează Engel expunerile arătate. In reconstituirea lui Engel, la Nicopol s'a petrecut mai mult. Când Vlad Vodă în consiliul de război ținut acolo propuse întoarcerea dela drumul primejdiei cu o armată așa de mică, pe care o vedea, Iancu de Inidoara l-a combătut vehement și și-a exprimat bănuiala că Vlad Vodă a vorbit așa, fiindcă este înțeles cu Turcii. Iancu de Inidoara făcuse drumul până la Nicopol trecând prin Țara-Românească, unde trupele au pustii și n'au păstrat nici o disciplină. Pentru toate acestea Vlad Vodă foc de mânie în cursul consiliului s'a năpustit asupra lui Iancu și era să-l străpungă, dacă nu ar fi fost oprit și arestat. Domnul muntean a trebuit să-și răscumpere cu bani libertatea, iar ca să evite bănuiala că ține cu Turcii, a dat pentru expediție 4000 oșteni sub comanda fiului domnesc ²⁾.

Intre Vlad Vodă și Iancu de Inidoara au fost diferende. Vlad Dracul a revenit în domnie încontra lui Basarab II susținut de Iancu și de rege. Explicație între Vlad Vodă și rege a trebuit să fie, dar nu în 1444, ci'n 1443, când izvoarele cele mai apropiate de evenimente atestă și participarea oștenilor munteni sub comanda tânărului fiu domnesc, care era Vlad, cum se poate conchide și admite.

Ce a scris Chalkondyles, era un svon, de cari multe ca stalii negre au însoțit comentariile despre dezastrul dela Varna. Chalkondyles în svonul înregistrat a găsit explicarea pentru sfârșitul tragic al fostului tovarăș de luptă, al cărui rol svonuri și insinuațiuni interesate l-au deformat.

Studiul izvoarelor ne impune să admitem că Vlad Dracul și Țara-Românească n'au ridicat glas protivnic față de opinia publică creștină, când aceasta consideră ca primejdie pentru viito-

1) Chalkondyles (editorul Darkó îi zice Chalcocandyas), ed. Darkó II, pag. 108—9.

2) Ioh Christian von Engel, Geschichte der Moldau und Walachey I Halle 1804 pag. 167—73. Deci Engel leagă arbitrar două știri diferite. Callimachus a scris că o parte din anturajul regelui a fost de părere că Vlad Vodă a vorbit așa nu ex animi sententia, ci din cauza legăturilor, ce le avea cu Turcii și că Cesarini a răspuns susținând oportunitatea, ca expediția să continue. Bonfini repetând după Callimachus scena dela Nicopol, adaogă că Vlad Vodă a avut dreptate.

rul civilizației umane și creștine tendințele de dominațiune universală musulmană, pentru realizarea căreia se aranjaseră hecatombe zadarnice îngrămădite fără nici un alt ideal, decât aviditatea de a exploata alte popoare.

Colaborarea munteană în 1443 nu se reliefează în cronici și alte informații, poate și pentru că fiul domnesc conducea detașamentul, precum am admis.

Expediția a adus o serie de victorii strălucite.

Din sus de Belgrad pela sfârșitul lui Septemvrie au trecut trupele regale Dunărea și au înaintat pe vechiul drum roman, ce ducea dela Belgrad la Constantinopol. Armata turcească era în curs de concentrare. Abia la Morava oarecari trupe turcești au încercat să reziste, dar repede au fost împrăștiate ¹⁾. De bună-seamă au fost detașamente de cercetași, pe cari Iancu i-a aruncat învălmășiți dincolo de Morava. Iancu conducea avangarda. Pe malul opus al Moravei pândia cavalerie turcească. Cu 12.000 soldați aleși—diplome date mai târziu amintesc merite militare deosebite ale Românilor bănațeni și hațegani — și cu ceata trimisă pentru expediție de Nicolae de Ujlak, Iancu trecu Morava părăsind tabăra regală pe malul râului. Misiunea era să cerceteze regiunea transmoravană și să asigure trupelor regale trecerea neturburată a râului. Iancu a făcut mai mult. A alergat cu îndrăsnială spre Niș. Era la distanță de una sau mai multe zile de Niș, când numeroasă cavalerie turcească sub comanda lui Zywan beg a încercat să-i împiedice înaintarea spre Niș. Trupele conduse de Iancu au răspuns cu un viguros atac și Turcii au fost aruncați în fugă nebună, așa că fără împotrivire detașamentul lui Iancu a putut intra în Niș. În această luptă s'a distins Ion Ongor din Băești ²⁾. Orașul Niș a fost prădat și incendiat. Iancu cu tru-

1) Despre această primă luptă dela Morava pomenește o diplomă, în care se preamărește vitejia lui Ion Ongor din Băești, care a luptat în detașamentul condus de Iancu de Inidoara. (Hurmuzaki-Densusianu, Documente I, pag. 761). Victoria aceasta o amintește Iancu și'n scrisoarea din 8 Noemvrie 1443 adresată lui Nicolae de Ujlak. (Op. cit., pag. 687 și urm.), dar nu spune nimic de ea în buletinul trimis la 6 Ianuarie 1444 Brașovenilor (Hurmuzaki-Iorga, Documente XV, pag. 30). Expunerile cronicărești nu știu despre prima luptă dela Morava.

2) Diploma, care descrie aceste evenimente războinice, este binevenită față de incurcarea povestire a cronicarilor. De aceea reproducem aici partea corespunzătoare, care ne informează despre prima luptă dela Morava și seria de ciocniri următoare: «pārtes Rascie feliciter subintrans primitum statim ad Moravam vietrici manu sevissimos Thewercs fudissemus et dein Bulgariam cum toto Dcmini Regis exercitu irruentes Nyssam civitatem capturi, ad aliud Morave litus oppositum

pele a înaintat spre Sofia. Diferite detașamente turcești încercară să bareze drumul, să încetiniască înaintarea oștirii creștine, ba chiar să dea o luptă decizivă. Mai întâi și-a văzut nenorocul Ezebeg, (=Hasan beg), care cu ușurință a fost pus pe fugă. Nici pașa cel nou¹⁾ n'a avut altă soartă: detașamentul i-a fost distrus și fugărit. N-a putut rezista nici Turacan beg, când a ieșit în cale cu oastea sa. Planul turcesc a fost ca toți acești trei să se uniască înainte de Niș dimpreună cu trupele lui Zywan beg și să apere orașul. Înaintarea rapidă a lui Iancu de Inidoara le-a stricat planul inițial. Atacat singur fiecare detașament a căutat în fugă scăparea. N-a putut fi împlinită însărcinarea, ca să opriască trupele creștine la Morava sau înainte de Niș, până ce sosia și sultanul. Înaintând vijelios Iancu Vodă a impus locul și condițiile luptei.

Dincolo de Niș²⁾ regiunea îngreua înaintarea și măsurile de pază trebuiau să fie mai severe din cauza pădurilor și surprizelor din multele defilee, cum era d. e. Cunovița. Invinși la Morava, Turcii în această regiune sperau să-și refacă șansele de luptă. Într'adevăr nu înaintase prea mult în această regiune detașamentul lui Iancu și i s'a adus la cunoștință că din partea stângă o puternică armată turcească înaintază înspre tabăra regală rămasă

multis et continuis corumdem Thewerorum irruptionibus vexati et remorati pervenissemus, ingens equitatus dicatorum sevissimorum Thewcrorum, duce nequissimo Zywanbegho advolantium numerus nos ab aditu dicte Nyse civitatis, a qua unius aut plus diei itinere tunc adhuc distabamus arcere voluisset, ecce familiaris astunc noster Ongor condam de Bajesd contempta tantū periculi magnitudine, una nobiscum ex consilio condam Domini nostri Regis aliquot equitum millibus, stipatis tanta vi in densissimas numeroque ingenti prevalentes has Thewcrorum thurmas involabat, ut ipsi Thewcri perterriti in miserabili fuga dedecorosam potius salutem, quam in ulteriori nobiscum conflictu victoriam experiri maluerunt. Et dein cum nos post captam ipsam Nyssam Civitatem, recte in itinere nostro Sophiam versus intenti, per adventum in latere nostro maximum Thewcrorum exercitum a progrediendo detineremur et fere ad Nyssam usque in Campum quemdam penes fluvium Moravam regredi cogermur, ibique Deo sic volente, secunda ad Mcravam vice cum sevissimis Thewcris maximum haberemus conflictum». ...«In această luptă a căzut luptând vitejește Ion Ongor. (Hurmuzaki=Deusușianu, Documente I, pag. 761). Diploma aceasta trece sub tăcere ciocnirile întâmplare după cucerirea orașului Niș, până la lupta a doua dela Morava, pentru cari vezi op. cit., pag. 687 și urm., și Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 30.

1) Așa-i zice scrisoarea lui Iancu către Nicolae colegul său de voivodat transilvan. (Hurmuzaki=Deusușianu, Documente I, pag. 687 și urm.) În această scrisoare lupta a doua de dincolo de Niș se dă cu trupele noului pașă (vizir), dar în buletinul trimis Brașovenilor cu Turacan beg. Buletinul acesta raportează numai luptele de după prima cucerire a Nișului.

2) Const. Jireček, Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe, Praga 1877 și urm.

la Morava. La nord-est de Niş făcuseră joncţiune detaşamentele turceşti respinse până acum unul câte unul, cu alte trupe turceşti ale lui „Hermann Balaber“ (Balaban), altele ale lui Ali beg, ale lui Hamza beg, ale lui Capugi beg cancelarul turcesc, ale lui Daud-beg şi Iznak ¹⁾). Trupele turceşti, cari intrau acum prima dată în luptă, pare că aveau ca comandant-şef pe fostul vizir, pe când cele înfrânte până atunci erau unite cu detaşamentul condus de noul vizir ²⁾). Primejdia de a i se tăia comunicaţia cu trupele regale ameninţa pe Iancu. Trupele turceşti unite s’ar fi aruncat asupra taberei regale dela Morava, apoi s’ar fi îndreptat încontra detaşamentului condus de Iancu, care pe drum înaintea sa avea şi numeroase trupe turceşti la cale de 2-3 zile sub comanda sultanului. Clipele puteau hotărî soarta întregii expediţii. Iancu decise să apere legătura cu trupele regale, deci fără preget porni înapoi spre Morava, Ajuns pe câmpia dela Morava, care era şi câmpia Nişului, găsi trupele turceşti concentrate aici. Era Duminecă, în ziua de 3 Noemvre, când a început o luptă înverşunată ³⁾). Crâncenă a durat lupta toată după amiaza până la primul ceas al nopţii, care ascundea resturile armatei turceşti înfrânte. Panica se întâmpănise peste Turci, cari nu se aşteptaseră că dau peste Iancu de Inidoara. Turcii au trebuit să lupte, ca să scape de surpriza neplăcută. Se puteau face atunci statistici exacte? Unii spuneau că 2000 Turci au căzut în această luptă şi numai 10 creştini ⁴⁾). Prada a fost mare. S’au luat steaguri, un baldachin frumos ⁵⁾). Noaptea şi pădurile apropiate au scăpat resturile armatei turceşti,

1) Poate Isac beg. Numele comandanţilor le avem în doc. din 8 Noemvre 1443 (Hurmuzaki-Densusianu, Documente I₂ pag. 687 şi urm.

2) *Anticus* şi *novus basa* le zice documentul de mai sus, iar buletinul trimis la 6 Ianuarie 1444 Braşovenilor aminteşte de lupta «contra infelicem Basa, puta vice-imperatorem Turcorum». (Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₂ pag. 30). Documentul din urmă pune capăt unei discuţii interminabile, care se străduia în zadar să identifice localităţi şi persoane din cronicari pentru expediţia din 1443 începând cu Huber (Die Kriege etc. I. c.) şi terminând cu Gille op. cit. D-1 N. Iorga a publicat documentul şi ‘n baza lui a dat cea mai bună descriere a expediţiei. (N. Iorga, Geschichte des osmanischen Reiches I) Documentul a fost utilizat apoi şi de Jireček în Geschichte der Serben II₁ pag. 181.

3) Nu s’a publicat scrisoarea, prin care Iancu a anunţat această luptă Braşovenilor, la cari a trimis să le povestiască detalii pe unul din secretarii săi. (Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 30).

4) Fontes rerum Austriacarum vol. LXI pag. 278 şi 281 nota. Scrisoarea atribuită lui Iulian Cesarini şi datată 4 Oct 1443 din Ragusa este de bună seamă o reconstrucţie târzie sau are data greşit citită, fiindcă detaliile ce le dă, sunt verosimile, că au pierit în luptă 2000 Turci, iar 4000 au fost făcuţi prizonieri, că s’a luat multă pradă şi 9 steaguri, că au perit numai 8-10 creştini.

5) Wavrin I. c.

care a avut însă să suporte furia populațiunii locale. Speranța libertății desamortise resemnarea popoarelor din Balcani. Peste 8000 Sârbi se alăturaseră oștirii creștine la intrarea în Serbia; a venit și un voevod din Bosnia și se așteptau ajutoare din Albania. Albanezul Arnith a atacat teritoriul turc; în Morea prepara lupta Dragas, ruda împăratului constantinopolitan¹⁾. Enea Silviu Piccolomini în corespondență continuă cu cardinalul Cesarini sub impresia veștilor primite despre lupta a doua dela Morava, socotia că Turcii vor fi alungați din Europa²⁾.

Era într'adevăr de mare importanță faptul că a fost înfrântă o armată condusă de marele vizir și de fostul mare vizir dimpreună cu mulți begi într'o regiune neprielnică de puține oști creștine și că din 1441 înainte Turcii terminau cu fuga orice întâlnire războinică cu oști conduse de Iancu. Insufletirea creștină, avântul soldaților a trebuit să fie deosebit. Era și nevoe de avânt. Greutățile expediției se adăugau cu greutatea iernii și locurilor. Incepă la Niș regiunea de păduri, de munți și defilee. A început și ninsoarea. Succesul însă încălzia. Fostul vizir însuși, căzuse prizonier și se știa că sultanul cu trupe este la cale de una sau 2-3 zile³⁾, iar peste acesta toată lumea vedea drumul deschis până la mare.

Sultanul, oricât de grea era regiunea, a refuzat să dea lupta hotăritoare, până când muntele și iarna îi cheazău că creștinii nu pot exploata cea mai desăvârșită învingere.

Înainte de Sofia s'a încercat o luptă. În ziua de 6 Noemvree 40,000 Turci, deci un detașament foarte numeros față de puținătatea corpului expediționar creștin a crezut că poate opri intrarea în Sofia. Atacați au fugit în debandadă și cei doi comandanți, pașa Burhemben și pașa Ezemben au rămas prizonieri⁴⁾.

De multă vreme nu mai văzuse Sofia oaste creștină victorioasă⁵⁾ Cu câtă bucurie anunța Iancu de Inidoara toate a-

1) Date luate din scrisoarea atribuită cardinalului Iulian. Scrisoarea este interesantă prin faptul că arată mentalitatea de atunci a popoarelor balcanice și știrile, cari circulau

2) Fontes rerum Austriacarum LXI pag. 278.

3) Hurmuzaki-Densusianu, Documente I, pag. 687 și urm.

4) Monumenta mediaevi res gestas Poloniae illustrantia XII, pag. 445. Despre lupta dela Niș, vezi op. cit., pag. 446 cf. scrisoarea regelui Vladislav și ap. Muratori, Scriptores rerum Italicarum, XVIII pag. 674. De bunăseamă unele comandanților turci sunt aici deformate.

5) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 29.

cestea Brașovenilor, cari aflau că sultanul fuge grăbit înspre mare! Iancu spera că în 6 sau 8 zile va fi în Adrianopol, capitala Turciei europene¹⁾. Pentru a ajunge acolo trebuiau trecuți Balcanii prin defileul Slatița, continuare a drumului dela Niș-Sofia. În acest defileu ușor de apărat s'a oprit sultanul cu toate trupele europene și asiatică rămase. Iarna grea, care se lăsase, măria dificultatea oricărui atac și opria urmărirea. Soldații turci cuprinși de panică aveau absolută nevoie de acest scut al iernii și adăpostul defileului. La 12 Decembrie trupele creștine lângă râul și defileul Slatița au dat lupta. Oștirile turcești, deși foarte numeroase, au fost aruncate în munte. Gerul era ascuțit, lipsa de alimente simțită în tabăra creștină²⁾, înzadar a stăruit George Brancovici, ca expediția să continue și a oferit bani pentru acoperirea cheltuelilor războiului. După victoria încununată cu fulgi de zăpadă de Decembrie a început retragerea.

Sultanul a crezut că poate smulge laurii biruinții dela armata, care se retrăgea luptând cu lipsa și gerul mare. La Melstița trupele turcești având cu ele și pe sultan, iar ca comandanți pe marele vizir și pe Turacan au atacat oastea în retragere, dar au fost respinși cu pierderi mari în ziua de 24 Decembrie, care fu un triumfal ajun de Crăciun pentru corpul expediționar. Creștinii dovedeau astfel că retragerea nu era impusă de forțele Turcilor.

Iancu de Inidoara conducea ariergarda. Deosebit rol a avut ariergarda, când s'a ajuns la regiunea de păduri și defilee dintre Sofia și Niș. Turcii au pândit anume acest moment al retragerii creștine. Regele și despotul cu grosul trupelor se grăbiau la Calnavița să ocupe coborișurile de dincolo ale defileului, iar intrarea în defileu o păzia în retragere Iancu. Aici a atacat din nou marele vizir, Turacan beg și armata asiatică în număr de 7 banderii. Iancu cu trupele sale de ariergardă a primit atacul, a contraatacat cu atâta furie că cea mare învălmășală s'a produs în oastea turcească. Mulți fruntași turci au cazut prizonieri, între alții și Mo-

1) Ibidem.

2) N. Iorga, Notes et extraits II pag. 404-5. Retragera a fost discutată cu interes în lumea creștină și'n țările balcanice mai ales O cronică raguzană a însemnat: „ma la mancanza delle proviande e la rigidezza dell' inverno in quei paesi freddi, ed altri incomodi sopravvenuti fecero risolvere il re di riguardagnar li confini d'Ungheria per riveder le truppe...” (Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium XXIV pag. 288-289).

hamed de Brussa, cumnatul sultanului ¹⁾). Mohamed comanda armata asiatică ²⁾).

Importanța victoriei creștine dela Calnavița ³⁾ a fost mare. Ariergarda singură a învins, deși avusese de înfruntat trupele asiatice și europene mult numeroase conduse de marele vizir și de cumnatul sultanului. Sultanul a trebuit să vadă că orice încercare de luptă dă greș și deci a propus pace, mai ales că se temea de repercusiuni periculoase în Asia-Mică, unde era rezervoriul forțelor turcești. S'a păstrat într'o cronică anonimă turcească gluma, pe care un bufon o spunea stăpânului său din Caramania, că atacând deodată pe Turci „d-ta de partea aceasta și fratele d-tale Iancu de alta, poate veți nimici osmănimea“ ⁴⁾.

1) Aceasta este bătălia dela Cunovița a anelor sârbești. (Spomenik III pag. 133 ; Glasnik pe 1859 pag. 152). După o diplomă în lupta dela Cunovița a fost prins și Hasanbeg (G. Fejér, Genus etc. pag. 135 și Pray, Commentarii etc. pag. 74).

2) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁, pag. 30.

3) Pentru expediția din 1443 vezi Dlugosz, Historia Polonica ed. cit., ; I. Minea, Informațiile românești etc. (pentru legăturile dintre scrisorile lui Eneas Silvius și expunerea lui Dlugosz vezi Fontes rerum Austriacarum, dipl. et acta LXVII nr. 41 și 42 pag. 158 și urm. și Huber, die Kriege etc., I. c.), Callimachus (Monumenta Poloniae hist. VI pag. 104-118), Bonfini, Rerum Hung. decades lib. V-VI ed. Leipzig 1771 pag. 457-64; Thwroc, Chronica Hungarorum ed. Schwandtner, Script. rer. Hung. I. Viena 1746 pag. 252-4 ; Chalkondyles ed. Darkó, lib. VI, Dukas, Hist Byz ed. Bonn pag. 217-18 ; Povestirea ienicerului sârb ap. Hasdeu, Arhiva istorică I, și Anonimul boem ap. Huber, Die Kriege etc., I. c., pag. 197 și urm., Beheim, ed. cit. și lucrările citate pentru aceasta ; Köhler, Die Schlachten von Nikopoli und Varna, Breslau 1882 ; Kupelwieser, op. cit., mai ales de consultat N. Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes I și *idem*, Geschichte des osm. Reiches I.

N=are nici o valoare ca expunere de sebită, ce dă Fraknoi în col. Szilágyi sub titlul : A Hunyadiak és Jagellók Kora.

Puțină importanță ca izvor de informație au pentru expediția din 1443 cronicile turcești. Vezi ap. Thury, Török történetiről I : Nesri pag. 58, Anonimul din 1486 pag. 18-20, Seadeddin pag. 139, cf. și N. Iorga, Cronicile turcești etc. pag. 6-7, Bratutti, op. cit., II pag. 85 și urm., Leunclavius, Annales, Frankfurt 1596 pag. 25 și urm. ; *Idem*, Historiae Musulmanae Turcorum, Frankfurt 1591 col. 159.

4) Friedrich Giese, Die altosmanischen anonymen Chroniken (Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes XVII. Breslau-Lipsca 1922-1925) pag. 86 ap. N. Iorga, Cronicile turcești ca izvor pentru istoria Românilor (An. Acad. Rom. seria III. tom. IX, mem. 1), București 1928 pag. 7 și nota 1). N=am avut la dispoziție această carte, nici lucrarea d=ului N. Iorga, când am îngrijit tipărirea coalelor, cari conțineau începutul domniei lui Vlad Dracul. N=am putut deci considera știrea, pe care d. Iorga o scoate în relief din opera Anonimului turc că în anul 826 al hegiriei Vlad Dracul a trecut cu oști Dunărea și a făcut mult rău în Rumelia. Sultanul Murad de aceea a pornit încontra Țării-Românești, de unde s'a întors cu multă pradă la Adrianopol. (Iorga, op. cit., pag. 6 și nota 1). Știrea Anonimului turc ne=ar arata că în 1436 toamna, când Vlad Vodă s'a reinstalat în domnie, a trecut cu oști Dunărea și a pustiit în imperiul sultanului. Știm și dintr'altă parte că înainte de 17 Noemyre al aceluiaș an Turcii au trecut și au pustiit grozav în Țara-Românească (N. Iorga, Acte și fragmente III pag. 82-83). Dar știrea aceasta a Anonimului turc mai bine s'ar potrivi la domnia lui Basa ab II, unde o și a=

Ne întrebăm azi: cunoșteau Turcii mai bine pe creștini sau din lipsă de informație creștinii bagateliza pe Turci? Erau doi oameni, cari cunoșteau mai exact situația militară a celor două tabere: Vlad Dracul și George Brancovici. Nici atitudinea acestora n'a putut fi aceeaș. De pe urma campaniei din 1443 George Brancovici își vedea țara refăcută: așa i-au trimis vorbă Turcii, cari după lupta dela Calnavița n'au mai îndrăznit să încerce norocul armelor. Dukas știe că Murad II a trimis soli la despot să-l anunțe că i se vor restitui cetățile dimpreună cu Smederevo și fii orbiți, iar lui Vlad Dracul fii, dacă regele Vladislav încheie pace cu Turcii¹). Anonimul boem are în această privință o povestire mai circumstanțiată și cu detalii interesante. Armata creștină la sfârșitul lui Decemvre 1443 ducea mare lipsă. Retragerea era însoțită de foamete. Când armata a re ajuns la hotarul Serbiei, trebui să ardă căruțele, așa că la intrarea în Serbia mai avea 50. Caii se prăpădiseră. Prin Serbia oastea a trebuit să ia altă cale, nu aceea, pe care înaintase, pentru ca să găsiască alimente. Era în Serbia, când veniră soli turci, cari au comunicat regelui și comandanților că sultanul vrea pace, pe 20-30 ani, cerea liberarea cumnatului său, promitea restituirea cetăților Smederevo, Golubieț și a întregii Serbie și pe copii despotului. Acelaș anonim adaogă că despotul a rugat pe rege să mai rămână în Serbia cu armata 4 săptămâni. Despotul oferi 40.000 ducați pentru întreținerea armatei²). Długosz afirmă că despotul ar fi promis 100,000 ducați³).

Și ienicerul sârb știe că regele s'a gândit să rămână peste iarnă în Serbia, de unde în primăvară să înceapă din nou războiul. Ajunsesse pe șesul Dobrogic spre vest de Niș pe țarmul stâng al Moraviei sârbe, când sosi la el o solie de pace dela

șează Seadeddin. Acest cronicar scriind la sfârșitul secolului al XVI-lea din izvoare turcești mai vechi a însemnat că domnul așezat în Tara-Românească de Unguri, după ce Vlad Dracul fusese închis la Gallipoli, a trecut Dunărea și a fost «insolent» față de Turci atacându-i. (Bratutti, *Chronica dell' origine e progressi etc.* II, pag. 78-9). La 8 Ianuarie 1442 Cesarini înștiință signoria venețiană că lancu cu Români și Unguri au câștigat la 7 Dec. trecut o victorie strălucită asupra Turcilor «dincoio de Dunăre» străbătând tot ținutul Vidinului. Despre această expediție vezi și *mai sus*. Poate la victorie a participat și Basarab II. (N. Iorga, *Notes et extraits III* pag 105 nota 2 Tot aici o scrisoare a regelui Vladislav către Venețieni din 30 Oct. 1442 despre lupta cu Sabatines. Lancu a avut 25,000, iar pașa 80,000 ostași. Lupta a ținut dela ora 2-a a zilei până 'n noapte, la 11 Septemvre. Lupta a fost foarte înverșunată. Se înainta peste cadavre.

1) Dukas, op. cit., pag. 218 Despre aceste tratative diplomatice știu și cronicarii turci (Thúry, op. cit., pag. 58, 138).

2) Ap' Huber, lucr. cit., pag. 205

3) I. Mincea, Informațiile românești, pag. 32.

sultan propunând liberarea prizonierilor și restituirea Serbiei către despot ¹⁾).

Propunerile turcești n'au rămas necunoscute mulțimii ostașilor. Astfel a ajuns și'n povestirea versificată a lui Beheim știerea că sultanul asaltat de lacrămile surorii sale a propus pace regelui, ca să poată fi liberat Mohamed Celebi ²⁾, soțul aceleia.

Tratatul n'au dus la pace. Nici regele n'a rămas în Serbia, ca să cheazăuască scăparea acesteia de Turci, cum bine își făcea socotelile George Brancovici. Regele la 25 Ianuarie 1444 era în tabăra dela Belgrad ³⁾. La 2 Februarie următor își făcea intrarea triumfală în Buda primit cu aclamații frenetice de mulțime.

Era aceasta și o zi de Tedeum-uri creștine. Creștinătatea apuseană a fost aproape absentă în tabăra regală ⁴⁾. Flota nu fusese gata să ia parte. Numai Orientul s'a măsurat cu Turcii.

„Sârbii au rămas în Serbia, iar Românii în Țara-Românească“ — a scris Beheim.

Am văzut că Dukas adaogă că reprezentanții sultanului ofereau între alte condiții de pace și să se restituie copii lui Vlad Dracul. Dukas urmăria prin aceasta consecvența expunerii, după ce mai înainte arătase că doi fii ai domnului muntean au fost duși la Nymphaion.

Alăturarea lui Vlad Dracul la politica creștină se făcuse oare formulându-se condiții de viitor politic pentru Țara-Românească, cum și le anunțau toți colaboratorii apuseni? Nu știm. Vom constata ceva clar: Vlad Dracul n'a înțeles să schimbe suzeranitatea turcească cu cea ungiurească. La capătul drumului anevoios de jertfe mari doria să vadă răsăritul independenței muntene.

b) *Vlad Dracul și lupta dela Varna.*

De multă vreme atenția creștinătății nu însoțise cu atâta nerăbdare de curiozitate un războiu, cum s'au cetit cu lăcomie

1) Ap. Huber, l. c.

2) Beheim, l. c., Bleyer în Századok XXXVI pag. 228 și Gille, op. cit., pag. 20. Beheim a scris greșit despre Chalil, cumnatul sultanului.

3) Monumenta Hungariae hist. dipl. XXXIII pag. 144. La 13 Ianuarie regele era lângă Crușevaț (Arhiva Statului din Budapesta nr. 29476, *comunicare în scris a direcției arhivei*), la 20 următor era lângă Nicolin (ibidem, nr. 27658), la 26 Ianuarie tot în Belgrad (ibidem, nr. 29477).

4) Povestirea lui Beheim pomenește pe un căpitan *Rednitzer* și s'a zis că acesta a fost comandantul grupului de cruciați din cotpul expediționar (Gille, op. cit., pag. 19).

satisfăcută buletinele luptelor creștine din campania anului 1443. Am văzut că Iancu de Inidoara ținea în curent pe Nicolae de Ujlak și pe Brașoveni cu mersul expediției prin scrisori și curieri speciali¹⁾. Am amintit o scrisoare a regelui Vladislav²⁾ din 9 Noemvre 1443. Cardinalul Iulian a scris lui Piccolomini³⁾, papei⁴⁾, și signoriei venețiene⁵⁾.

Expediția din 1443, în mintea creștinilor trebuia să fie prologul alungării Turcilor din Europa. De altfel dieta ținută la începutul anului 1443 în Buda se legăna cu speranța că Turcii vor fi alungați în lumea lor asiatică⁶⁾. Victoriile din 1442 avuseseră drept urmare și o solie bizantină la Buda. S'a cerut concursul papei, al Veneției, Genovei, Florenței și altora, ca să se înjghebeze o flotă, care să păziască strămtorile, să împiedice trecerea oștilor turcești din Anatolia în Europa, pânăce creștinii dăramă Turcia europeană⁷⁾. Se credeau posibile cele mai îndrăsnețe proiecte. În Noemvre 1442 papa liturghiase un Te-Deum solemn pentru victoriile din toamnă, iar la începutul anului 1442 Ianachi Torzello a fost trimis la Veneția, Roma și Buda pentru propaganda războinică. Acum, în 1443 propaganda s'a intensificat. La Constantinopol se susținea sus și tare că 10 galere cu echipagiul lor ar putea închide Bosforul și Dardanelele pentru Turci⁸⁾, ceea ce se dovedi cu neputință pentru mult mai multe corăbii de război în toamna anului 1444. Ducelui Filip de Bourgogne și Brabant, s'a adresat papa, pentruca să-i obțină participarea la expediția pancreștină. Filip cel Bun a și trimis un cavaler la Vatican, ca să discute modalitățile. Erau în toiul lor jocurile cavaleresti la Chalons-sur-Saône, când se prezentă ducelui solul bizantin Teodor Crystino (=Karystinos⁹⁾) cu o suită numeroasă, toți în port național. Du-

1) Katona, *Historia critica* XIII pag. 251-4 = Hurmuzaki-Documents, I. c. și Hurmuzaki-Iorga, *Documente* XV, I. c.

2) Muratori, *Scriptores rerum Italicarum* XVIII pag. 674 = *Mon. Pol. hist.* I. c.

3) L. c.

4) Wavrin, ed. Iorga, I. c. pag. 77.

5) Fraknoi, Cesarini etc., pag. 113 nota 67, Schaffarik, *Acta archivi Veneti*, pag. 365 și urm. (= *Mon. spect. hist. Slav. Merid.* XXI pag. 183 și urm.).

6) *Ibidem*, pag. 72.

7) *Ibidem* și N. Iorga, *Geschichte des von Reiches I* pag. 429.

8) Raportul franciscanului Bartolomei ed. Iorga, I. c.

9) Wavrin, ed. Iorga, pag. 73 nota 3. *Cronica lui Olivier de la Marche* precizează că Filip cel Bun a primit în audiență de plecare pe sol la 21 Sept. 1443. (*Mémoires II* pag. 377, 398 și *Chronique de I. Lalain* par G. Chastellain, pag. 613). Fraknoi în Cesarini etc. nota 46 afirmă că ducele burgund la sfârșitul lui April sau la începutul lui Mai 1443 a comandat corăbii în Veneția.

cele a primit foarte bine solia și Wavrin a fost delegat să asculte pe soli în amănunte și să discute posibilitățile de a ajuta pe Bizantini. Împăratul bizantin ceru corăbii, cari să păziască strâmtoarele. Când ducele răspunse că a comandat să i se facă 3 corăbii la Nice, unde are o corabie frumoasă și o caravelă, cari ajutaseră pe Rhodesieni, Wavrin îi propuse să ia 4 corăbii dela Venețieni, cari nu-l vor refuza. S'au comandat deci 4 corăbii în Veneția, pe cari dimpreună cu celelalte ducele declară, că le va trimite pentru apărarea creștinătății¹⁾.

Veneția n'a refuzat nici pe Eugen IV, când i-a cerut corăbii și echipagiu pentru flota creștină. Pentru papă s'au înarmat în arsenalele venețiene 10 corăbii, iar la 8 Mai 1443 șef al flotei papale a fost numit cardinalul de origine venețiană Francisc Condolmieri cu titlul de legat papal²⁾. Acesta a sosit la 2 August următor în orașul lagunelor³⁾.

La 6 Martie 1444 senatul venețian scria ducelui de Bourgogne că republica se pregătește de războiul, la care regele Vladislav va porni în vară și că Iancu de Inidoara va fi comandantul general. Tot atunci senatul scria lui Ion de Reguardatis să meargă la Buda, unde se va întâlni cu cardinalul Cesarini și cu regele Vladislav. Secretarul venețian era în special însărcinat să meargă la „căpitanul Iancu“, să-l felicite, să vorbească și cu Brancovici și să declare tuturor că Venețienii vor trimite corăbiile, cari atunci se înarmau la Veneția în numele papei, dacă se face în vară expediția în contra Turcilor⁴⁾. Aceluiaș ambasador i se scria la 12 Mai următor că sunt gata să plece la Gallipoli corăbiile venețiene, că ducele burgund înarmează patru corăbii în Veneția și cu o galiotă 3 la Nice⁵⁾. Și Veneția va da 10 corăbii dintr'ale sale. Ambasadorul mai avea misiunea să ajute pe solul regelui aragonez, când va veni la regele Vladislav, și să pornească cu armata creștină, când aceasta va pleca, Știm că solul

1) Wavrin, ed. Iorga, pag. 73-5.

2) Fraknoi, op. cit.

3) Ibidem.

4) Schaffarik, l. c., Mon. sp. hist. Slav. Merid. XXI pag. 183 și urm., 187 și urm.

5) Ibidem II, pag. 375 și urm. (= Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium XXI pag. 192). Comandantului flotei venețiene, se zice aici Petru, ca și în cronica lui Wavrin, ed. Iorga, pag. 81, dar o scrisoare venețiană din 2 Iulie 1444 îi zice Aloisio (Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium XXI pag. 201) cf și Glasnik pe 1862 pag. 99 și 96 și N. Iorga, Notes et extraits III pag. 162.

aragonez a sosit. Regele Alfons V cerea în cazul liberării Greciei să i se încredințeze ducatul de Athena și cel de Patras¹). Bizantinii aveau dreptate. Cine se gândia în afară de Bizantinii înșiși la restaurarea imperiului ajuns la mare nevoie? Raguzanii doriau să aibă Avlona și cetatea Chanina²). O știre din 4 Iulie 1444 spune că Venețienilor li se promisese Gallipoli și Salonicul³). La 27 Iunie 1444 Raguză cerea regelui Vladislav o parte din ce se va cuceri și-l aviza că o galeră creștină trecuse pe dinaintea Raguzei, care are două corăbii gata de plecare. La 5 Iulie următor s'a hotărît plecarea celor două corăbii raguzane și știm că în flota creștină acestea au fost considerate ca ale regelui Vladislav⁴). La 22 Iunie au plecat din Veneția Condolmieri și Loredano cu flota, iar Wavrin cătră sfârșitul lunii⁵). Aloisio Loredano primia în 17 Iunie ordinul să plece cu corăbiile la Gallipoli⁶).

Lipsia încă planul general de luptă. Nu se știa anume exact drumul de înaintare al corpului expediționar condus de rege, dacă va trece pela Belgrad sau prin Țara-Românească⁷). În cazul din urmă s'a crezut că este necesară prezența flotei și pe Dunăre, unde și pe malul stâng la cele mai bune vaduri muntene era stăpânire turcească. La 2 Iulie căpitanul general al mă-

1) Fraknoi, Hunyadi Lános és Aragóniai Alfonz *in* Katholikus Szemle XXV. 1911 pag. 230. Despre politica orientală a acestui rege aragonez vezi C. Marinescu, Alphonse V roi d'Aragon et de Naples et l'Albanie de Scanderbeg *in* Mélanges de l'école roumaine en France, Paris 1923, Cerone, La politica orientale di Alfonso di Aragona *in* Archivio storico per le provincie napoletane tom XXVII și XXVIII (1902-3). Alie știri afirmă că Alfons a cerut și Gallipoli, asupra căruia aveau pretenții Venețienii.

2) N. Iorga, Notes et extraits II, pag. 403 și nota 1 și III pag. 107 și urm.

3) Mon. spect. hist. Slav. Merid. XXI pag. 201.

4) Wavrin, ed. Iorga, pag. 86.

5) Ibidem, pag. 81. Dar o scrisoare raguzană din 31 Iulie arată că corăbiile papale și raguzane au ajuns în 10 ale lunii la Corfu, iar cele venețiene în 13. La 22 Iulie au trecut pe dinaintea Raguzei corăbiile burgunde. (Gelicich-Thalóczy, Diplomatarium etc., pag. 458). După o scrisoare venețiană 8 corăbii papale au părăsit portul Veneției la 4 Iulie, iar la 2-3 zile cele 4 corăbii burgunde și cele 8 venețiene. Dar la 7 Iulie tot o scrisoare a senatului venețian afirmă că a plecat atunci Wavrin, iar în ziua următoare va porni ultima corabie burgundă. La 25 Iulie corăbiile burgunde ar fi ajuns la Corfu. (Fraknoi, Cesarini etc.) Cf. N. Iorga, Notes etc. III. pag. 177.

După cronică lui Lalain corăbiile burgunde au ajuns pe celelalte la Modon, după Wavrin la Gallipoli. (Cf. și Kropf, lucr. cit., Századok XXVIII. 1894 pag. 682 nota 1 și 2, pag. 683 și nota 7, 8).

Tot din cronică lui Wavrin știm că corăbii burgunde dela Nice sub comanda lui Geoffroy de Thoisy au fost expediate întru ajutorarea cavalerilor din Rhodos atacați de sultanul egiptean. Aceste corăbii vor ajunge la Constantinopol după bătălia dela Varna.

6) Schaffarik, op. cit., II. pag. 378-9.

7) N. Iorga, Notes et extraits II pag. 403 și nota 1.

rii primia dela signoria ordinul să trimită până la opt corăbii la Nicopol, ca să protejeze trecerea trupelor creștine ¹⁾.

Putea rămâne neutrală în astfel de împrejurări Țara-Românească? Sub impresia victoriilor creștine și Scanderbeg a fugit din armata turcă și a ocupat Croia, unde era stăpânirea turcească ²⁾. Papa se îngrijise, ca cruciata să se predice și'n Albania. Frica de puterea lui Iancu de Inidoara ajunsese departe în lumea musulmană. Episcopul de Chalons știa că sultanul Egiptului și Siriei ordonase amiralului său, ca în cazul unei înaintări a armatelor lui Iancu de Inidoara să lase la voia întâmplării Siria și să grăbiască spre apărarea Egiptului ³⁾. Wavrin, care a scris după informații ajunse la distanță constantinopolitană, deși ar fi avut ocazia să se deslușiască și direct dela Vlad Dracul în privința luptei dela Varna ⁴⁾, a scris că domnul muntean solicitat de Cesarini a dat un contingent de oaste pentru expediție, dar nu a participat personal ⁵⁾. Wavrin nu dă, cum făcuse povestind campania anului 1443, nici motivele refuzului lui Vlad Vodă de a participa personal, dar nici în 1444, nici în 1445 nu cunoaște vre o dușmănie între Vlad Vodă și Iancu de Inidoara, nu știe nici jalnicul sfârșit al domnului muntean. Deci n'a avut, de ce să caute o explicare pentru atitudinea stranie a lui Iancu de Inidoara dela sfârșitul anului 1446, când a pornit cu războiu și perzanie încontra aceluia, care fusese cel mai prețios colaborator al flotei papalo-burgunde în 1445. Alți cronicari au căutat să

1) Mon. sp. hist. Slav. Merid. XXI pag. 201.

2) C. Marinescu, lucr. cit. (extras) pag. 14 și 20-21. Mai vezi Pisko, Skanderbeg, Viena 1894.

3) După Dupont ap. Kropf, lucr. cit., Századok XXVIII pag. 679 și nota 1.

4) Pentru bătălia dela Varna vezi: Köhler, Die Schlachten bei Nicopoli und Varna. Breslau 1882; Zeissberg, Analecten zur Geschichte des XV Jahrhunderts II: Erinnerungen an die Schlacht bei Varna (Zeitschrift für die oesterr. Gymnasien 1871 pag. 811-114; N. Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes I (= trad. rom de Otilia Ionescu vol. II); Idem, Geschichte des osmanischen Reiches I, Alfons Huber, Die Kriege zwischen Ungarn und den Türken 1440-1443 in Archiv für oesterr. Geschichte 1886 vol. 68 pag. 161-207, unde se discută mult izvoarele; Phrantzes, Dukas, Chalkondyles, Bonfini, Ion de Thw=rocz, Callimachus, Dlugosz, Anton de Palatio, Zotikos, Hierax, apoi Beheim, Wavrin și lucrările citate referitoare la aceștia.

Pentru tratativele diplomatice, cari au premers luptei dela Varna, vezi și Cieszkowski, Fontes rerum Polonicarum e tabulario Reipublicae Venetae. Series prima. Fasciculus secundus, Posnaniae 1890 nr. XXX-LXII și Fraknói, A vár=nai csata előzményei in Hadtörténelmi Közlemények pe 1889.

5) Wavrin, ed. Iorga, pag. 85.

explice. Długosz¹⁾, Callimachus²⁾, Bonfini³⁾, și Andrei de Palatio⁴⁾, au scris că Vlad Dracul a dat 4000 ostași sub comanda fiului său. Cronicarii turci amintesc fără să specifice anume împrejurările, colaborarea lui Vlad Dracul la lupta dela Varna⁵⁾. Chalkondyles⁶⁾, știa, ca și Beheim⁷⁾, că Vlad Dracul a participat personal la expediție.

Ca și George Brancovici știa Vlad Vodă mai bine împrejurările din țara ungurească. Când regele Vladislav se pregătia de război, Vlad Vodă întreținea bune raporturi cu Iancu de Inidoara, cu Brașovenii. La 7 August 1444 din Târgoviște reconfirma Brașovenilor și altor negustori din țara Bârsei privilegiile comerciale acordate de Mircea cel Bătrân și cele cuprinse în scrisoarea lui Iancu de Inidoara. Acesta avizase pe castelanii și vameșii dela Bran să respecte dispozițiile cuprinse în hrisovul lui Mircea cel Bătrân. Documentul acesta dela Vlad Vodă este interesant și atunci, când arată că castelanii și vameșii dela Bran în timpul din urmă disconsideraseră vechile legături vamale dintre cele două țări, iar Iancu de Inidoara le-a reconfirmat „pentru a fi pace și liniște perpetuă între cele două stăpâniri“ (pro tranquilla pace et statu perpetuo inter duo regna observanda)⁸⁾, fiindcă califică relațiile dintre cele două țări.

Trebue subliniată această concepție, ce o avea Iancu de Inidoara în 1444 despre situația de drept internațional a Țării-Românești și pe de altă parte graba lui Vlad Vodă de a înlătura orice neînțelegere cu căpeteniile luptei creștine încontra Turcilor, cum pentru creștinătatea apuseană și balcanică erau considerați regele Vladislav și Iancu de Inidoara.

1) I. Minea, Informațiile românești etc., pag. 33-4.

2) Ed. Mon. Pol. hist VI, 131-133.

3) Ed. Lipsca 1771 pag. 466 și urm.

4) Mon. medii aevi Pol. XII pag. 459 și urm.

5) Bratutti, Chronica dell' origine e progressi della casa ottomana composta da Saidino Turco II. Madrid 1652 pag. 93, Ioh. Leunclavius, Annales etc. Frankfurt 1596 pag. 25 și urm., Idem, Historiae Musulmanae etc. Frankfurt 1591 pag. 509 și urm., Thury, op. cit., pag. 20, 58, 140, N. Iorga, Cronicile turcești ca izvor pentru istoria Românilor, pag. 7 și urm.

6) Ed. cit., lib. VII.

7) L. c. Despre inconsecvența ridicată prin versurile 734 și urm. vezi mai departe.

8) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 31-2. Poate scrisoarea (nedată) lui Vlad Vodă către Iancu de Inidoara a provocat această limpezire a situației. Vezi scrisoarea ap. I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării-Românești etc. I. pag. 77-8. Scrisorile dela pag. 78-9, 81-2, 82-83, 84-5 se pot atribui și acestei vremi, dar și pentru anul 1441-1442, cum am văzut.

Pentru a înțelege contribuția personală a lui Vlad Dracul și a Țării-Românești trebuie subliniată încrederea în cauza creștină și concursul, pe care l-au dat neîntrerupt și atunci, când despotul sârb își temea situația câștigată pe urma victoriilor din 1443. Dar nu s'ar putea afirma că oarecare spirit de aventură despărția pe Vlad Dracul de prudentul, precautul Georghe Brancovici? Și unul și altul știa că forța militară turcească n'a fost desființată prin biruințele creștine din 1443. În atâtea lupte, câte s'au dat, oricât de omoritoare au fost, numărul prizonierilor turci n'a fost foarte mare. Soldații de rând fugiau. Șefii turci au trebuit să lupte în primele rânduri; de aceea au căzut multe căpetenii prizonieri. O refacere a armatei turce ar fi însemnat o primejdie pentru puținele trupe, câte se puteau transporta atunci la distanțe așa de mari, pentru cari trebuiau să se ia care multe cu alimente, altfel lipsa de proviant, greutatea solului necunoscut și inverșunarea anotimpului târziu amenințau să învingă armata, care înainta, iar nu dușmanul. Poate s'a ales și'n 1443 și'n 1444 toamna târzie ca început al campaniei, fiindcă Turcii de obicei purtau războaie de ofensivă între sf. Gheorghe și sf. Dumitru.

Campania din 1444 a fost întârziată și dintr'alte două motive. Preparativele creștine au decurs greu. Flota a putut fi la postul său târziu și nu cu numărul de corăbii, care se anunțase regelui Vladislav. Acesta dimpreună cu dieta de primăvară a hotărât intrarea într'o nouă campanie. Doar la 2 Mai Vladislav ¹⁾ scria marelui magistru al ordinului teuton că papa a promis 38 galere, Venețienii 12, regele aragonez 10, ducele burgund 6, Milano 8, marele magistru din Rhodos 2. Oricât de târziu au fost statele creștine apusene, regele Vladislav a fost și mai târziu din cauza tratatelor de pace și a păcii încheiate cu Turcii în vara anului 1444.

Regele Vladislav și o parte din anturajul său a fost ispitit prin ofertele de pace, pe cari le-a trimis sultanul. La începutul

1) Monumenta Hungariae hist., dipl. XXXIII, pag. 144. Pentru numărul corăbiilor, cari au avut să facă în 1444 paza strâmtorilor vezi Leunclavius, care a scris că au fost 128 galere, deși, dacă am admite că toți au dat numărul promis, au putut fi în total 22 galere. Era un simplu svon auzit în Modon, ce a scris Anonimul din Augsburg, care în 1444 a fost la locurile sfinte, că flota era compusă din 4 corăbii papale, 8 burgunde, 2 raguzane, 6 venețiene, 4 din Candia, 2 din Negroponte și 6 din Constantinopol etc. (Cf. Archiv für das Studium der neueren Sprachen *ap.* Kropf în Szécsadok XXVIII pag. 687 și nota 1).

lui Iulie regele prepara războiul. La 2 ale lunii din Buda scria Florentinilor, că numai iarna grea, lipsa de alimente și munții înalți, greu de trecut peste troiane de zăpadă l-au făcut în Decembrie trecut să opriască campania, dar în acest an va porni direct spre Nicopol, că trupele expediționare vor fi concentrate la 15 Iulie la Oradia și că papa, ducele de Bourgogne și Venețienii au trimis flotă să colaboreze la expediție¹⁾.

La 21 Mai se aranjaseră neînțelegerile cu Frideric III). Regele își lua angajament înaintea lui Cesarini că va pleca la expediție²⁾. La 20 Iulie Iancu de Inidoara din Ludoș scria Brașovenilor să-i prepare frâne cu găтели de argint și aur pentru expediție³⁾.

Nu se poate afirma că în Ungaria era prea mare entuziasm pentru războiu. Luptele ultimilor ani obosiseră lumea. La expediție nobilii nu erau obligați să ia parte, fiind vorba de un războiu de ofensivă: cetele (= banderile) nobililor puteau fi convocate numai pentru apărarea hotarelor. Așa se explică, de ce la expediție vor lua parte banderile regale, banderile episcopale, ca unele ce porniau și din inițiativă papală și Iancu de Inidoara cu trupele, ce singur le-a adunat, apoi auxiliarii așteptați dela streinătate și voluntarii, de cari au fost puțini. Mare era indiferența în țară. Un semn pentru aceasta era că se vorbea de jurământul, pe care cardinalul

1) N. Iorga, Notes et extraits II pag. 404-5.

2) Pentru situația dinaintea de expediție vezi David Angyal, Le traité de paix de Szeged avec les Turcs în Revue de Hongrie IV. 1911. tom. VII nr. 3-4.

3) Ibidem. — La 13 Iulie cardinalul era în Ungaria (N. Iorga, Notes et extraits II pag. 23. Deci n'are dreptate Wavrin, care a scris că la încheierea păcii dela Seghedin cardinalul era plecat din Ungaria și a găsit încheiată pacea cu Turcii și a făcut inzistente muștrări regelui, că fără știrea papei a încheiat pace. (ed. Iorga, pag. 85). După dezastru Poloniei au acuzat pe Cesarini că a împins pe tânărul rege spre dezastru. Dlugosz, prin Callimachus Bonfini se face ecoul acestei opinii publice poloneze. N-a fost scoasă în relief apostrofa lui Grigorie Sanok, umanistul episcop de Lwów, când în retragere a văzut pe Cesarini: «nec procul a loco pugnae nudum vulneribusque ac tabo deformatum cardinalem invenit in palustri coeno animam exhalantem, cui obequitando ait: merito tu quidem, sed solus sic perire debuisti, ausus sedem apostolicam perfidiae patronam dicere et facere». (Callimachus, Vita et mores Gregorii Sanocci Leopoliensis Archiepiscopi ed. Finkel (Mon. Pol. hist. tom. VI pag. 190. (Grigorie arhiepiscopul totdeauna a manifestat antipatie încontra cardinalului.

Și Grigorie de Sanok a scris o carte despre regele Vladislav și expedițiile acestuia încontra Turcilor. Opera s'a pierdut și ne întrebăm, dacă diferențele dintre opera lui Callimachus și opera lui Dlugosz nu derivă din acea lucrare. Cf. Zeissberg, op. cit., pag. 319 și urm. care nu se pronunță în această chestie.

4) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 31.

l-a luat regelui, că va pleca la războiu¹⁾. Mai târziu din aceleași motive acelaș legat papal lua jurământul lui Iancu de Inidoara că va însoți pe rege. La 24 Aprilie 1445 cel mai învățat episcop catolic unguesc, astfel caracteriza societatea, căreia aparținea: „Adevărul tace mulcom, distruse sunt barierele bunecuviințe, frâul legii a slăbit... Arbitrarul de fier, violența nestăpânită distruge, nu respectă dreptul nimărui; ura, trădarea și obijduirea cea mai nerușinată au teren liber“²⁾. În 1443 și'n 1444 bani adunați pentru expediția încontra Turcilor, au fost delapidati³⁾.

În astfel de împrejurări vin solii turci să propună pace. Sultanul trebuia să înăbușiască răscoala *emirului* de Caramania, care în urma dezastrului turcesc din 1443 crezuse că au sosit pentru sine zorile libertății.

Sultanul propuse—am văzut—regelui pace, când acesta nu eșise din Serbia, în zilele⁴⁾ lui Ianuarie 1444. Atunci Brancovici a stăruiț pe lângă rege să rămână în Serbia, pentruca deodată cu desprimăvărarea să reînceapă războiul oferind sume de bani pentru cheltuelile unei noi expediții. Regele și-a continuat—știm—drumul spre capitala sa, în care aclamat de locuitori și-a făcut întrarea triumfală la 2 Februarie următor. Brancovici a urmat oastea, pentru reîntoarcerea căreia trebuia să mai stărue și deci a fost printre cei dintâi creștini, care s'a bucurat că regele voia să continue războiul și ca magnat al țării a iscălit și el hotăririle dietei din Aprilie 1444. Acelaș, rămas tot fără țară, a fost gata să dea lui Iancu de Inidoara 63000 ducati, ca să strângă oaste⁵⁾. Domeniul, ce-l avea Brancovici la Șiria, a fost cedat lui Iancu, drept compensație pentru cheltuelile avute în 1443 și pentru acoperirea altora ce trebuiau să urmeze în 1444.

Despotul era activ și în altă direcție. Murad II prin soția sa Mara, s'a pus în legătură cu socrul său. Raguzanii vedeau la începutul lui Martie pe un călugăr sosit în orașul lor, de unde mergea cu un mesagiu la despotul, în Ungaria⁶⁾. Călugărul aducea

1) Cf. Philipp Frankl, Der Friede von Szegedin und die Geschichte seines Bruches, Leipzig, 1904.

2) Schwandtner, op. cit. II pag. II pag. 9.

3) Fraknói, A Hunyadiak és a Jagellók Kora, pag. 64.

4) Anonimul boem, ap. Huber l. c. și Beheim l. etc.

5) David Angyal, lucr. cit., Fejér, Genus etc. Ioan. Corvini de Hunyad, Budae 1844 pag. 71.

6) N. Iorga, Notes et extraits II pag. 401. Cf. I. Radonić, Europa apuseană și popoarele balcanice (până la 1453) (sârbește pag. 200) ap. Jireček, Ges-

nouile propuneri de pace ale sultanului, cari au trebuit să fie cunoscute curții regale. Găsite nesatisfăcătoare dieta din Aprilie a decurs într'o dispoziție războinică și atunci în cartierul sârb din Buda lumea cunoștea bine propunerile sultanului¹⁾ și se aștepta la altele și mai avantajoase.

După dezastru lumea ce acuze nu aducea? Anturajul polon al regelui Vladislav după terminarea expediției din 1443 ar fi dorit în mare parte, ca acesta să se ocupe și de Polonia, unde erau destule nemulțumiri și multe neajunsuri de aranjat. Un numeros partid polonez cerea regelui să rezolve greutățile Poloniei. Callimachus nu poate ascunde că aprobă observațiile profetice, care s'au atribuit lui Vlad Dracul, că le-a spus la Nicopol către rege, care n'avea destulă armată. Acelaș biograf adaogă că așa multă lume da dreptate lui Vlad Vodă, care ar fi consiliat pe rege să se înapoieze, încât trebuie să adaoge că atunci Iancu de Inidoara a fost constrâns să intervină în sens contrar, pentruca să înlătore atmosfera grea²⁾.

Insuși regele voise să meargă acasă de Rusalii. Dieta din April, prepararea expediției, știrile sosite despre flota creștină, care se gătia să iasă la larg, nu au acordat regelui răgazul mult dorit³⁾.

Este evident că Brancovici dela început s'a arătat gata pentru condițiile de pace, pe cari le propunea sultanul. La căpătul tratativilor isbutite de pace el vedea Serbia reînviată în parte, așezată sub garanția victoriilor din 1443, fiindcă acelaș despot observând oboseala din Ungaria, nu era sigur că nu va începe și seria înfrângerilor și a neputinții știind că forța militară a imperiului turc nu se distrusese. Sufletul lui Brancovici devenit

chichte der Serben II, pag. 185. Jireček împrumută dela Radonić afirmațiunea că despotul George a câștigat pe Iancu de Inidoara cedându-i Țiria și după aceea au consiliat ambii pe rege să facă pace. Așa au scris toți, cari au pornit dela expunerea lui Długosz. Dar Długosz urăște pe Iancu de Inidoara. Atitudine ostilă față de Românul ardelean avea și Andrei de Palatio, care din Parma ajunsese în Polonia ca decimator papal și de aci între trupele polone, cari au făcut drumul catastrofei dela Varna. Iar Długosz a utilizat scrisoarea lui Andrei de Palatio, care ne-a lăsat o expunere prea subiectivă, făcându-se ecoul vorbelor trupelor polone, cari au luptat la Varna și mai ales al celor ce au supraviețuit nenorocirii.

1) David Angyal, lucr. citată.

2) Callimachus, l. c., după el Bonfini. Cf. și expunerea lui Długosz.

3) Caro, Geschichte Polens IV pag. 336 și mai ales Angyal lucr. cit.

fricos prin nenorociriile trecutului nu mai înțelegea avântul riscat, ce-l reclama nostalgia gloriei ¹⁾.

Brancovici va fi găsit prețioși tovarăși de idei între seniorii poloni, supărați și că în Ungaria regele îi asculta și considera mai puțin. Amintim imediat că mare a fost bucuria staturilor polone, când au auzit că regele a încheiat pace cu Turcii. Curentul pentru pace era puternic în anturajul regelui. Nici Cesarini, reprezentantul papal, care era de față, n'a putut împiedeca încheierea păcii.

Lumea creștină de departe nu cunoștea exact împrejurările din Ungaria și Polonia. Exista înainte de expediție o propagandă politică creștină și alta turcească, iar după catastrofă au apărut corbii, cari se mândriau că au prevăzut dezastrul insinuând în fața unei lumi, care nu-i putea controla, acuze în dreapta și în stânga încontra căpeteniilor expediției.

Inconsecvența așa de rapidă în timp a regelui a fost aruncată ca vină când despotului, când lui Iulian, când lui Iancu de Inidoara.

Cronica casei Huniadeștilor, precum se prezintă opera lui Ion de Thwrocș dă o expunere grăbită a expediției din 1444 și nu amintește de loc rolul voevodului transilvan Iancu, ca și când nu ar fi participat. Dlugoss se face ecoul opiniei publice poloneze, când scrie că despotul a convins pe Iancu de Inidoara să favorizeze încheierea păcii, dându-i moșiile sale din Ungaria, iar mai târziu regele, ca să aibă la dispoziție toată solitudinea lui Iancu pentru expediție, i-a promis că-l va face rege al Bulgariei, care va fi liberată ²⁾.

Insinuațiile, cari au circulat în contra lui Iancu de Inidoara în opinia publică de atunci, sunt un capitol al propagandei, ce s'a dus pentru războiu și apoi pentru justificarea dezastrului.

Atâta lume creștină își trimetea îndemnurile la Buda! Im-

1) Iată, ce scrie C. Jireček, op. cit. pag. 186 despre Brancovici, care refuză să participe la expediția din 1444: «Der König wurde überredet den Vertrag sofort zu Kündigen. Der Despot war über diese Wendung sehr besorgt. Er hätte bei der Beteiligung am Zuge sein vor wenigen Tagen wieder erworbenes Land ohne Zweifel wieder schnell verloren und zwar für immer. Deshalb blieb er den geschlossenen Vereinbarungen treu».

2). Brückner, Geschichte der polnischen Litteratur, Lipsca 1901 pag. 628, Erdélyi Múzeum pe 1902 pag. 49 și urm., Igazság vagy tévedés in Századok XXXVI. 1902 pag. 631-653; C. Jireček, op. cit., pag. 185, Angyal, lucr. cit.

păratul bizantin și regele aragonez mărise acum numărul aceloră, cari oferiau colaborarea la războiu. Când au auzit despre tratativele de pace ungaro-turce, s'au îngrijorat, au protestat, Sultanul a avut interes să răspândiască vestea păcii mai repede, decât se încheiasse¹⁾, La 30 Iulie împăratul bizantin a scris regelui Vladislav că i-a produs mare supărare vestea despre pacea tratată cu Turcii²⁾ și îndeamnă pe rege să n'aibă încredere în sultan, care a negociat de frică. Oficial, deci exact n'avusese Ion VIII Paleologul cunoștință despre încheierea păcii, când i s'a prezentat Wavrin, comandantul corăbiilor burgunde³⁾. Când Wavrin trecuse prin strămtorea dela Gallipoli, emisari ai sultanului au cerut să-i vorbască și i-au comunicat că sultanul a încheiat pace cu regele Ungariei, arătând și documentul cu peceti. Documentul fusese arătat și unităților navale creștine, cari păziau strămtorea dela Gallipoli. Documentul se prezenta cu toate condițiile autenticiității. Când Wavrin s'a prezentat lui Condolmieri, care era în Constantinopol, o corabie dela Gallipoli aducea acestuia aceeaș știre, pe care apoi împreună au comunicat-o și împăratului. Nedumerirea a fost întreruptă de unul din cei trei crainici, pe care după ruperea păcii cu Turcii cardinalul i-a trimis îmbrăcați turcește, ca să comunice flotei creștine că regele Vladislav va porni la războiu și va trece Dunărea în Octomvre. La 5 Iulie Vladislav aviza pe George Castriota că reîncepe războiul în contra Turcilor⁴⁾. La 24 Iulie regele aviza pe stăpânitorul Bosniei că va continua lupta și va porni să extermine pe Turci⁵⁾. Iancu de Inidoara cu 4 zile înainte se găsea în Ardeal preparând războiul. Dar la 12 Iulie sultanul trecea marea să înăbușe răscoala din Asia-Mică. Aceasta denotă că tratativele de pace continuau, favorabil,

1) Ecoul se vede și'n cronica lui Wavrin, cu o cronologie inexactă (ed. Iorga, pag. 77).

2) Scrisoarea s'a păstrat în opera lui Dlugosz. N-avem nici un motiv să admitem afirmațiunea lui Angyal, că data scrisorii imperiale nu este corectă, tocmai fiindcă împăratul bizantin raporta regelui svonurile ajunse până la el (vezi Angyal în Revue de Hongrie, I. c.)

3) Ed. Iorga, pag. 86-7.

4) Fraknói, Cesarini etc., pag. 63.

5) N. Iorga, Notes et extraits II, pag. 407. Tocmai pornind dela această scrisoare s'a afirmat că pacea cu Turcii s'a încheiat între 24 Iulie și 4 August, când regele jură înaintea cardinalului Iulian că va porni încontra Turcilor (Hurmuzaki-Densusianu, Documente I₂ pag. 694 și urm.) Unii autori au admis că pacea s'a încheiat la Seghedin pela mijlocul lui Iulie (Fraknói, Cesarini etc. pag. 64 și 120=1 nota 122), alții la 1 August, iar Angyal I. c. între 24 Iulie și 4 August.

or s'ar putea interpreta chiar în sensul că pacea se încheiase cu regele Vladislav.

Știm că pacea separată între George Brancovici ¹⁾ s'a încheiat la 15 August 1444. La 22 următor despotul intră ca stăpânitor în Smederevo. Repetăm: George Brancovici cunoscând oboseala din Ungaria s'a declarat gata a primi condițiile aduse de solii sultanului și a făcut totul, ca și regele Vladislav să primiască pacea. Iancu de Inidoara știa tot așa de bine, ca și Brancovici greutățile unei noi expediții în regiuni așa de depărtate și mai vedea indiferența lumii din regat, ale cărui steaguri le fluturase de atâtea ori în frenezia victoriei, dar mai ales cu forțe adunate pe propria sa cheltuială și prin devotamentul aristocrației române din Ardeal, care l-a înconjurat cu statornicie în mijlocul celor mai grele primejdii. Cronica lui Wavrin îi zice lui Iancu, că era căpitanul Românilor ²⁾. La 3 Iulie Iancu de Inidoara a primit dela despot cetatea Șiria ³⁾. Am amintit acuzația adusă în legătură cu această cesiune că Brancovici așa a convins pe Iancu să sprijiniască propunerile de pace turcești. S'a făcut legătură adică între acest fapt și afirmația decimatorului papal trimis în Polonia, Antonie de Palatio, care a scris mult târziu după dezastrul dela Varna, că despotul și Iancu au tratat cu Turcii pacea „fără să consulte pe rege“. Afirmația aceasta a ajuns și în opera lui Długosz, Callimachus și într'o formă a fost înregistrată într'o scrisoare a lui Enea Piccolomini ⁴⁾. Italianul din Parma ajuns în Polonia și apoi între trupele polone, cari au cooperat la expediția varnensă, n'avea de unde ști adevărul tratativilor diplomatice și deci expunerile cronicărești bazate pe el sau pornind dela afirmații scoase din scrisorile lui Piccolomini ⁵⁾, sufer de acelaș neajuns.

Ce știm noi azi despre aceasta? Am văzut că la 20 Iulie Iancu de Inidoara prepară expediția. Până n'a cunoscut situația

1) C. Jireček, op. cit., pag. 186 după analele sârbești.

2) Ed. Iorga, pag. 67.

3) Fraknói, Cesarini etc., pag. 55.

4) Discuție a izvoarelor ap. Prochaska, Uwagi Krytyczne o Klesce Warneńskiej în publicațiile secției istorice, Academia din Cracovia seria II. vol. 14 pe 1900, pag. 1-60, Igazság vagy tévedés în Századok I. c., Angyal I. c.

5) Este vorba de scrisoarea trimisă la 28 Oct. 1445 din Viena către episcopul de Passau. Scrisoarea are o reprivire a evenimentelor regalității ungrești sub Vladislav. Piccolomini expune mai ales după știrile ajunse la curtea împăratului Frideric III. Despre scrisorile lui Piccolomini vezi Huber I. ci. și Rudolf Wolkan I. c., pag. VI.

nici regele, nici Iancu n'au vrut să audă de pacea, pe care Turcii o propuseră tot cu avantajii mari în Ianuarie, când trupele expediționare erau în Serbia. Despre propuneri de pace știa Hans Măgest, a însemnat *Anonimul boem* și Dukasetc. Știrea ajunsese la cunoștința mulțimii soldaților. Condițiile din Iulie următor vor fi fost mai ispititoare și le cunoaștem ceva mai precis. Nu se poate preciza, dacă într'adevăr s'a ajuns la executarea tuturor condițiilor păcii. Știm că s'au formulat și stabilit condiții de pace pe 10 ani. Sfaturile polone în răspunsulor cătră rege la 26 August le considerau mai bune, decât s'ar fi putut crede vreodată ¹⁾. Pacea sârbo-turcă din 15 August a fost pace separată?

Oricât de favorabile, oricât de seducătoare erau aceste condiții, ele puteau mulțumi staturile polone, cari, par'că, vedeau pe regele victorios reîntors acasă, unde se iviseră neajunsuri, puteau satisface pe Brancovici, care mai mult se temea să spere și poate nu credea în puțința de a alunga pe Turci din Europa, puteau mulțumi eventual pe Iancu de Inidoara, care cel mai bine poate își da seama de sleirea forțelor țării ungurești și de indiferența aristocrației ungurești față de războiul sfânt, care se predicase. De aceea Iancu, cum își aducea aminte Grigore de Sanok ²⁾ n'a fost pentru ruperea tratatelor de pace, când Turcii le-au oferit. Intuiția marelui căpitan îi putea arăta clar că răscoala asiatică nu

1) Mon. Hun hist. dipl. XXXIII pag. 146 Monumenta Poloniae II pag. 141: «conditiones pacis nunquam credibiles, quibus astrixit se regnum Rasciae, dominium Albaniae et plures alias terras in diebus et regimine aliorum divae memoriae regum Ungariae occupatas cum viginti quattuor castris insignibus inter que Holubecz restituere, captivos relaxare, centum aureorum millia selvere et viginti quinque millibus armatorum pro qualibet v. s. guerra subsidio esse». Intr'adevăr nu știm, ce li s'a comunicat staturilor polone, ce alte țări ocupate de Turci, dar foste sub regi unguri își mai luau obligația Turcii să le restituie. Pretențiile regilor unguri au fost totdeauna foarte mari și n'au corăspuns realității istorice. Se poate referi pasagiul de mai sus la fosta Bulgarie, al cărei titlu se găsește între al țărilor, pe cari unii regi arpadieni aflușau că le stăpănesc? Dar Dlugosz, care de asemenea a înregistrat condițiile de pace, afirmă că prin tratatul de la Seghedin Turcii și-au rezervat pentru sine stăpânirea asupra fostului teritoriu bulgăresc. Dlugosz mai știa că Turcii au iscălit restituirea Serbiei cu cetățile: Golubret, Semendria, Zamów, Kussowiecz, Kovin *Severin*, Novochardow, Sbrnik, Ostrovița, *Surzin*, Rosnik, Koperban, Procopia, Liaskowicz, Zielonygrad și regiunile albaneze avute de despot. Am arătat [Informațiile românești etc. pag. 33] că ediția de la Lipsca are de bunăseamă greșite unde numiri înșirate mai sus. Nu putem admite, ce afirmă C. Jireček, op. cit., pag. 185 nota 1 că Dlugosz ar fi scos aceste condiții dintr'o diplomă regală, fiindcă nu s'ar fi putut uita condițiile referitoare la situația internațională de drept a Țării Românești și apoi nu putea fi în acea diplomă că Severinul și Giurgul erau în Serbia, și, ce e mai important, nu se amintește restul condițiilor foarte importante.

2) Callimachus, Vita et mores Gregorii Sanoeci etc., ed. Finkel pag. 190

poate promova prea mult șansa de succes a unei expediții creștine încontra Turcilor.

Va fi contribuit în mare măsură, ca lumea din Ungaria să fie pentru pace, și faptul că până acum nu odată promisiunile catolicității apusene n'au fost împlinite. Chiar în 1443 nu s'a putut înjgheba un corp expediționar și flota n'a putut fi colaboratoare, deși se făgăduise participarea.

Un puternic partid polon sprijinia năzuințele generale de pace. De aceea nici Iulian cardinalul nu și-a putut lua răspunderea să zădărniciască din răspuseri încheierea păcii ¹⁾.

Incheierea păcii cu Turcii a fost o surpriză senzațională pentru toată lumea. Senzația a provocat comentarii și mai vii, fiindcă imediat pacea a fost declarată nulă și a urmat expediția sfârșită cu marele dezastru al tuturor speranțelor creștine la Varna. Dela victoriile hotărtoare ale anului 1443 s'a ajuns așa de repede la reversul nenorocos, încât lumea a discutat atunci și mai târziu, dacă regele și-a călcat jurământul făcut cu ocazia păcii dela Seghedin; s'a zis chiar că sfârșitul așa de nenorocos al expediției a fost pedeapsă divină, s'a aruncat lui Cesarini vina că a indus pe papa în eroare, s'a căutat și găsit vină lui Iancu de Inidoara că n'a opus veto puternic să nu se încheie pace cu Turcii, fiindcă îl câștigase Brancovici, care i-a cedat moșiile sale din Ungaria, s'a scris că Iancu de Inidoara ²⁾ în cursul expediției n'a dat tot concursul, ce-l datoră regelui său. Scriitori polonezi, opinia publică poloneză a pus în discuție defavorabilă atitudinea lui Iancu de Inidoara în 1444. Dar în țara ungurească, unde a trebuit să se știe mai bine adevărul, vaza lui Iancu de Inidoara a rămas nesdruncinată și după lupta dela Varna).

1) Cardinalul Cesarini era în Ungaria și știa demersurile, tratativele pentru pace. (Fraknoi, op. cit., pag. 64).

2) Andrei de Palatio, Dlugosz, Callimachus, Bonfini chiar nu scapă de lipsa obiectivității. Și Callimachus și Bonfini au scris despre emisari trimiși pe ascuns de sultan către Brancovici, deși am văzut că Hans Mägest, Anonimul boem, Dukas, deci lumea de rând și opinia publică balcanică știa despre ofertele de pace din Ianuarie 1444. Turcii au reușit în vară prin faptul că condițiile de pace erau foarte avantajoase. Cf. istoricii turci în edițiile citate și apoi, ce a luat din istoric turci, Dimitrie Cantemir.

Discuția a continuat în istoriografia de mai târziu. Vezi Richerius, De rebus Turcarum, Paris 1540 pag. 26 etc. Discuția a continuat, și fiindcă nu se cunoaște azi și n'a văzut nimeni din cei cari au lăsat însemnări, tratatul de pace. Wavrin afirmă (l. c.) că l-a văzut, dar nu spune nimic despre detaliile condițiilor.

3) Dukas, op. cit., pag. 219 (ed. Bonn) afirmă că Iancu a refuzat să înțăriască pacea dela Seghedin prin jurământ pretextând că el e sub ordin regal.

Am amintit toate acestea poate prea pe larg, dar era necesar, pentruca să fie mai clar, de ce s'a discutat iarăși foarte mult atitudinea lui Vlad Dracul.

Noi trebuie mai ales să regretăm că nu se cunoaște tratatul de pace dela Seghedin. Amănuntele acestuia poate ar explica mai bine personalitatea, nu atitudinea cunoscută îndeajuns a lui Vlad Dracul în 1444. Dukas amintește că în cursul tratatelor din Ianuarie Turcii oferiau să restituie și pe fiii lui Vlad Dracul ¹⁾, dar când în vară se încheie pacea, nu se amintește nimic despre domnul Țării-Românești. O știre curioasă este în Beheim. Acesta a scris că sultanul după primele atacuri nereușite dela Varna a trimis vorbă lui Dracul să părăsiască câmpul de luptă, altfel va ordona, ca cei doi frați domnești să fie decapitați. Beheim adaogă că Dracul Vodă după aceasta a lăsat pe creștini propriei lor sorți și s'a retras ²⁾. Hans Măgest povestind aceasta se făcea ecoul unui svon, care arată deosebitul interes, ce-l provoca în rândurile luptătoare, Vlad Dracul și contingentul său. Știm că fii și nu frații domnești fuseseră duși la Nymphaion. Dar în 1445 găsim alături de Vlad Dracul un fiu, care nu putea fi altul, decât viitorul Vlad Țepeș, deoarece nici o informație nu infirmă părerea că până în 1462 Radu, fiul domnesc mai mic nu s'a întors acasă, iar Mircea și-a găsit sfârșitul vieții în luptele pentru tron din 1442. Știrea lui Beheim interesează, numai fiindcă dovedește că propunerile de pace din Ianuarie 1444 priviau și Țara-Românească prin o condiție, care nu se amintește, nici nu s'a executat prin tratatul de pace dela Seghedin. Nici Długosz nu arată că pacea dela Seghedin ar fi creat vre-o situație specială Țării-Românești. Intre cetățile considerate sârbești, cari au trebuit să fie restituite despotului, se înșiră Severin și Surzin, care ar putea fi foarte bine Giurgiul munten. De ce să se restituie acestea despotului? Nu știm apoi că'n Severin era în 1443-1444 raia turcească, ba din faptul că căruțele și alte coloane creștine au trecut în 1444 pela Severin ³⁾, deducem tocmai contrarul.

Despotul a fost satisfăcut cu cetățile primite în August 1444,

1) Ibidem.

2) Cf. și Bleyer, lucr. cit., Századok XXXVI. 1902 pag. 760 și Gille, op. cit., pag. 23 (după versurile 734 și urm.)

3) Beheim, ap. Bleyer, l. c., pag. 348 și Gille, op. cit. pag. 82, Anonimul turc din 1486 a însemnat la fel (Thúry, op. cit., pag. 20).

dar Giurgiul a rămas sub Turci până'n toamna anului 1445, când la fel garnizoană turcească era la Turnu. Długosz ¹⁾ scrie din auzite sau a avut informații scrise, dar necomplete.

Chalkondyles are o versiune specială, când scrie că prin pace Muntenii au rămas tributari Turcilor, dar și în legăturile, ce le avuseseră cu Ungaria ²⁾. Nu se potrivește aceasta mai bine la situația, ce o crea Țării-Românești tratatul ³⁾ cu Mohamed II din 13 Aprilie 1452? Cronicarul bizantin, nu amintește de acest din urmă tratat și-i transpune condițiile pentru pacea dela Seghedin. Ne aducem adică aminte că acest cronicar amestecă de atâtea ori evenimentele diferitelor domnii, pe cari le povestește mai mult ca explicare a istoriei turcești.

Adevărul este că nu cunoaștem, ce stipula, or dacă peste tot cuprindea ceva pacea dela Seghedin pentru Țara-Românească. Constatăm însă că Vlad Dracul n'a fost mulțumit cu situația generală creată, nici nu se temeă că pierde, ce are, cum cu frică și îngrijorare număra mătăniile șansei unei noi lupte George Brancovici. Vlad Dracul a continuat a avea politică creștină.

Indoeli, temeri avea și domnul Țării-Românești. Drumul până la Nicopol, unde s'a alăturat oștirii regale, a fost drum presărat cu grijele îndoelii. Vlad Vodă avea curajul riscului. Dar cine n'ar fi vrut cel puțin în oarecare formă să știe viitorul? Inaintând spre Nicopol, cu o zi înainte de a ajunge în tabăra regelui, trecând prin satul Sullonum (?) i s'a spus că acolo trăește o vrăjitoare, care știe să spună viitorul. Era o Bulgăroaică gârbovită de ani — ne spune Callimachus ⁴⁾ — și întrebată a răspuns domnului că regele nu va lupta cu noroc.

Vladislav în urma nouilor informații rupsesse pacea cu Turcii. Dacă o parte din anturajul polon al regelui a consiliat și a propus pacea, era și un alt partid în acelaș anturaj, partidul național polon, care ambiționa, ca numele regelui să străluciască cât mai luminos pe firmamentul creștinătății, al cărei conducător atitrat ajunsese. Influential visternic regal Lasocki a trebuit să alunge din tabăra regală pe magnații polonezi, cari cereau războiul, când se trata

1) I. Minea, Informațiile românești etc., pag. 33.

2) Lib. VI.

3) I. Minea, Din trecutul etc., pag. 32=3.

4) Ed. Kwiatkowski (Mon. Pol. hist. VI), pag. 144 și urm. «vir ingentis spiritus», cum îi zice domnului, era superstițios.

pacea¹⁾. Și 'ntre magnații unguri era un partid, care cerea războiul²⁾. La 4 Iulie dogele scrisese lui Iulian că Condolmieri a plecat cu 8 galere spre Gallipoli și'n 2-3 zile vor urma galerele burgunde, că Venețienii cheltuiseră până la acea dată 30.000 galbini și vor trimite sub steagul Sf. Marcu 8 sau 6 galere. Acelaș adăoga³⁾ ordinul dat comandamentului naval, ca din Gallipoli să se trimită 8 sau mai multe vase pe Dunăre până la Nicopole pentru a înlesni trecerea oștirii expediționare. A fost timp, ca pe la sfârșitul lui Iulie aceste știri să ajungă la cardinalul Iulian și la rege. Un fapt este clar: lipsa de informație a produs desorientare și zăbavă de lucru, la cei ce trebuiau să pregătiască febril războiul. Insuși papa afla tocmai la 17 August că o parte a flotei creștine a ajuns în Dardanele, iar în Veneția la 28 August se știa că flota burgundă în 18 Iulie trecut a plecat dela Corfu⁴⁾.

Sultanul la 12 Iulie a trecut în Asia Mică. Emirul de Carmania se răsculase și trebuiau luate măsuri imediat. Tratatивele de pace au mers așa de fără piedici? Brancovici a putut comunica sultanului șansele. Dar încheierea sau neîncheierea păcii nu putea opri măsurile, pe cari sultanul trebuia să le ia contra begului răsculat; deci data nu poate fi indicație pentru existența sau neexistența păcii între rege și sultan. La 4 August regele Vladislav, Iancu de Inidoara și alți magnați ai regatului unguresc jură înaintea cardinalului Iulian la Seghedin că vor pleca în acest an cu război în contra Turcilor și pe la Orșova vor trece Dunărea, dacă nu la 1 Septemvrie următor, apoi în patru cinci zile⁵⁾. Am văzut că la 24 Iulie trecut regele scria că va porni expediția în contra Turcilor⁶⁾. La 26 August următor staturile polone în rescriptul către rege declarau că condițiile propuse de Turci au fost necrezut de avantajoase. La 12 și 14 August reprezentantul venețian dela curtea regelui Vladislav expediase signoriei scrisori ale cardinalului Cesarini, cari avizau că regele pleacă în acest an să distrugă pe Turci. Cardinalul și secretarul venețian informaseră pe Aloisio Loredano despre tratative între rege, sultan și despot (de nonnullis praticis habitis per imperatorem

1) Angyal I. c.

2) Monumenta medii aevi res gestas Poloniae illustration II₂ pag. 5.

3) Fraknói, Cesarini etc., I. c. și N. Iorga, Notes et extraits III pag. 177.

4) N. Iorga, Notes et extraits III pag. 184. Vezi și mai sus.

5) Hurmuzaki=Densusianu. Documente I, pag. 694 și urm.

6) N. Iorga, Notes et extraits II pag. 407.

Teucrorum), despre cari tratative dogele nu știa nimic. La 9 Septembrie senatul venețian scriind acestea lui Loredano îl avertiza să dea tot concursul regelui, dacă pornește la război, de nu, să se abțină dela orice ostilitate¹⁾.

Câtă nedumerire a spiritelor n'au produs tratativele de pace! Partidul patriotic polonez și cel unguresc suspectau bunacredința a propunerilor turcești, în cari vedeau o manevră a sultanului să amâne expediția, până ce el pacifică Asia-Mică. Długosz afirmă că anume s'a inserat în tratatul de pace condiția, că în 8 zile cetățile să fie restituite.

La 22 Septembrie următor regele Vladislav pornit la expediție declara că Turcii n'au observat condițiile păcii, n'au restituit cetățile prevăzute și n'au trimis la părintele lor pe fii despotului²⁾. Dar despotul a fost mulțumit cu ce obținuse și a refuzat să participe la noua expediție în contra Turcilor³⁾.

Deci preparativele pentru expediție continuau la 20, 24 Iulie și se reînnoiau la 4 August. La 12 și 14 August tratativele se considerau fără succes, deși 15 August este data păcii turco-sârbe.

Iancu de Inidoara la 20 prepara războiul, iar ca și alți magnați la 4 August jura că ia parte la expediție. Jurământul din 4 August al factorilor hotărâtori avea de bunăseamă menirea să alunge din spirite nedumerirea și zăbava provocată prin tratativele de pace. Lumea discuta cele mai mici amănunte. De aceea în cercurile, de unde și-a luat Dukas informația, se povestea că Turcii au cerut ca și Iancu să jure la pacea de Seghedin, el însă a refuzat motivând că e în subordine⁴⁾.

Problema era așa de importantă, încât nu este de mirare că s'au pus în circulație atâtea șvonuri, din câte părți putea să bată vântul politic. Regele Vladislav a fost pus la grea încercare. Pentru câțva timp ademenitoarele condiții turcești l-au făcut să admită pacea: sultanul ajungea o planetă a puterii regale. Dar el și lumea creștină voise mai mult. S-a pus în discuție doar se-

1) Monumenta sp. hist. Slav. Merid. XXI pag. 212. Deci abia la 12 August aviza cardinalul Cesarini pe Venețieni despre siguranța că va fi expediția și că a fost avizat și comandamentul flotei. Că comandamentul flotei creștine a fost avizat, am văzut că a scris și Wavrin l. c. Despre avizarea căpitanului corăbiilor venețiene vezi și Fraknói, Cesarini etc. pag. 73, 124 nota 137, pag. 75.

2) Történelmi Tár 1895 și Századok XXXVII 1902 pag. 643.

3) Angyal I. c.

4) Dukas, ed. cit., pag. 218.

rioașă împărțirea Turciei europene, alungarea Turcilor din Europa. La 19 Oct. jubila lumea venețiană că în sfârșit regele la 20 Septembrie¹⁾ a trecut Dunărea, ca să alunge pe Turci din Europa²⁾. Din cauza lipsei știrilor despre flotă poate s'a abandonat planul lui Cesarini, ca armata răzbnării creștine să înainteze pe stânga Dunării până la Nicopol sau până la guri, de unde flota să o treacă în fosta Bulgaria³⁾. Acest plan denotă însă că participarea lui Vlad Dracul era sigură.

Coloanele cu bagaje au trecut pela Severin⁴⁾. Cladova a fost ocupată, de unde jefuind și pustiind spăhiile, oastea a ajuns la Vidin⁵⁾. Orașul a fost ocupat⁶⁾.

Beheim afirmă că aici la Vidin, s'a alăturat cu contingentul său de 7000 oșteni Vlad Dracul. După Beheim aici, la Vidin, s'a aranjat ordinea de înaintare și de luptă. Ar fi fost 12 banderii, între cari ca al 6-lea se amintește banderiuul lui Vlad Dracul. Într'un banderiu ar fi fost 2000 ostași, dupăcum afla acelaș Beheim și atunci ne întrebăm: căror unități erau împărțiți ceilalți 5000 Munteni, despre cari Hans Măgest știa că au luat parte. Este posibil că ceilalți Munteni au fost atașați ca auxiliari lui Iancu de Inidoara, despre care toate izvoarele, când amintesc de lupte, afirmă că avea și pe Români lângă sine, deși s'ar putea admite că corpul special al lui Iancu îl alcătuiau Români ardeleni⁷⁾.

1) Mon. sp. hist. Slav. Merid. XXI pag. 212.

2) Nu toate izvoarele dau aceeaș dată pentru trecerea Dunării. Fraknoi (op. cit., pag. 76) știe că la 9 Sept. regele era la Orșova și la 20 următor a trecut Dunărea. La 22 Sept. toată armata cu regele trecuse râul. (Idem, A. Hunyadyak és lagellók Kora, col. Szilágyi, vol. IV pag. 54). Cf. Gille, op. cit., pag. 22 și Hadtörténelmi közlemények XII. 1911 pag. 542 și urm.: regele Vladislav la 21, 22 Sept. era la Orșova, la 3 Oct. trecuse în Bulgaria, la 9 Oct. era la Vidin, iar la 16-18 Oct. la Nicopol. Cf. și Ráth Károly, A magyar királyok hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei, Győr 1861 pag. 177. Și o diplomă inedită (nr. 13808 din Arhiva de stat din Budapesta) arată că la 16 Oct. regele era cu tabăra lângă Nicopol. (comunicare în scris sub nr. 1945 din 14 Dec. 1911 a direcțiunii acelei Arhive către mine).

3) Fraknoi, Cesarini etc., pag. 77.

4) Știrea aceasta se găsește numai la Beheim.

5) Palatio și izvoarele, cari îl urmează, au însemnat că înainte de Vidin oastea a trecut pela Florentino. Acelaș grup de izvoare nu știu de ocuparea localităților, fiindcă regele și Iancu erau avizați de papă să grăbească spre Marea Neagră, ca să facă joncțiune cu flota.

6) Așa știe Beheim, vers. 305 și urm.

7) Deci după Beheim oastea expediționară era compusă din 24.000, și cei 5000 Munteni. Palatio a scris despre 16.000, la care se adaugă 4000 Munteni. Długosz scrie despre 15.000. Köhler (op. cit., pag. 55) admite 25.000 ca și Fraknoi, Kupelwieser (op. cit., pag. 95) adoptă 16.000 cu Munteni cu tot. Palatio, Callima-

Următorul popas important al corpului expediționar a fost Nicopol. Grecii din oraș au trecut de partea asediatorilor. Orașul a fost cuprins și jefuit, nu însă și cetatea. Beheim afirmă că și cetatea a fost ocupată, dar îl contrazice Palatio și grupul de izvoare, cari pe acesta îl urmează, unde cetim că cetatea nu a fost vreme să fie ocupată. Beheim a scris că la Nicopol a sosit regelui asigurarea papală că flota nu va lăsa pe Turci să treacă din Asia în Europa, pe când Palatio arată că scrisoarea aceasta papală a sosit la Vidin ¹⁾. Informația lui Beheim este de multe ori mai bună decât a lui Andrei de Palatio.

Evenimentele sunt povestite în două forme în cele două categorii de izvoare. Hans Măgest ²⁾ așează la Vidin aproape tot ceea ce Palatio afirmă că s'a întâmpnat la Nicopol. Aici s'a alăturat după Palatio oastea munteană cu Vlad și tot aici după alte izvoare Iancu de Inidoara. La 8 Octomvre Raguzanii aflau că Iancu a trecut Dunărea în 24 Sept. spre Rudișta și Yxabor și că la Crușevaț ar fi avut luptă victorioasă cu 3 sangiaci turci. ³⁾ La 15 Sept. îl găsim pe Iancu în Timișel, localitate fostă în apropiere de Mehadia ⁴⁾ și apoi până la împărțirea trupelor în ordinea de bătae — după Măgest la Vidin, după Palatio la Nicopol — nu mai știm nimic despre el. Se poate admite că Iancu, ca să ajute lui Vlad Dracul trecerea peste Dunăre, a înaintat până la Nicopol pe malul stâng al râului, iar undeva aproape de Nicopol a trecut Dunărea. Imprejurarea că armata expediționară nu era așezată în cadrul ordinei de bătae înainte de sosirea lui Iancu și a lui Vlad Dracul arată că faptul s'a petrecut așa.

A fost într'adevăr o luptă la Crușevaț? Un cronicar turc știe că Mehemed begul de Nicopol a urmărit cu trupe oastea

chus, Bonfini au povestit că Vlad Vodă n'a luat parte la expediție și măresc această greșală, când scriu că despotul sârb a luat parte. Pentru toate aceste discuții vezi Bleyer, l. c., pag. 350-3 și Gille, op. cit., pag. 23-24.

1) Vezi Bleyer și Gille, l. c.

2) În povestirea lui Beheim tot la Vidin se alătură cu trupe episcopul de Orade. (vers 331). S'a zis că Beheim aici confundă pe episcop cu Iancu de Inidoara. (Bleyer, op. cit., pag. 350). După Palatio Iancu s'a alăturat oștirii regale la Orșova, (l. c.) pecând după altă informație s'a alăturat la Nicopol cu 5000 soldați. Și o cronică venețiană amintește că o parte din oștile ungurești au trecut Dunărea la Nicopol în 18 Sept. (N. Iorga. Studii și Documente III prefața pag. XX).

3) Makusev, Monumenta Slavorum Meridionalium vicinorumque populorum, II pag. 81-2; cf. și scrisoarea din 20 Oct. 1444 pag. 82 și urm.; Fraknoi, colecția Szilagyi, pag. 54 e de părere că Iancu s'a alăturat la Nicopol și Teleki, A Hunyadiak kora I, pag. 415.

4) Codex dipl. patrius VII pag. 463-4.

expediționară și a putut face câțiva prizonieri „în zale, cu platoșe și armuri“, cari au fost trimiși ca semn bun întru întâmpinare sultanului. Acesta trecuse în Europa ¹⁾. Opunem acestei expuneri știrea lui Beheim că Nicopolul a fost cucerit și măcelăriți Turcii, cari nu s'au putut refugia în cetate și că aici a sosit regelui mesajul papei că suficiente forțe navale creștine sunt la post să opriască trecerea Turcilor din Asia în Europa.

Drumul oștirii creștine mai departe a fost încetinit prin asedii de cetăți. Au ocupat Rahova sau poate Razgrad, au distrus pe un râu 28 corăbii turcești, cari ar fi trebuit să opriască pe creștini de a trece Dunărea și poate de aici la 24 Oct. regele a trimis proclamație către comandanții turci din Șumla, Matrovaț, Petreț, Varna, Cavarna și Galata, ca să se predee. ²⁾ Armata expediționară pretutindenea ardea și pustia. A fost ocupat Ienibazar și apoi Șumla, care era foarte bine întărită. Dela Șumla s'a trimis un detașament după pradă la Târnova de lângă râul Iantra. Au fost apoi ocupate cetățile Tas-Hissar și Pravadi.

Dela început înaintarea oștirii creștine a produs mare panică printre Turcii din Europa. Turcii bogați, negustorii din Gallipoli și Adrianopol au fugit până la Brussa. ³⁾

La cucerirea orașului și cetății Petreț ⁴⁾ știm despre o ispravă a domnului muntean, care activ lua parte la asedii. Orașul și cetatea erau înconjurate cu șanțuri adânci pline cu apă de ploae. Era în toiul său asediul, când Vlad Vodă ordonă să se așeze scări și să se încerce pătrunderea în oraș. Scările au fost aruncate însă de Turci și 30 creștini au căzut. S'a făcut o spărtură în zid, pe unde s'a putut intra. Turcii au încercat să scape pe un drum subteran. Dar la capătul acestuia pândia Vlad Vodă și au fost omorâți toți, cari au încercat să scape pe aici. Turcii văzând că au fost descoperiți, se refugiază în cetate, de unde se auzi mult plâns de femei, cari rugau pe creștini să le cruțe, că ele sunt creștine prizoniere. Regele atunci opri bombardarea cetății. Oștenii regali reușiră să intre în cetate, de unde au aruncat în șanțul plin cu apă pe cei 50 Turci ai garnizoanei.

Mai departe a fost ocupată cetatea Mihelici. S'a identificat

1) N. Iorga, *Cronicele turcești etc.* pag. 7.

2) Vezi discuția la Bleyer l. c., pag. 354-5 și Gille, op. cit., pag. 25-6.

3) Beheim, vers. 272-274.

4) Discuția la Gille, op. cit., pag. 27-8 și Bleyer, l. c., pag. 356-7.

aceasta cu Mualici¹⁾, și cu Caliacra²⁾. A doua zi înaintând, Grecii au prezentat regelui cheile celor 4 cetăți din acel ținut³⁾ și s'a ajuns până la Varna.

După Hans Mägest abia aici a aflat regele că sultanul cu mari oști înaintează grăbit⁴⁾. Palatio și Dlugosz⁵⁾ au scris că încă la Petreț a sosit această veste în tabăra regală, unde toată lumea credea că îi așteaptă flota biruitoare și contingentele constantinopolitane de ajutor.

Intr'adevăr lungimea strâmtorilor era prea întinsă, pentruca să poată fi apărată prin unitățile trimise de Apusul creștin. Wavrin cu 2 corăbii burgunde și cele 2 raguzane a avut să închidă toată lungimea Bosforului, iar flota papală, unitățile venețiene și celelalte două corăbii burgunde Hellespontul. Prin negustori genovezi sultanul era informat neîntrerupt despre ce se știa din tabăra regală și ce face flota. Aceiași Genovezi au putut pune la dispoziția oștii turcești bărci de trecere. Wavrin află că sultanul intenționează să-și treacă oastea pela Bosfor, unde locul era strâmt și cursul violent al apei din Marea-Neagră îngreua până la imposibil navigarea încontra curentului și ușura posibilitatea trecerii. Făcând o revistă a malului bosforan Wavrin cu îngrijorare constată că în unele părți strâmtoarea era așa de îngustă, încât tunurile cu țavă lungă (cullevrine) puteau bombarda de pe un țărm pe celalt. Era o cetate turcească pe malul asiatic, a cărei garnizoană zilnic bombarda, din fericire fără succes, galerele creștine. Când sultanul a apărut cu trupe pe țărmul estic, pe țărmul vestic al strâmtoării s'a așezat Chalil pașa cu oști, cari să coopereze bombardând flota creștină la trecerea trupelor turcești din Asia în Europa. Deaceea Wavrin ceru împăratului constantinopolitan trupe, cari să țină ocupat țărmul european al Bosforului, pentruca Turcii dela Cetatea Nouă⁶⁾ și oștile turcești europene, cari au și sosit cu Chalil pașa, să nu poată face iluzorie apărarea Bosforului, fiindcă într'un loc marea era așa de strâmtă, încât cu un tun mare (cullevrine) se putea trage, bombarda de pe un mal pe altul. Și comandantul general al

1) Kupelwieser, op. cit., pag. 89 și nota 7.

2) Köhler, op. cit., pag. 46 nota 3 și'n general Bleyer l. c., pag. 357, Gille, op. cit., pag. 28.

3) Callimachus și Bonfini au scris că de bunăvoie s'au predat Căvârna, Macropolis, Gallegrium (Gülgrad), Galata și Varna. Cf. Bleyer și Gille l. c.

4) Vers 611. Cf. și Angyal, II Murad útja Várna felé in Hadtörténelmi Közlemények XIII.

5) Ed. Prochaska, pag. 27, ed. Lipsca col. 802

6) Wavrin, ed. Iorga, pag. 88 și urm.

flotei creștine, Condolmieri, sprijini adresa de ajutor a lui Wavrin, ca împăratul să lupte cu Chalil pașa și să-l împiedice de a ocupa țărmul, Wavrin obligându-se a da și ostași din echipagiul corăbiilor sale. Turcii reduseseră fostul imperiu bizantin al Paleologilor la o mică insulă politică alogenă față de cealaltă parte a peninsulei. Împăratul n'avea oameni și nu vroia să-și împingă stăpânirea spre marginea aventurii—o declara însuși basileul către solii lui Wavrin, dar adăoga că două corăbii bizantine vor mări numărul corăbiilor, cari trebuiau să închidă Turcilor Bosforul. Într'aceea un detașament turc a trecut în Europa pela Gallipoli pe din jos, de unde păziau corăbiile de sub comanda generală. Trupe mai numeroase n'au putut trece pe aici întâlnind rezistența flotei de sub comanda cardinalului ¹⁾. Sultanul de aceea a fost avizat de ai săi să treacă cu grosul trupelor pela Bosfor în dreptul Cetății Noi ²⁾, unde păziau două corăbii burgunde, două raguzane și apoi cele două ale împăratului bizantin. Lungimea strâmtorii era imensă față de numărul mic al corăbiilor creștine, iar cei vre-o 60 klm. ai Hellespontului îi păziau 20 corăbii. Curentul spre sud al mării e așa de puternic în strâmtoari mai ales pe vreme de furtună, încât și azi vapoare moderne cu greutate înaintază în susul curentului ³⁾.

Genovezii au pus la dispoziție Turcilor luntrii pentru trecere. La 15 Octomvre pașa Chalil cu 7-8000 Turci a ocupat țărmul european corespunzător și din tunuri obișnuite și din tunuri cu tragere lungă și alte mașini împrumutate dela Genovezii din Pera a început să bombardeze flota de strajă. Pe dinsus de Cetate a doua zi au început Turcii să treacă. Decâte ori încercau corăbiile creștine să bareze drumul mării, ajungeau sub o ploaie de proiectile aruncate de pe ambele țărmuri, Bosforul era aici mai strâmt, cam 550 metri și curentul apei foarte puternic, așa de impetuos că Grecii îi ziceau Phonoides (= Urlătoarea) sau Pyrrhias Kyon (= Cănele roșu), iar Turcii Vâltoarea Dracului (Şaitan Akindissi ⁴⁾).

1) Fraknoî, Cesarini etc., pag. 152 nota.

2) Este vorba de Anatoli-Hissar, cetate făcută de Baiazid Fulgerul. În 1451 Mahomed II a ridicat pe țărmul european cetatea Rumili-Hissar și atunci cea europeană a ajuns Cetatea Nouă (= Jeni), iar cea asiatică a ajuns Cetatea Veche = Eski-Hissar. Izvoare turcești mai târziu după 1451 astfel pentru vremea lor spun că sultanul în 1444 a trecut pela Eski-Hissar. (Kropf, l. c., pag. 695). Anatoli-Hissar s'a mai zis și Güzel-Hissar = Cetatea frumoasă.

3) Kropf, l. c., pag. 689 și nota 1.

4) Cf. pentru locul trecerii și izvoarele turcești ap. Thúry, l. c., Brattuti,

De mai multe ori corăbiile lui Wavrin au constrâns bărcile turcești să se retragă sub adăpostul focului artileriei de pe malul asiatic. Turcii au avut noroc. În amurg s'a ridicat o furtună groaznică: munți de apă treceau prin strâmtori. Creștinii n'au mai putut înainta în contra curentului. Și bombardamentul de pe malurile ocupate de Turci s'a înțesit cauzând pierderi mari corăbiilor. Mulți din echipajii au fost răniți, mulți omorâți. Mai ales corăbiile constantinopolitane au fost avariate. Mare pagubă ar fi cauzat flotei creștine un tun mare adus de Turci: arunca niște bolovani colosali, dar din fericire la a treia tragere tunul a plesnit ¹⁾.

Două zile și două nopți, au fost de ajuns, ca trupele sultanului să fie trecute pe partea europeană a strâmtorii. Serviciul anevoios de comunicație din acea vreme, apoi lipsa de informații exacte, ca și furtuna va fi împiedicat flota din Hellespont să vie într'ajutor flotei din Bosfor. Nu de asta însă s'a plâns Wavrin, ci de lipsa unei armate, care să apere țărmul european al strâmtoarelor ²⁾.

Armata regelui Vladislav pornise prea târziu și înainta prea încet; n'au ajuns la timp la mare, unde să înceapă cooperarea cu flota. Tratatările cu Turcii au fost într'adevăr fatale expediției, care ar fi trebuit să însemneze unitatea de acțiune a creștinătății europene. Trupele regale n'au putut ajuta flota, când trebuia, iar aceasta n'a putut coopera cu trupele regale, cum ar fi trebuit să se realizeze printr'un plan de acțiune unitară.

La Varna toată lumea creștină a putut vedea că Vlad Dracul avusese dreptate. Corpul expediționar s'a găsit în fața oștirii turcești mult mai numeroase ³⁾. În 9 Noemvre, seara, cînd au sosit creștinii la Varna, armata sultanului era foarte aproape. Abia

1. c., și N. Iorga, *Cronicile turcești etc.*, pag. 7, 8 și nota 1. Ca să se vadă, cât de rău informat era Andrei de Palatio, amintim aici că după câte aflase el, la Petreț a auzit cardinalul că Turcii au trecut «furtim noctuque parvis in cumbis traiecissent per inferiorem partem phari Galipolis». (Mon. med. aevi res gestas Poloniae illustrantia XII pag. 459 și urm). Aceasta este dovadă că nici știrile despre rolul Românilor nu trebuiesc considerate și luate dintr'această scrisoare fără control serios

1) Wavrin, ed. Iorga, *passim*.

2) Și Chalkondyles știe de o furtună, care a ținut mai multe zile. Dacă în 16 Oct. au început Turcii să treacă și'n 2 zile au trecut după prima zi de încercări, în 19 Oct. toată armata cu sultanul trecuse strâmtoarele. După Beheim regele cu armata era la Petreț, când a aflat că Turcii au trecut dincoace, deci pe la 7 Noemvre. Cf. Andrei de Palatio, 1. c., pag. 27 și Długosz, ed. cit. I col. 802.

3) După Beheim (vers. 934) 200.000 Turci ar fi trecut din Asia în Europa, deci un număr exagerat. (Gille, op. cit., pag. 29 și 14).

s'a lăsat amurgul și colinele din apropiere s'au luminat de focurile trupelor turcești. Iancu de Inidoara însoțit de oșteni de ai săi și de Vlad Dracul cu trupe muntene au călărit până în așa apropiere de focuri, că s'a auzit sunetul tobelor turcești. Vlad Dracul a rămas cu trupe să fie în acea noapte contact neîntrerupt cu mișcările dușmanului și dimineața a grăbit în galop să anunțe tabăra regală că Turcii au pornit să vină la luptă¹⁾. În cursul nopții regele și Iancu luaseră măsuri, ca atacul turcesc să nu poată surprinde nepregătită și fără ordine de bătae armata expediționară, fiindcă și acum, ca în 1443, unitatea de acțiune, iuțeața atacului avea să scoată pe creștini din defavorul, în care față de Turci îi așeza micul lor număr.

În 1443 inițiativa luptei a avut-o totdeauna Iancu; a urmărit pe Turci și le-a impus lupta. Chiar lupta a doua de pe câmpia moravană de lângă Niș a avut contururi și moment impus de marele căpitan, al cărui plan n'a fost turburat de nimeni. De aceea cu trupe puține a învins numeroase oști turcești.

Nu știm părerile, cari s'au expus în consiliul de război din tabăra regală, când s'a discutat felul și ordinea de bătae.

S'a hotărât aici defensiva ca nici odată în luptele conduse de Iancu. Oricât ar încerca informația părtinitoare martirului rege Vladislav să așeze în penumbră pe voevodul transilvan Iancu, din toate informațiile reiese clar că Iancu a condus lupta, el a restabilit rândurile, când și unde creștinii au fost învălmășiți de Turci și că tot el a strâns trupele pentru retragere. Alături de el rol important a avut Vlad Dracul, care în dimineața luptei a adus știrea că Turcii înaintează spre tabăra creștină. Vlad Dracul cu ai săi a făcut posibil, ca să poată scăpa Iancu și resturile din trupe fugite dela locul dezastrului luptei. Andrei de Palatio, dușmanul Iancu și deci dușman Românilor a fost silit să însemne că au scăpat dela Varna numai aceia, pe cari îi călăuziau Românii²⁾.

1) Așa contaminez povestirea lui Wavrin (I. c., pag. 93) și expunerea lui Beheim (vers 614 și urm., Gille, op. cit., pag. 29; Bleyer, lucr. cit., I. c., pag. 358). Wavrin a scris că Iancu de Inidoara a călărit aproape de tabăra turcă și a spionat-o, iar Beheim că dimineața Vlad Dracul a adus știrea că Turcii înaintează. Înzistăm la descrierea luptei dela Varna, fiindcă ori de câte ori s'a reconstruit tabloul grafic al acesteia, or s'a încercat o expunere cât de amănunțită până acum, rolul contingentului muntenească a fost redat tendențios, sau în parte trecut sub tăcere.

2) Palatio, I. c.

Toți cei fără călăuze românești au perit sau, de au avut noroc, au scăpat prin cetățile bizantine.

Din toate informațiile, cari s'au păstrat și au ajuns până la noi, rezultă că lupta a fost foarte înverșunată și că defensivă a defavorizat corpul expediționar. Nu ni s'a păstrat nici o relație a unui factor hotărîtor, ca să putem avea o reprivire a totalului ciocnirilor. Wavrin a scris din auzite. Hans Măgest a putut povesti lui Beheim atitudinea micului cerc, în care a avut el rol ca ostaș de rând, întocmai ca și Andrei de Palatio. Ambii aceștia au povestit totalitatea tabloului luptei după svonurile, cari au circulat între cei ce s'au putut retrage și supravețui, sau după rumorile discutate de prizonieri, cari căutau să-și explice distanța dintre mizeria, în care ajunseseră, și laurii de glorie, spre cari porniseră, dar li s'au refuzat de soarte. Acest din urmă caz este al lui Hans Măgest.

Oastea creștină a fost așezată în semicerc cu stînga sprijinită pe lacul Devna, iar cu dreapta pe înălțimile dinspre orașul Varna așezat în vale. Iancu avea să supravegheze lupta stînd la aripa stîngă, la centru era regele, la dreapta pe lîngă altele, erau trupele bisericii și deci tot aici Iulian cardinalul. Turcii înainte de a-și desfășura ordinea de bătae trebuiau să-și îngrămădiască trupele în trei locuri strâmte și mai ales pe un drum de care săpat în munte, drum pe vremuri al transporturilor din portul Varna. Era de prevăzut că pe acolo se va scurge grosul trupelor turcești. Deci Iancu avu însărcinarea să păziască acel drum¹⁾. Lupta a decurs la început cu sorți schimbători. Iancu de Inidoara a împiedecat într'adevăr pe Turci, ca să poată ataca și ei odată pe tot frontul și a înlesnit să se producă răgazul, ca trupele corpului expediționar să-și poată aranja și fortifica pozițiile. S'a putut înghieba o tabără de care, dinapoia căreia lupta să fie mai ușoară și mai rezistentă pentru trupe puțin numeroase față de numărul covârșitor al dușmanului. Cu pietre și trunchiuri de arbori au fost create obstacole pe drumul, unde avea să apere Iancu. Ce s'a prevăzut, s'a împlinit. Peste 30,000 Turci sub Caragea beg încearcă să debușeze pe drumul de care și-și sporesc îndrăsniala, când văd că Iancu de Inidoara avea numai vre-o 3000²⁾ soldați. În fruntea

1) Wavrin, ed. Iorga, pag. 94.

2) Acesta fu începutul luptei la aripa stîngă a frontului creștin. Lupta aripei stîngi ne-a păstrat-o numai cronica lui Wavrin (ed. cit., pag. 95) din informații orale. Deci cifrele nu pot fi considerate de exactitate oficială. Noi le dăm, cum le găsim în cronică.

alor săi Iancu respinse primul atac. Cei cari fugiau înapoi, erau aruncați însă din nou înainte de marea mulțime, a Turcilor cari veniau din urmă. Pentruca să deconcerteze întreg grupul, pe poteci lăturalnice Iancu trimite trupe să atace pe Turci din flanc. Noul atac neașteptat a produs mare învălmășeală între Turci, cari și a doua oară sunt respinși. Intregă armata turcească din Europa era pusă prin aceasta în derută. Sultanul însă nu se mișcase din loc. Trupe numeroase s'au îngrămădit în contra flancului drept creștin. Iancu cu trupe din ale sale trebui să alerge și în ajutorul aripei drepte amenințate, care se înclinase. Intervenția neobosită a lui Iancu de Inidoara la un moment dat făcu, ca balanța victoriei să arate șansa creștinilor. Indemnăt de anturajul său unguresc și polonez regele atunci nu ascultă de Iancu să aștepte ca rezervă generală, să se desemneze bine soarta luptei. Iancu de Inidoara exploata biruirea trupelor turcești, cari atacaseră aripile. Atunci regele intervine, atacă¹⁾. Înaintează până la ieniceri, după cari era sultanul. Se depărtează prea mult, crează un gol în linia de bătae și cu aceasta dispare și rezerva armatei creștine. Regele fu înconjurat de Turci, i se prăbuși calul și un ienicer îi tăia regelui capul. Anturajul regelui căută să scape cu fuga și cari au putut scăpa, au dus panica și la aceia, cari până atunci rezistaseră pe cele două flancuri. Flancul drept fusese sfârticat și cu greutate restabilise rândurile Iancu de Inidoara, care dela început își rezervase rolul de a interveni cu trupele de sub comanda sa imediată spre restabilirea eșecurilor liniei de bătae și spre exploatarea eventualelor succese. Centrul armatei prin înaintarea nesocotită a regelui fusese dislocat și distrus, flancul drept din nou atacat și împrăștiat așa încât noaptea zilei de 10 Noemvrie ascuns panica, învălmășala, desorientarea și dezastrul corpului expediționar creștin. A doua zi drumurile erau pline de fugari.

Românii în cursul luptei au fost atașați în 2 părți. Un detașament, probabil acela, care dela Vidin sau Nicopol înainte era numerotat ca banderiu al 6-lea, era înapoia și la dreapta centrului condus de rege făcând legătura cu aripa dreaptă, mult încercată în această luptă²⁾. Acest detașament românesc a luat parte

1) Că regele n'a ascultat sfatul lui Iancu, a spus-o acesta din urmă răsplat într'o scrisoare: «Ipse <adică regele> tunc exercitus rector erat, nee consilia nostra sequi voluit, ipse sese precipitavit ...erat omnia imperare, nostrum obedire fuit». (Mon. med. aevi res gestas Pol. ill. XIV pag. 25).

2) Izvoarele nu arată că Românii au constituit rezerva generală a frontului de luptă creștin, cum s'a scris. (Gille, op. cit., pag. 30).

activă la luptă, când a înaintat regele. Atacul condus de rege a fost descris mai pe larg de Palatio. Decimatorul papal își aducea aminte sau a auzit dela alții că și regele a alergat în ajutorul aripei drepte amenințate de Turci. Trupe puternice turcești se coborâseră de pe coline și atacaseră partea, unde comanda episcopul de Orade. Trupele ungurești, adaogă fostul luptător, din primele rânduri și adică din steagurile episcopului de Orade, ale legatului Cesarini, ale banului croat Franko și a presulului de Agria se încovoiaie, nu rezistă, fug în desordine spre Galata. Turcii i-au urmărit vre-o 2 mile mari. Povestind aceasta Palatio a scris: „Românii la fel împrăștiindu-se în toate părțile foarte puțin au rezistat Turcilor“. De aci deducem că banderiuul al 6-lea a alergat în ajutorul flancului drept amenințat și când trupele de aici se împrăștiară, cum puteau să susțină ei singuri linia frontului, dar ei vor fi împiedecat pe Turci interzicându-le intrarea în tabăra de care, ceeace mai târziu s'a făcut. Românii au umplut golul lăsat prin fuga spre Galata a trupelor amintite și au menținut legătura cu detașamentul zis banderiuul sf. Ladislau, care era la capătul flancului drept, până au putut veni ajutoare mai multe, ca să arate Turcilor reversul norocului. Acesta va fi fost ajutorul dat de rege pentru banderiuul sf. Ladislau, până ce a sosit Iancu de Inidoara. Se impun aici constatări generală; In seara zilei de 9 Noemvre Vlad Dracul alături de Iancu a spionat tabăra turcească. In dimineața următoare, care a fost dimineața ultimă pentru atâți luptători, Vlad Dracul aduce în tabără știrea că Turcii înaintază. Seara, care a însemnat întunecarea atâtor speranțe creștine, Iancu de Inidoara și Vlad Dracul împreună scapă de dezastru și ajung peste 2 zile și 2 nopți în Țara-Românească. Nu rezultă de aici că domnul muntean sosit în tabăra regelui la Nicopol dimpreună cu Iancu a rămas și'n tot cursul luptei alături de acela, care avea comanda creștinătății? Dacă admitem dimpreună cu Beheim că Vlad Dracul a dat 7000 oșteni pentru războiu și dacă banderiuul muntean cuprindea ca și celelalte 2000, nu este firesc să ne oprim la concluzia că Vlad Dracul cu ceilalți 5000 a fost totdeauna în preajma lui Iancu de Inidoara? Deci între trupele, care au restabilit ordinea la flancul drept au fost și Muntenii cu Vlad Dracul, cari două ore luptaseră mai înainte la flancul stâng.

Mai ales descrierea luptei dela flancul drept se găsește la

Beheim 1). Cetim aici despre o luptă foarte înverșunată înaintea șirului de care. De bună seamă erau trupele lui Iancu de Inidoara cu Muntenii lui Vlad Dracul, cari grăbiseră într'ajutor. Abia după o oră Turcii au fost rășiți. Turcii s'au mai coborît de pe munte și iarăși au fost respinși și urmăriți atâta, încât sultanul cu ienicerii sau, cum le ziceau creștinii, „pălăriile albe“ 2), s'a retras într'o vale. Și a treia oară încercând a ataca Turcii au fost respinși, cu mari pierderi și au fost urmăriți, deși aveau arcași călări și cămile 3).

Importanța, ce a avut-o în lupta dela Varna contingentul muntenesc și deci Vlad Dracul, reiese tocmai din faptul că atitudinea acestuia a fost atât de discutată. Hans Măgest dintre prizonieri, ori poate din lumea turcească a putut îmbogăți povestirea lui Beheim cu un episod interesant. În cronica rimată a lui Beheim cetim că sultanul după mai multe atacuri respinse de creștini cu mari pierderi turcești, a trimis vorbă lui Vlad Dracul să se retragă din luptă, fiindcă altfel îi omoară pe cei doi frați, pe cari îi avea prinși. Noi însă știm că'n 1444 ca chezaș la Turci era doar Radu cel Frumos și Vlad Dracul cu tot riscul a luat parte la expediție. Nu această corectură a lui Beheim interesează, ci faptul că după ce Vlad Vodă cu ai săi s'a dat la o parte (unde?), sultanul a încercat un nou atac, dar și acum cu ușurință a fost respins. Nu rezultă de aici că sultanul considera pe Vlad Dracul ca factor hotărîtor al succesului?

1) Bleyer, lucr. cit., pag. 358.

2) Wavrin, ed. cit., pag. 94: «quy tous portent chapeaulz blancqz». Palatio a scris că sultanul avea 5000 ieniceri, Beheim 12.000.

3) De cămile se speriau caii creștinilor. Wavrin a scris despre 5-600 cămile, cari erau adunate pe țărmul asiatic înainte de a trece sultanul (L. c., pag. 91). Palatio impută Românilor că s'au distins în a omorî cămilele. Cu acestea Turcii își transportau bagajele și pe multe le încăreau cu bani și obiecte de preț, ca urmăriți fiind, tezaurele de pe cămile să opriască pe dușmani. Palatio afirmă că acesta era obiceiul tătaresc. Decimatorul papal cu resentimente față de Români știa însă foarte bine că cămilele nu erau în primele rânduri, că Români, pentru că a jungă la cămilele destul de departe cu bagajul și deci înapoia frontului, trebuiau să fie printre primii urmăritori, așa că chiar numai raționând se întoarce în laudă pentru Români ironia lui Palatio, care a scris: «...in quibus (sc. camelis)... occidentis, eo quod thesaurum plurimum deferebant, sese praebuerunt Walachi fortes et strenuos milites, quod etiam alii quidam factitarunt eris cupidi quam honoris». Același decimator a scris că dintre soldații poloni n'a scăpat nici unul dela Varna, iar toți ceilalți adică au fost inferiori Polonilor etc. În lumea polonă circulau svonuri dușmănoase multe. Astfel și Callimachus, cu toată simpatia, ce-o arată lui Vlad Dracul, înserează—el, care susține, că fiul domnesc a comandat oștile muntene la Varna—că la Nicopol Vlad Dracul n'încrezător în succesul micii oștiri creștine, a recomandat fiului său: «ne fortunae obluetaretur temere in acie», dacă observă că frontul creștin se înclină.

Ce s'a întâmplat într'adevăr ? După restabilirea liniei de front la flancul drept printr'o intervenție așa de victorioasă, Iancu de Inidoara și Vlad Dracul s'au înapoiat spre apărarea flancului stâng. Regele, Iulian și anturajul regal au propus atac general. Iancu va fi crezut că nu e momentul și s'a dus la aripa sa stângă, ca să nu vie acum pe acolo furtuna dușmană. Iancu va fi contat pe demoralizarea dușmanului. El păzia flancul stâng, când anturajul regal ațâța tot mai mult ambiția lui Vladislav. Regele s'a hotărît a înainta la atac cu centrul, desemnat în planul lui Iancu ca rezervă generală. Regele a înaintat imprudent, a mers prea departe, a crezut că poate răzbi „pălăriile albe“, dar calul i s'a poticnit, un ienicer i-a tăiat capul, iar garda regelui a fost înconjurată și măcelărită. Iancu grăbind în ajutorul regelui găsi dezastrul și panica. Turcii năvăliseră din nou asupra aripei drepte, o învâlmășiseră, ocupaseră tabăra de care, iar soldații creștini fugiau. În zadar strigă după ei Iancu și ai săi sosiți la locul dezastrului, să se opriască. Centrul frontului pierdut, aripa dreaptă distrusă ? Ce mai puteau face Iancu de Inidoara și Vlad Dracul ? A fost noroc că noaptea a ascuns în zăbranicul său negru resturile armatei, care pentru toată lumea creștină din apus avusese să fie fala creștinătății !).

Oricât au trimis vorbă Turcii pretutindenea că regele a căzut, lumea n'a crezut ²⁾. Mulți nu știau, ce s'a făcut Iulian cardinalul ³⁾. Unii ziceau că a fost prins de Turci, dus la Adrianopol ⁴⁾ și ju-puit. Alții ziceau că l-au omorît niște barcagii români, când îl treceau Dunărea, fiindcă au văzut că avea prea multe obiecte de aur, încât se îngreua barca ⁵⁾. Arhiepiscopul de Lwów afirma că l-a văzut în agonie într'o baltă ⁶⁾, tocmai când a pornit spre Dunăre. Orașele de pe litoralul vestic al Mării-Negre au văzut mulți soldați scăpați din naufragiul dela Varna. Foarte mulți au perit, deoarece lupta a fost foarte ucigătoare ⁷⁾, panica prea grozavă. Pădurile, tufișurile, locurile dimprejurul Varnei au dat adăpost provizor multor fugari.

Ne reîntorcem iarăși la Palatio. Ce neplăceri va fi avut acesta din partea Românilor, că nu scapă ocazia de a-i pone-

1) Astfel socotim noi că se pot concilia izvoarele, pe cari le-am amintit mai sus.

2) Wavrin, ed. cit., pag. 101 și urm.

3) Palatio, I. c.

4) Beheim ap. Gille, op. cit., pag. 35.

5) Dlugosz și Wavrin, ed. Iorga, pag. 97.

6) Callimachus Vita et mores I. c.

7) Wavrin, ed. cit., pag. 96 și 106.

gri? Când înainta regele, Românii jefuiau doar morții, și fugiau, când armata creștină era urmărită de dușmani ¹⁾, a scris Palatio, care și el a supraviețuit dezastrului numai grație Românilor, fără călăuzirea cărora nimeni n'ar fi scăpat, precum afirmă el însuși, care cu atâta nerăbdare ca și alți naufragiați au întrebat soarele și luna, în ce direcție ajung mai repede la Dunăre.

În 2 nopți și 2 zile Iancu de Inidoara a ajuns la Dunăre, și cu el poate Vlad Dracul, de sigur Grigorie de Sanok, prieten al familiei Corvineștilor ²⁾. Arhiepiscopul de Lemberg a trecut Dunărea în aceeaș barcă cu Iancu ³⁾ de Inidoara, deci pe la Cetatea de Floci ⁴⁾.

Dela protectorul său arhiepiscopal știa Callimachus că Iancu cu puțini tovarăși s'a grăbit acasă, ca nu cumva veștile despre dezastru alimentate de focul invidiei și răutatea partidului habzburgic să producă turburări. Arhiepiscopul Grigorie a însoțit toată tristețea drumului lui Iancu și nu amintește că Iancu ajuns în Țara-Românească a fost făcut prizonier, ținut închis și liberat numai, după ce se produsese intervenția staturilor țării ungurești.

În cronica lui Thwroc, ⁵⁾ în opera lui Długosz, ⁶⁾ în cartea lui Bonfini, ⁷⁾ în alcătuirea lui Chalkondyles, ⁸⁾ în cronica conților de Cilli ⁹⁾ cetim că Iancu ajuns în Țara-Românească a fost prins din ordinul lui Vlad Dracul. Nu știe nimic despre aceasta o cronică raguzană mai târzie, ¹⁰⁾ nu știe Wavrin, care în 1445 toamna a văzut împreună pe Iancu cu Vlad Dracul, nu știe Beheim, care a scris la curtea lui Frideric III într'un timp foarte apropiat de anul 1444. Svonul ajuns la Chalkondyles spunea chiar mai mult că Iancu adus înaintea lui Vlad Vodă era să fie străpuns de acesta, care a și scos sabia, dar dând Iancu bani Vlad Vodă l-a liberat. În cursul acestei întrevederi silite a lui Iancu cu domnul

1) L. c.

2) Callimachus, Vita et mores Gregorii Sanocei, pag. 190.

3) Ibidem, pag. 191.

4) Așa credem că poate fi identificat «Delaslotocz» din scrisoarea lui Andrei de Palatio (l. c.). Długosz are «la vadul Lafflocze».

5) Ed. Schwandtner, I, pag. 257 și urm.

6) Ed. cit., vol. I, col. 809.

7) Ed. cit., l. c.

8) Lib. VII.

9) N. Iorga, Acte și fragmente III pag. 15.

10) Annales Ragusini Anonymi în Monumenta sp. hist. Slavorum Meridionalium XIV pag. 60.

Țării-Românești, acesta i-ar fi imputat, că totdeauna l-a pârît la rege că este agent al politicei turcești și că Vlad Vodă ar fi informat pe Turci despre toate intențiile și mișcările de trupe ale regelui. Asemenea acuze s'au adus și lui George Brancovici atribuindu-i acestuia atitudini, pe cari vorbele altora le imputau lui Vlad Dracul. ¹⁾

La 20 Noemvre 1444 Iancu era la Orșova. ²⁾ Pentru azilul oferit, Iancu ³⁾ „voevod al Ardealului, șpan al Săcuilor și al Timișoarei și căpitanul cel mai mare al tuturor oștirilor regatului ungu-resc“ avisa pe toți cei ce ascultă de el, ca nucumva să supere cu ceva mănăstirile Vodița și Tismana, unde era stareț Gherasim, ale căror proprietăți le întărește. Poate la Tismana sau la Vodița și-a așteptat Iancu o parte din oșteni, ori a făcut aici popas, ca să afle, care este situația în țara ungureasă. Iancu a dăruit mănăstirii Tismana și un felon cu corbul în spate, cusut numai în aur și bătut cu pietre prețioase: era un semn de recunoștință pentru vremea, când călugării de acolo l-au servit. ⁴⁾ La 9 Dec. următor Iancu era în județul Târnava mare, spre sud de Sighișoara, în localitatea Șaroșul mare. ⁵⁾

Cronicile amintite au înregistrat un svon, care va fi circulat prin Ungaria, unde sosirea lui Iancu era așteptată cu nerăbdare de partidul național. Cronicile dau svonul drept explicație a expediției lui Iancu încontra Țării-Românești, fiindcă opinia publică n'o înțelegea și fapta cerea într'adevăr justificare. Dar însuși Iancu și episcopul de Oradie într'o scrisoare ⁶⁾ din 15 Ianuarie 1447 aduce alte motive justificative, precum vom vedea.

Și'n imperiul bizantin s'a discutat mult dezastrul dela Varna și s'au căutat explicații. Despre Români, cari au salvat resturile armatei creștine, despre Români, cari au acoperit retragerea, au circulat și aici știri răuvoitoare fără să se amintiască neutralitatea

1) Cronica raguzană amintită l. c.

2) Vezi discuția ap. I. Minea, Din trecutul stăpânirii românești asupra Ardealului, pag. 25 și nota 46.

3) Diploma e publicată și ap. Al. Ștefulescu, Mănăstirea Tismana ed. II. București 1903 pag. 162-7.

4) Al. Ștefulescu, op. cit., pag. 83 cf. și Virgil Drăghiceanu, Vodița, istorie și descriere în Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice 1912. V pag. 101 și urm.

5) Archiva Statului ung. Budapesta, nr. 27025 (din comunicarea citată).

6) Schwandtner, op. cit II pag. 40. Este falsă scrisoarea atribuită lui Iancu, care la 22 Noemvre 1444 n'a putut fi «in patribus Romaniae prope castrum Galipol. (Századok 1869 pag. 570).

păgubitoarea a împăratului constantinopolitan. Scrisoarea lui Palatio nu reprezintă în întregime povestirea unui martor ocular, ci și o culegere de astfel de svonuri. Dovadă avem poemul istoric al lui Zotikos, care a însemnat că în timp ce regele lupta, și trupele creștine cu regele ajunseseră la cortul lui Murad II, Românii dau năvală asupra tezaurului, îl iau și se întorc în tabără, iar regele abia cu câțiva inși a rămas să lupte. Zotikos, ¹⁾ născut în Varna, pretinde că a fost martor ocular la luptă. Insuși ne spune că ascuns într'o pădure deasă a urmărit mersul luptei, totdeauna încremenit de spaimă. Ne întrebăm deci: din desișul pădurii, ce ascundea pe poetul de frică ajuns fără suflet și simțire, cum a putut vedea asaltul dat cortului lui Murad II și cum adună Românii tezaurul ²⁾ turcesc? Wavrin, modest și onest povestitor nu știe nimic despre aceasta.

c). *Colaborarea lui Vlad Vodă la expediția dunăreană din 1445.*

Dezastrul dela Varna n'a consternat pe creștini. Toată lumea, care discuta nenorocirea, se opria, precum reiese în general din izvoare, la concluzia că numai atacul imprudent al regelui și moartea acestuia a stricat victoriile, pe cari le repurtaserezistența de până atunci a creștinilor. Polonii au spus și au scris calomniând pe Iancu de Inidoara că în toiul luptei acesta n'a dat tot concursul datorit regelui. ³⁾ Alții au acuzat pe Românii lui Vlad Dracul. ⁴⁾ Au fost acuzați Venețienii ⁵⁾ pe nedrept ca și în ultimile două cazuri, au fost cu dreptate blamați Genovezii. Un fapt e cert: nu mai revine, dispăruse din opinia publică europeană legenda despre invincibilitatea Turcilor. Nu toți creștinii pe de altă parte își făuriseră aceleași mari speranțe. Am văzut că Vlad Dracul nu se sfia să spună pe față adevărul că oastea creștină este prea

1) Ed. ap. Émile Legrand, Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-hellénique. Nouvelle série, Paris 1875. Cf. edifiie de același în Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques VIII. Paris 1874.

2) Într'adevăr trebuie să te miri, cum a putut cineva (Pecz Vilmos în Századok 1894. XXVIII pag. 317) să scrie că nu ne putem îndoi că Zotikos a fost martor ocular al fazelor luptei dela Varna.

3) Palatio și după acesta apoi Dlugosz (l. c).

4) Dăm izvoarele mai jos.

5) Monumenta sp. hist. Slav. Merid. XIV pag. 67 și urm. Aici se spune de altfel și că Venețienii au dat 40 galere, Raguzanii două, Genovezii 30, iar papa tot 30. Cf. Ibidem, CXXI pag. 216. Flota dela Gallipoli a suferit de lipsa alimentelor, pe cari trebuia să și le aducă de departe. (Fraknoi, Cesarini, pag. 86).

mică, ca să învingă pe Turci, dar, deși nu el, ci fiul-său văzuse minunea de biruințe din 1443, a luat parte la expediție. Nici George Brancovici n'a avut încredere în succesul expediției și deși văzuse debandada din armata turcă în 1443, nu s'a alăturat corpului expediționar în 1444. Generația de decădere politică bizantină, care va vedea căderea Constantinopolului, nu sperase atâta în rezultatele, ce le va arăta expediția creștină. Poate cercurile constantinopolitane erau informate despre înțelegeri între aliați pentru a-și împărți între olaltă Turcia europeană și de aceea nu se pregătiseră pentru colaborare, iar când s'a produs catastrofa, s'a reșezat asupra spiritelor vechiul curaj de a privi în față nenorocul oferit de destin. Împăratul bizantin îndemnat de ai săi a cerut și obținut pace dela sultan ²⁾).

Pe mări continua superioritatea flotei creștine ³⁾. De aceea flota creștină din Bosfor și Dardanele a fost dispusă să lupte și după 10 Noemvre 1444. Prizonierii aduși ca robi de Genovezi din Adrianopol la Bizanț, unde au fost răscumpărați, supraviețuitorii, cari au avut norocul să ajungă altfel la Constantinopol, susținneau că regele și cardinalul au scăpat și poate sunt în vre-un oraș de pe litoral. Condolmieri și Wavrin au rugat deci pe împăratul constantinopolitan să le împrumute o corăbioară, care să le aducă vești din Mesembria bizantină. Singura știre adusă a fost că pe câmpul de luptă au rămas morți mai mulți Turci decât creștini. Într'aceea au sosit la Constantinopol cele 3 corăbii burgunde trimise în ajutorul cavalerilor din Rhodos.

Timpul era înaintat. Flota nu putea pleca acasă. Hotărârea deci să caute pe regele Vladislav, fiindcă unii ziceau că l-au salvat niște Greci și-l țin într'o cetate. Wavrin și Condolmieri solicitați de Ungurii ajunși în Constantinopol din drumul fugei, au hotărât deci să caute pe rege prin orașele pontice, ba chiar până la Chilia ⁴⁾, până unde vor transporta și pe Ungurii scăpați dela Varna și ajunși în Constantinopol. Din Chilia vor trimite o solie în Ungaria, ca s'o invite la o nouă expediție în contra Turcilor,

1) Wavrin l. c. și Heyd, Histoire du Commenne du Levant au moyen âge II Leipzig 1885-6, pag. 286.

2) Wavrin, l. c. și Chalkondyles l. c.

3) Lenei, Die Entstehung der Vorherrschaft Wenedigs an der Adria. 1897.

4) Toate aceste informații le luăm din cronică lui Wavrin, care scrie Licocosome pentru Licostomo (ed. Iorga, pag. 100) și spune că Chilia aparținea Românilor. Înțelege pe Munteni? Putem admite că Vlaș Dracul stăpâna Chilia, pe care o avea, am văzut, în 1439.

ei punând la dispoziție pentru aceasta 7-8 galere. Corăbiile venețiene s'au depărtat pentru a ajuta insulele venețiene amenințate de Turci.

Wavrin concepușe planul și vom vedea, că în tot cursul expediției căpitanul burgund, iar la Dunăre acesta și Vlad Dracul au inițiativa și-și asumă sarcina execuției planului expediției.

Hotărîrea pentru o expediție pe mare și pe Dunăre s'a luat în postul Paștilor. Două galere burgunde vor cerceta litoralul grecesc al Mării-Negre, iar trei galere litoralul turcesc dinspre Trapezunt și se vor întâlni la Tana. După Paști¹⁾ imbarcând și pe foștii prizonieri unguri au plecat cele două corăbii, cari pe drum s'au aprovizionat în Mesembria, de unde au luat încă un fost prizonier ungur. S'au oprit puțin și la Mangalia, care a reținut în deosebi atenția Burgunzilor.²⁾ S'au grăbit să ajungă la Chilia, unde debarcară pe Unguri, și n'au găsit știri precise despre regele Vladislav. Dela Chilia Wavrin trimite solie, care să invite pe Iancu de Inidoara la o nouă expediție promițându-i 6-7 galere, care vor colabora pe Dunăre. După o lună solia avea să întâlnească pe Wavrin și ai săi la Brăila. Până la acea dată Wavrin a cutreerat litoralul Mării-Negre. A trecut pe la Cetatea-Albă,³⁾ unde i s'a spus că celelalte trei corăbii burgunde trecuseră pe acolo. De aci Wavrin navigă spre Caffa, unde duse și trei corăbii încărcate cu grâu, pe cari le-a întâlnit în drum. Două corăbii din cele trei burgunde erau la Caffa.

Ne interesează îndeosebi, când Wavrin, ia drumul Brăilei, unde ajunge cu trei zile înainte de a sosi solia trimisă la Iancu de Inidoara. Wavrin află că Iancu a promis că va veni la Nicopol

1) Paștile au căzut în 1445 la 27 Martie.

2) Dovadă este descrierea interesantă păstrată în cronică lui Wavrin. Ne întrebăm, dacă Wavrin își aducea aminte din lecturile sale că portul «Panguala» a fost făcut de Panthasilea, regina Amazoanelor, după ce în această țară a intrat Hercule și apoi Theseu să lupte cu Ypolyte și Menalipe sau i-a spus-o vre-un Grec. Din vechiul Callatis iată ce ajunsese, cum ne spune Wavrin: «Lequel port est d'une grant muraille, quy est en la mer, quy est bien de XXX ou XL piedz de large, et est la mer et le port entre la muraille et la terre, et ou tempz passé, nulz ne pvoit entrer ou royaulme de Amazonnes par mer, qui maintenant est dit autrement, le royaulme de Sycie, qu'il n'entrast entre la muraille et la terre, quy duroit bien XX liens francoises. Mais, de present, ladite muraille est degastee et abatue en moult de lieux, sicque, maintes fois, plusieurs bateaulz, par fortune de tempeste, se vont là rompre. Mais on voit bien ancores la scituation comment la muraille et le port estoient». (Ed. Iorga, pag. 103).

3) Wavrin, ed. Iorga pag. 104 îi zice «Moncastre» și afirmă greșit că orașul și cetatea aparțineau Genovezilor. Este interesant cronicarul, când ne spune că în acest port a găsit corăbii trapezuntine «et aux Hermîns».

cu 8-10 mii oșteni, dacă flota creștină colaborează și recomandase soliei să se adreseze domnului muntean să ia parte, iar din Constantinopol să aducă pe Daud Celebi, pretendent la tronul turcesc. Solia vorbise deci și cu domnul muntean, care a promis că participă imediat, ce se strânge recolta. Vlad făgăduia că va trimite la Brăila, la Wavrin pe fiu-său. Deci expediția urmăria, ca începând dela Dunăre să dea lovituri mortale imperiului turcesc. De aceea Wavrin a scris și comandantului general al flotei, care comanda în special flota papală să vină, cu câte corăbii poate. Cardinalul Condolmieri a aprobat planul expediției și a adus și un tun mic, care era pe corabia mare burgundă rămasă la Constantinopol.¹⁾ Trei corăbii burgunde porniseră la această dată spre casă.

Intr'aceea și fiul lui Vlad Dracul însoțit de 5-6 notabili sosisse, trimis de tatăl său la Brăila. De aici fiul domnesc conduse la Vlad Dracul pe Wavrin și pe cavalerul fost cu solie în Ungaria. Vlad Vodă cu aceștia și dimpreună cu reprezentanții ai Ungariei au hotărât atunci modalitățile expediției. Vlad Vodă a promis cereale și căruțe pentru oameni, rămânând ca, îndatăce sosesc celelalte corăbii, oștirea munteană pe uscat, iar flota pe Dunăre să porniască a cuceri Silistra. Mesagerul lui Wavrin dela Vlad Vodă s'a dus la Iancu de Inidoara să-i comunice cele hotărâte.

Condolmieri venise cu restul de 5 corăbii. Sosi și veste dela Iancu de Inidoara, că la 8 Sept. va fi la Nicopol.

La 16 August flota plecă din Brăila spre a asedia Silistra. Vlad Dracul cu oștenii săi făcu acelaș drum pe uscat și nu odată vorbia de pe mal cu echipagiul corăbiilor călăuzit de boeri munteni. Consiliul de războiu ținut, după ce au ajuns în fața cetății Silistra, hotărî asediul. Românii așezați pe mal în corturi și pavilioane așteptau flota. Românii au mers la Wavrin și l-au întrebat, unde e cardinalul, care venia din urmă. Românii intrând cu bărcile lor într'un râu din apropiere, au prins un Turc. Acesta le-a spus că Turcii sunt peste 30000 în dosul Silistrei.

N-a reușit diversiunea încercată de creștini, ca prin Daud Celebi să distragă dela luptă trupe turcești. Turcii n'au voit să recunoască pe fiul lui Murad cel orb. Atunci Daud Celebi cu ai săi rugă

1) La această expediție se referă știrea dela N. Iorga, Acte și fragmente III pag. 11 și urm. (special pag. 11), unde avem o reprivire a evenimentelor din anii 1442-1445. Știrea era dela Constantinopol, sosită la Raguza în 30 Sept. (1445).

pe Wavrin să-l debarce, ca să se alătore oștirii lui Vlad Dracul. Deoarece asediarea Silistrei se prevedea anevoioasă și fără șanse fiind așa numeroasă oștire turcească în apropiere, s'a hotărât plecarea spre Nicopol, unde erau așteptate trupele lui Iancu de Inidoara.

Wavrin și Români au pornit cu câteva ore mai înainte. Flota de luntrii muntene adică sub conducerea fiului domnesc urma dealungul malului corăbiile burgunde și sosi aproape de Silistra ceva mai târziu, fiindcă lopotarea mergea mai greu, decât vâslirea ajutată de pânze. Români ajung pe Wavrin ancorat în dreptul Turtucaei, unde era loc bun de făcut cărbuni pentru corăbii. Fiul domnesc îndată ce sosi, trimise vorbă lui Wavrin, ca a doua zi să fie gata de asediu; cinci mii de Români îl vor ajuta. Wavrin nu putu refuza, mai ales că pe dimineață aștepta și sosirea din urmă a cardinalului. Dar corabia cardinalului dăduse de o bancă de nisip, de unde a fost cu greu desfăcută, așa că a ajuns la Turtucaia, după ce aceasta fusese luată. Cetatea Turtucaia era așa de întărită, încât mica garnizoană de aici a fost scoasă din cetate și măcelărită, numai după ce o cantitate mare de lemne a fost strânsă jur împrejurul cetății și focul amenința să pârjoliască pe apărători.¹⁾ Opt tunuri ale flotei nu ajungeau, ca să se cuceriască prin luptă de asediu altfel cetatea.

În cursul asediului Wavrin a răcit și a fost rănit la o mână. Înainte de a pleca dela Turtucaia spre Giurgiu a fost discuție între cardinalul Condolmieri sosit prea târziu la Giurgiu și între Wavrin. Toată lumea cu influență a intervenit și din discuție nu s'a ajuns la ceartă. S'au găsit la Turtucaia și grânare subterane: în găuri ca niște cisterne s'a găsit grâu, ovăs și alte cereale acoperite cu pietrii mari: totul fu o mană cerească pentru toți—ne asigură Wavrin.

Flota și trupele lui Vlad Dracul avură după aceea problema

1) Descrierea cetății oferă date interesante, de aceea o reproducem din expunerea lui Wavrin (ed. Iorga, pag. 117): «Ce Chastel Turquant, seant sur la rive de la Dunoe, estoit de quatre pans de mur en quarrure, en tel maniere que a chascune des trois quarrés avoit une petite tour, et à la quatriesme quarré desdés pans de mur y avoit une grosse tour quarre, quy estoit massice, bien de dix piedz de hault. Et y montoient les Turcqz par une montee de bois, quy estoit toute couverte de grandes plates plures de bois, ainsy qu'on les poille quant les arbres sont en seve. Et il y avoit, par deseure, ung grand bacicol, et grandes allees d'aisselles de bois, duquel bacicol se deffendoient fort les Turcqz, et par derriere estoit la basse-court, qui avironnoit les trois pans de mur et la tour, et y avoit grans fosses et pallis de bois entour ycelle». Un Român, fost sclav la Turci, când se făcea turnul cel mare, din care cu succes se apăra cetatea, a dat și alte detalii despre cetate asediatorilor. (ibidem, pag. 117).

să cuceriască Giurgiul. Domnul muntean, care își avea oștenii pe malul dunărean în corturi și pavilioane, trimise vorbă lui Wavrin că după o călătorie de o zi cu vânt bun vor ajunge la o cetate de patru ori mai mare decât Turtucaia: cetatea Giurgiu așezată pe o insulă. Gardianul franciscan din Constantinopol, Bartolomeu de Genova, dela care ne-a rămas importanta relație despre evenimentele din 1442, a înlăturat răceala dintre Wavrin și cardinal. S'a hotărât, ca flota și trupele muntene să porniască spre Giurgiu. Vlad Vodă ordonase să se aducă două mari bombarde, pe cari le avea. Acelaș inzistase să se primiască propunerea sa afirmând că prezența Turcilor în cetatea Giurgiului face mult rău creștinilor și a oferit 6000 oșteni și cele două bombarde, dintre care una zicea, că este foarte bună. Înainte de plecare României au dărâmat zidurile cetății Turtucaia.

A doua zi flota și oștenii lui Vlad Vodă au ajuns la Giurgiu.¹⁾ Cetatea era pe o insulă legată printr'un pod cu malul românesc. Lupta a început după indicațiile lui Vlad Vodă, care cunoștea bine cetatea. A fost mai întâi încăerare între Turci și Români. Cam 300 Turci, cari erau garnizoana cetății, s'au năpustit asupra cartierului românesc. României i-au respins violent în cetate. Pe insulă s'au găsit multe care cu patru roți. Echipagiul corăbiilor și României au încărcat aceste căruțe bine cu lemne în lung și'n lat formându-se oarecare strășină prin încărcătura de deasupra în latul carelor și sub protecția acestor care s'au apropiat de cetate, de unde asediatorii erau supuși unui intens bombardament. Tunurile și zidurile cetății erau foarte masive, n'aveau nici o deschizătură jos și erau apărate numai de sus. Wavrin înapoia carelor dispuse să se facă mari tranșee și șanțuri, apoi așeză în linie de bătae toate tunurile, din cari începu bombardarea zidurilor și mai ales a turnurilor, cari le apărau.

1) Wavrin ne dă următoarea descriere a cetății Giurgiu: «ung tres puissant et fort chastel quarré, de quatre grans pans de murz, et au coing de chascun pan y avoit une tres grosse tour toute quarree, dont la moindre estoit plus grande et plus forte, que celle du Chateau Turquant, et samblablement garitee et baci-collee de bois. Et si avoit, envers la riviere, deux petits pans de murz, qui par-toient du chastel en venant jusques à ladite riviere ; et, auz boutz d'iceulz, y avoit aussi deux tourz pareillement baci-colles comme les autres» (Ed. Iorga, pag. 126). Cum se prezentau cetățile dunărene turcești în sec. XVIII după schife luate de ingineri austriaci vezi M. Popescu, Cetățile turcești din prejurul principatelor române în Buletinul comisunii monumentelor istorice XX. 1927 pag. 82 (Siliștra), 83 (Ruscucul și Giurgiu), 84-5 (Giurgiu și Nicopole), 86 (Vidin), 87 (Orșova). Pentru stampe mai vechi cu Giurgiu vezi N. A. Constantinescu, Cetatea Giurgiu. An. Acad. Rom.

A fost scoasă din corabie și bombardă cea mare, care a fost aranjată în cursul nopții pentru tragere. A doua zi dimineața și bombardă aceasta începu să arunce asupra turnurilor, mai ales asupra spațiului dintre zid și turnuri, pietre de Brabant: lovia exact acolo, unde comanda căpitanul Wavrin. Loviturile prefăceau piatra în pulbere, încât nu se vedea nici zid, nici turn câtă-va vreme. Turnurile aveau o înălțime mai mare de 24 picioare. Bombardă cea mare lovi din nou spre marea bucurie a celor din jurul ei. Chiotele acestora au atras atențiunea domnului muntean. Acesta întrebă, ce e acolo și i se spuse, că loviturile bombardei făceau minuni, că încă 2-3 lovituri și turnul va fi doborât. Încălecă imediat să vadă și el. Vlad Vodă cunoștea cetatea, în care fusese de mai multe ori. Și lui i se păru că într'adevăr par'că s'ar fi produs o spărtură. Rugă deci să se tragă din bombardă în prezența sa. Wavrin se pregătia de masă. Lăsă deci bombardă la dispoziția lui Vlad Vodă, să o descarce, de câte ori vrea și plecă în corabia sa. După prima lovitură dată de domnul român, i se păru acestuia spărtura mai mare și că orice lovitură o măria, iar turnul se înclina tot mai mult. Graba lui Vlad Vodă nu lăsa bombardă să se răciască. Descărcând-o fără întrerupere, i-au plesnit două cercuri și au fost omorâți doi corăbieri. Supărarea lui Wavrin pentru aceasta s'a potolit, când i s'a spus că bombardă poate fi reparată.

Vlad Vodă de aci a plecat la locul său de asediu, ca să bombardeze din cele 2 bombarde, pe cari le adusese. Bombardele românești erau însă prea mici pentru pietrele, cari trebuiau aruncate. Nici artileriștii nu erau exercitați, așa că pietrele treceau totdeauna pe deasupra obiectivului. Așa a scris Wavrin.

Dupăce bombardă cea mare burgundă a fost reparată, s'a stricat din nou: i-au plesnit alte două cercuri, așa că au dus-o înapoi pe corabie. Turcii într'aceea au atacat pe Români, cari păziau artileria munteană. Trei Români au fost omorâți, ceilalți au fugit. Români s'au recules însă și au respins pe Turci, cari au fugit în cetate.

Bombardamentul nu ajută. Wavrin căută o convorbire cu Vlad Vodă și au hotărât să se ia cetatea prin foc. S'a ordonat, ca toată lumea să aducă lemne. A adus și Wavrin, deși nu putea întrebuița brațul lovit de piatră la asediul Turtucaei. Dar s'a îmbolnăvit mai rău. A trebuit să se retragă în corabia sa, iar

comanda a predat-o lui Regnault de Confide. Se îngrămădiseră prea multe lemne, când Turcii au socotit că dându-le foc ei, scapă de primejdie. Dacă ar fi recurs dela început la aceasta, lemnele transportate ar fi fost rând pe rând arse și munca asediatorilor ar fi fost zădărnicită într'adevăr.

Se adunaseră atâtea lemne, încât aprinse, a luat foc acoperișul de lemn al turnurilor, focul trecu în cetate, iar apărătorii erau împiedecați de a-l stinge prin focul de arme al asediatorilor. Subașiu, care comanda cetatea, parlamentă cu Vlad Vodă și oferi să predea cetatea cu condiție, ca garnizoana să se poată retrage liberă, fiecare cu puținul, ce avea în cetate. Mai propuse să înceteze bombardamentul, ca să poată stinge focul și să-i predea cetatea în bună stare. Bunăstarea cetății interesa pe Vlad Vodă în cel mai mare grad. Vlad Vodă a admis cererea subașiuului, care dimpreună cu 30 fruntași Turci s'au constituit ostatici. Când i s'a propus lui Regnault de Confide oferta turcească, acesta a remis rezoluția lui Condolmieri și Wavrin. Vlad Vodă dădu pinteni calului, grăbi la cardinal, căruia îi spuse că predarea cetății nestricate prezintă mare importanță pentru Țara-Românească, că fiecare piatră din cetate a costat pe Mircea cel Bătrân, câte „o piatră de sare, care se ia din stânci în Țara-Românească, cum se face cu pietrele în cariere“¹⁾. S'a hotărât deci, ca focul să se stingă și cetatea să fie predată domnului muntean.

Cetatea s'a predat și Turcii au fost lăsați să treacă în fosta Bulgarie cu tot ce aveau, dar aici li s'a întins o cursă și au fost toți măcelăriți. Vlad Vodă ordonase fiului său să-l răzbune asupra acestui subașiu, care mai înainte cu salvconduct adus l-a înșelat, de s'a dus la sultan, care l-a ținut apoi închis la Gallipoli cu lanțuri la picioare. Fiul domnesc s'a dus cu interpretul său la Wavrin și i-a povestit totul, că, de nu răzbună pe tată-său, acesta nu-l va mai considera ca fiu. Viitorul Vlad Vodă Tepeș povesti lui Wavrin, că va trece Dunărea la o depărtare de 2 leghe de acolo cu 2000 Munteni și va eși în drumul Turcilor. Wavrin n'a răspuns nimic. Fiul domnesc a împlinit, ce a spus.

În povestirea sa Wavrin dă dreptate fiului lui Vlad Dracul. Cronicarul ne spune că Turcii din Giurgiu trecând pe lângă galere priviau cu ochi pieziși și cu neîncredere la echipagiu, aveau ar-

1) Wavrin, ed. Iorga, pag. 132.

curile întinse și lăsau aparența că la cea mai mică neînțelegere, ar fi fost gata de luptă. Acelaș adaogă că fiul lui Vlad Dracul i-a prins pe toți Turcii și subașii a fost omorît chiar de fiul lui Vlad Dracul, care astfel a fost răsbunat ¹⁾.

Cucerirea Turtucaei, capitularea Giurgiului au făcut profundă impresie asupra lumii turcești. Garnizoana din Rusciuc a părăsit cetatea și orașul, când a văzut că se apropie flota creștină și oastea lui Vlad Dracul. Vestea succeselor creștine a pătruns de parte și'n rândurile populației bulgărești. 12.000 Bulgari, bărbați, femei și copii încărcându-și tot ce puteau duce în căruțe, mânănd înaintea lor vitele, ce aveau, au venit la Vlad Dracul și l-au rugat să-i primiască în Țara-Românească. Domnul muntean le-a dat slobozenie și'n trei zile și trei nopți cu luntrii puse la dispoziție de oastea creștină, acești emigranți au trecut în Țara-Românească. Mai întâi sosiseră în tabăra creștină câțiva Bulgari cu vestea că răsculații au fost urmăriți și atunci erau asediați de câtră cam 8000 Turci pe un munte aproape de Rusciuc. Vlad Dracul cu 4000 oșteni trecu Dunărea, caili trecând înnot și s'a îndreptat spre muntele indicat de Bulgari. Turcii auzind de sosirea trupelor românești s'au retras în grabă, așa că Bulgarii răsculați au putut ajunge la Dunăre și apoi în Țara-Românească.

Partea principală a expediției trebuia să înceapă la Nicopol, unde au ajuns creștinii în 5 zile, după ce au pornit dela Rusciuc. Turcii așezaseră într'un loc nisipos în afară de cetate mai multe tunuri și bombardau corăbiile creștine, când au trecut. Acestea își așezaseră la proră artileria. De o parte și alta a fost grozavă canonadă, când au trecut corăbiile. Trei au fost avariate, dar nu rău. Flota a ancorat înaintea unui turn mare rotund, care era pe teritoriul muntean, adică înaintea Nicopolului mic, cum s'a mai zis Turnului. Orașul Nicopol atunci era lung, strâmt, răzimat pe munte, deasupra cu o cetate puternică. Două rânduri de ziduri duceau dela cetate pe o parte și pe de alta a orașului până la Dunăre. Turnuri rotunde supravegheiau apărarea zidurilor. În Dunăre Turcii făcuseră în fața orașului un parapet mare de lemn, care lega capetele rândurilor de ziduri și tot aici scufundaseră 6 corăbii și vase mai mici: se vedeau numai pupele eșind din apă. Flota a ajuns la Nicopol în 12 Septemvre. Iancu de Ildoara a

1) Ibidem, pag. 134.

sosit cu trupe la 14 Sept. Vlad Dracul înainte de sosirea lui Iancu a cerut să se asedieze Turnu și să se distrugă această fortăreață turcească, care făcea mult rău Țării-Românești. Comandamentul flotei a aprobat.

Vlad Vodă a început asediul a doua zi dimineața cu bombardele sale, cari au dat jos o parte din vârful turnului. Turcii erau însă aranjați pentru rezistență. Noaptea fusese ceață și o corabie turcească din Nicopol a putut strecura la Turnu alimente și artilerie¹⁾. Când a sosit Iancu de Inidoara, a aprobat planul lui Vlad Dracul și s'a înțeles cu acesta să-l asedieze mai cu zor. Dar mergea greu. Nici cu foc nu s'a putut lua și Turci mulți zilnic se vedeau lângă Nicopol.

Anotimpul era înaintat. S'a hotărît deci să înainteze până la gura unui râu, care vine din Transilvania și se varsă în Dunăre. Pe acel râu Iancu avea mai multe vase, cu cari să-și treacă oamenii și bagajele.

A doua zi au plecat, flota pe Dunăre, Românii și Ungurii pe malul stâng, iar Turcii mult mai numeroși înaintau pe malul drept. Șase zile a ținut acest drum. In cursul nopților Turcii făceau focuri, ca la lumina acestora să pară mai mulți. Lui Regnault de Confide îi veni ideea să turbure această plimbare a Turcilor. Cu consimțământul cardinalului și al lui Wavrin, cu știrea Românilor și Ungurilor într'o noapte a încărcat mai multe luntrii cu oameni și tunuri, s'a apropiat de malul taberei turcești, a făcut un sgomot înspăimântător însoțindu-l de un scurt bombardament. Turcii și-au lăsat toate bagajele și au fugit spre interior. Așa au spus creștinilor mai mulți Români și Unguri, cari fuseseră sclavi la Turci, dar cu ocazia acestei învălmășeli au fugit și au trecut Dunărea înnot. Aceștia adăogau că 2-300 oameni debarcați atunci ar fi luat toate bagajele Turcilor. Intr'adevăr a 2-a zi abia pela 4 ore după amiază s'au zărit Turci pe mal. Din tunuri și alte

1) In cronică se inserează aici (ed. Iorga, pag. 139) conversația dintre Wavrin și guvernorul fiului lui Vlad Dracul. Acest guvernor era un moșneag de peste 80 ani, învășase franțuzește dela Genovezii, cărora fusese vândut ca sclav de Turci după bătălia dela Nicopol (1396). Sau poate a vorbit cu Wavrin italienește. Aflăm din această conversație că marii seniori francezi, cari au luat parte la această luptă, aveau atașați boeri munteni (les gentilz compaignons vallaques, qui scavoient les aguez du pays de Turquye). Guvernorul fusese in serviciul seniorului de Coucy, care într'o zi dinaîntea luptei s'a năpustit cu trupele sale asupra a 6000 Turci veniți să surprindă pe furagerii creștini. Guvernorul a arătat lui Wavrin locul luptei, la 3 leghe distanță de locul conversației lor, i-a arătat, unde sta conetabilul de Franța, unde ducele Ion de Burgund și mina un turn mare rotund, când se da dincolo lupta.

mașini trăgeau acum asupra galerelor: era o război ridicolă și cu hohote de batjocoră pentru aventura nocturnă primară creștinii acea vitejie turcească.

În noaptea de sf. Mihai (29 Sept.) s'a ajuns la acel râu ardelean cu gurile la Dunăre!). Pe malul râului, de partea turcească era un oraș ruinat de Sigismund și Ion duce de Burgund înainte de bătălia dela Nicopol. Este vorba de Rahova.

Echipagiul corăbiilor a debarcat și s'a instalat răzimat pe aceste ruine, de unde trăgea încontra Turcilor și a protejat astfel trecerea Românilor și a Ungurilor peste Dunăre. Trecerea a ținut 2 zile și 2 nopți.

Turcii văzându-se în fața oștirii creștine au început grabnic retragerea în interior, arzând și distrugând localități și alimente în fuga lor, ca să nu poată fi urmăriți.

Armata creștină avea alimente numai pentru două zile. Turcii au refuzat să primiască lupta. De aceea Iancu declară cardinalului și lui Wavrin, că în acea toamnă mai mult nu era de făcut. Cardinalul și Wavrin au rămas deconcertați puțin prin declarația categorică a lui Iancu de Inidoara.

Expediția cu aceasta s'a terminat. Flota creștină nu putea să ierneze pe Dunăre, care îngheață și deci nu era port, unde să nu poată fi primejduită de Turci. Aceasta a spus-o și Iancu de Inidoara. Toate corăbiile au plecat deci la Constantinopol.

Trecuse 1 Octomvre, când s'a terminat²⁾ expediția³⁾.

* * *

De ce trece sub tăcere evenimentele războinice dela Du-

1) Kropf (l. c. pag. 900) socoate că acel râu este Jiul, deși în chip firesc te-ai gândi la Olt, de gurile căruia nu este prea departe Nicopolul, dar nu așa departe, ca corăbiile să facă drumul în 6 zile. Deși lorga editând din cronică lui Wavrin partea, care ne interesează, a fost de părere că râul, pe care își ținea Iancu luntrile de transport, ar putea fi Oltul (l. c., pag. 144 nota 2), dar în lucr. cit. din *Mélanges* etc. propune Jiul (pag. 22), iar pentru localitatea găsită în ruine Rahova ca și Kropf (l. c.).

2) Iancu de Inidoara la 29 Noemvre 1445 nu putea fi la Nicopol, cum s'a repetat, (Hadtörténelmi közlemények XII. 1911 pag. 542) după o scrisoare publicată ap. Schwandtner II și datată 29 Noemvre. Lectura datei e greșită. Cf. și Kropf, l. c., pag. 899

3) Prin nimic nu se adeverește că detașându-se dela această expediție, trei corăbii burgunde ar fi mers până la Belgrad. Vezi H. Schefer, *Le discours du voyage d'outremer par Jean Germaine* etc. în *Revue de l'Orient latin* III. 1895 pag. 303 și urm. Știrea dela Schefer o adoptă fără rezervă C. Jireček, op. cit. II, pag. 187 și nota 1. Socotim că svonul din discurs se raportă la Cetatea=Alba, zisă în traducere slavă Bialgrad.

năre din 1445 Iancu de Inidoara ¹⁾, în scrisoarea trimisă papei Eugen IV? Disprețuia atât de mult căpitanul suprem din 1443 și 1444 rezultatele campaniei de pe Dunăre? Nu le amintește nici cronica de casă a Corvineștilor ²⁾.

Nici ideea, nici isprăvile expediției din toamna anului 1445 nu erau ale lui Iancu. El a adus pe câmpul de luptă un nume de groază pentru Turci și am văzut că la Nicopol oștirea turcească a fugit de luptă. Dar oști turcești au evitat ciocnirea și cu oastea lui Vlad Dracul aproape de Rusciuc. Vaza lui Iancu în țara ungurească continua să fie covârșitoare. Oare nu el însuși spunea lui Condolmieri și Wavrin lângă Rahova că dacă el, Iancu de Inidoara ar cădea, s'ar prăbuși țara ³⁾ ungurească? La marele căpitan alerga și după aceea lumea creștină a apusului pentru a relua cruciata încontra Turcilor.

Ideea expediției din 1445 a fost a lui Wavrin, iar colaborator asiduu al acestuia în tot cursul expediției și animator a fost domnul Țării-Românești, Vlad Dracul. Căpitanul burgund arată în povestirea sa atâta simpatie pentru Vlad Dracul și pentru Români. Vlad Dracul a impus momentele războinice ale expediției, care a sdruncinat stăpânirea turcească din cetățile dunărene. Cucerirea Giurgiului și Turtucaiei au fost rezultate apreciable. De ce să le răspândiască în lume Iancu de Inidoara, când nu erau ale lui? ⁴⁾.

Când este vorba de știrile din cronica lui Dlugosz, trebuie să ținem seamă de propaganda urii și invidiei, care se făcea încontra Românului Iancu, ca să nu ajungă guvernator al Ungariei. Prestigiul lui a fost însă prea mare, pentruca cu insinuările sale propaganda dușmănoasă să poată întârzia sau distruge cariera politică a lui Iancu.

1) Ed. Schwandtner, op. cit., II. Pentru data greșită vezi mai sus.

2) Cronica lui Ion de Thwroc, I. c.

3) Wavrin, ed. N. Iorga, pag. 145.

4) Este greșită și părerea lui Katona și aceea, cu care o combate Kropf (I. c., pag. 932). Lupta dela Sarno amintită de Bonfini nu poate fi din 1445 și socotim că Sarno nu trebuie căutat la Sava, cum s'a propus (Kropf, I. c., pag. 901). Bonfini a scris de o luptă la Sarno, până unde ar fi ajuns Turcii cu puștii lor («ad Sarnon usque oppidum»). Demonstrația militară, făcută vis-à-vis de gura aceluiași râu, care venind din Ardeal se varsă în Dunăre — așa și-a adus aminte Wavrin — nu se poate numi luptă și deci lupta din cronica lui Bonfini nu poate fi identificată cu demonstrația militară dela Rahova, cum s'a propus (Kropf, I. c. pag. 901) În vara anului 1446 găsim pe Iancu de Inidoara în Banat, unde chemase și pe Sași să lupte încontra Turcilor. Poate despre o luptă de atunci scrie Bonfini.

Și în 1445 s'au pus în circulație veștile despre Iancu de Inidoara. Piccolomini dela curtea lui Frideric III a avut rol urit : prin scrisorile sale svonurile rele le-a pus la dispoziția cercurilor înalte din societatea europeană de atunci. La 13 Sept. 1445 viitorul papă Pius II scria că Turcii din nou vor veni în Ungaria, că de aceea voievozii transilvăneni și Românii pregătesc armată, ca să se apere ¹⁾. Intr'altă scrisoare spunea că Iancu s'a luptat în 1445 cu Turcii, pe cari i-a bătut la început, dela cari a cucerit câteva cetăți, dar apoi a fost bătut și a rămas mort pe câmpul de luptă. Trebuie însă să fim drepți, fiindcă acelaș Piccolomini a scris mai departe, ce a auzit despre drumul dunărean al flotei papale ²⁾. Dar iarăși ne întrebăm : de ce inzistă Piccolomini să răspândiască știrile rele, cari despre Iancu de Inidoara circulau la curtea lui Friddiric III ?

Raportul lui Wavrin ³⁾ despre expediție îl avem și'n el—repetăm—rolul covârșitor îl are Vlad Dracul.

Nu s'a publicat raportul făcut de Condolmieri către papa. Este sigur însă că nu putea fi altceva, decât să confirme datele povestirii lui Wavrin ⁴⁾.

7. Sfârșitul lui Vlad Dracul.

Nu se mai făcuse înainte de anul 1444 o expediție creștină încontra Turcilor cu atâta colaborare europeană și pornită la drum cu așa cortegiu de speranțe. Turcia a arătat lumii proba de rezistență. Nu mai era, cine să mântuiască popoarele creștine din Balcani. Alte probleme balcanice au constrâns Veneția să facă pace ⁵⁾ cu Turcii, (25 Febr. 1446) fiindcă s'a încurcat în războiul cu Skanderbeg și cu Sârbii. Nu s'a putut menține concordia nici între stăpânitorii slavi, câți mai rămăseseră ⁶⁾. Și Raguză a făcut pace cu

1) *Fontes rerum Austriacarum* LXI pag. 533.

2) *Ibidem*, pag. 534-5. Dugosz, ed. cit. lib. XIII pentru anul 1445 repetă știri din scrisorile lui Piccolomini.

3) Despre rolul Burgunzilor în chestiile Europei orientale de atunci, vezi : Emil Diaconescu, *Politica orientală burgundă și Turcii în sec. XIV și XV* (Cercetări istorice I pag. 8-65) și literatura de acolo ; N. Iorga, *Les aventures «Sarrazines» des Français de Bourgogne au XVe siècle* în *Mélanges* etc. I pag. 9-56 ; H. Kretschmayr, *Geschichte von Venedig II* Gotha, 1920 ; pentru informație neutilizată, Makusev, op. cit. I pag. 309.

4) La 13 Noevvre 1445 se anunțau papei lupte fericite ale flotei cu Turcii. (N. Iorga, *Notes et extraits II* pag. 24).

5) N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches I* pag. 446 și urm.

6) C. Jireček, op. cit., pag. 187 și urm și Kretschmayr, *Geschichte von Venedig II*.

Turcii. Bizanțul era bun bucuros că poate încheia învoeli, cari amânau sfârșitul agoniei. În Iulie 1446 Venețienii propuneau împăratului bizantin modalități de prietenie politică, măsuri pentru comerțul venețian la Constantinopol și adăogau că chestia Tenedosului să rămână în suspensie în cursul celor cinci ani, pentru căți se propunea pacea. Împăratul bizantin tocmai în Iulie 1447 confirma aranjamentul propus¹⁾. La 17 Martie 1446 Venețienii erau în relații bune cu Turcii²⁾.

Catastrofa dela Varna și luptele din 1445 creaseră Țării-Românești această situație generală politică. Vlad Vodă luptase fără preget alături de creștini. Giurgiu a fost reîncorporat țării, dar stăpânirea turcească a rămas la Turnu și în toate cetățile sud-dunărene. Begii dunăreni oricând puteau năvăli în Țara-Românească, a cărei populațiune scăzuse simțitor prin multele războaie³⁾. Spiritul războinic nu dispăruse. Domnul nu scăpa prilej să organizeze rezistența armată, chiar când nu vedea, nu putea aștepta colaborarea vecinilor. A căutat să trăiască bine cu Iancu de Inidoara ajuns guvernator⁴⁾ al țării ungurești în 1446. Iată ce scria Brașovenilor, când le cerea materiale și munițiuni pentru fortificarea cetății Giurgiu ocupate în toamna anului 1445: „fiindcă mi-a dat Dumnezeu și norocul creștinilor acea cetate, ce era în mâinile păgânilor, și fiindcă pregătirile ce erau într'însa au ars toate și acum din nou o întărim, vă rog dar să ne ajutați cu arcuri și cu săgeți și cu puști și să ne dați salitră, ca să facem praf și să-l așezăm în cetate, căci ea este tăria și a voastră⁵⁾ și a noastră și a tuturor creștinilor“⁶⁾.

Nu știm, dacă Brașovenii au dat concursul cerut de domnul muntean. Constatăm că nu peste mult timp s'a ajuns la diferendul din 1446-1447.

1) Νέος 'Ελληνομνημόνιον 1915 pag. 153 și urm.

2) Mon. sp, hist. Slav. Merid. XXI pag. 235.

3) Callimachus, l. c., Bonfini l. c.

4) Hurmuzaki-Densusianu, Documente I³ pag. 725-6. Iancu la 6 Iunie arăta că a fost ales guvernator în adunarea staturilor de pe câmpia Racoș.

5) Părerea că Giurgiu are importanță generală pentru creștinătate, o împunea Vlad și colaboratorilor săi apuseni din 1445. Lui Regnault de Confide, care ținea locul lui Wavrin bolnav, îi spunea: «c'est la plus forte quy soit sur la Dunoue et quy plus pueft grever à tous les crestiens de par decha, ycelle estant es mains des Turquz» (Wavrin, ed. Iorga, pag. 152). Boerii munteni tot atunci spuneau lui Wavrin, despre Giurgiu: «c'est une place quy moult griefve les crestiens». (Ed. cit., pag. 125-126).

6) I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării-Românești etc., pag. 80.

Ce împrejurări au creat abisul politic dintre Vlad Dracul și Iancu de Indidoara ?

În țara ungurească căutaseră adăpost pretendenți la tron din neamul Dăneștilor, cari totdeauna au trebuit să se străduiască a crea diferențe între domnia lui Vlad Dracul și pretențiile politice ale țării ungurești.

Mai târziu, la 20 Iulie 1447 guvernatorul Iancu de Indidoara scria Brașovenilor să adăpostiască, să dea o casă și ajutoare lui Ladislau Valahul, care cu tot ce are, din Țara-Românească se refugiază la Brașov¹). (Ladislau² este numit în scrisoarea guvernatorului și „proximus noster“ = ruda noastră sau poate intimul nostru?) La 31 Octombrie 1448 Vlad domn muntean din Târgoviște comunica Brașovenilor că nu poate răspunde invitației de a merge la Nicolae de Ocna Sibiului, până ce guvernatorul nu se va întoarce acasă din războiul, la care plecase. Acest Vlad Vodă trăia în bune relații cu naiful de Nicopol și scria Brașovenilor, că de ar merge acum la Nicolae, Turcii i-ar distruge și pe ei și Țara-Românească. Promitea că va căuta să întâlnească pe guvernator după întoarcerea acestuia și va face cu el bună pace. Dacă Brașovenii ar începe acum dușmăniile în contra domnului din scaunul muntean, ei vor răspunde înaintea lui Dumnezeu pentru primejdie³), adăoga același.

1) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 34.

2) Ladislau corăspunde și numelui românesc: Vlad și numelui românesc Vladislav, cum arată documente din sec. XIV-XV. Vladislav I în 1372 își zicea latinește Ladislaus (I. Minea, Din trecutul etc., pag. 11). Vlad Tepeș în documente latinești își zicea și Vlad, dar și «Ladislaus Dragkwea Wayvoda» (Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 86), fiindcă altfel pentru Vladislav s'a întrebuițat Vladislavus. (Ibidem, pag. 38). Deci numai din nume nu se poate trage concluzie definitivă, de cine este vorba: de un Vlad sau de un Vladislav.

Vladislav I în unele documente regale ungurești ca și în cronică lui Ion de Târnave e numit Layk sau Layko, diminutiv din Ladislavus. De aceea Orbini în opera sa i-a zis Vlaico, diminutiv din Vladislav, iar nu Vlaicu Vodă, cum s'a scris uneori.

3) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 35. 31 Decembrie în loc de 31 Octombrie este de bună seamă eroare de tipar. Cf. N. Iorga, Studii și Documente III pag. XXVIII și urm. și *Idem*, Les aventures „sarrazines“ etc., I. c. pag. 23, unde dă exact 31 Oct. D-l Iorga atribuie această scrisoare lui Vladislav II, ca și I. Bogdan, op. cit., pag. 314. În scrisoare domnul își zice «Wlad parcium transalpinarum Wayvoda» și ne întrebăm, dacă este același cu «Ladislaus Valahus» din 20 Iulie 1447, precum s'a propus. La 17 Dec. 1449 guvernatorul ungar scrie Brașovenilor despre pacea ungaro-turcă, pe care a mijlocit-o «Radozla Wayvoda transalpinus» (Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 36 D-l Iorga l-a identificat (I. c.) cu Vladislav Vodă și într'adevăr o scrisoare a guvernatorului din 6 Febr. 1452 către Brașoveni arată că Vladislav Vodă a fost cuprins în pacea ungaro-turcă încheiată. (Ibidem, pag. 37). Printr'această scrisoare Brașovenii sunt invitați

Este greu a stabili precis evenimentele din anul 1446, la sfârșitul căruia dușmănia lui Iancu de Inidoara pregătia expediție de pierzanie în contra lui Vlad Dracul. O scrisoare din 15 Ianuarie 1447 spune că „principele sau cum de obște se zice voevodul Țării-Românești în vara trecută și-a unit armele cu Turcii și a restituit robiei mai multe suflete creștine, vre-o 4000 creștini liberați în cursul războaelor de mai înainte conform tratatului de pace“¹⁾. Iancu de Inidoara era pe acea vreme cu oști în Țara-Românească²⁾. O expediție se pregătia la 7 Noemvre 1446. La această dată sfatul regnicolar al Ungariei amână o chestie de judecată pentru a 8-a zi după Boboteaza următoare „din cauza începerii expediției prezente“ („propter instaurationem presentis exercitus“³⁾). Dar poate fi aici vorba de războiul cu Frideric III și la sfârșitul lui Decemvre guvernatorul se întorcea încărcat de biruință și pradă bogată⁴⁾.

După aceasta a început expediția în contra lui Vlad Dracul și adică în taină, pentru ca domnul muntean să fie surprins. S'au pus în circulație și pretexte false că expediția este îndreptată încontra Turcilor. Dăduse dovadă Vlad Dracul că țara domniei sale poate oferi surprize dușmănoase, înlesnia Turcilor drumul spre Ungaria neliniștită de partidul habsburgic, care pretindea aducerea regelui Ladislau Posthumul și amenințată de Frideric III protectorul acestuia? Știm că în Iunie Iancu de Inidoara se aștepta la un atac din partea Turcilor, dar în direcția Caransebeșului, deci pe un drum, care putea veni și din Serbia. La 18 ale acestei luni din Seghedin guverna-

a nu da adăpost, nici ajutor, ba chiar a prinde și alunga din acele părți pe «Vlad fiul răposatului Drakwl voevod», care era în țara ungurească și fără știrea și contra voinții lui Iancu se pregătia de luptă încontra lui Vladislav (II) Vodă («sine scitu et voluntate nostris, fortasse se opponere intendit»).

În țara ungurească se afla la 14 Febr. 1457 Vlad Călugărul, căruia scrisoarea lui Vlad Țepeș cu această dată îi zice «sacerdos Wofaho um, qui se nominat filium Wayvode». (Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 47).

Despre hrisovul din August 1447 dat de Vlad Vodă vezi mai sus.

1) Schwandtner, op. cit., II pag. 40.

2) La 17 Oct. 1446 Iancu era în Feldioara. (Scrisoare fără data locului ap. Schwandtner, op. cit. II pag. 38). Locul *l-a* determinat R. Wolkan în *Eine ungedruckte Rede des Eneas Silvius Piccolomini* (Mitteilungen des Instituts für oesterr. Geschichtsforschung XXXIV, 1913 fasc. 3 pag. 522). «In villa Baak» era Iancu la 30 Dec. 1446 (Codex dipl. patrius IV pag. 342). La 20 Februarie 1447 era în Vaț (Századok 1875 pag. 201), iar la 24 Febr. următor în Buda veche (Codex dipl. patrius IV pag. 343), ca și'n 22 Februarie (Történelmi Tár pe 1902). La 21 Noemvre 1446 lupta la Leyta (N. Iorga, Acte și fragmente III pag. 22).

3) Codex diplomaticus patrius II pag. 293.

4) Fraknói, A Hunyadiak és Jagellók kora, pag. 89-90.

torul scria Saşilor să trimită trupe, cari la 29 August să fie la Caransebeş¹⁾. Nu avem informaţie suficientă, dacă Turcii au venit în vara şi toamna anului 1446 să atace Ungaria²⁾.

Să admitem că Vlad Dracul după atâtea insuccese a tratat şi a făcut pace cu Turcii. Dar pace cu Turcii făcuse şi Brancovici, şi avea şi'n 1446-1447. Totuşi n'a atras asupra sa oşti răzbunătoare ale lui Iancu guvernatorul. S'a oferit o explicaire subiectivă fără temei în documente, când s'a scris că Vlad Vodă în vara anului 1446 şi-a unit oştirile cu trupele turceşti, cari au prădat în Ardeal, unde au jefuit şi de unde au dus 4000 oameni în robie³⁾.

Mult mai probabilă este interpretarea că la capătul atâtor jertfe Vlad Dracul văzând că Turcii n'au putut fi înfrânţi, că toate străduinţele de până acum ale lui Iancu de Inidoara n'au realizat mai mult, decât asigurarea hotarului nordic al ţării, al cărui guvernator a ajuns, a încheiat pace cu Turcii şi le-a restituit pe cei 12,000 Bulgari, cari sub protecţia flotei creştine ceruseră şi găsiseră adăpost creştin în Ţara-Românească⁴⁾.

Iancu de Inidoara văzuse numărul refugiaţilor. De ce scrie atunci Ion de Zredna despre 4000 creştini redaţi robiei turceşti şi nu spune numărul exact de 12.000, cum citim în cronica⁵⁾ lui Wavrin? Acelaş humanist, secretar al lui Iancu de Inidoara, insinuează că aceşti creştini fuseseră liberaţi, în baza tratatelor încheiate şi ne întrebăm deci fără să putem răspunde, cari erau acele tratate?

1) Puşcariu, Urkundenbuch (mss. la Academia Română), pag. 69. Sorocul prezentării trupelor săseşti era «ad festum Beati Iohannis Baptiste». În vară sunt 2 sărbători ale sf. Ion: *nativitas* în 24 Iunie şi *decollatio* la 29 August. Că era vorba de cea din urmă, rezultă din împrejurarea că în baza unei scrisori trimise la 18 Iunie din Seghedin trupele oraşelor săseşti nu puteau fi în 24 Iunie la Caransebeş.

2) Poate atunci a fost ciocnirea dela Sarnon, despre care citim în cronica lui Bonfini (l. c.).

3) Aşa adaugă Kaprinai în *Partes ap. Pray, Historia regum Hung.* II pag. 340 şi urm. scrisoarea episcopului humanist Ion de Zredna din 15 Ianuarie 1447 (l. c.), prin care explică expediţia lui Iancu de Inidoara încontra lui Vlad Dracul. Invăţatul episcop de Oradia Mare, Ion de Zredna scria mesagiile, buletinele lui Iancu, când îşi justifica înaintea streinătăţii atitudinile politice şi chestiile mai importante. O parte din aceste scrisori sunt publicate ap. Schwandtner, l. c. Am văzut că se găseşte acolo şi scrisoarea justificativă pentru expediţia încontra Ţării-Româneşti. Ne întrebăm: s'au mai scris şi altele în această chestie şi a văzut Kaprinai vre-una nepublicată? Kaprinai a scris, după ce apăruse cartea lui Schwandtner. Cf. Fraknoi, op. cit., pag. 89.

4) Aceasta e părerea d-lui N. Iorga, *Geschichte des rum. Volkes I* şi *Geschichte des osmanischen Reiches I*.

5) Ed. Iorga, pag. 136.

Toate acestea sunt motive, cari impun concluzia că justificarea pusă prin secretarul său în circulație de cătră Iancu de Inidoara nu corespunde adevărului.

Sfârșitul lui Vlad Dracul se poate explica numai prin planurile politice ale lui Iancu de Inidoara, spre realizarea cărora tindea înainte de bătălia dela Cossovo (1448 Octomvre 17-19).

Ales guvernator Iancu doria să-și întăriască, să-și aranjeze influența pentru o vreme cât mai îndelungată creându-și factori politici externi, cari să chezășuiască viitorul puterii sale. In centrul tuturor, preocupărilor sale era zădărnicierea regalității lui Ladislau Posthumul, în tabăra pretențiilor căruia se grăbiseră toți dușmanii familiei lui Iancu, din care ar fi făcut cu ocazia triumfului lor un general glorios eșit la pensie. Tocmai la începutul anului 1447 întră în legătură și tratative cu regele Alfons de Aragonia. Incă la 17 Martie 1446 senatul venețian era informat că regele Aragoniei vrea să aibă Narenta, pentru ca fără obstacole să-i fie intrarea în Ungaria, la al cărei tron aspira și era înțeles la această dată cu unii frunțași din țara ungurească. Regele ceruse salvconduct pentru o solie aragoneză spre Ungaria¹⁾. Alfons prin politica sa aparținea lumii, care se sbătea să facă în Balcani ordine creștină încontra Turcilor. Concursul lui Alfons a fost cerut și pentru campania din 1448 și este interesant de știut că Iancu îi trimitea vorbă regelui aragonez că din Țara Românească pentru scopurile sale are fără nici o cheltuială 10.000 luptători²⁾.

Inainte de aceasta Iancu de Inidoara încercase să convingă pe ducele de Burgund să dea din familia sa un rege țării ungurești³⁾.

1) Mon. sp. hist. Slavorum Merid. XXI pag. 235.

2) Fraknoi, Hunyadi Iános és Aragóniai Alfonz in *Katholikus Szemle* XXV. 1911 pag. 229 și urm. Cf. și Archivio storico Napoletano, VI. pag. 254. Cf. și documentele publicate în Mon. Hung. hist., dipl. XXXV și prefața de Thallóczy, și Thallóczy, Bosnyák es szerb tanulmányok și trad. germană: Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter (trad. Eckhard), München-Leipzig, 1914 pag. 146 și urm.

3) Așa știm dintr'o scrisoare a lui Piccolomini (epistola XCIII ed. Basel). Iancu de Inidoara a putut trata această chestie cu Wavrin la Nicopol, sau cu Pietre Vasque de Saavedra (Pietre Vas al cronicii lui Wavrin), pe care Wavrin l-a trimis de 2 ori în Ungaria, la Iancu de Inidoara. Vasque era Spaniol și scrișoarea lui Piccolomini reliefează că mediator pentru regalitatea ungurească a fiului ducal din Burgundia, a fost un «Hispan», dar tot acolo se adaogă că «Hispanul» comanda flota burgundă, or noi știm că aceasta a fost slujba lui Wavrin. Wavrin va fi tratat prin «Hispan». Cf. și Kropf l. c., pag. 684 nota 1, unde se dă explicație unilaterală.

Poate Iancu s'a gândit și la mai mult. Având doi domni devotați în cele două principate românești, orișicând putea obține forțe redutabile oricărui pretenții de partid din Ungaria. Problema capitală a sa era deci să aibă domni obligați șieși. Este interesant de știut că mai târziu, când molima ivită în tabăra creștină, care în 1456 a zădărnicit asaltul turcesc asupra Belgradului, băgase în mormânt pe marele căpitan, când amintirea lui Iancu de Inidoara ajunsese un pisc bătut de furtuna hulei, tânărul rege Ladislau V într'un document sublinia ca ecoul unei părți din opinia publică ungurească nenorocitul amestec al lui Iancu de Inidoara în cele două principate românești. Regele imputa lui Iancu de Inidoara că „a făcut ca unii din voevozii noștri munteni și moldoveni credincioși nouă și regatului nostru să fie omoriți, alții uciși și în locul lor a introdus pe alții, pe cari i-a crezut că trebuie să-i fie obligați“¹⁾.

Am văzut că Długosz scrie despre intervenția lui Vlad Dracul în Moldova. Ștefan II ajunsese la domnie cu ajutorul frățesc al lui Petru II, cumnat lui Iancu de Inidoara, a cărui soră bătrână o luase în căsătorie. După răpunerea lui Iliș Vodă n'au vrut Ștefan Vodă să împartă domnia cu Petru Vodă. Când Roman Vodă, fiul lui Iliș, a început lupta încontra unchiului uzurpator, se opunea și pretențiilor lui Petru Vodă, Vlad Dracul a putut ajuta pretențiile lui Roman, cumnatul său²⁾.

Nu un astfel de domn voia Iancu de Inidoara pe tronul Țării-Românești. Mai mulți Dănești erau atunci în Ungaria și nu vor fi scăpat ocazia să dovediască și promită că vor fi instrumente docile ale politicii lui Iancu de Inidoara.

Expediția lui Iancu și intrarea acestuia cu oști dușmane în Țara-Românească a putut fi o surpriză și deci găsi nepregătit pe Vlad Dracul. Iancu de Inidoara dăruind la 1 Februarie 1448 moșii unui nobil scoate în relief că acesta a luptat încontra Turcilor „și necredinciosului voevod muntean Vlad, acum mort“³⁾.

Nu se cunoaște azi o expunere amănunțită a acestei expediții, dacă au fost lupte etc. Un hrisov dat în Târgoviște la 3

1) Pray, *Historiae* II. pag. 341 document din 1457 Martie 21. = Hurmuzaki, *Doc. I* la acest an. Nu așa vorbise același rege în 1452 și 'n 1453. când enumera meritele lui Iancu de Inidoara. (Pray, *Commentarii*, pag. 131-133 și Hurmuzaki-Densusianu, *Documente II* pag. 30-31, cf. și *Monumenta Hung. hist. dipl.* XXXIII pag. 141).

2) Długosz, ed. Lipsca I. col. 756 și urm. și II. col. 33-4 și urm.

3) Hurmuzaki-Densusianu, *Documente I* pag. 758.

April 1534 a păstrat știrea că pe Vlad Vodă cel Bătrân l-a ajuns¹⁾ moartea la satul Bălteni“.

Chalkondyles²⁾ ne-ar permite să susținem că Vlad Vodă aflând de intrarea dușmănoasă a lui Iancu de Inidoara în țară, a făcut preparative să reziste. Liniile de bătae ale celor două tabere erau gata de luptă; dar Românii părăsesc pe Vlad și trec în tabăra, care aducea ca domn pe Dan, fiul lui Basarab. Văzând aceasta Vlad a încercat să scape cu fuga însoțit de fiu-său. Dan l-a urmărit cu trupe, l-a ajuns, prins și omorît pe Vlad Vodă și pe fiul acestuia.

Legând această informație de știrea hrisovului putem admite că Vlad Vodă a fost prins și omorît la Băltenii din Ilfov.

Dar, fiul lui Vlad Dracul — expunerea cronicilor este rezumativă, — Mircea, fusese omorît de oști năvălitoare ungurești în anul 1442 înainte de bătălia dela Ialomița, precum am văzut.

Chalkondyles face toate sforțările să explice și motivele evenimentelor, ce le povestește și așa procedează și'n cazul de față. Motivul fusese pus în circulație de acea opinie publică desamăgită, care căuta cu zel explicare pentru catastrofa dela Varna. Chalkondyles³⁾, Dlugosz⁴⁾, Ion de Thwroc⁵⁾, Bonfini⁶⁾ arată că Iancu de Inidoara a pedepsit pe Vlad Vodă, fiindcă îl prinsese și-l ținuse închis, când se întorcea prin Țara-Românească dela Varna.

Cronicarii n'au toți aceeaș expunere. Ion de Thwroc a scris că Vlad Vodă a fost prins dimpreună cu fiu-său mai mare și ambii au fost decapitați. Alt voevod al Țării-Românești, adică fiul răposatului Dan voevod, a fost orbit. Acest cronicar nu spune, cine a rămas domn în țară.

Dlugosz pretinde că știe mai mult. Iancu a adunat armată pretextând că merge încontra Turcilor, dar pe neașteptate a intrat în Țara-Românească, unde voia să așeze domn pe Stancul (=Stanculonem)⁷⁾. Nebănuind nimic Vlad Dracul este prins dim-

1) Arhiva Statului București, M=rea Snagov pach. 4 Nr. 1 Cf. și St. Nicolaescu, Documente slavo-române, pag. 3. Un hrisov dela Basarab Neagoe dat pentru M=rea Govora îi zice «bătrânul Vlad Voevod Drăculea». (St. Nicolaescu, op. cit., pag. 241).

2) Lib. VII.

3) Lib. VII.

4) Hist. Pol., ed. cit., II. pag. 33 și urm.

5) Ed. Schwandtner, op. cit., I, pag. 259.

6) Ed. Sambucus, Coloniae Agripinae 1690 pag. 337.

7) Probabil este o corupție a numelui Danciu! Danciu și atunci în general acest cronicar coincide cu Chalkondyles și Ion de Thwroc.

preună cu fiu-său și ambii au fost decapitați. Apoi însă și Stancul, căruia i se promisese tronul, a fost orbit, iar guvernatorul încercă să uzurpe stăpânirea peste Țara-Românească și ca să reușiască mai sigur, a căsătorit pe soru-sa, o bătrână de 50 ani, cu preten dentul moldovean Petru Vodă. Długosz își oprește aici povestirea despre evenimentele Țării-Românești și va reveni pentru altele mult mai târziu, când domnia lui Ștefan cel Mare le pune în le gătură cu istoria polonă.

Bonfini caută să dea o expunere mai simetrică, N-avea, ce să înțeleagă la Ion de Thwroc. In expunerea croniciei lui Bonfini trece Iancu munții. Oastea lui aprinde multe sate și orașe. Vlad Dracul „într'un oarecare târg“ a fost prins dimpreună cu cei doi fii domnești. Au fost omorâți Vlad și fiul mai mare, iar celui mic i s'au scos ochii.

Bonfini nu putea să înțeleagă, după cum n'ar pricepe nimeni rostul faptelor din povestirea lui Ion de Thwroc, de ce a fost orbit fiul lui Dan Voevod. Cronicarul humanist neavând, de unde să se informeze mai bine, face din fiul lui Dan al croniciei amintite, fiu al lui Vlad Vodă și foarte bine socotește că nu se va mira nimeni, dacă răzburarea lui Iancu a ajuns pe toți membrii familiei domnitoare muntene. Dar prin argumentele rațiunii nu totdeauna nimerim exactitatea faptelor istorice: tocmai de aceea Bonfini se depărtează mai mult de adevăr, decât cronicarii amintiți, cari toți sunt de acord asupra faptelor că ¹⁾ Vlad Dracul a fost prins și decapitat, ²⁾ că fiul cel mai mare al lui Vlad Vodă a fost prins și decapitat, ³⁾ că a fost orbit alt voevod, fiul lui Dan Voevod.

Expunerea cronicărească contamina două fapte întâmplare la distanță de timp între olaltă, dar ambele în legătură cu Iancu de Inidoara. Acesta în 1442 intrând în Țara-Românească a prins pe Mircea, fiul domnesc cel mai mare, care conducea țara în absența tatălui său încis la Gallipoli. Mircea, fiul lui Vlad Dracul,

1) Mon. Hung. hist. dipl. XXXIII pag. 141.

2) I. Minea, Din trecutul etc., pag. 29.

3) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 35. I. Bogdan, Vlad Tepeș șovenesti și era dispus să admită că Vladislav acesta ar fi condus țara în timpul absenței tatălui său, Dan, care era la războiu. Ne întrebăm însă: dacă acest Vladislav Vodă era în bune relații cu Turcii, cum de a participat tatăl său, Dan Vodă la lupta defa Cossovo? Pe de altă parte aceeaș scrisoare din 31 Oct. arată că domnul de atunci al Țării-Românești nu-și clarificase atitudinea față de Iancu guvernatorul.

a fost atunci decapitat¹⁾). Și tatăl, Vlad, Vodă a fost prins și decapitat la începutul anului 1447 din ordinul aceluiaș Iancu de Inidoara²⁾.

Ce a fost cu fiul lui Dan? Informația cronicărească despre lupta dela Cossovo impune părerea că la expediție a participat și Dan Vodă, domnul muntean. Era acesta Dan III sau vre-un bastard al răposatului Dan II, sau fiu legitim al lui Dan III. N'avem mijloace de informație, să precizăm. In zilele imediat următoare bătăliei dela Cossovo găsim în Țara-Românească domn pe Vlad Voevod, care trăia bine cu Turcii, era prieten cu naiful din Nicopoli³⁾. Nu era acest domn oare Vlad Vodă Țepeș instalat de Turci prin begii dunăreni în contra lui Dan Vodă plecat la expediție alături de Iancu guvernatorul?

Chalkondyles a scris că Iancu de Inidoara la începutul anului 1447 a instalat și lăsat domn pe Dan. Cronicarul bizantin afirmă că acest Dan, era fiul lui Basarab. Długosz detaliază că Iancu a pornit la expediție, cu gândul să așeze domn pe Stancul pe care-l avea lângă sine, dar apoi s'a răzgândit. Stancul a fost orbit și Iancu a manifestat intenția să-și rezerve sieși stăpânirea asupra Țării-Românești.

O scrisoare din Constantinopol cu data de 7 Decemvre 1448 cuprinde o știre foarte interesantă și reprezintă altă versiune a informației ajunse la cunoștința lui Długosz. Se discuta atunci la Constantinopol lupta dela Cossovo (1448) și se zicea că sultanul la 20 zile după bătălie a dat unuia din emirii săi, care era fiu de voevod muntean, dar «creștin rău», cam 30000 Turci, ca să se facă domn în Țara-Românească. Iancu de Inidoara a aflat, a pornit încontra lui și'n Țara-Românească l-a învins omorindu-i 20000 Turci. «Fiul de Român» a fost prins. I s'au scos mai întâi ochii, apoi a fost decapitat și Iancu a rămas domn peste toată Muntenia «care este o țară foarte mare».

Știrea acestei scrisori arată că Długosz n'a inventat, ci a înregistrat un svon, când a scris că Iancu a ordonat să fie orbit un voevod și pretinde a-i da și numele Stancul (=Danciul).

1) Deci Basarab II.

2) N. Iorga, Les aventures «Sarrazines» etc. în Mélanges etc. Cluj I pag. 44-5, cf. ibidem, pag. 24.

3) Deci în 8 Noemvre a pornit «fiul de domn muntean» cu Turcii, De unde? A trebuit să audă despre instalarea acestuia ca domn Iancu de Inidoara, să porniască încontra lui, să dea luptă, iar știrea despre aceasta să porniască la drum, ca să ajungă la Constantinopol până la 7 Decemvre. Intre 8 Noemvre și 7 Dec. nu s'au putut împâmpla toate acestea.

Svon fantastic este și ce cuprinde scrisoarea despre despotul sârb. Este pe de altă parte firesc, ca știrile despre viața constantinopolitană să fie exacte. Cf. N. Iorga, lucr. cit., pag. 24.

Avem oarecari indicii că Iancu pare că s'a gândit la ane-
xarea Țării-Românești sau poate ar fi dorit să facă din ea do-
meniu al familiei sale în 1447 și câtva timp în 1448.

La 20 Iulie 1447, am văzut, un intim al guvernatorului se
refugia cu toate ale sale din Țara-Românească la Brașov ¹⁾. La
7 Martie 1448 în chestia circulării banilor Iancu invită pe Bra-
șoveni și Sibieni să se înțeleagă cu oamenii mai de frunte din
Țara-Românească ²⁾, și nu cu domnul din scaun, cum ar fi fost li-
resc. La 31 Oct. 1448 domn era Vlad Vodă, domn de curând, fiind-
că nu avusese timp să se înțeleagă cu Iancu de Inidoara, care era
plecat la războiu. Nu s'au putut înțelege după reîntorcerea guver-
natorului? La 17 Decembrie 1449 «Radozla» voevod muntean media
și trata pacea între Iancu de Inidoara și Turci. ³⁾ Dar Vlad ⁴⁾, fiul
lui Vlad Dracul la 6 Februarie 1452 era în țara ungurească, iar domn
era Vladislav Vodă. Din 28 Martie 1451 s'a păstrat hrisov dela
Vladislav II, care după vremea lui Vlad Dracul a dat prima
domnie statornică. Situația politică internațională a lui Vladislav
II era mai rea decât a lui Vlad Dracul. Guvernul țării ungurești
era inovat pentru aceasta.

Iancu de Inidoara prin lovitura dela începutul anului 1447
crease haos politic. Românul ajuns guvernator al țării ungurești
crescuse și se lăsase influențat de ideile vechiului imperialism,
care a dat greș cu Carol Robert, cu Ludovic I, cu Sigismund de
Luxemburg etc., nu înțelegea ideile lumii noi, care se apropia,
n'a văzut luminișul politic creat prin rolul important avut de Țara-
Românească condusă de un domn capabil, îndrăzneț și dornic de
independență. Iancu prefera vasalitatea umilă, față de tovărășia
folositoare a acestuia, precum a fost în cazul domniei lui Vlad
Dracul. De aceea la sfârșitul vieții sale atât de glorioase Iancu
a trebuit să lupte pentru păstrarea hotarelor țării ungurești ⁵⁾. Ultima
lui victorie, biruința dela Belgrad, era finalul unei vieți politice gre-
șit concepute. Inlăturarea lui Vlad Vodă fusese pentru Iancu o
mare greșală politică, iar pentru creștinătate o grea pierdere.

1) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 34.

2) Ibidem pag. 34-5.

3) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV₁ pag. 36.

4) Ibidem, pag. 37.

5) I. Mincea, Din trecutul stăpânirii românești asupra Ardealului, pag.

ERATĂ ȘI ADAOSE. 1)

Abreviațiuni: r. = rând, p. = pagină, ad. = adaos, n. = nota.

A se citi:

pag.	3 r. 12: școală,	<școală>
»	6 n. r. 15: al	<a>
»	7 n. 4 r. 16 ad. după 1910: vezi trad. Peja-
cevič ap. N. Iorga, Studii și Documente III pref.	
»	18 n. r. 2: Bonn	<Bon>
»	21 r. 17: suzeranitate	<suveranitate>
»	28 n. 2 r. 2: Échos d'Orient	<Echo d'Orient
an 1915>
»	29 r. 14 după alt ad. Dan	
»	32 r. 19-20: Nürnberg	<Nürnberg>
»	33 n.: 1, 2, 3, 4, 5	<3, 1, 2, 3, 4>
»	36 r. 30: 22 Mai	<10 Iunie>
»	37 r. 3: s'au	<sau>
»	» n. 1 r. 5: ap.	<op.>
»	38 n. 1 r. 32: după anale? ad. Ion, «fiul fos-
tului voevod Danciul» din 28 Iulie 1397 și «ba-
stardul orb al lui Danciul Vlahul» din 20 Febr.
1403 nu pot fi identificați cu Dan, despre care
unele anale sârbești amintesc în 1432, altele în
1442. (Cf. N. Iorga, Notes et extraits II pag.
70, 88).	
»	41 n. 1 r. 19: și	<ei>
»	43 r. 13: unui	<uau>
»	46 r. 30: 1431	<1432>
»	47 r. 2: le	<e>
»	» n. 2 r. 1: 200	<00>
»	» » 4: Monumenta	<Monomenta>
»	48 r. 24: perzistau	<prezistau>
»	« r. 26: Expunerea	<Expunera>
»	49 r. 1: trupele	<trupele>
»	» » 18: ostilitate	<ostalitate>
»	» » »: Februarie	<Pebruarie>
»	» n. 1 r. 1: Poloniae	<Polonie>

1) Cerem toată bunăvoința cetitorilor, că nefăcând totdeauna noi ultima corectură, s'au strecurat erori de tipar. Le-am dat în această listă pe toate, cari incurcă expunerea. Erorile de tipar sunt date în paranteză.

- pag. 49 n. 2 r. 1 : Constatăm <Conătatăm>
 » 50 r. 11 : contingente <contigente>
 » » n. 2 r. 2 : Kurländisches <Ruvländisches>
 Urkundenbuch <nekundenbuch>
 » 51 r. 10 : reinființarea <neinființarea>
 » » r. 17 : Marina, <Marina>
 » 52 r. 28 : 1432 <1442>
 » 57 r. 27=28 : hotărît <hotărât>
 » 59 r. 5 : chesarul <chesarul>
 » » n. 2 r. 1 : vreme, <vreme>
 » 60 n. 4 : după 60 ad : Legea ungurească din 1405
 opria exportul de aur, argint, cupru și alte me-
 tale. Se putea exporta numai metal bătut monetă.
 <Pray, Annales regum Hung. pag. 219, 221>
 nisi prius conversum fuerit in monetam». Pentru
 Teutoni și minele din Ardeal vezi și Bertr. dela
 Broquière, op. cit., pag 230.
 » 67 n. 1 r. 2 : Maria <Mari>
 » 72 r. 14 : Długosz, <Długosz>
 » 73 r. 26 : hotărîri <hotărâri>
 » 75 r. 20 : erau <era>
 » 79 r. 26 : fugă, <fugă>
 » 80 r. 6 : Țara <țara>
 » 82 n. 1 r. 7 : 1924 <1944>
 » 88 n. 4 r. 7 : din 14 <14>
 » 89 r. 4 : lucrat <lucrat.>
 » 93 n. 5 r. 3 : Peșacov <Pișacov>
 » 95 r. 18 : Brașov <Brasov>
 » » r. 25 : n'a <n a>
 » 99 n. 2 : Ibidem *Ibidem>
 » 100 n. 1 r. 8 : régészeti társulat évkönyve I. c.
 <régésév társulat zetkönyve>
 » 104 r. 6 : pețitorii <petitorii>
 » 108 r. 15 : El <E>
 » 109 r. 22 : dominată <dominantă>
 » 119 n. r. 1 : 27=8 <278>
 » 124 r. 17 : boeri, a plecat spre Adrianopol.
 <boeri.>
 » 147 n. 2 r. 7 : contingentul <contigentul>
 » 1 0 r. 2 : bagatelizau <bagateliza>
 » 164 n. 1 r. 6 : Alte <Alie>
 » 165 n. 4 r. 10 : Andrei <Anton>
 » 171 r. 22 : Długosz <Długoss>
 » 173 r. 3 : Brancovici și Turci <Brancovici>
 » 174 r. 22 : Intuiția <intuiția>
 » 180 n. 4 : Beheim <Bebeim>
 » 195 n. 1 r. 1 : commerce <Commene>

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITĂRĂ "CAROL I"
BUCUREȘTI

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2017

CUPRINSUL.

	<u>Pag.</u>
Prefața	
1. Locul domniei lui Vlad Dracul în istoriografia noastră	5—16
2. Imperialismul otoman și puterile creștine în vremea domniei lui Vlad Dracul: situația generală	16—26
3. În așteptare: Vlad Dracul ca pretendent	26—84
4. Vlad Dracul și Moldova dela 1435—1446	84—92
5. Relațiile lui Vlad Dracul cu puterile vecine, mai ales cu Turcii până la sfârșitul anului 1442	92—131
6. Vlad Dracul și luptele creștine cu Turcii în anii 1443—1445	
a) Țara-Românească și luptele creștine cu Turcii din anul 1443	131—161
b) Vlad Dracul și lupta dela Varna	161—194
c) Colaborarea lui Vlad Vodă la expediția dunăreană din 1445	194—206
7. Sfârșitul lui Vlad Dracul	206—276
8. Erată și adaose	217—218

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ "CAROL I"
BUCUREȘTI

1973

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI